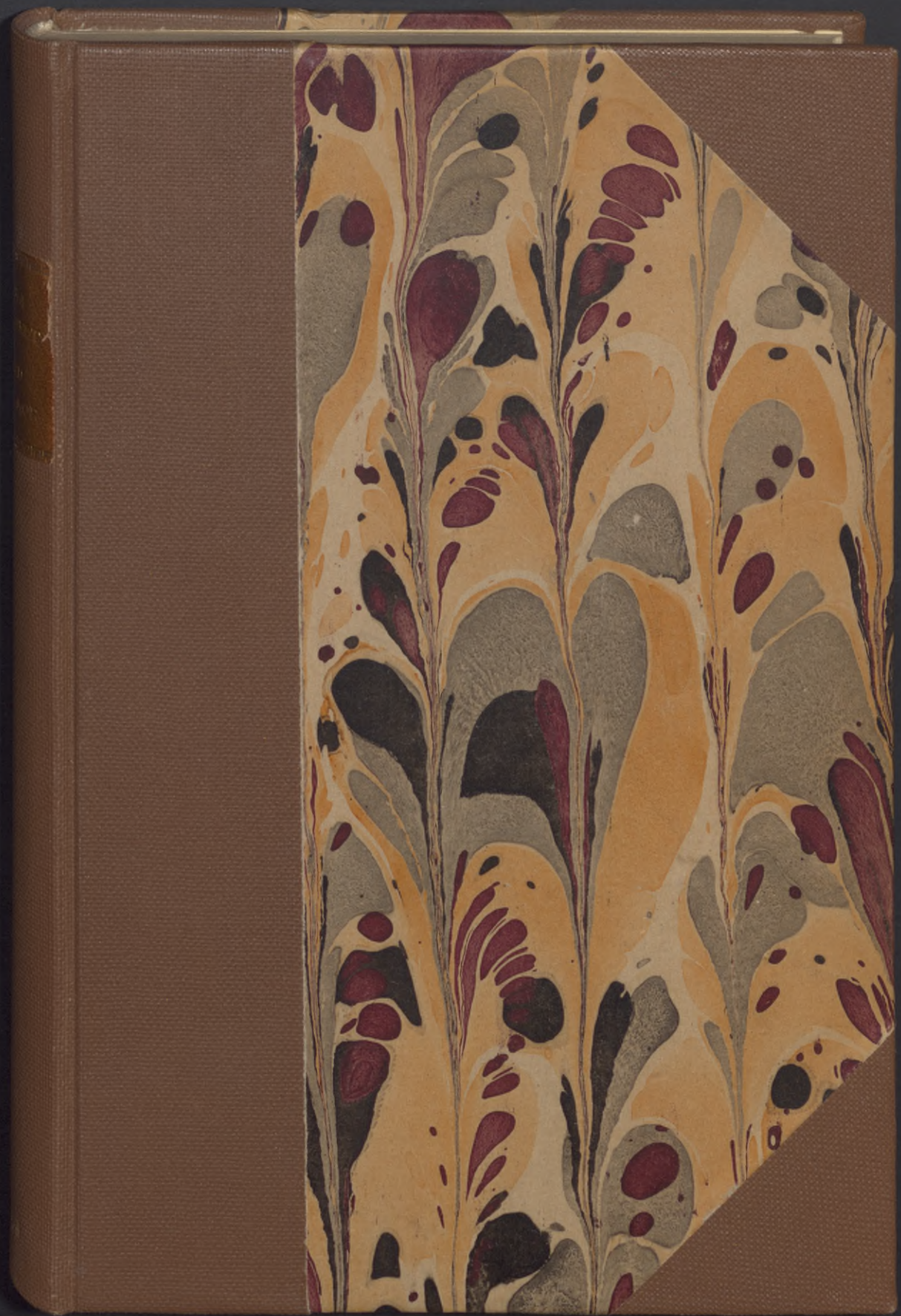

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

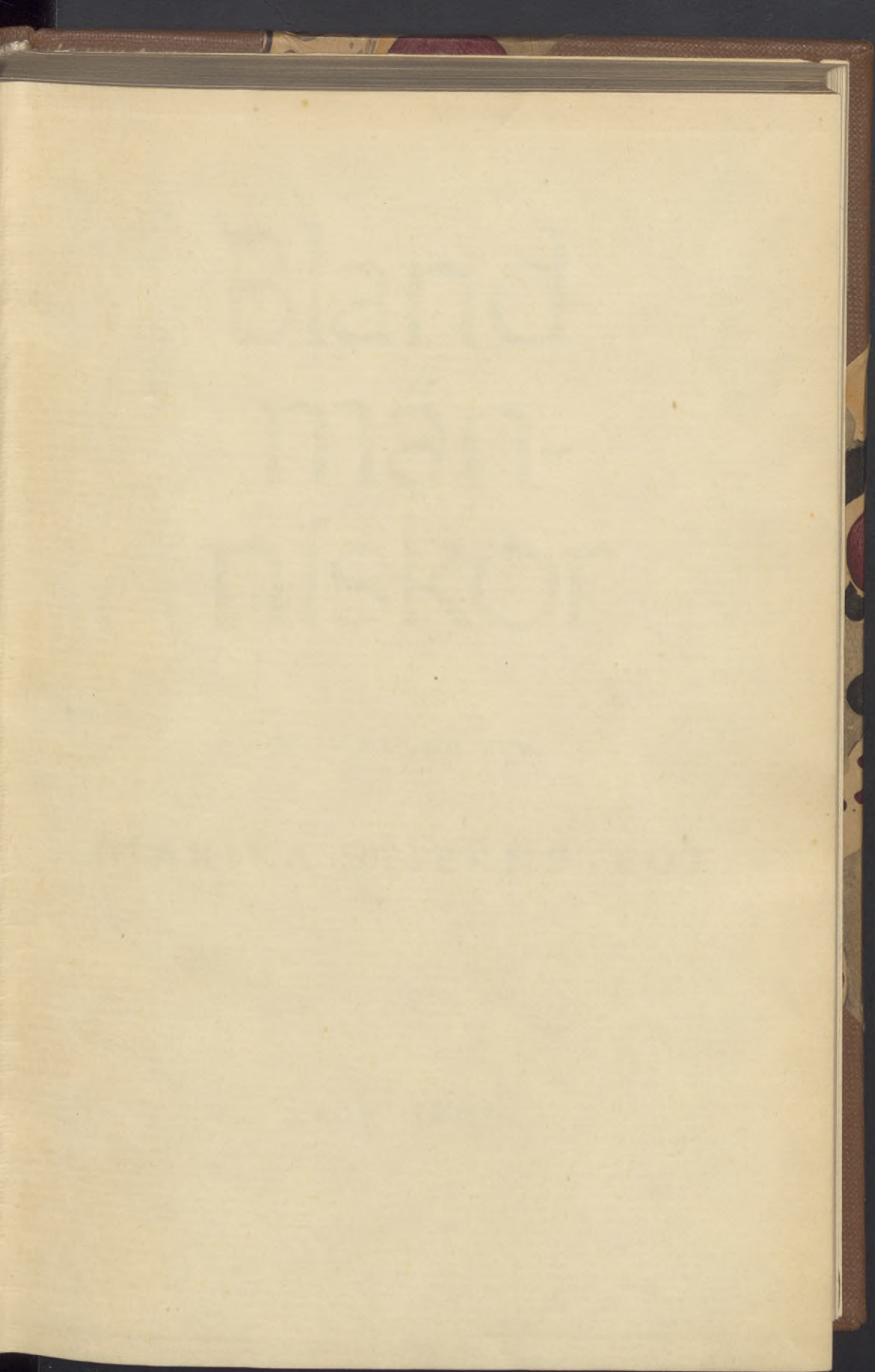

Allmänna Sektionen

Litt.
Sv.

Blank
Page
Blank

MAXIMA STEINER

*litt
80.*

Bland män- niskor

NOVELLER AV

MARIKA STIERNSTEDT

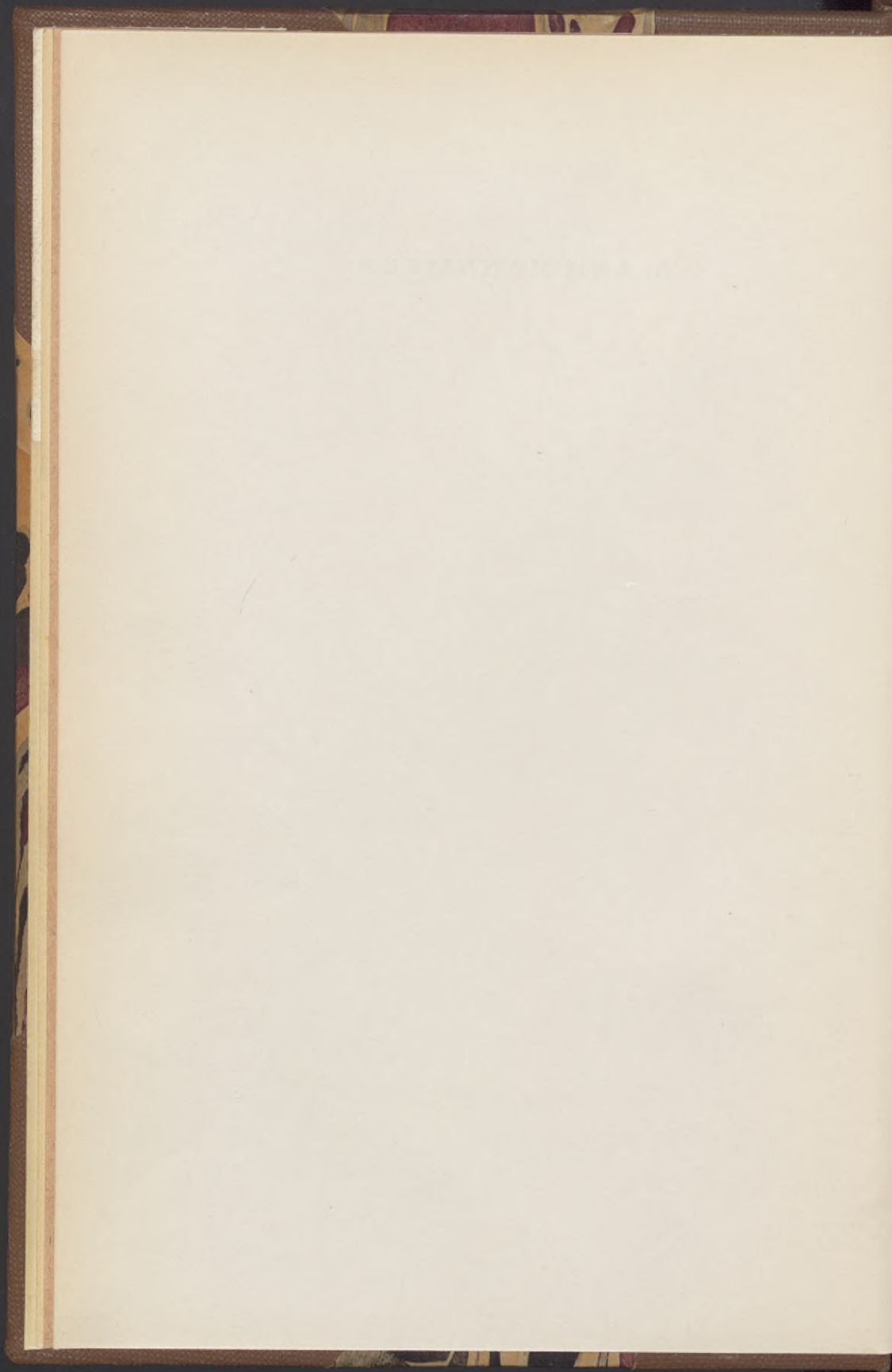
BONNIERS

BLAND MÄNNISKOR

BLAND MÄNNISKOR

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS
FÖRLAG

Marika Stiernstedt

BLAND MÄNNISKOR

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS
FÖRLAG

Bland människor

PRINTED IN SWEDEN

COPYRIGHT. ALBERT BONNIERS FÖRLAG 1954

STOCKHOLM. ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1954

Föreliggande noveller har tillkommit under tidsperioden 1895 till 1953. De har här samlats i avsikt att ge en som jag hoppas någorlunda överskådlig presentation av min sparsamma produktion som novellist.

Till urvalet har jag biståtts av fil. doktor Elisabeth Tykesson och står till henne i stor tacksamhetsskuld därför.

Marika Stiernstedt

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

I ÄVENTYRENS LAND

THE
LAND

ÄVENTYRENS LAND

I

I guvernanten Victorias rum på nedre botten pressade Nina näsan mot fönsterrutan och spejade ut i det tilltagande mörkret. Tiden var inne då bror Macke kom hem från skolan, ty om tisdagarna var han där också efter middagen och Nina bävade för hans hemväg. Både Macke och hon *visste* att busar gömmer sig i portgångar och springer fram just när barn kommer förbi. Därför tog Macke sats och sprang det mesta han kunde för var portgång han skulle passera, och Nina tvivlade inte på, att han lyckades klara sig. Men det var ändå oroligt inom henne. Både Macke och hon hade en gång sett en sådan buse i en port, han stod och drack direkt ur en butelj och hade sett på dem med alldeles röda, ja, alldeles säkert röda ögon, röda som eld; och det var i synnerhet denna eldögda buse hon tänkte på.

I huset på andra sidan den smala småstadsgatan rullade man ner gardenerna med landskap och tände lamporna. Där bodde "brukspatronen", som kallades så därför att han aldrig *brukade* stiga upp före klockan ett. Nina trodde att han kände den eldögda busen och fruktade därför också honom. Man såg honom ofta gå förbi i ulster, och han såg sträng ut. En gång neg Nina för honom, men det märkte han inte. Men på nedre botten i brukspatronens hus bodde barn, och en gång när de sett Nina hade de räckt lång näsa åt henne. Nina undrade om de kände till det där om busar och om de visste att hon visste det; då skulle de kanske inte räckt lång näsa åt henne. Man borde hellre ha *förbund* med dem. Förbund, det var att blanda blod som vikingar gjorde, men det var svårt att tänka ut hur man skulle få de där obekanta barnen till det.

Hon vände ansiktet åt vänster och pressade det mot rutan så mycket hon kunde. Längst borta i gatan bodde ryttmästaren, som slog efter katter med piska, så att varenda katt tog en lång omväg hellre än

att passera hans hus. Det låg alldeles för sig själv i en liten trädgård, och aldrig gick en människa dit; men om vintern hade det ibland hänt att han kom ut och röt åt barnen med hemsk röst när de åkte kälke i backen alldeles intill. Nina tvivlade dock på att han kände busen, han var förskräckligt fin och hade en röd mössa med tofs på i rummen. Han var mycket gammal.

Macke hade börjat skolan denna höst. Nina visste hur skolan såg ut, men lärarinnorna hade hon inte sett. De var tre: Öbergskan, Rönnbladskan och Lundholmskan.

Öbergskan var värst, men Rönnbladskan var ganska snäll. Henne hade Macke mest. En gosse som hette Hugo hade gjort i byxorna en gång under timmen och Rönnbladskan följde honom hem; alla de andra gossarna fick lov, sa hon. Men då kom Öbergskan in och fortsatte lektionen och de måste stanna. Detta var så kitsligt och elakt gjort av Öbergskan att Ninas inre skälvede av harm. Hon önskade så här, att hon, Nina, kunnat ha makt att gå rätt in i klassrummet, hon skulle ställt sig mitt emot lärarinnan och sagt: Låt gossarna gå, jag befäller det! Och då skulle Öbergskan varit tvungen att ge sig. Men så var det inte alls i riktigheten. Man kunde bara leka det.

Medan Nina tänkte på det kom just Macke springande förbi och hade skolväskan på ryggen. Nina knackade i rutan, men det hörde han inte. — Busen är efter honom, tänkte hon och blev så rädd att hon själv måste fly ut ur guvernantens rum som var mörkt, och i tamburen stötte hon ihop med Macke. Hela tamburen luktade mat.

— Har dom kommit än? ropade Macke uppspelt.

Det var sant, det var ju bjudning hemma i dag! Ninas förskräckelse byttes i en ny, för hon hade glömt att gå upp och få bästa klänningen på sig och utslaget hår. Hon skulle bara hämta hårbandet i Victorias rum och så hade hon stannat där! . . . Macke stormade uppför trappan och hon smet efter och kom in i barnkammaren med oskyldig uppsyn.

Ingen la märke till henne. Småsyskonen skulle i säng och barnjungfrun Kaka var på rysligt dåligt humör, skyndade på dem och grälade hela tiden. — Di barnen, di gör mej gråhårig! sa hon, det var hennes vanliga ord men hennes hår var ändå alldeles blankt och brunt, Nina hade sett efter. Ninas klänning låg framme och hon klädde om sig så lite uppseendeväckande som möjligt medan Macke däremot strax kom i gräl med Kaka om en trasig strumpa.

— Håll mun, säger jag! sa Kaka.

— Kaka vet att Kaka inte får säga så till oss!

— Jag ska minsann tala om för majoren!

Något så otroligt som att Kaka skulle skvallra för fadern, det trodde ingen på, men Macke teg ändå. Kaka löste Ninas hår, borstade det och satte i det röda bandet. Spegeln stod på Kakas byrå och Nina måste stiga på en pall om hon ville spegla sig. Under tiden klädde Macke om sig och var mycket sur och ond.

— När jag blir stor, muttrade han, så ska Kaka få komma i ormgrop!

Kaka hörde ingenting.

Lill-Hasse skrek från sin säng:

— Höjde Tata va Matte sa?

— Tig, unge! sa Kaka.

— Skvallerbytta! skrek Macke och rusade mot sängen, så att den lille i en blink försvann under täcket. I sängen bredvid satt Kaj tyst med stora ögon. Det var Storaögonbror.

— Aj! sa Nina, Kaka luggade henne.

— Jag har aldrig i all min tid träffat ett så härömt barn som detta, sa Kaka misslynt, och trots ömheten i huvudet under bandrosetten kände Nina en viss stolthet över sin särställning. På bordet brann lampan som föreställde en fru i tygrik klänning, bärande oljehuset på huvudet. Nina tänkte ofta på att damen borde varit av pepparkaka, sådan färg hade hon, och i så fall skulle Nina börja med att äta upp den lilla nakna foten som stack fram. Hon rörde vid den med fingret.

— Låt bli lampan! var Kaka genast påpasslig, och som Macke och Nina nu var färdiga skickades de ut.

Främmandet skulle komma uppför trappan och gå igenom övre hallen till stora salongen. Som vanligt stod Macke och Nina vid översta trappsteget och mötte med spänning var och en som kom. I salongen var pappa och mamma och mamma hade en blå sidenklänning och var *drottningen*. Men till bjudningen skulle ett främmande lands drottning komma och man visste inte på förhand vilken av gästerna som var hon, utan det måste Macke och Nina gissa. Sedan skulle de på avstånd bevaka denna främmande drottning så att inte nihilisterna kastade en bomb på henne; de hade en gång i en illustrerad tidskrift sett en bild med attentatet mot ryske kejsaren;

det var som en stor sol mitt på gatan och spillror av vagnen flög åt alla håll. Men i ett hörn av bilden kom två poliser och tog en herre och han var nihilisten.

Till bjudningen i dag kom ingen nihilist. Macke och Nina hade talat om saken, men det var nästan omöjligt att leka något så otäckt, på en bjudning skulle man ha roligt. Sofi, husjungfrun och Amanda som alltid kom när det var kalas, bar stora brickor med koppar och småbröd uppför trappan. Amanda brukade få en cigarr av pappa när hon gick, cigarr var det bästa hon visste och det visste pappa. Nina trodde att Amanda var en utklädd karl, men hon *ville* inte tänka något så konstigt, hon försökte slippa det; bästa sättet var att inte se på Amanda, men just därför var det svårt att låta bli.

— Gode Gud, bad Nina hastigt, låt mig slippa titta på Amanda! Detta hjälpte tills vidare.

De första gästerna som kom, var herrar. De såg inte alls åt barnen, fast de gick tätt förbi dem. Sedan dröjde det ganska länge, och så kom Kaka uppför trappan och var omklädd och bar en skål med frukt. Nu var hon på så gott humör att hon nöp en druva till vart och ett av barnen. Nina tog sin druva med förskräckelse, ty säkert skulle mamma inte tillåtit detta, men Macke ångrade att han nysst lovat Kaka ormgrup.

— I morgon ska jag hjälpa Kaka med vedträna, sa han. I samma ögonblick hördes många damröster, och det hördes att det var riktiga bjudningsröster: då talade människorna så högt och onaturligt. Kanske kom just den främmande drottningen och Ninas hjärta klappade, nu gällde det att passa på!

På en gång började alla gästerna komma, hundra-, ja, tusentals. Somliga såg barnen, andra inte alls. Några sa lustiga saker till dem. Professor Momma som hade stort skägg och såg ut som Gud (Nina ångrade strax att hon tyckte det), frågade Macke, om han längtade efter jul.

— Ja, svarade Macke, för det gjorde han.

— Kan du *bjula* då, du som är så liten?! frågade professor Momma i sitt stora skägg.

— Ja, svarade Macke menlöst.

— Få se då, sa professorn, och fastän han var klädd i frack lutade han sig ner och såg ut precis som om han tänkt *hjula* på golvet. Då

förstod barnen att han menat *bjula* och inte *jula* och skrattade överljutt. Professorn skrattade också och gick in.

Honom kände barnen förut och visste att han var mycket snäll, fastän en av pojkarna Momma som var en stor pojke och gick i stor-skolan gjort något mycket fult. Han hade på grinden till Rabens trädgård skrivit "Snor-Julie" med krita och Rabens minsta flicka hette Julie och var för det mesta snorig. Fru Raben som var en förskräckligt elak fru hade grälat på alla barn hon råkat och även på Macke och anklagat honom. Macke sa nej, och hon trodde honom inte! Men Macke brukade inte *ljuga*, och dessutom kunde inte Macke skriva stora bokstäver så bra som dem på grinden. Erik Momma hade gjort det, men det visste inte den stygga fru Raben. Både Macke och Nina hatade efter detta fru Raben och Nina tänkte att hon kände nog nihilister och i hemlighet brukade träffa dem om nätterna. Då hade hon på sig en rutig kappa, om vilken Ninas mamma en gång skrattande hade sagt att den såg ut "som om den varit sydd på 1830-talet" — något alldeles obegripligt.

När alla gästerna kommit hade barnen bestämt att Mackes kamrat Hugos mamma skulle vara den främmande drottningen, hon hade astrar som en krona på huvudet och krokig näsa och var mycket lik en drottning. Men Hugo —, vilken det hänt något så rysligt i skolan som det där i byxorna var inte längre hennes barn. Hon hade inga barn, bara en prinsgemål som drottningen av England. Prinsen-gemålen var den starkaste herre i hela världen och kunde tämja tigrar. När det blev krig, tamde han tigrar och dresserade dem att anfalla fienden. Bara Macke och Nina blev stora, skulle de ingå förbund med honom och återerövra Finland till Sverige. Ett sådant förbund var inte som vikingarnas utan man tog varandra i hand och lovade *en ed*, något som stod i en bok av Ingeman, en dansk, och boken var nästan alldeles obegriplig utom somligt. I tysthet tänkte Nina att innan det där med Finland blev av, måste hon be Gud om att få bli pojke, det vore mycket roligare. Hon skulle ha en blå mantel och heta Gustav.

Inne i salongen var ett oerhört sorl, inte så underligt när där var tusentals människor och bjudning. Både Sofi och Amanda var alldeles svettiga, isynnerhet Amanda. Nina tänkte strax på när Amanda kom hem igen och fick på sig karlkläderna och satt och rökte cigarr i soffan: nej, Gud låt mig slippa!

Men nu kom Kaka och sa att barnen måste gå och lägga sig och först skulle de äta. Macke smet genast in i salongen igen och ställde sig bredvid några herrar som pratade.

— Gå efter honom! sa Kaka och Nina gick, men ställde sig bara bredvid honom och glömde vad Kaka sagt — eller lät det åtminstone vara borta liksom i en dimma. Det kunde man.

Nästan allting var en dimma. Fastän Nina var mitt i salongen, kunde hon mycket bra ha trott att den var oerhört långt borta.

I dörren stod Kaka och vinkade, men hon var till den grad långt borta att hennes huvud inte var större än största dockkans i kägelspelet. Nina visste, att Macke och hon borde gå till Kaka, men samtidigt *kände* hon sig inte olydig, fastän hon stannade — det var det besynnerliga. Hon såg på Kaka och nickade tillbaka och stod kvar. Nästan ingenting begrep man av det som herrarna talade om. De använde så konstiga ord. En av dem som var pastor Söderberg sa: ”prestationer”, och Nina tänkte att det var vad prästerna hade på sig i kyrkan. Men han skrattade lite i detsamma, och Nina fattade att han tyckte det var lustigt att vara klädd så. Det hade hon själv ofta tänkt, men det skrämde henne att prästen sa det så ogenerat till de andra herrarna. De skrattade också. Hon såg på Macke som stod med öppen mun. I detsamma kom Kaka ända in i salongen, tog hans arm och ledde ut honom och Nina följde.

— Jag vill först säga godnatt till alla, sa Macke.

— Skäms han inte! sa Kaka, och Macke var så ond att han sparkades. Lyckligtvis stod de inte mitt för dörren och Nina sprang tillbaka dit, hon hade fått se en skymt av den främmande drottningen och kom med ens ihåg att Macke och hon ju skulle bevakat henne och det hade alldeles fallit i glömska. Ja, då fick man leka något annat!

I serveringsrummet fick Macke och Nina äta. Kaka gav dem fågel som skulle vara till supén och svart vinbärssylt och gurka. Detta var tre rätter mat. Sedan smörgås; sedan mjölk och mjuk sockerkaka efter främmandenas te. Sedan var sitt päron som mamma lovat. Medan de åt kom mamma ut och sa att klockan var redan över tio.

— Är det det längsta jag har varit uppe? frågade Nina.

— Det tror jag nog, svarade mamma och gick igen. Men Nina såg med lysande ögon på Macke.

— Tio, du! sa hon. Förra julafton var vi bara uppe till en kvart före!

Men Macke var som bäst en främmande herre och brydde sig inte om henne. Han skålade med andra främmande herrar och satte ner hakan mot servetten, så att den skulle bli en riktig herrhaka. Då blev Nina också främmande, och de började prata: bla bla bla bla — med bjudningsröst. Ganska ofta skrattade de och bullrade allra mest då, ty så hade de hört att det gick till. Bland de främmande vid deras bord var greve Piper, det hade de hittat på, de trodde inte att någon riktig människa kunde heta greve Piper. Han sa ofta tokroligheter, som ingenting betydde, men så att man måste skratta.

Greve Piper var med på alla Mackes och Ninas bjudningar. Han åt mycket snaskigt. Så fort det blev en fläck på bordet, var det han som spillt och då skrattade hela sällskapet. Ibland blev greve Piper ond och kom i bärsärkaraseri, och då gällde det att fly hastigt. Men egentligen tyckte inte Nina om detta sista, ty man hade aldrig hört talas om att så skedde vid riktiga människors bord.

Kaka stod och väntade på att barnen skulle bli färdiga och hon talade grälände om guvernanten som skulle behöva sitta inne i salongen i kväll i stället för att passa ungarna! Nina hade alldeles glömt bort Victoria och var mycket glad att slippa henne, hon räckte Kaka försonande en bit av sin mjuka sockerkaka.

— Kaka! sa Macke i detsamma och pekade både på Kaka själv och på kakbiten. Båda barnen brast i skratt, detta var ändå *för* roligt. Kaka! ropade de, kaka! och skrattade så att de kiknade. Så fort en av dem slutade skratta, sa den andra genast: Kaka — och så började det på nytt. Detta var det roligaste de haft på länge och Macke skrattade ännu i sömnen.

Nina läste allting för Victoria och Macke läste på läxorna från skolan för henne. Efter middagen hade de spelning. I stora salen var det mörkt utom vid pianot, där det var tätt i två ljus. Om barnen varit flitiga spelade Victoria sedan Turkarnas marsch för dem, och då var de turkar. Guvernanten sa att en som hette Mozart hittat på

marschen, det var svårt att begripa. — Vi bryr oss inte om det, sa Macke sedan.

Men Nina rynkade ihop ögonbrynen och lekte att hon hade en halvrund sabel, alldeles lik den som hängde på björnskinnet på väggen i pappas rum och som just var en turkisk sabel. Macke gick runt och var turk, men Nina blev rädd när hon kom i andra ändan av rummet, motsatt pianots, där det var mörkast. Ty där var fullt av turkar och fastän hon också själv var en sådan, visste hon att de var vilda och elaka och var rädd. Macke ville höra marschen flera gånger om, men Nina ville också höra "Varför skall man tvinga mig att sjunga?" Då blev hon sorgsen till mods och fick en ljuvlig känsla. Det enda nödvändiga var emellertid att Victoria slutade med en polka eller något sådant.

— Dansa, barn! sa hon, men det ville sällan Macke.

På förmiddagarna tyckte Nina inte alls om Victoria, men om kvällarna var Victoria alldeles annorlunda och då ångrade Nina sig. Då berättade Victoria om barn i Finland som hon förut läst med och som var så elaka, att när de fick ansjovis på smörgåsen kastade de den bakom kakelugnen. Detta tyckte Nina nog var knepigt gjort, men hon förfasade sig ändå, isynnerhet som hon gärna själv skulle velat få ansjovis. En gång skaffade Victoria henne det också och då förstod hon att Victoria var snäll, fastän hon luggades om mornarna och det var en otrevlig lukt i hennes rum. — Hon gömmer äpplen i byrålådorna, sa mamma och Nina önskade ofta att Victoria öppnat någon av lådorna när Nina var inne, så att hon fick se om den verkligen var full av äpplen, men det inträffade aldrig. Lika lite förstod Nina *varför* guvernanten skulle gömma äpplen. Kanske sålde hon dem genom fönstret nattetid, när alla sov? ... Ingenting önskade Nina högre än att ha fått vara med om denna mystiska handel.

Nina önskade att när hon blev stor, skulle hon få stå i handel, helst på torget. Macke och hon hade talat om det, men sedan nu Macke börjat i skolan hade han ändrat sig och skulle bli sjöofficer. Nina kände sig ensam. När hela hösten gått och busen inte en enda gång förföljt Macke, slutade hon att tänka på honom.

I stället kom gamla-faster, som var pappas faster på besök och hade med sig sina kanariefåglar, som hon kastade en svart schal över när de sjöng för hårt, och hon ville lära Nina sticka strumpor. Det var mycket tråkigt. Nina fick sitta hos henne en halv timme varje dag

och ibland satt mamma därinne och då talade gamla-faster och hon nästan alltid om jungfrurna. Gamla-faster sa att de snattade och att mamma borde låsa skänken. Gamla-faster sa också att om pigorna skulle komma till Paradiset ville inte hon dit. Nina tänkte sig gamla-faster i Paradiset som var ljust och ljumt som ett drivhus med en gnistrande guldtron där Gud satt, och hon tyckte inte gamla-faster passade där alls och egentligen inte heller Kaka, snarare då Sofi som var ljus själv och alltid glad. Sofi brukade ta Storaögonbor på armen och hissa honom och dansa runt så att lilla Kaj tjöt av förtjusning, och så sjöng hon:

— Pettersson och jag går ut! Pettersson och jag går ut!

Mamma svarade emellertid gamla-faster, att snatteriet var inte det värsta, men alla de där fästmännen som strök kring knutarna var-enda kväll! Nina höll på att tappa andan när hon hörde det. Så fort Macke kom hem, berättade hon det för honom.

— Kaka har ingen fästman, sa Macke allvarligt.

— Hur vet du det? frågade Nina.

Jo, madam Edsberg i gården hade en gång talat med Kaka om Sofis fästman så att Macke hörde det, och Kaka hade varit förskräckligt ond. Nina anade, att det var en förskräcklig synd att ha en fästman, inte alls bättre än att stjäla, bara ännu besynnerligare. Om kvällarna, då barnen lagt sig, kom Sofi ofta in till Kaka som satt och stoppade strumpor, och då pratade de om allt möjligt. Nina lyssnade i hopp om att få höra något mer om rysliga saker, men de talade mest om Mari i köket och om dålig mat, eller om madam Edsberg och hennes bekanta, mycket tråkiga, ofta alldeles obegripliga saker.

En kväll hade emellertid någonting hänt, som stod i tidningen, och Nina fattade att det var tal om att någon skulle i fängelse, Kaka kallade det att komma på fästning. Sofi kom in som vanligt och pratade med Kaka och Kaka sa förfärligt strängt:

— Det är sådana som inte tror på Gud! Och så talade hon om någon som hette Strindberg och en som hette Lennstrand och som inte trodde på Gud, och Kaka lät återigen förskräckligt stött, men Sofi sa just ingenting. Nina lyfte försiktigt huvudet från kudden och såg på dem: de satt vid bordet och lampan sjöng lite. Det var mycket varmt i rummet. Lampan lyste på Kaka som såg så stött ut, men Sofi satt mera i mörkret, framåtlutad, och gjorde ingenting. Det måste vara om hennes fästman, tänkte Nina och det gjorde

henne ont om den snälla och glada Sofi ifall hennes fästman kom på fästning jämte de där Strindberg och Lennstrand.

— Sover ungarna? frågade Sofi plötsligt.

— Sover Nina? sa Kaka högt och Nina blundade hårt. Macke sov, lill-Hasse sov, Kaj sov. Kaka gick från säng till säng, men just när hon kom till Ninas slog denna av oaktsamhet upp ögonen. Aldrig kan Nina somna, sa Kaka missbelåtet.

— Hos konsulns där jag var, sa Sofi, så gav vi barnen ett glas öl på kvällen för att få dem att somna.

— Ja, det ska jag säga till majorskan, svarade Kaka. Men Nina som fått ricinolja i öl var rädd att ricinoljan hörde till och började gråta. Ja, sov då! sa Kaka, så slipper hon!

Men nästa dag ropade Macke med hemlighetsfulla åtbörder Nina till sig medan hon lekte med Hasse och var hans häst. I handen höll Macke ett brev och han berättade att det brevet hade Sofi tappat ur fickan utan att märka det. Macke och Nina kunde nästan ingenting läsa av det, utom underskriften, som var mycket fint präntad med storbokstäver. Där stod: ALFRED. De förstod ögonblickligen att brevet måste vara från Sofis fästman och ingen annan och rådslag om vad som nu kunde göras.

— Aldrig i sitt liv får hon igen det, sa Macke.

Det tyckte Nina var riktigt. Men aldrig i livet skulle hon heller våga nämna för Sofi att hon sett hennes brev!... Macke och hon stod i skrubben under trappan, där sopborstarna och fotogenkannan förvarades, men inte ens där kände Nina sig fullt säker; när som helst kunde någon komma och upptäcka både dem och det förfärliga brevet.

— Törs du gömma det? sa hon till Macke.

Macke funderade lite.

— Vi sänker det i dammen, sa han.

Men innan det kunde ske, måste brevet läggas undan någonstans. Nina föreslog efter en stunds betänkande bakom kakelugnen, där de finska barnen gömde ansjovisen, och Macke stack strax före middagen in kuvertet bakom den stora fyrkantiga kakelugnen. Nina kunde inte tänka på annat under hela middagen. I kväll visste hon att fästmannen skulle stryka kring knutarna och om han fick reda på vad hon gjort smög han kanske upp och dödade Nina... Och

det visste hon att om han kom, då skulle hon strax låtsas vara död förut, det var enda sättet! Så gjorde man om vilddjur angrep en.

Pappa frågade vid bordet:

— Vilket vill Nina helst ha, en liten bror till eller en liten syster?

— Får jag bestämma det? frågade Nina, och då började Sofi, som just bjöd omkring ett fat, skratta alldeles förskräckligt. Man kunde omöjligt märka att något särskilt orätt eller hemligt lådde vid henne. Men mest var Nina orolig för Victoria som kände till att man kan gömma saker bakom kakelugnar.

Genast efter middagen bad Macke och Nina med ödmjuka röster om lov att få gå utom trädgården en *liten* stund, och det fick de. Men först skulle brevet packas in och ingenstans var man i fred. Mamma var sjuk och gamla-faster gick i alla rum, ur rum och i rum, och Kaka var mer argsint än någonsin. Slutligen lyckades de packa brevet i en liten träask som de fyllt med tennsoldater, så att den skulle sjunka, och sedan band de segelgarn omkring, flera varv. Macke skrev *Sofi* utanpå. Lådan blev ganska tung. När de kom till dammen fick han en ny tanke, gav Nina asken att hålla i och sprang hem efter ett flöte. Det band han med ett snöre vid asken och kastade sedan alltsammans i dammen. Flötet flöt, och nu visste man var hemligheten låg. Macke hittade på så bra.

Också denna kväll hade Nina svårt att somna. Kaka var inte inne och överallt i huset hördes steg. Samma dag hade Macke slagits med en annan gosse i skolan, Öbergskan hade skilt dem, och den andre gossens näsa hade blött. Allt vad Nina tänkte på denna kväll var upprörande, men mest ändå brevet med asken och flötet. Om någon hittade det, och det blev bekant att Macke och hon ordnat detta, vad skulle ske? . . . En främmande karlröst hördes alldeles tydligt i något av våningens rum och tunga steg närmade sig! Nina började skrika: Kaka! Kaka, kom hit!

Men i detsamma kom pappa in som om han stått utanför dörren.

— Sover du inte, lilla Nina? sa han. Vad skriker du för? Har du drömt något?

Macke vaknade och satte sig upp i sängen, lill-Hans vaknade; bara Kaj sov med knutna händer och tummarna inknutna.

— Vet ni vad, barn, sa pappa. Ni har fått en liten bror i kväll.

— Vad är det för främmande här? frågade Nina.

— Det brukar alltid vara lite främmande, när små barn kommer, sa pappa.

— Är det bjudning? frågade Macke.

Kaka kom infarande som ett yrväder.

— Vad i all min dar, ropade hon, är alla ungarna vakna! Jag säger då det!

— Det var ju roligt att det gick så bra med frun, Kaka, sa majoren och lät så där snäll att Nina måste känna hur mycket hon tyckte om honom. Då ångrade hon alltid många saker. Som nu det där med Sofis brev. Man kanske inte *fick* göra så . . .

— Ja, jag får gratulera så mycke, sa Kaka och neg och såg mycket glad ut.

— Är det bjudning med glass, Kaka? frågade Macke på nytt, när fadern gått. Men Kaka snurrade ut med samma fart som hon kommit och alltjämt gick det och gick i huset och talades och bråkades på alla håll.

— Vad tror du det är? frågade Nina, men Macke hade redan somnat igen och aldrig fick man veta något!

Nästa morgon bars den lille nye brodern in och visades för barnen. Nina fick se på när han sköttes. Mamma var sjuk och barnen fick bara gå in till henne på tå. Nina och Macke glömde bort brevet och flötet och när de senare kom till dammen var alltsamman borta. Det var alldeles som om de vetat det på förhand; ingen av dem var förvånad. De två svanorna som brukade simma på dammen hade nu släppts dit, och Nina grubblade över var de kunde vara om vintern.

— Kanske de skickas utomlands, sa Macke liknöjt och han sprang runt dammen och var snälltåg och godståg och visslade för stationerna och sprutade ut ånga.

Men Nina började leta efter nykomna små gröna blad, som stack upp ur allt det torra på vallen kring dammen. Hon kom ihåg, när hon hittat det första gröna året förut och hur hon då hade lekt att det var det första gröna i hela världen och något mycket märkvärdigt.

Först fick man för första gången filbunke till middagen och en liten tid senare flyttade man ut på landet. Så var det alla år. Madam

Edsbergs man som var åkare bar ner koffertar på ryggen alldeles ensam. Barnen stod i porten och såg på honom. Madammen kom vanligtvis också ut och hon var ännu alldeles vinterklädd i pälsmössa med en svart resårnodd om hakan och plyschkappa. Var gång Mari i köket såg henne med den kappan, sa hon och fnös: Passar det en åkarhustru till att gå i plyschkappa?! — Nina hade hört det många gånger och hon visste att Mari i köket tyckte det var något dåligt med madam Edsberg; men Nina kunde inte begripa det. Hon såg och såg på madammen och kunde omöjligt finna något särskilt hos henne.

I huset mitt emot satt barnen i fönstret, och "brukspatronen" kom promenerande. Nina fattade inte att hon en gång varit rädd för brukspatronen; nu var hon inte det minsta rädd för honom. Om vintrarna var allting annorlunda; men om sommaren var man bara rädd för koleran, särskilt när det var röda himlar på kvällen. Ju rödare de var, dess värre var koleran, men när det regnade dog den bort! Nina tänkte på att den elaka ryttmästaren som piskade kattor skulle bli mycket glad om koleran kom, ty till hans avskilda hus kunde den nog omöjligt tränga. Alla människor i staden skulle då be honom om att få rädda sig dit, men han svarade nej. Till sist skulle kungen befalla honom att släppa dit människorna och då skulle han bli tvungen. Nina stod och såg uppåt gatan till hans hus och undrade hur rummen såg ut. Ett av dem tänkte hon sig mycket fint, övervuxet med murgröna, väggar och tak, alldeles som en grotta . . .

Om sommaren bodde man på ett ställe alldeles intill lindallén som ledde upp till en väldigt stor herrgård. Det fanns miljarders miljarder bin och humlor i allén, uppe i trädkronorna, så att det sjöng hela tiden över huvudet på en och var farligt. Ibland kom Tok-Fina i allén. Hon hade ett mycket litet och alldeles brunt ansikte och när det regnade drog hon upp kjolen över huvudet och under kjolen hade hon ingenting alls. Mamma hade förbjudit barnen att ge sig i tal med Fina och kanske var det därför. Men en dag kom en stor herre ridande från herrgården och fick se det och när han red om Tok-Fina gav han henne en klatsch med ridspöt på bara stjärten och sedan vågade hon aldrig göra så mer. Mamma var ändå alltid mycket förskräckt när Tok-Fina kom in i köket, ty hon hade löss

och kunde så förskräckligt fula ord, sa mamma, men aldrig hörde Nina ett enda.

En sommar var Nina mycket för sig själv, för Macke lekte bara tåg. Mellan verandan och backen och vedboden och pippingträdet sprang han hela dagen, gav signaler och växlade.

— Gissa vad det är för tåg? frågade han alla, mamma, syskonen, Kaka, Sofi, Mari, och de måste gissa:

— Snälltåg?

— Nej.

— Godståg?

— Nej. *Blandat persontåg*, sa han, och det var en ny tågsort, som han själv hittat på. Ofta var tågen försenade. Nina satt under tiden på verandan och läste sagor eller också gick hon ensam i skogen, och om sommaren hände det alltid så mycket med djur.

Ingen sommar hade Nina hittat mindre än två, tre fågelbon, och ibland fågelungar som inte var riktigt flygfärdiga. Hon lärde dem flyga, höll dem i handen och lät dem försiktigt försöka. Men en unge föll en gång rätt ned, slog näbben i blod och var genast död. Nina flydde hem med andan i halsen, så rädd blev hon . . . Nästa dag gick hon tillbaka till stället där fågeln fallit, men nu var han borta. Denna händelse måste bli en av hennes hemligheter. Tänk om hon berättade den för Macke och han bara sa asch, hindra inte tåget! Så var hon åter ensam i världen . . .

En annan gång fann hon vattenödlor i en vattpuss, hon tog dem med händerna och hade dem i en glasburk; men efter några dagar var de också döda fastän hon matat dem med smulor, och kanske var det fel mat. Nina smög tillbaka med burken till vattenpussen och hällde ut dem där. Men de låg bara och flöt med tjocka magar. Det var så hemskt och otäckt att Nina länge drömde om det om nätterna.

Nina gick också till herrgårdens stora stall och gick upp till hästarna i spiltorna. Ibland gick tiden så fort att hon försummade middagen.

— Vad gjorde du då i stallet? frågade mamma, men det mindes hon inte.

Fyra av hästarna var hennes, och när alla fördes ner för att dricka i sjön om kvällarna, red hon dessa i tur och ordning. En stalldräng hette Ferdinand, han hade fullt upp med vårtor på händerna och

ibland slog han ihjäl grävlingar. Skinnen sålde han, men köttet fick prästen, ty där åt de av det; prästens gamla mamma lagade det och skinkorna rökte hon. Hu då! sa mamma när hon fick höra det, och nästan skrek . . . En annan gång slog Ferdinand ihjäl en orm, så att Nina såg det, och i ormens mage låg det många små möss, alldeles hela, men döda. Nina tänkte på att om Ferdinand ändå kunnat döda ormen en liten stund tidigare skulle mössen kunnat leva och hon skulle kunnat få dem och tämja dem, ha dem med i staden och låta dem bo i gamla dockskåpet. Jämt hände det att hon önskade sig omöjliga saker.

En gång slog Ferdinand också ihjäl en nattuggla. Men när Ninas pappa hörde det, sa han att man skulle inte döda oskadliga djur av *okynne*, och själv skulle han aldrig skjutit på en uggla, därför att hans mor hade hetat Uggla. Pappa gick med barnen i allén den gången, han var hemma för ett par dagar, och det var så högtidligt att höra honom när han berättade lite om sin mor, att Nina var nära att gråta. Hon önskade att ett lejon skulle kommit och kastat sig över pappa och hon skulle kastat sig emellan och räddat honom. Pappa talade med barnen som om de varit stora människor . . . Men att hans mor hetat Uggla var mycket konstigt.

Pappa var bara ibland med alla de andra på landet, han gjorde eljes möten, som betydde att han bara var med soldater och officerare. Men till mammas födelsedag kom han alltid och då var det främmande, men inte bjudning. Bjudning hade man bara i staden. Precis till födelsedagen hade folk lov att skjuta änder och det kom alltid bondgubbar och sålde änder på morgonen. Alltid köpte pappa dem själv, medan alla barnen stod runt om, men mamma fick inte komma ut ur sängkammaren förrän verandan var lövad och barnen var utklädda. Kaka hickade så att det hördes över hela gården; jämt hickade Kaka så där hårt, åtminstone så fort hon ätit. Men gubben Andersson som bar vatten och ved var bjuden till frukost i köket, och barnen fick gå till Fattighjonet med något gott i en korg.

Fattighjonet var en mycket gammal mager gumma som gnällde och darrade på rösten, och alltid sa hon så här:

— Inte ska ni bära till Fattighjonet, inte ska ni bära till Fattighjonet!

Nina och Macke måste vända sig bort för att hon inte skulle se

att de skrattade. Det lät så lustigt. Ändå var det något så sorgligt med det, nästan *för* sorgligt.

Innan man flyttade in till staden på hösten, skulle också idioterna från Idiothemmet en dag bjudas på saft och vatten.

— När man själv har fått lite mera begåvade idioter, ska man vara beskedlig, sa pappa. Detta sa Macke var en *kvickbet* och att pappa var ett *geni*, och även detta kändes högtidligt för Nina, fastän hon inte förstod det där om de begåvade idioterna. Inte Macke heller.

De riktiga idioterna var alltid klädda i blåvita bomullskläder, alla lika. Bordet dukades på gården och Nina fick springa till handelsboden och köpa bullar och mandelbröd, båda sorterna tvåöres. Ty fastän man hämtat korgar fulla på morgonen, trodde mamma inte det skulle räcka.

— Idioter äter så förskräckligt, det visste hon.

Nina fick dela ut och lägga en hög bullar till var och en. Hon skulle också hjälpa till och säga åt idioterna att äta och vara *artig*, sa mamma. Somliga idioter var nästan stora karlar och det var svårt att vara artig mot dem, men några av de minsta idiotflickorna var ganska söta. De klappade Nina som om hon varit en hund och strök med händerna över hennes skära klänning, och hon visste inte vilket som var artigast, att klappa tillbaka eller att låtsas om ingenting, för idioter har inget förstånd, sa Kaka.

Efter tre glas saft fick idioterna äta krusbär i trädgården och nästan allt som fanns kvar där åt de upp. Deras föreståndarinna satt under tiden och drack kaffe med småbröd på verandan jämte mamma och Victoria som snart skulle flytta.

När Victoria flyttade, grät Nina. Inte för att hon just tyckte om Victoria som ofta bannade och luggades, men ibland också var mycket snäll och hon tänkte på att hon kanske aldrig, aldrig i sitt liv fick se Victoria mer, och det var sorgligt. Kort tid därefter reste emellertid alla hem till staden, och så var Victoria glömd. Macke och Nina stod i kupéfönstret under tågresan och emellanåt for tåget förbi små jordhyddor med en dörr framtill, vanligen bredvid stationer eller banvaktarhus, och i dessa jordhyddor bodde nihilister. Var gång tåget for förbi en, sa Macke och Nina på en gång: Där bor en nihilist! Det gällde vem som kunde säga det fortast. Nina önskade sig en sådan hydda som sin egen, men det ville hon inte tala om.

Ju mer resan led, dess mer längtade man till staden och gården

hemma, till att få springa omkring överallt och se efter om allt var sig likt från förr och känna igen den gamla hemlukten, och allt annat blev likgiltigt.

4

Mari i köket tålde inte att man kom dit. Sedan Victoria flyttat började Nina läsa med andra flickor och när hon kom hem igen gick hon genom köket och då frågade hon:

— Vad får vi till middag i dag?

— Ut med sig! ropade Mari då hon var arg för något. Men var hon god, sa hon:

— Joho! Luftpastejer! Och sedan suksoppa med förhoppningsklimpar i!

Alltid gav hon precis samma svar. Men ve den som försökte titta i en kastrull, den lyfte hon tvärt ut, och hon var alldeles kolossalt stark. Minsta bror satte hon på sin flata hand och höll honom på rak arm. I hennes rum satt en tavla, föreställande blommor och gjord av hennes eget och hennes systers hår; det var två färger och mycket vackert. Mari var från Dalarna. När mamma varit borta på bjudning måste hon alltid räkna upp för Mari allt som varit till supén. Mamma satt vid sitt bord och Mari stod.

— Kära söta! sa hon när det varit riktigt fin mat och det var det ju nästan alltid.

Mari hade lärt sig laga mat i kungens kök, men inte en enda gång hade han kommit dit in och hon hade inte sett honom. Men en gubbe från hennes hemort hade varit hos honom en gång, och när han skulle gå hade han knuffat på drottningen och sagt:

— Du landsens moder, du sitt på mina handskar! Och drottningen fick resa sig och hade mycket riktigt suttit på gubbens handskar som han slätat ut och lagt på en stol.

Samma gubbe sa till kungen:

— Sir du, jag säg *du* till alla i landet, jag, utom till dig och mor din!

— Jag hör det, svarade kungen.

Det var inte ofta Mari var på humör att berätta sina historier, som alltid var likadana och lika roliga att höra.

— Kära söta! sa hon bara när man bad henne, men ibland kom de av sig själva.

När det varit särskilt god middag hemma, gjorde barnen tacksägelseåtgång till Mari. Den allra bästa middagen var kåldolmar och saftoppa. Macke anförde tacksägelseåtgången. Alla barnen marscherade in i köket och var mycket högtidliga och Macke höll tal och prisade Mari för hennes utomordentliga mat. Storartade, sa han en gång. Sedan anförde han sången, alldeles som när studenterna sjöng. Hasse tyckte inte det var roligt att sjunga men han fick belöning av Macke för att vara med. Macke kunde ge ton med stämgaflöjt och var mycket skicklig. Nina beundrade honom.

I ett hus inom samma gård som den där familjen bodde, bodde Fanjunkaren. Han hade två rum, och de var alldeles fulla med antika möbler som han samlade. Det bästa Fanjunkaren visste var att köpa. Han gick på torget och passade på om något var billigt och köpte då hem det till Mari. Då kom bönderna in i köket, ibland var det med fårkroppar, ibland smör, eller potatis. På en papperslapp hade Fanjunkaren skrivit vad de skulle ha betalt, och därunder stod ibland: Budet får kaffe.

Då förstod Mari, att Fanjunkaren fått så billigt därför att han lovat gubbarna kaffe och satte genast på pannan om den inte stod där förut. Ibland sa en gubbe att han också ville ha brännvin, men då sa Mari nej.

— I kan nog bli full ändå, sa hon och skramlade med spisingarna och somliga gubbar svor. Ut ur köket, barn, sa Mari då.

En liten stund senare kom Fanjunkaren själv in i köket och såg på det han köpt och berättade allt möjligt för Mari från torget och att slaktaren gjort konkurs.

— Kära söta! sa hon och hon tyckte mycket om Fanjunkarens besök.

Ofta berättade han om konkurser, och när slaktar Vedbom gjorde konkurs måste Mari gå direkt upp till mamma och tala om det, så märkvärdigt var det. Fanjunkaren sa, att det var dåliga tider, det var andra tider förr, och aldrig hörde Nina att han sa annat. Det lät så dystert. Och då suckade han också.

I hans rum var en konstig lukt och mamma sa att det luktade gammal ungarl. Bredvid ena fönstret stod ett ställ och framför detta spelade Fanjunkaren flöjt. Då blåste han upp kinderna och ögonen

såg ut som om de skulle trängas ur huvudet. När det var teater i staden var Fanjunkaren där och spelade. Fanjunkaren berättade att han en gång spelat då *Michaëli* uppträtt, och det måste ha varit något förfärligt fint. Nina trodde alltid att Michaëli var en karl, annars hade han väl sagt fru eller fröken, men det var misstag. Nina misstog sig ganska ofta, det var bra tråkigt.

Sådant berättade Fanjunkaren för mamma, när han ibland var bjuden på middag om söndagarna. Aldrig tog han ett öre betalt själv för att han köpte mat så billigt åt Mari, men i stället var han emellanåt bjuden på middag. Då hade han en stor kråsnål med diamanter och Nina satt alltid inne efter middagen för att höra på honom. Han hade sett Skäggiga damen i Uppsala förr i världen och hon hade haft en cigarrbod där och alla studenter köpte av henne. När klockan var sex gick Fanjunkaren sin väg, sedan pappa druckit ett glas punsch med honom och skålat. Han gick ut stora vägen med hatt och ytterrock på sig, men sedan gick han till köksingången och där steg han på igen och hälsade nu på Mari. Ibland pratade han med Mari ända till kvällsmaten, och han satt med hatt och ytterrock i knäet hela tiden och sa att han skulle gå strax. Att Nina var inne och satt och lyssnade märkte varken han eller Mari.

På julaftonen var alltid Fanjunkaren bjuden. Den dagen var matsalen avstängd ända till klockan sex och mamma klädde granen ensam. När klockan var sex, ställde alla barnen upp sig efter längd, Nina, Macke, Hasse, Kaj, lille-bror, och före dem gick Fanjunkaren och spelade Björneborgarnas marsch på sin flöjt; dörrarna till salen slogs upp och där stod granen och var lysande av alla ljus. Den gick man runt, ett eller två varv och sedan önskade alla varandra god jul; även jungfrurna var inne och stod och trängde ihop sig i ett hörn.

— Stig fram, var så god, sa alltid pappa.

Vanligen fick man vänta på Mari som skulle klä om sig efter disken.

Mitt i julklappsutdelningen ringde det alltid på dörren.

— Vad kan detta vara! sa pappa och lät förvånad, det hörde till.

— Så sent! ropade mamma.

Fanjunkaren gick alltid själv och öppnade och hade hela tiden förut varit orolig. Barnen sprang omkring honom och hade hela tiden i förväg vetat vad som kom, men alltid var det lika spännande. Det var en pojke från konditorn och på ett silverfat hade han en hög

krokan — Fanjunkarens julgåva! Krokanen var som ett torn med välvda dörrar i olika avsatser, och i dörrarna satt figurer eller blommor av socker och i toppen satt svenska flaggan. Krokanen förtärdes till frukost på juldagen och på annandagen — om den räckte till dess. Men det gjorde den aldrig, som Nina kunde minnas.

5

En vinter blev Kaka tokig. Då var lilla syster också född. Kaka skrek och grälade högt på mamma, så att mamma rakt inte visste vad hon skulle göra, utan grät. Pappa kom ut ur sitt rum och tog Kaka i armen. Sedan kom doktorn och Kaka fick komma till Epidemisjukhuset och hade nervfeber.

— Vi skulle aldrig sluppet henne eljes, sa mamma; hon tyranniserade hela huset!

Men det hade Nina aldrig märkt. Tyranner trodde hon var förfärligt elaka och det var ändå inte Kaka, fastän hon bara tyckte om Káj av alla barnen och kallade honom *sin* gosse, som han ju inte alls var.

Sofi reste till Amerika, och det blev en ny husjungfru som hette Bertha och förut hade varit på krog — det sa Mari. Nina visste var en krog låg i staden; det var alldeles bredvid Stadshotellet och den kallades för något förskräckligt fult: Grå lusen. Där såg också rysligt ut, en så smutsig portgång, smutsigt ända ut på trottoaren och fulla bondgubbar fanns alltid i närheten. Att Bertha som var riktigt vacker varit på ett sådant ställe var obegripligt. Till att sköta småbarnen kom också en ny jungfru, Maja, som var mycket fet och ofta suckade. Hon talade oförbehållsamt om sin fästman som var polis i Stockholm, och Nina visste numera att fästman inte var något otillåtet eller dåligt. Nina var ganska stor nu och hade just ingenting med jungfrurna att göra mer och var inte längre rädd för dem. Hon fick gå ut ensam, och hon lärde sig åka skridsko och var nere på skridskobanan så ofta hon kunde och kände ett par pojkar som hon inte var säker på att hon *fick* känna.

Nina gick var morgon till sin kamrats hem där hon läste, men Macke gick i storskolan och hade lärare. Nina tyckte det var roli-

gare hos kamraten än hemma; man fick mera göra vad man ville, och en vinter hittade de där på, att man skulle spela en teaterpjäs.

I våningen ovanför där kamraten bodde, bodde doktor Agrelius och pojkarna Agrelius. De var de värsta retstickorna i staden. En gång skickade Knut, som ändå var fjorton år, *fjorton år*, ett *kärleksbrev* ner till Nina under en rast; men Nina såg själv att det var tre stavfel i brevet och hon rättade dem med rött bläck och stora bockar och skickade tillbaka brevet. Det fick han, så stor han var!

När nu pojkarna Agrelius hörde att flickorna därnere ämnade spela en teaterpjäs, blev de alldeles vilda av lust att bli bjudna. Men flickorna ville inte veta av Agreliusarna. De spelade pjäsen för sina pappor och mammor och några till och under hela tiden gjorde pojkarna sådant oväsen däruppe att hela taket skakade. Sedan bestämde flickorna att de inte vidare skulle hälsa på pojkarna ute, men en dag, utan att någon visste hur det kom sig, lekte de rövare och fasttagare tillsammans igen, och sedan retades inte pojkarna så mycket.

Också Macke tyckte om teaterpjäser. Om söndagarna brukade Macke och Nina vara hos kusinerna varannan gång, och varannan var kusinerna hos dem. Man gick strax efter middagen, föräldrarna och alla barnen, och när man kom fram, fick man kaffe och dopp.

Macke bestämde vad som skulle spelas, ibland tillsammans med Nina, ibland med kusinen Henrik. Nina tyckte mest om att spela Gustav III:s mord. Hon var då själv Gustav III, det var därför att hon hade fläta som ju hörde till på den tiden, och hennes röda ytterbyxor med lite brodyr nedtill liknade en historisk kostym. I en liten vas som Mari lånade från sin byrå, löste hon upp rödfärg med vatten, och när mördaren mitt i maskeradvimlet närmade sig henne och sköt, passade hon på att hälla ut den röda vätskan och hon måste falla precis på en utbredd tidning, så att inte golvet fläckades. Mamma satt och såg efter. Ofta var de stora förargliga med att ropa anmärkningar om att akta kläderna eller dylikt, och ibland pratade de sinesemellan och såg inte på, särskilt inte sedan Gustav III:s mord spelats flera gånger, ty både Macke och Henrik ville vara Anckarström. De små syskonen fick bara vara maskeradvimmel och en gång hände att de sprang sin väg innan Anckarström hann skjuta.

En vår fick Nina följa med sin far och mor på besök till bekanta i en annan stad. Efter middagen skulle alla gå på teatern och se på

en opera. Ett berömt sällskap var i staden, och Nina fick följa med för att slippa vara ensam i det främmande hemmet.

Nina hade en röd kaschmirklänning med röd sammet om hals och skärp, det var bjudningsklänningen och till den hörde rött band i håret.

— *La petite sera jolie*, sa den farbror som de gästade, och han visste inte att Nina förstod lite franska därför att Victoria talat franska med henne.

— Tyst, tyst! sa mamma strax.

Nina höll andan för att inte bli eldröd på kinderna . . . Hon förstod inte ordentligt vad farbrodern menat, fastän hon förstätt ordalydelsen, men att vara vacker var något man kunde leka eller låtsas vara, men inte vara i verkligheten. Ofta hörde Nina att hon var lik sin far och pappa var inte egentligen vacker, tyckte hon. Nina beundrade krokiga näsor, och det hade inte pappa.

— Bli det roligt att gå på teatern? frågade tanten.

— Ja, sa Nina för det skulle man nog.

Nina hade aldrig förut sett en teatersalong, och när där blev mörkt, kunde hon inte fatta att det hörde till.

Pjäsen hette *Traviata*, pappa hade sagt att det betydde den övergivna och Nina hoppades något mycket sorgligt. Men framför henne sjöng människor bara och de gick fram och åter och en mycket fin dam i vit sidenklänning stod mitt i en skog och bara sjöng a-a-ha-ha-a-a . . . Ingenting märkvärdigt hände.

— Det är den övergivna, sa pappa och visade på den vita damen.

Nina tänkte att hon måtte missförstått alltihop, det var tråkigt att ofta missta sig. Hon var mycket sömning och ville inte visa det, och hon önskade att hon fått en påse karameller, som bjöds omkring av en gosse. Men mamma sa helt hastigt: Nej tack!

Om en liten stund sov Nina. Det var skönt. Långt borta hörde hon ett sorl och så talade man med ens till henne och hon måste gå. Nästa dag mindes hon inte mer hur hon kommit i säng.

Den andra dagen fick hon följa med på en middag till andra bekanta i samma främmande stad. Mamma hade sagt, att dessa var mycket rika, men Nina tyckte inte det var finare hos dem än hemma, utom att det stod silverbägare längs hela panelen i matsalen, hundra stycken kanske. Men till middag fick hon gåslever och höll på att kräkas av den.

När Nina kom hem igen var hon lycklig. Först kysste och kramade hon lill-systemen och sprang därefter till lådan där hon hade alla sina pappersdockor, klippta ur modejournaler som mamma lagt bort. Där var Världens skönaste dam, en Drottning och flera Prinsessor, en Hertiginna, hertiginnor var alltid falska, hovdamer och en Elak syster. Hon började strax leka med dem, det kändes inom henne som om hon haft en riktig sveda av längtan efter det. Hon låg på knä framför största galoschhyllan och på hyllan låg pappersdockorna och hon förde dem av och an och pratade viskande vad de hade att säga. Den riktiga teatern, den tråkiga kvällen var glömda.

Medan hon lekte kom Macke hem från skolan och berättade att han upptäckt en snödriva som ännu låg kvar i ett smalt prång mellan baksidorna av två hus. Den var mycket smutsig, men det var i alla fall *snö*, fast all annan snö för länge sedan var smält, och nu var det maj månad!

— Vet du, det är ett riktigt *fenomen*, sa han allvarligt och Nina måste springa ut och se det. Fenomenet var mycket ovanligt.

I köksdörren stod Mari:

— Nå, Nina, ropade hon, vad fick Nina för mat, när hon var borta? — och Nina måste då tala om den rysliga gåslevern som kväljt henne så.

— Kära söta! sa Mari stött. Tala så om så schangtil och dyr mat!

Men Macke visste att det skulle bli soppa med katrinplommon till middagen i dag, och medan de gick bort till prånget med den märkvärdiga drivan, bestämde Nina och han att det skulle göras tack-sägelsetåg ner i köket efteråt — och så var allt sig likt igen som det skulle vara. Utom att de numera visste hur barnsliga de varit bara ett år tidigare. Nu skrattade de åt sin egen forna barnslighet.

MÄNNISKOHJÄRTAT

I

Inte långt från hemmet låg en vidsträckt vanvårdad park som småningom övergick till skog. Mest tyckte Nina om parkens skuggiga parti, just det där skogen tog vid. Men för själva skogen var hon ängslig, man kunde gå vilse och kanske fanns där vargar. Skogen på en gång lockade och stötte bort, frestade och varnade. Nina skulle inte kunnat förklara det, men hennes ensliga strövtåg förde henne nästan alltid till denna särskilda, hemlighetsfullt oroande zon.

Det hade hänt att hon någon gång kom för långt bort utan att märka det och så vaknade hon till, vände och flydde som om vargar verkligen varit efter henne. Att det fanns vargar i skogen kunde hon omöjligt låta bli att tro, fastän de stora påstod att det inga fanns.

Kunde de veta det säkert? De kanske bara ville lugna henne.

I stora tunga böcker, många likadana som ingen läste i, hade hon sett efter och efter mycket sökande bland alla ord med v, hade hon slutligen funnit ordet varg. Vargen el. ulven, *Canis lupus*, stod där och det stod mycket om vargar. Allt begrep Nina inte, men i England var vargarna utrotade, stod det, och därför önskade hon ibland att man bott i England. Men på 1800-talet fanns det vargar i hela Sverige och 1800-talet var det ju fortfarande — och hur kunde någon då vara säker för dem?

En dag hände emellertid att Nina ganska långt från skogen träffade kandidaten.

Hon kände honom redan från hemma, men det var annorlunda då hon var ensam ute och han var också ensam, han satt på en bänk och hade en hel hop böcker bredvid sig. Då han fick se henne, ropade han henne till sig, la undan boken han just läste i, sträckte lite på sig och gäspade.

Den bild av honom hon hade hemifrån, en herre i kostym av svart- och- vita mycket små rutor försvann, för här satt han iskjortärmarna och var barfota, det var så skönt i gräset, sa han, och det var nyttigt också, och han började strax prata med henne, det hade han aldrig gjort hemma, det gjorde sällan de stora herrarna. Nu var också hans röst mera glad och hennes vanliga rysliga blyghet var borta nästan medsamma.

— Sitt ner, sa han, så ska du få se på mina böcker.

Det var mycket underliga böcker med besynnerliga bilder också, men han förklarade dem. Då han läst ut alla böckerna och flera till, skulle han bli doktor och bilderna föreställde olika kroppsdelar och han visste vad alla hette, revben, nyckelben, ryggraden med alla kotorna. Och ännu mer. Och då skulle han kunna bota dem som fått ont någonstans.

— Kommer du nu ihåg alltihop till nästa gång? frågade han.

— Ja, sa Nina och fortsatte att se på bilderna för att vara säker på att minnas alltihop.

— Är det roligt?

— Jaa.

— Kom då tillbaka i morgon och alla dagar, så ska jag berätta ännu mer. Är det lika roligt som riktiga sagor?

— Ja, sa Nina.

— Är du en lustig liten flicka?

— Jag vet inte, svarade hon, och kandidaten skrattade då och strök henne över kinden med ett finger. Blyg för honom var hon inte, inte här i parken och hon längtade efter nästa dag.

Varje förmiddag om det inte regnade, sprang Nina till kandidatens bänk och han repeterade med henne vad hon lärt sig dagen förut och en dag hade han med sig ett riktigt skelett, insvept i ett grönt skyнке och han lät henne peka ut revbenen och ryggekotorna, alla benen i en fot och allt det andra. Emellanåt läste han också i sina böcker, det var alldeles nödvändigt, sa han, och Nina satt tyst och hade saker att fundera på. Hon funderade på en värld som inte var den riktiga men mycket roligare. Där var hon alltid snäll och där

fanns inga elaka eller farliga djur och även alla människor var snälla. Att inte alla människor var snälla i verkligheten, det visste hon, det hörde man om man satt och lyssnade då de stora pratade, mammas främmande eller sådana som kom på bjudning och ibland sa någon herre, "förbannade" om någon han kände till och det betydde dålig på något vis, och så fanns det tjuvar och mördare och lönnmördare och några var landsförvista, hade det stått i en bok och i svensk-historien fanns det många otäcka. Somliga människor talade tarterna bara viskande om, det var nog de värsta, men vad de gjort fick man inte veta.

— Är du alltid så här allvarlig? frågade kandidaten och hade suttit och tittat på henne.

— Nej, sa hon.

Då skrattade han igen och visade sina vita tänder som han kunde knäcka de färska nötterna med. Sedan gav han henne kärnorna som var mycket godare än dem man fick till jul och när Nina gick hem ropade han mycket ofta: — Kom tillbaka i morgon, lilla fröken Förnumstig!

Vad förnumstig var visste inte Nina, men det var nog något bra, det hördes på hans röst.

En dag var Nina före honom vid bänken och plockade blommor för att ge honom. Han var snäll. Efter pappa, mamma och syskonen tyckte hon mest om honom, hon trodde det. Hon hade frågat honom om vargarna, men inte heller han fruktade dem.

— Ifall det kommer en varg här, så ska jag schasa bort honom, lovade han och så strök han henne med ett finger över ena kinden igen.

Men den dagen Nina var där först dröjde han med att komma och när han slutligen var där såg han inte lika glad ut som vanligt. Kanske var han inte på gott humör.

Han hade inte med sig skelettet i gröna skynket utan bar försiktigt en glasburk fylld med gulaktigt vatten i vilket låg ett mörkt klumpigt föremål. Han ställde ifrån sig burken som om han varit lite otålig. Vad är det? frågade hon, men det svarade han inte på, drog bara Nina lite närmare intill sig på bänken; men då tyckte hon inte så mycket om honom och drog sig undan.

— Vad nu då? sa han, men det kunde hon inte svara på och visste inte varför hon inte velat sitta så där nära honom. Hon ville inte.

— Nå, sa han, nu ska du få titta på något intressant.

Ur glasburken med det obehagliga gulaktiga vattnet tog han upp det mörka föremålet. Det var nästan svart, besynnerligt varken runt eller kantigt, stort som en ganska stor sten. Man kunde inte begripa vad det var. Han höll det i sin öppna hand, vägde det lite upp och ner och såg på det.

— Det är ett människohjärta, sa han. Ett *människohjärta*. Håll din lilla hand hårt på vänstra sidan av bröstet, så kan du känna hur det klappar därinne som om en klocka gick. Känner du?

— Ja, viskade Nina.

Kandidaten fortsatte:

— I varenda människas bröst bor ett sådant där hjärta, det är där för att pumpa blodet ut och in och så länge det gör det, så länge lever människan. Men då hjärtat blir stilla, då är hon död.

— Så sorgligt, viskade Nina.

— Jo, sa han liknöjt. Detta hjärta som jag nu håller framför dig, det har alltså en gång suttit i en levande människas kropp och varit som man säger livets källa för henne. Kanske att den människan någon gång talade till ett litet barn och kanske också till en fullvuxen, vem vet, och sa: Jag älskar dig och skänker dig mitt hjärta . . . Det är därför att man tror att det bästa inom en är hjärtat och det ger man till den man tycker mest om. Har du hört det talesättet?

— Kanske, sa Nina nästan ohörbart. Hon mindes inte att hon hört det, men det hade blivit högtidligt när hon hörde honom.

— Och så är hjärtat ändå bara en klump i min ena hand, sa kandidaten. Ett stycke kött, en muskel, haha! Det eviga människohjärtat!

Han skrattade till och fortsatte att väga hjärtat upp och ner på handen, medan Nina betraktade honom spänt, väntande mer. Det eviga människohjärtat, livets källa, tänkte hon med hans egna ord och hade aldrig hört något vackrare . . .

— Vilken människa är det som hade det där hjärtat? vågade hon sig på att fråga.

— Det bryr man sig inte om, sa han. Så stora ögon du fick!

— Det var nog en väldigt snäll människa, mumlade Nina utan

att se på honom och då skrattade han högt och fortsatte att granska det mörka föremålet i handen och såg inte ut att tänka på Nina mer. Och så — plötsligt slängde han med en snabb rörelse hjärtat bort i buskarna långt bakom sig.

— Å! ropade Nina till. Nej, nej!

— Det duger inte mer, sa han och såg noga på henne. Han såg särskilt noga på henne, inte riktigt som vanligt: Var inte detta en rolig lektion? frågade han och det kunde hon inte svara på, hon kämpade för att inte börja gråta och det begrep hon att han inte skulle tycka om. Han var själv inte mer densamma som han alltid förut varit.

Då makade han tvärt undan en stor hög böcker på bänken och tog hastigt om henne, höll fast henne och ville ha henne upp i knät.

— Din lilla dumsnut, mumlade han.

— Nej! skrek hon och slet sig loss.

— Seså, seså, har du blivit rädd för mig nu, sa han och såg styggt på henne — och hon kände att han hade rätt: hon hade med ens blivit rädd för honom. Han hade blivit en annan sedan han kastat hjärtat. Och plötsligt kom hon ihåg vargarna.

— Seså, sa han igen. Kom nu. Duktig flicka! Var inte enfaldig. Visa att du törs sitta i mitt knä.

— Nej, skrek hon.

De gick och han fortsatte att tala med henne och hon svarade, men det var inte som vanligt längre och hon kunde inte hindra sig från att åter tänka på vargarna, fastän till och med han, kandidaten sagt att de inte fanns i skogen bakom dem. I fickan hade han färska nötter, knäckte dem med sina vita tänder, plockade kärnorna ur skalet och gav henne dem som han gjort förut, men hon bara låtsades äta dem och lät dem obemärkt falla i gräset. Hon ville inte ha dem mer.

När de skildes, skrattade han åt henne igen, försökte ta fatt henne och sa:

— Nästa gång kysser jag dig.

Nej, tänkte hon. Aldrig.

Efter middagen smög Nina sig hemifrån och sprang till stället i parken där kandidatens bänk stod och sökte i den riktning där han

MÄNNISKOHJÄRTAT

kastat hjärtat, sökte igenom gräset och buskarna. Men det var förgäves. Hennes tänder var hårt sammanpressade och oron jäktade henne också, för hon hade inte fått lov att vara borta på kvällen; men hon måste, hon måste . . . Det började skymma och hon måste fort hem. Inte heller vågade hon sig ända fram åt skogsbrynet, där det snart skulle vara alldeles svart.

Vargarna, tänkte hon och trodde inte mer att kandidaten skulle ha schasat bort dem och då blev hon så uppskrämd att hon sprang hem det värsta hon orkade.

Jag kan komma tillbaka i morgon, tänkte hon. Tidigt. Innan kandidaten är där. Nästa gång kysser jag dig, sa han. Kanske var det bara skämt eller att han ville retas. Men ändå var det otäckt, bara att veta att han sagt det. Aldrig hade hon suttit i en främmandes knä och ingen främmande hade kysst henne, och det brukades väl inte. Och ändå om det kanske brukades, ville hon det inte.

När hon kom in i barnkammaren satt småsyskonen redan vid sina smörgåsar innan de skulle i säng och Hasse hade slagit ut sin mjölk.

— Var har Nina hållit hus? frågade Kaka, som var ond på Hasse.

— Ute i parken.

— Hade hon lov då?

— Ja.

— Nu narras Nina igen! Mamma var nyss och frågade efter henne och så blir det bannor. Aldrig är det annat. Aldrig har jag sett värre än dessa barn.

Aldrig annat, tänkte Nina, aldrig annat. Nu hade hon narrats, mycket sant, och utan lov var hon ute. Och om nu mamma frågade måste hon narras på nytt, ty sanningen kunde hon inte säga, hon skulle inte kunna förklara vad som hänt. Hon satte sig vid fönstret och skymningen hade blivit röd som en eld, en brinnande stad långt borta i himlen. Jag kan aldrig bli glad mer, tänkte hon. Och så här dags var säkert skogen alldeles svart så att man inte kunde se att gå där ens om man vågade, det var säkert alldeles svart där människohjärtat låg.

Nina pressade ansiktet hårt mot fönsterrutan och höll med all makt tillbaka gråten, så att den inte kom tillbaka, ty hon skulle omöjligt kunnat förklara den för någon. Och på natten kom det nog vilda djur och åt upp hjärtat, råttor och igelkottar, eller en räv, en gång hade hon sett en räv i parken — och kanske kom det också vargar.

I ÄVENTYRENS LAND

Hjärtat fann hon aldrig, det var som om hon redan förstått det, något djur hade nog ätit upp det, och det var hemskt, hon ville inte tänka på det mer.

Efter ett par dagar kom kandidaten hem på bjudning en gång igen och skulle snart resa till Uppsala, sa han, och ta examen. Nu skulle herrarna spela kort med pappa. Nina neg för kandidaten liksom för alla de andra, men nu var hon skygg för honom och det trodde hon aldrig kunde gå över.

Och som väl var, låtsades han inte om henne alls.

DEN FROMME

HASSE

När alla syskonen redan stod samlade i tamburen, kom Hasse halvgråtande.

— Mina bästa skor har blivit för små och vardagsskorna är alldeles trasiga och inte kan jag gå bort på bjudning i stövlarna heller! sa han.

— Alltid är det något krångel med Hasse, sa hans bror Macke som redan öppnat farstudörren.

— Krångel, ropade Hasse sårad, krångel! Är det mitt fel? Är det krångel, att Ida har glömt att lämna vardagsskorna till lagning, och för resten behöver jag nya.

— Det tycker jag du borde ha önskat dig till jul.

— Till jul! Vad vore det för nöje! Jag har minsann fått så många nyttiga saker ändå! Jämt är det jag, som . . .

Men äldsta systemen avbröt och sa bestämmande:

— Hasse får gå i vardagsskorna i alla fall! Låt bara bli att visa upp sulorna. För vi måste skynda oss.

Och så bar det i väg; de små hoppade redan av otålighet att få gå.

Hasse kom sist. Det hade bara funnits ett par galoscher kvar i tamburen, moderns allra mest avlagda par pampuscher, och dem hade han alltså måst ta utanpå de fatala skorna, av vilka den ena hade ett stort hål i sulan och den andra en lång spricka tvärs över ovanlädret. Alltid var det så, alltid hade han otur, alltid kom han sist, och speglosor fick han till på köpet! Nu gick syskonen där framför honom, de var något till ivriga, och honom tänkte ingen på, att han blev efter!

Det hade eljes inte varit för mycket om de kommit ihåg honom, när han så var den ende som inte kom riktigt hel, utan måste uppträda på julkalas i spräckt sko. Julkalaset, nästan det enda kalas man bjöds på under hela året — och nu var det fördärvat

för i år . . . Och han snubblade fram i snön i mammas alltför stora gamla pampuscher, halvspringande efter de andra, halvgrinande, förlamad av tanken på sin eviga otur. Alltid så med honom, alltid så!

Hemma om kvällarna, när han låg i sin säng, då var det annat! Då tänkte han så storartade tankar att syskonen skulle häpnat, om de vetat något om dem. Så här till exempel: en stor salong med främmande, fina damer i bästa klänningarna och blommor på håret, herrar i klungor. De pratade och skrattade så att det är ett riktigt sorl i rummet. Brrr—br—brrr. Då öppnas dörren, Hasse kommer in. Alla tystnar. Han har gått direkt ur sängen, i nattskjortan som han är, och han har tagit munspelet med sig och det spelar han på. Han spelar så hänförande vackert att ingen någonsin hört något vackrare, och när han slutat springer alla fram och prisar och tackar honom och är förundrade över all måtta.

Men Hasse är alltjämt lika lugn, han bryr sig inte det minsta om dem. Han säger bara:

— Gud tillkommer äran.

Ty detta hör till. Och därpå lämnar han rummet alldeles som han kom, går tillbaka till sin säng och är lycklig i Guds och ingen annans sällskap.

Men i verkligheten liknar ingenting denna härlighet, i verkligheten sprang han nu där i sina trasiga skor och gatan var snöig och hal och syskonen brydde sig inte om att vänta på honom och allt var som vanligt, avigt och tråkigt.

Och det blev inte bättre när han kom fram.

Till det stora kalaset varje juldag hos farmor bjöds föräldrarna på middag och så fick barnen komma efteråt, klockan sex. Alla kusinerna var där och många andra. Ända till helt små barn var bjudna med. I stora salen stod en väldig julgran, vart år var den lika stor, och den plundrades inte, ty det fanns ingenting ätbart på den, bara vackra saker, stjärnor och glitter, små lyktor och kulörta ljus, och det dansades omkring den. Det blev en förfärligt stor ring i dansen, det var alltid så många hos farmor, och denna dans med de många, många människorna som alla sjöng med, den mindes man år från år som den mest sagolika högtidlighet. Där kom folk som man eljes aldrig såg på hela året, bland annat några pojkar, som inte gick i skolan därför att de bodde på landet, och de var de allra trevligaste.

Inte på hela året hade Hasse så roligt med några kamrater som med

de där pojkarna och han tänkte sedan ofta på dem, tog fram dem till sina funderingar, "gossarna" — ty han glömde år från år bort vad de hette.

Men hur skulle det nu gå med de trasiga skorna? Om "gossarna" fick se dem? Den skon som bara hade trasig sula, den kunde man dölja om man oavbrutet tänkte på det hela kvällen, men den med en stor spricka tvärs över ovanlädret? Den syntes för vartenda steg!

I farmors tambur tog Hasse av pampuscherna och han steg med syskonen in i våningen som om han varit halt, den mest komprometerade foten släpande bakom den andra. Han hälsade på farmor och kysste även sin mamma, och därpå gick han bort och ställde sig bakom ett litet bord med fotografialbum som han låtsades se på, medan syskonen spred sig bland de andra gästerna. Han vågade inte se upp av fruktan att "gossarna" skulle vara komna och upptäcka honom och vilja dra honom med sig, och emellanåt tittade han försiktigt ner på sin fot, rörde på tårna och såg hur den förfärliga sprickan gick upp och såg ut som en glänta på en dörr. Hela aftonen var förstörd. Gråten var nära.

Det spelades upp ute i salen, Hasse hörde att det var farmor själv som satt sig till pianot, och det var den gamla vanliga polskan, som man alltid började med:

Nu är det jul igen,
och nu är det jul igen,
och julen räcker fram till påska!

Sedan kom nigardansen, han kände till programmet, Skära havre, Udden står och sover, klappdansen, Väva vadmal... och i Väva vadmal brukade "gossarna" alltid ställa till oreda, de for omkring som vildar, så ogenerade var de, och det tjöts och skrattades. Ingen märkte naturligtvis att Hasse blev kvar i förmaket — nej, det var klart, ingen märkte det! Nu sjöng de "jul igen" därute och här stod han ensam i det tysta, övergivna rummet.

— Snälla Gud, viskade han, och tårarna satt nu i halsen, så tjockt att han inte skulle kunnat säga ett ord högt, om han också velat.

Då fick han en ingivelse.

Plötsligt lämnade han sin post bakom bordet med fotografialbumen, efter en snabb blick bakom sig smög han genom tamburdörren och

så stod han ute i mörkret på farstubron. Inifrån hörde han de dansande, men framför honom låg gården fullkomligt stilla, öde, tyst. Mitt i den stora drivan hängde julkärven åt fåglarna orörlig på sin stång, och över Hasse var mörker och mörker utan en stjärna.

Gud bor också i mörkret, tänkte han, fromt överläggande med sig själv, ty först hade det varit honom emot att inte en enda stjärna gav tecken på att den han sökte var beredd att höra honom. Men Gud bor också i mörkret — och så knäppte han händerna:

— Gode, käre Gud, gör så att min trasiga sko inte syns! Nästan aldrig på hela året är det någon bjudning mer än den här, som är allra roligast, och jag ber dig av hela mitt hjärta ditt lilla barn. Vart jag mig i världen vänder, står min lycka i Guds händer. Amen. Och då vill jag försöka att vara snäll hela det här året ända till nästa jul. Amen. Snälla Gud.

Hasse hade knipit ihop ögonen och bad fort, fort, ty han frös och längtade in igen. Men då det i samma ögonblick föll honom in att han borde skämmas att ha slarvat med bönen och bett så fort, dröjde han på farstubron så lång stund som behövdes för att ganska långsamt räkna till tio. Därpå sprang han in, befriad från alla bekymmer.

I salen pågick dansen. Hasse ställde sig i dörren; på sin sko vågade han inte se. Ute på golvet ringlade en långdans, den styrde rakt åt hans håll till, en flicka sprang i spetsen.

— Nej, men Hasse då! ropade hon. Kom med!

Hon tog honom bums i handen och strax därpå drogs ännu ett par små pojkar med och sedan ett par farbröder, en fröken, ja, en hel rad, så att Hasse långt ifrån att vara sist med ens befann sig mitt i kedjan.

Runt salen gick den, runt julgranen, ut i förmaket, genom farmors rum, genom fasters rum, genom serveringsrummet, stora tamburen, vindstrappan, upp, ner, ut och in — och så bildade den nystan inne i salen och man fick krypa och sno sig och trassla in sig och göra oreda, tjuta, skratta . . . och mitt i härvan stötte Hasse ihop med "gossarna". — Tjänix! ropades, och så bar det i väg ut i korridorerna och serveringsrummen, där man var i vägen för allt och jagades bort och mutades undan med småbröd och snask och var indianer och rövare, medan de stora fick en ordentlig vals i salen och somliga spelade kort.

På detta vis förflöt aftonen, otroligt hastigt som alltid hos farmor.

DEN FROMME HASSE

Ett par gånger for genom Hasses medvetande: Skon! Men han såg inte på den, ingen talade om den, ingen märkte den, Gud hade hört honom. Han behövde bara komma ihåg att inte sparka alltför högt i dansen, så att den andra, den där med hålet i sulan blev synlig, ty den hade inte inbegripits i bönen, den hade Hasse glömt; men skon med sprickan, den var räddad.

Trött och sömnig kom Hasse hem.

— Hade ni roligt, barn? frågade modern, och hon kysste barnen till godnatt och satt en stund vid deras bäddar och hörde dem berättas innan de föll till ro. Ingen mindes Hasses skor och till sist hade han glömt dem själv. Den här julbudningen är den allra roligaste av alla som har varit, så han och hade stoppat fikon och russin med sig i fickorna och låg och åt i sängen. Hasse kröp väl ner under täcket sedan modern gått. Synbilder av ljus och människor och den stora glittrande granen fyllde rummet och julmelodierna vaggade honom tills han gled in i drömmens fortsättning på de lyckliga timmarna . . .

Men under stolen med hans kläder stod skorna, de trasiga skorna som i morgon åter skulle vara trasiga, den ena med hål i sulan och den andra med spricka i ovanlädret, synligt för alla människor, så att alla förvånade sig över att de ingenting märkt dagen förut.

Då skulle Hasse gå avsides för att tacka den snälla Gud, som hjälpt honom så.

DEN SOMMAREN

I

I flera somrar bodde vi på ett litet ställe med trädgård vid sidan om en lång allé som från landsvägen ledde upp till ett stort slott. Allén måste ha utövat en mäktig frestelse på luffarna, heta somrar bjöd den dem bort från det tumstjocka landsvägsdammet medan gräset växte saftigt och frikostigt ur de grunda dikena bakom alléns gamla lindar. Binas surr i lindkronorna var som musik och doften av honung hörde till surret under sommarens bästa tid, då människorna var snällast. Allén var luffarnas vederkvickelse och viloplats och en skön matsal ifall det fanns något ätbart i luffarens knyte.

Harry Martinson säger att det knappast finns några luffare mer och det vet han väl. Men i min barndom fanns många. De gick sällan fram till slottet. Att luffa in mellan de gentila flygelbyggnaderna, att trotsa ödsligheten över den väldiga grusplanen fram till den fina slottstrappan av sten och järnsmide, det var begripligt att man drog sig för. Sådana ställen höll sig också för det mesta med hundar och hundar hatar luffare. Men vår lilla gårdsplan vid sidan om alltihop kunde inte skrämma någon och vår enda lilla hund visste att luffarna inte var farliga.

Hos oss blev luffarna aldrig nekade lite mat, det visste de. Vi var inga, som Martinson kallar dem, tادلare. Hos oss hittade luffarna utan vidare fram till den lilla flygeln där vårt kök låg. Vår Mari ville visserligen inte ha dem in i köket, hon trodde de hade ohyra i kläderna, sa hon. De fick stanna i farstun eller utanför. Mari var inte mycket för dem, men någon matrest fick de alltid, eller en grov brödkaka, struken med flott eller ister, om inte möjligen med botten-skylan ur trätinan med det salta bondsmöret som köptes i parti, tio skålpund från bönderna direkt, hårt saltat och packat för att inte

härskna för fort. Härsket smakade det ändå, det minns jag. Riktigt fint smör var dyrt.

Vad luffarna fick berodde mycket av Maris humör. Men sup fick de aldrig, bara någon gång ett glas mjölk, det missunnades inte, för mjölk var bland det billigaste som fanns, sa Mari.

Luffarna bar med sig allt de ägde, det var inte mer än vad som rymdes i ett knyte, knytena var små, och så en käpp mot stygga hundar. De gick lite vaggande, med ett slags svikt som en vågrörelse, jag kommer gott ihåg det. De gick långsamt, jag minns inte någon luffare som kommit svettig eller andfådd. Mitt i sommaren var de ofta barfota och då var fötterna överklädda med tjockt grått damm. Det kunde inte bero på att de inte ägde skodon. Om skorna var aldrig så nötta eller trasiga, bar de dem i handen eller fäste dem vid knytet och detta var upphängt på käppen så att de hängde över luffarens rygg. Det verkade som om skodon varit ett hedersmärke, de skulle synas. Jag såg en luffare som hade skodon av grovt smorläder med näverbotten, sydd med becktråd. Mari sa att den luffaren nog hörde till de allra fattigaste, ty näverbotten ville ingen ha numera. Mari var från Dalarna och visste nästan allting.

Själv minns jag bara en luffare alldeles tydligt, trots det varje sommar kom fler.

Det var en gammal en. Han kom in på vår gård med den lilla runda mittrabatten med tobaksblom som luktade sött gott, men det brydde han sig inte om utan gick den vanliga jämna lunken rakt på köksdörren. Utanför köksfönstret stod en bänk, en enkel plankastödd på fyra i marken nedslagna korta stolpar. Så var bänken jordfast och kunde inte flyttas in på hösten liksom de bättre trädgårdsmöblerna. Den hade varit grönmålad, det syntes knappt. Luffaren slog sig ner på bänken och la intill sig sin illa medfarna hatt — luffare gick aldrig barhuvad — och han la ner hatten med en sär egen mjuk rörelse: det är den jag kommer ihåg bäst, den var vacker, liksom behagfull.

Mat hade han strax fått i köket utan att behöva vänta. Särskilt var Mari snäll mot gamla luffare. Inte in i köket, men mat fick de.

Tveksamt hade jag ställt mig ett litet stycke framför luffaren. Ingen mer än jag var hemma den förmiddagen. Luffaren hade fått pannkaka, överbliven, och en överbliven bit stekt sill i tidningspapper. Han tog fram annan mat ur knytet och la ordentligt in det nya underst i knytet. Så började han äta och det var också pannkaka, men en mycket mindre bit än den Mari räckt honom och tunnare också, sladdrig. Det tillfredsställde mig mycket att vårt var bäst, tillfredsställelsen kändes lite tjockt i bröstet. Jag kommer ihåg alltihop. Jag behövde inte skämmas för oss. Luffaren åt, såg inte åt mig, kritiserade ingenting, berömde heller inte. Han såg snäll ut, liksom mild; jag ville gärna kunnat visa honom att jag sett det.

Jag var väl tolv eller tretton år den sommaren, kanske mindre. Jag stod stilla på gruset mittför honom och fick för mig att jag gärna ville veta vad denna luffare hette. Man visste ju aldrig vad de hette. Man kunde fråga en vandrande sadelmakare som kom med sina verktyg och erbjöd arbete, men luffare hade inga verktyg och liksom inga namn heller. Men nu fick jag en häftig och ovanlig önskan att få veta just denne luffares namn.

Hur skulle jag då tilltala honom? "Vad heter luffaren?" Det gick nog inte an. Det kanske sårade honom. Man skulle vara artig mot alla människor, det hade pappa ofta sagt.

En gång hade en av våra bekanta stått på sin yttertrappa och rutit åt en luffare:

— Ge dig i väg, djävla drummel! skrek han.

Ändå hade den luffaren bara trätt ett enda steg innanför den vidöppna grinden, ingenting rört, ingenting sagt. Så skulle säkert aldrig pappa ha rutit. Efter den dagen hatade jag denna vår familjs bekanting.

Mina funderingar om luffarens namn hade slutligen lett till att jag mumlade fram ett:

— Vad heter . . . herrn?

Luffaren satt sänkt i tankar och såg ut att knappast fatta att någon stod framför honom och yttrade sig. Det var skönt i solen på den f. d. gröna bänken, efter en stund vaknade han dock upp men var nog inte genast alldeles vaken.

— Va . . . vafälle? sa han slutligen.

— Om vad . . . va heter herrn?

Men han sjönk tillbaka i sin dvala igen. Så bet han ett nytt stycke ur den gamla dåliga pannkakan, slöade till och vaknade igen.

— Va jag het? sa han.

— Ja, sa jag.

Men under tiden hade jag fått en ny tanke: luffaren hade ju inte någon mjölk — en så het dag som denna. Pannkakan var slut och han hade ingenting att dricka till maten. I stället för att vänta på hans namn sprang jag därför fort in i köket och bad om ett glas mjölk.

— Ta i tillbringaren, sa Mari utan att vända sig om.

Jag hade tur. Tillbringaren stod rätt framför mig och jag fyllde ett glas. Det var sötmjök och den hade stått lite, så att grädde hunnit flyta till ytan, fin och gul. I en gräddsnpa fanns grädde kvar i botten och jag fyllde glaset till överfyllnad med gräddskvätten och bar försiktigt ut det på bänken intill luffarens gamla hatt och knyte med skorna intill knytet.

Han sa ingenting, drack bara långsamt liksom allt han gjorde, slöt ögonen och lät den härliga gräddmjölken sakta rinna ner genom strupen. Jag kunde se vartenda sväljtag på den magra halsen, en klunk i sänder. Sedan ställde han ifrån sig glaset med något som saknad och det skedde med samma säreget mjuka rörelse som då han nyss lagt ifrån sig hatten. Så torkade han munnen med handens avigsida, överläppen hade fått en liten mustasch av grädde.

— Om va en ann heter, sa han äntligen. Olsson het jag. Olsson.

Olsson, upprepade han en gång till och lät höra något som kanske var ämnat till skratt, men mera lät som en fnissning.

Först blev jag lite rädd att jag burit mig opassande åt. Jag skulle ju inte vågat fråga en fin herre vad han hette. Antagligen blev jag mycket röd, det blev jag lätt. Man frågar ju inte utan vidare främmande personer vad de heter, det brukas inte.

Men Olsson var inte ond. I hans ögon kom tvärtom något smått tindrande som om det varit lustigt att nämna sitt namn. Olsson, jo då! Olsson. Kanhända skedde det inte så ofta, att det efterfrågades, kanske hade han tyckt om att nämna det. Olsson, sa han som till sig själv.

En känsla av oerhörd givmildhet svällde upp inom mig. Det var

för tidigt på året för att samla ihop fallfrukt åt honom. Pengar hade jag inga. Jag hade köpt bröstsocker för de sista tio örena och det var uppätet. Jag hade ingenting att bjuda på eller att ge bort.

Men Olsson väntade ingenting och hade försjunkit i sig själv igen. Han satt i den rara solen, ingen hetta, bara lagom, barhuvad, med skor på fötterna, dem hade han satt på, de var inte särskilt dåliga.

I minnet blir det alltid något brunt om jag tänker på luffarna som jag sett. Brunt skägg, små ludna kransar kring hakan, något diffust brunaktigt i varje fall. Också Olsson. Om jag bara vågat fråga lite mer! Någonstans måste han ju bo, på vintern kom inga luffare. När han öppnade knytet hade jag sett att där fanns kläder. Bara lite. Det hade inte sett ut som vinterkläder.

Om jag kunnat vinna Olssons förtroende! Jag kunde inte ens gissa mig till något om honom. Han såg väldigt snäll ut. Men det märktes att han inte tänkte på mig och inte brydde sig om mig, inte ens begrep att jag ville honom väl. Han hade glömt mig. Ögonen var öppna, men mer var det inte.

Slutligen lät han höra en suck, reste sig och grep den formlösa hatten, knytet och käppen. Innan han satte på sig hatten, bockade han sig lätt och sa:

— Tackar mjukast . . . fröken.

Fröken! Ingen kallade mig fröken, om inte på skoj. Men Olsson hade varit allvarsam som hela tiden utom då han låtit som om han fnittrat till och sett en smula livad ut i ögonen efter att ha nämnt sitt namn.

Så gick han. Den vanliga luffargången, lite fjädrande. Såg ut att vara ett lätt sätt att gå. Jag försökte göra efter. När han väl svängt ut i allén började jag följa. Springa fatt honom vågade jag inte.

När han kom upp till landsvägen tog han norrut, alltså åt Rosersberg till, det hade jag reda på. Bergsbrunna, Alsike, Uppsala eller ännu längre bort, Gävle, Norrland, allt det där visste jag. Vi kunde ha talat om de där ställena. Jag kunde ha sagt att jag bodde i Uppsala, kanske han tyckt om att veta det. Kanske bodde han också där, ytterst i Svartbäcken till exempel.

Kröken upp till landsvägen tog han mjukt och lugnt utan att sakta av, trots där var lite uppforsbacke. Småningom blev han mindre och mindre, en liten brun figur. På ett dunkelt sätt blev det vackert

DEN SOMMAREN

med den lilla bruna människan där långt borta i grönskan. Till sist var han alldeles borta, det kom en stuga i vägen.

Jag dröjde en stund kvar i alléns skuggiga tunnel med binas sövande surr. På smultronstället var det full blom. Nu hade nog Olsson glömt mig.

Under sommaren funderade jag ganska mycket på Olsson och tänkte ut vad jag velat fråga om. Det fanns alltid människor att fundera på och önska fråga eller gissa sig till. Men fråga kunde man inte. På det viset var Olsson lik alla andra människor. Men jag var glad att jag gått efter mjölk åt honom och att mjölken varit så gul.

Året därpå kom han tillbaka, men jag hade inte varit hemma. Maria sa till mig:

— Nu har han varit här igen, den där luffaren som det var så dant med förra sommaren.

— Dant, sa jag. Hur så? sa jag och begrep mycket väl och tittade bort.

— Han som skulle ha gräddmjölk bevars.

Jag brydde mig inte om det.

— Det har jag glömt, sa jag lättvindigt. Och det var nästan sant.

Men jag minns honom ju ännu, det var alltså inte sant. Och så där är det. Somliga människor kommer man ihåg utan att alls veta varför; andra glömmes man bort fastän man suttit bort timmar för att höra dem berätta en hel hop om sig själva. Men man glömmes dem och kanske satt man och tänkte på helt annat medan de talade om sina märkliga öden. Olsson sa ingenting om öden, ingenting alls om någonting — men honom har jag alltså inte slutat att komma ihåg.

GÅVAN

I

En sommar tillbringade vi i Värmland därför att pappa hade vuxit upp där och gärna ville att hans barndomstrakter inte skulle vara främmande för oss. Bland annat kom vi till ett ställe med mycket stora rum, vi tyckte att vi aldrig sett så stora rum förut. Också gårdsplanen var väldig med ett par flyglar. Runt om växte höga lövträd och det susade i lövverket och brusade där mer än på något annat ställe.

Där bodde ett gammalt par, vi sa farbror och tant till dem. Farbror kallades annars inspektorn, han kanske inte ägde gården själv, men det vet jag inte. Han var den tjockaste herre jag någonsin sett, både lång och bred och vi såg inte mycket till honom, han gick helst över till ena flygeln och satt bekvämt där i ett rum som kallades hans arbetsrum. Men jag såg aldrig att han gjorde något arbete där. Han bara satt tyst, rökte pipa och kanske funderade. Rummet hade en säregen lukt och mamma sa det berodde på pipröken och bristande vädring.

I rummets ena hörn hängde ett litet mahognyskåp där han förvarade sin tobak. Mamma sa att det var ett fint gammalt skåp, men hon trodde inte att lukten någonsin skulle kunna gå ur det.

Den tjocke farbrorn var ganska underlig med sitt stillasittande och tigande, men mycket snäll. Det kunde knappast undgås att man märkte hur särskilt snäll han var mot mig. Hans fru var liten och torr, grå som om hon varit skrynklig hel och hållen och förfärligt gammal. Jag hade aldrig sett en så gammal människa och jag trodde säkert att hon måste vara hundra år. Men mannen var bara oerhört tjock. Det var tydligt att dessa två inte alls passade ihop.

— Kom du lilla, sa han ibland till mig, särskilt regniga dagar då det inte kunde vara så lockande att leka ute, och så fick jag gå med honom över den stora gårdsplanen till flygeln och vara hos honom

i arbetsrummet. Där slog han sig ner, tände pipan och satt alldeles stilla och gjorde ingenting.

Inte heller jag gjorde något. Jag satt på en stol och tittade ut genom fönstret, det var allt. Den tjocke farbrorn hade sagt att om jag ville kunde jag sitta och rita och hade givit mig papper och en penna, röd i ena ändan, blå i den andra. Men jag brydde mig inte om att rita. Han pratade inte med mig, gjorde inga frågor, det var som om jag varit alldeles ensam och det tyckte jag om, ty det hände inte så ofta eftersom vi var flera syskon och jag ibland måste passa någon eller flera av de mindre. Jag var bara något orolig att farbror skulle skicka mig tillbaka över den stora gårdsplanen sedan det mörknat, isynnerhet ifall det blåste och bruset i de höga lövträden hördes särskilt starkt; men det skedde aldrig. Först när tiden för kvällsvard var inne, sa han:

— Nu flicka lilla . . . och så gick vi tillsammans över till den stora byggnaden. Ibland höll han mig i handen, han tycktes tycka om att göra det och det var ju alldeles onödigt, det var redan länge sedan någon behövt leda mig. Men han gjorde det, höll om mig med sin väldiga feta hand. Han sa aldrig någonting medan vi gick där, ganska långsamt.

2

En dag, det var på förmiddagen och vackert väder, så att den stora gårdsplanens grus såg skärt ut i solljuset, sa den tjocka gubben till mig:

— Kom du lilla flicka, du kan väl gå med gubben på en liten promenad.

Det var ju ingenting att svara på. Den gamle herrn tog mig i handen och vi gick ner på landsvägen. Han sa ingenting mer. Efter en liten stund lyckades jag göra fri min hand och gå bredvid honom för mig själv, och det sa han heller ingenting om, han misstydde aldrig något.

Efter en stund var vi framme vid en rödmålad stuga lik många andra. Farbror gick in genom en skröplig grind och ropade åt huset:

— Är Nettervodd inne?

Ut kom en helt liten gubbe i röd väst, han sträckte lite på sig och

gick med raska snabba steg fram till oss, flinade välkomnande och närpå tandlöst.

— Si, inspetorn! sa han.

— Jo, sa tjocka farbror, så pass långt som till dig orkar jag ännu gå, men längre går det inte. Och snart blir det nog för långt, det med.

Det stod en bänk utanför stugan och de satt båda ner. Bänken gav ingen plats åt mig och lika glad var jag. Den väldiga gubben och den lilla rödvästen var intressanta att se på där de satt i solen och teg. Under tiden passade jag på och stod och plockade i mig krusbärskart från en buske och väntade på vad endera av dem slutligen skulle säga. Rödvästen tittade på mig med små rödkantade ögon och det tandlösa flinet verkade välvilligt. Han hade ett besynnerligt namn, Nettervodd. Med tiden fick jag veta att det från början varit engelskt och att en första Netherwood kommit till Värmland under järnbrukens storhetstid för att lära smederna nyheter vid det senare nedlagda bruket. När nuvarande Nettervodd som var hans barnbarn sedan kom till regementet fick han veta att hans namn inte passade en svensk krigsman och att han i stället skulle heta Skott. Men så snart tjänsten var slut återtog han strax sitt gamla namn och hade prästen att skrapa ut det där Skott, fy fan, och han envisades så att han fick sin vilja fram. Även "spetorn" hade ingripit och hållit med honom. Därav hade f. d. Skott fått sin tillgivenhet för honom, blev det sagt.

Plötsligt sa nu Nettervodd:

— Jänta där, ho är väl hanses, pojken Stjernstedts som är och hälsar på ve herrskapen?

Den tjocke sa först ingenting och jag tyckte att han gärna kunde ha bekräftat saken. Att Nettervodd menat min far, begrep jag ju. Men efter en lång tystnad sa farbror det mest oväntade:

— *Flickan är min*, sa han.

Då flinade Nettervodd. Men den tjocke lät sig inte bekomma. Han såg bara rakt framför sig och tystnaden blev ohyggligt lång. Jag visste att barn inte skulle lägga sig i de storas samtal. Men detta var ju för tokigt. Det stack i mig, det bubblade innanför bröstkorgen. Ibland hade de stora skämt som var omöjliga att begripa. Det kunde ju ändå inte vara sanning i det där? *Inte kunde väl mina föräldrar ha skänkt bort mig till vår värd?* Utan ett ord till mig om det! Just

som jag var på väg till flykt, till att rusa ut genom den lilla skröpliga grinden och rätt hem, hörde jag den tjocke gubben med en låg och ovanlig, liksom lånad röst mumla:

— Du Anders, tala lite om *henne*.

Och då måste jag lyssna.

Anders, det måste vara Nettervodd, ingen annan fanns i närheten. Han flinade igen, men nu särskilt vänligt, som om han velat vara tröstande, eller kanske var lite rörd — och nu började allting bli så märkvärdigt att jag inte längre hade minsta lust kvar att springa bort.

— Hehe, sa rödvästen och jag begrep att det var något han berättade: Som när tösen första gången satt upp på mätta, sa han, spetorn minns välan henne, mätta Stjärna, from som ett lamm, och frua hon lyfte upp barnungen till mig och där satt hon så stadigt som en gammal van husar. Sen ville hon för jämnan upp på hästen, jojo.

— Ja, sa farbror ganska tjock i rösten, jag ser det framför mig när jag vill. Och så fick hon ponnyn när hon sedan fyllde sju. Det var året före konkursen, det var det, ja.

— Ack, jemine, sa Nettervodd.

— Ja, därmed var det slut både med stall och ponny och vagnshästar och kalesch . . . Men det är längesen jag slutade bry mig om det. Allting var bra ändå så länge jag bara hade *henne*, tösen . . . så länge jag hade *dem båda*. Det var bara ett år till, det me. Ja, du vet det, du Nettervodd.

— Jo, frua, ja, föll Nettervodd genast in som något som hört till och ofta varit på tal. Och frua var det vackraste fruntimret i hela Värmland, det säger jag och det sa fler än jag, det vet spetorn.

— Berätta lite mer, mumlade den tjocke gubben med samma underliga dova röst som förut, inte alls hemmarösten som då han till exempel före måltiderna sa Gud välsigne maten och hans hundraåriga fru, tant Gunilla föll in med Amen.

Sedan berättade Nettervodd en hel del och jag undrar om det var något vidare sammanhang i det, för jag kan bara minnas spridda stycken. Bland annat var det något om att man åkt fyrspann ända till Åmål och han Nettervodd hade kört och frun hade berömt honom och den lilla hade skrattat och klappat i händerna. En annan gång hade frua sagt till om en väldig kärve mitt på gården åt fåg-

larna, det hade inte brukats före hennes tid, och det kom en hel hop sidensvansar som var ovanliga fåglar, sa Nettervodd.

Allting var ovanligt, och vad var det för fru? Hon kunde inte vara den urgamla frun som jag såg varje dag och som var den tjockes hustru. Och så den lilla tösen? Att det inte var jag, det var klart, men vad menade farbror med sitt *Hon är min?*

Ett tag blev det tyst. Nettervodd kanske funderade och tog sats till nästa historia. Men med ens sa den tjocke något, det var alldeles som om han nu kommit ihåg något själv, medan han annars glömt det mesta och måste ha Nettervodd att berätta för att kunna minnas.

— Tolfte januari, sa han med särskild tydlighet och jag spratt till, ty den dagen var min egen födelsedag. Sedan nämnde han ett årtal och det var lyckligtvis inte mitt utom sista siffran i årtalet och det var hemskt nog. Fem, sa han.

Inte kunde väl farbror ha någon besynnerlig rätt till alla barn, eller åtminstone alla flickor som var födda den dagen och med ett liknande årtal till? Fanns det sådant? Åter var jag nära att springa min väg, men något höll mig kvar, jag måste höra mer. Nettervodd hade nämligen börjat tala om en stor krans med guld på breda vita band och den tjocke farbror hade med ens lyft armen som om han tänkt drämna till rödvästen. Lyckligtvis gjorde han det inte, men han röt, så att också det var hemskt:

— Håll käften! Inte ett ord om *den* dagen! Aldrig. Det måtte du väl veta. *Jag står inte ut med det.* Hör du mig?

— Jo då, jo då, sa Nettervodd ödmjukt. Jag vet välän det.

Slutligen reste sig farbror i hela sin vidunderliga längd och bredd och tog Nettervodd i hand och var inte ond mer och jag såg att det låg en femma i handen och hur den flyttade över till Nettervodd som genom trolleri.

— Till snus, sa den väldige från hela sin höjd. Tacka inte!

Nettervodd visade det snusiga tandköttet och sa varken nej eller tack, det var ju order, men sedan kom det:

— Spetorn skulle allt vara mera sparsammer å sig.

— Hon säger så med, frun, svarade den väldige sorglöst, jag menar Gunilla förstås.

— Jo jo månnтро.

Det hade legat ett jätteavstånd mellan sättet att säga "frua" om den hemlighetsfulla och om frun hemma på gården.

Nettervodd höll upp grinden åt oss, rättade på sig som en soldat och den tjoce sa vänligt:

— Jag sir att husarn sitter i dig fortfarande, Anders, det är bra. Tappa bara inte minnet, det är en svår prövning, värre än du begriper.

— Gud bevara Konungen och Fäderneslandet! ropade Nettervodd då med kolossalt allvarlig och hög röst och farbror tog av sig mössan och de stod båda tysta. Det var så högtidligt att jag fick tårar i ögonen och kom i förvirrade men också upplyftande tankar om Sten Sture och Engelbrekt och Carl XII och annat ur Odhners historia för skolbruk som jag läst från pärm till pärm bara som nöjesläsning.

— Tack Anders, sa sedan den tjoce gamla herrn. Det gör mig gott att tala med dig. Få se när jag orkar hit igen. Du är den enda numera från den tiden . . . hm, *den tiden*, ja.

— Nå, men han Stjernstedts pojken då? sa Nettervodd.

— Han var nästan bara barn då.

Detta måste ha gällt min far. Jag visste inte hur gammal han var. Räknestycket var för svårt, jag släppte det.

— Kom nu flicka lilla.

Den stora handen slöt sig om min. Jag vände mig om och såg att Nettervodd hängde över grinden och tittade efter oss, men det hade bara varit en manöver från min sida för att få loss min hand. Den tjoce sa ingenting om det.

3

Till middagen var det lite främmande och barnen fick äta för sig själva utom jag, det hade värden sagt till om. Vid högtidliga tillfällen fick jag ha utslaget hår och det fick jag den kvällen, det föll långt ner på ryggen.

Jag såg efter om farbror tittade särskilt på mig — och det gjorde han också, mycket mer än andra dagar. Då kom skrämselfn upp i mig igen. Tänka sig OM! Om han verkligen hade någon sorts rätt till mig och jag kanske blev tvungen att stanna hos honom. Visst var han mycket snäll, men ändå. Och tant Gunilla tyckte jag inte särskilt om. En stor köttugga låg innanför min ena kind och jag kunde

inte svälja den, strupen hade blivit för smal. Jag försökte hålla tillbaka tårar, men det gick inte och snart var jag i full gråt.

— Vad är det med min lilla flicka? frågade farbror och då såg alla med en gång på mig.

Jag rusade upp och min gråt var inte alls något fint stilla flöde utan höga snyftningar, nästan rop. Jag lämnade min stol så att den föll omkull och rusade till min far på andra sidan bordet, jag kunde knappt tala för snyftningarnas och köttuggans skull. Jag skrek:

— Pappa! Pappa är väl min riktiga pappa?!

Alla vid bordet måste ha stirrat: det var en underlig fråga.

— Seså, sa pappa, vad är detta för dumheter? Gå härifrån, men be först tant Gunilla om ursäkt för ditt uppträdande.

Om ursäkt bad jag inte, jag bara störtade ut, kastade mig på min bädd och grät och grät. Pappa hade inte sagt ja, alltså var det kanske så att han inte var min egen pappa mer!

Lite senare kom han in till mig och satt ner intill mig och vänligt lirkade han ur mig hela historien. Han skrattade lite, men det var inte sårande, det var välgörande. Och så berättade han: den tjocke farbrorn hade varit gift en gång för mycket längesedan med en annan och de hade haft ett enda barn — tant Gunilla hade inga barn — och det hade varit en liten flicka som dött vid åtta års ålder, vid min egen ålder. Förmodligen hade jag påmint om henne, trodde pappa. Och hennes mor hade dött i samma sjukdom, den hade gått över hela Värmland och mer därtill. Det hade aldrig varit tal om att skänka bort mig, det begrep säkert farbror själv.

Vad det var skönt att andas igen! Pappa klappade min våta kind och jag tror att jag somnade i samma ögonblick.

Dagen därpå var allting som vanligt igen, utom att vi på eftermiddagen skulle resa vidare.

— Kom du lilla, sa tjocke farbror och vi gick över gården till hans fredade flygel. Det susade och brusade starkt i de höga lövträden.

Han satte sig inte genast på sin vanliga plats. Han tog mig med sig bort till det lilla mahognyskåpet och drog fram en liten låda nederst. Den hade en knapp av vitt ben som man drog i. Inne i lådan låg en stor karamell av den sort som ännu emellanåt bjöds omkring till alla gästerna vid bröllop eller andra högtidliga tillfällen. Karamellen i lådan måste ha varit till ett bröllop. Den bestod av en stor fyrkantig platta i silverpapper, helt överklädd med vit tyll eller tyll som

GÅVAN

fordom varit vit, ty nu var den grå men ändå mycket vacker med små blommor av papper och två små pappersmänniskor, en herre och en fru mitt i tyllen. Alltihop var väldigt sött.

— Jag har sparat den i över fyrti år, sa han och såg lika högtidlig ut som Nettervodd då han ropat sitt Gud bevare Konungen och Fäderneslandet och de båda stått i givakt. Behåll den du som ett minne av . . . av en gammal trött man, sa han.

Jag neg och tackade och tog den fina karamellen.

— Men vad är det i den? frågade jag.

— Det är bara en skiva socker, sa han och sköt igen pipskåpets lilla låda, där det bara låg några få papper kvar.

Som sagt, vi reste. Jag var lätt om hjärtat, inte därför att vi reste utan därför att jag var pappas barn och att annat inte kom i fråga. Den tjocke gubben tänkte jag inte mycket på. Han var väldigt snäll och ganska underlig, mer var det inte. Det blev först långt senare annat kom för mig: om ett liv vigt åt trohet, stark nog att överleva allt annat och fortfara att blomma i fyrti år eller mer. Jag trodde nog att det var ovanligt.

· Nå, karamellen då?

Han hade ingenting sagt om att jag skulle spara den, han bara gav mig den. En gåva. Jag hade kvar den ganska länge i alla fall, den låg i en pappask bland andra småsaker jag gömt på. Men en dag satte gotthungern åt mig alldeles särskilt och då rev jag bort tyllen och silverpapperet och fick fram sockerskivan och åt upp den.

Socker var det kanske, men smaken liknade mest den besynnerliga lukten i den tjocke farbrorns rum: inpyrd piptobaksrök och brist på vädring hade mamma sagt då hon en gång varit därinne. Jag fick kväljningar och ångrade min glupskhet. Tyllen hade också gått sönder, den hade blivit tunn som spindelväv. Men efter en tid ångrade jag mig ännu mer och fattade äntligen att jag borde ha värderat och vårdat den gamle mannens gåva helt annorlunda.

Det är lätt att säga efteråt.

DEN GAMLAS

DÖD

I

Om söndagarna gick vi på besök till den gamla i den långa våningen åt söder över parken med svandammen.

Hennes rum var hörnrum, hon hade ett fönster åt gatan och där satt hon mest. Hon brydde sig inte så mycket om solen, sa hon. Då hon var ung, sa hon, sökte man helst skugga, lummiga alléer, bersåer och grottor, man var rädd om sin teint, och kanske var somrarna varmare än nu. Dörrarna till sitt rum hade hon alltid öppna mot våningens övriga rum, vardagsrummet och den stora matsalen med dess två kakelugnar och bladväxterna som räckte ända upp till taket. Hon gick de besökande ett par steg till mötes och hade strax en blick för var och en, ingenting undgick henne.

— Lite rakare i ryggen, min flicka, sa hon och man rätade då fort upp sig och rodnade och måste se på henne själv, hur hon bar sitt huvud med den höga hårklädseln av svarta eller vita spetsar kring en rynkad svart sammetsbit: hon satt i sin stora stol som en drottning mitt i sitt hov. Ansiktet med den lilla krökta näsan var gulblekt, håret vitt, och hon förändrades aldrig, vi hade aldrig sett henne annorlunda, alltid var hon lika rak, med samma järngrå blick, och vi hade alltid känt samma hemlighetsfulla spänning för varje söndagsmöte, något av skygghet för inträdet i en okänd värld och samma besynnerliga lättnad var gång visiten var slut och man trädde ut i livet och nuet igen — inte alldeles säkra på att inte ännu i dörren kanske kunna få höra ett omutligt:

— Jag tror flickan börjar gå lite in med vänster fot.

Vi höll ändå av henne. Man kunde inte tänka sig söndagarna utan visiten hos släktens äldsta. Det var en doft i hennes rum, som sövde en rätt in i stämningen av en okänd värld — hennes värld. Namnlösa kryddor i den doften och kamfer och eau-de-cologne, 4711,

DEN GAMLAS DÖD

äkta Johann Maria Farina från Köln, något annat luktvatten gillades inte.

När det var hennes födelsedag, fick hon alltid nya flaskor, det kunde bli en hel rad små flaskor på bordet: vi yngre kunde inte hitta på något annat, men det kom aldrig en min hos henne av att de kunde vara för många. Hennes tack var alltid lika vänligt avmätt — man kunde inte hjälpa att man blev lite tjock i halsen, när hon tog ens hand och sa med sin säregna grandezza från ett annat sekel:

— Och det var ju också en från dig, inte sant? Tack, min goda flicka.

Sedan bjöd hon på malaga. En underlig dryck ur en slipad karaff, svart som tjära och nästan lika tjock — och söt, söt. Även barnen fick med, helt lite per man, i slipade mycket små glas, och vi stack tungan långt ned i glaset för att få med ända till den sista söta droppen. Jag har aldrig känt den smaken mer i mitt liv.

Vad det var för årtal hon fyllde på dessa födelsedagar tänkte vi inte på. En gång fyllde major Arvenius i staden åtti år. Det var en märkvärdighet, det gjordes en fest, femti personer var där, hörde vi, och det kom i tidningen.

Vi såg på den vitlockiga gamla herrn med undran. Man mötte honom ibland ute i solen, han sökte solen, en gammal man behövde den, sa han. Men hon, tant Eleonore, nöjde sig med att sitta inne vid sitt fönster åt gatans skuggsida, det var kanske därför att hon inte var så förfärligt gammal som han.

Men en dag fick vi veta att till våren skulle hon fylla nitti.

2

Hon var alltså född på Gustav IV Adolfs tid. Aldrig kan jag glömma min häpnad, när jag räknat ut det. Hon knöt oss sålunda direkt samman med vårt lands historia, sämsta biten. Jag började fråga och fick då höra att hennes far stupat i finska kriget 1809. Han hade stått vid sin kanon, just som den unge hjälten hos Runeberg och fallit som han, hedrad på båren som han. I Sverige satt hans unga änka kvar, ensam med sista barnet på armen, den lilla Eleonore, och hans kamrater bar fram den tappres hälsning. Odhner själv kunde inte ha gjort det finare.

I ÄVENTYRENS LAND

När vi nästa söndag kom in till den gamla, steg det så starkt upp inom mig igen, detta förflutna, nästan glömda, att jag måste rusa bort, jag sprang ut i tamburen och dolde mina tårade ögon.

— Så flickan bär sig åt, sa tant Eleonore.

Jag hade burit mig opassande åt. Orsaken frågades inte efter, man hade att hålla sig korrekt, det var allt.

Den gamla hade sitt hem hos den yngsta av sina döttrar och dennas man. Hon hade blivit änka innan hon var trettiofem. Den tiden hade hon haft kvar Fågelsången, ett litet lantställe utanför staden. Det gav inte stor inkomst, men det gav något, och då hon inte kunde leva och uppfostra sina barn på en obetydlig pension, beslöt hon att stanna där, blanda dubbelt bark i brödet, ta jordbruket i egna händer och utvidga det. Bostaden var blygsam, rent av tarvlig, men den var skuldfri, och det fanns en del, det räknade hon ut, att få fram ur skog och mosse, och så slapp man ligga någon till last. På detta sätt fostrade hon fram sina barn, och det blev dugande folk av dem.

Den sista sommar hon flyttat ut till Fågelsången ty nu bodde hon om vintern i stan, gjorde vi ett besök där. Gården var längesedan övertagen av hennes ene son, men hon tyckte ännu om att se efter om allt där gick rätt till. Jag minns hur hon stod på trappan ut mot trädgården, där hon själv en gång låtit plantera vartenda fruktträd. Intill trappan växte en väldig rosenbuske med enkla blommor, bjärt gula på ena blombladssidan, brandröda på den andra. Man ser inte ofta den sortens rosor numera. Hela busken stod i färgflammor som en eld och överst i elden stod hon, Eleonore, med sin vida svarta klänning, spetsmössan högt på det vita håret och järnblicken spejande ut över trädgård och landsväg, där folket drog ut med oxparen efter middagsvilan. Bien surrade i lindarna och långt ute över fälten i violett dansade luften. Såg hon det och njöt av allt det vackra? Det visste man inte.

— Ser då ingen människa att Göte haltar? ropade hon.

Göte var en av oxarna, och med ens såg vi allihop på en gång att han ömkligt haltade under oket. Alla ekipagen stannade, karlarna började högljutt resonera utanför trädgårdshäcken, det var ju ett rent spektakel. Ingen ville vara den skyldige inför den gamlas ögon. Men hon anklagade ingen, hon lät dem reda upp saken själva, det måste varit förkrossande nog att just *hon* skulle kommit på en försumlighet.

Göte spändes från lasset och leddes bort. Vi ungdomar hade skyndat att samlas kring skådespelet och det tog sin tid. När allt äntligen var klart och arbetsfolket kunde dra vidare, stod den gamla ännu tyst övervakande kvar ute på trappan över den brinnande busken, upprätt och rak. Nitti år nästa vår.

I trädgården fanns en lövsal, till vilken knöt sig en historia. Under en sommar, då tant Eleonores söner ännu gick i skolan, hade hon för deras studier anställt en informator från Uppsala. Studenten förälskade sig i henne. Han skrev vers, små versifierade biljetter och strödde dem efter sig i hopp om att någon skulle falla under hennes ögon. Ännu var hon ung och förmodligen vacker: han bävade, han hoppades. En eftermiddag smög han efter henne in i lövsalen, där hon satt med sitt handarbete, föll på knä och bekände sin låga. Av artighet hörde hon honom till punkt, ropade an en händelsevis passerande gårdsdräng och gav order om häst och trilla.

— Magistern reser i afton, sa hon.

Magistern reste. Hur snart han glömde henne vet man inte. Men han tog examen, avancerade, blev docent och småningom professor, en erkänd skald, ledamot av Svenska akademien och mycket annat och dog slutligen vid fyllda sjuttio.

— Den där impertinente pojkvasken, sa Eleonore, när tidningarna bringade dödsbudet. Därpå mildare, ty rätt ska vara rätt:

— Han var ingen dålig människa, men en rätt enfaldig yngling.

3

Födelsedagen var i maj, men i april det året sjuknade den gamla. Det var så ovanligt att det väckte häpnad. Hon låg till sängs två veckor, och när hon kom upp, hade hon magrat och fallit märkbart av. Hon hade åldrats. Vid det första söndagsbesöket, sedan hon blivit frisk, la vi märke till att hon inte kom de par tre stegen emot de besökande, utan satt kvar i sin stora stol vid fönstret åt gatan. Det föreslogs att ändra länstolens plats till fönstret åt parken med promenaden och svandammen, där den ett par och åttioårige major Arvenius försiktigt promenerade i vårsolen. Men det tyckte hon inte om, därifrån kunde hon inte som vanligt se ut över våningens rum och följa med vad som hände där.

— Mamma fyller nitti om fjorton dar, sa dottern. Vi måste fira det alldeles särskilt. Om mamma bara orkar, sa hon undfallande.

Hon var själv en ståtlig, över femtio års dam, men inför tant Eleonore var hon fortfarande lillan. Modern såg uppifrån på henne och svarade lite kärvt.

— Varför skulle jag inte orka?

— Det blir mycket folk, mamma.

— Ja, det blir det nog.

— Man kunde ju, sa dottern försöksvis, inskränka det till att bara låta släkten komma in. Det blir många ändå.

— Hur så? sa tant Eleonore. Det vore ytterst lite ämabelt mot de andra som gjort sig besvär. Jag tar som alltid emot alla.

Vi visste mycket väl att på den gamla damens nittioårsdag skulle inte bara de närstående utan som det hette halva stan och dessutom inte så få från landsbygden strömma till. Naturligtvis kunde malagan och bakverken bjudas ute i matsalen och de uppvaktande bara för något ögonblick släppas in till den gamla i hennes rum, men ändå. Och det var inte säkert att hon gick in på det arrangemanget.

— Jag sitter och tänker på en sak, sa hon. Min svarta sidenklänning är verkligen inte fin mer. Jag behöver en ny till den födelsedagen, om det skulle bli så stor firning.

— Visst är klänningen bra! sa dottern.

— Nej, svarade modern. Vem av oss vet det bäst? Jag blir tvungen att ha en ny sidenklänning till födelsedagen, det är säkert.

Det hjälpte inga motsägelser. Dottern fick i uppdrag att skaffa sidenet.

— Och inte något tunt skräp som jag sett att folk håller tillgodo med nuförtiden, sa den gamla. Jag vill ha ett durabelt siden, kom ihåg det. Det förra har jag nu använt i nära tjugu år med lite moderniseringar, och det duger ännu bra till underkjolar. Jag vill ha den nya klänningen lika god.

Dottern tog hem ett par tre olika prover, berömde dem och framhöll att priset inte var obetydligt. Men den gamla sköt proverna ifrån sig:

— Nutidsskräp.

Dottern fick hämta nya prover ett par gånger om, och när den gamla äntligen var belåten, anskaffades sömmerska, det blev fröken

Maria Jansson, som kom och tog mått och som gick in på att gå hem till den vördnadsvärda kunden för provningarna.

— Med största nöje, sa hon, ehuru hon annars var stram av sig.

Den nya klänningen blev ett evenemang. Alla våra bekanta hade snart hört talas om proverna, och de som själva sydde hos Maria Jansson fick där ta tyget i betraktande och nypa i det.

— Men, sa sömmerskan och runkade på huvudet, inte tror jag för min del att gamla hennes nåd någonsin får klänningen på sig! Jag vet väl, jag, hur hon inte alls orkar med provning som hon borde göra. Hon orkar inte stå.

— Kan hon inte få sitta och prova?

— Nej, sa fröken Jansson, jag gör vad jag kan, det gör jag, men prova på en kund som sitter, det säger jag att jag inte kan. Och det sätter hennes nåd heller inte i fråga.

På den punkten var sömmerskan och den gamla överens. Provar man, så står man stilla framför en hög spegel, medan sömmerskan med munnen full av nålar rör sig omkring en, ibland stående, ibland på knä, ibland krypande på golvet. Den gamla undandrog sig ingenting av den ofrånkomliga plikten. Men redan efter andra provningen föll hon ihop. Det blev nödvändigt att bära in henne till sängs och dottern trodde allt var slut. På nära en timme rörde modern sig inte, låg alldeles vit och stilla och andades ytterst svagt. Doktorn kom i stor hast, befallde fram ett glas vin och en del annat och sa när patienten äntligen kryade på sig och satt upprätt mot sina kuddar:

— Men kom ihåg, inga såna där strapatser vidare.

Maria Jansson hade sagt att en sista provning återstod.

— Jag lämnar inte ifrån mig en toalett som inte är ordentligt avprovad, sa hon. Då är det bättre att hennes nåd tar sin gamla klänning.

Budskapet framfördes och tant Eleonore mottog det tigande. Det var nu bara fyra dagar kvar till födelsedagen. Efter en sista provning, hade fröken Jansson försäkrat, skulle klänningen emellertid kunna bli färdig inom ett par timmar. Den gamla räknade efter under tystnad.

— Jag vilar mig i två dagar, avgjorde hon. Det får sedan vara nog med pjåsk efter en liten svimning. Säg åt Jansson att hon kommer hit i övermorgon.

— Men, mamma! ropade dottern.

Tant Eleonore sa fast:

— Här kommer, tror du ju själv, många artiga människor och gratulerar, landshövdingens och så vidare och hela min egen kära släkt med flera. Jag vill inte ta emot dem tarvligt, det vore ytterst opassande och inte minst av en äldre person som jag.

4

Tant Eleonores måg, en pensionerad major sa:

— Varför plågar ni henne med motsägelser och bråk?

— Men om hon dör mitt i denna sista provning?

— Så dör hon som en soldat på slagfältet, sa han. Man kunde använda sådana talesätt på 1890-talet. Jag vet inte hur det är nu.

Tant Eleonores dotter blev ledsen på sin man för hans ord. Men han menade ingenting ovänligt och det blev i alla fall som han föreslagit: ingen bråkade vidare. Vem skulle också vågat bråka?

Provningen gick bra. Maria Jansson skyndade sig med den så att hennes händer och till och med munnen med nålarna skälvde, och hon måste sedan stärkas med kaffe. Men tant Eleonore svimmade inte, hon gick själv bort till sin länstol, när provningen var färdig, satte sig ned i den medan Jansson fick kaffe och hon satt bara tyst. Sedan gick dagen som vanligt. Klänningen skulle komma med de sista retuscherna fullbordade på födelsedagens morgon klockan nio. Som kyrkklockan slår, sa Maria Jansson.

Programmet för dagen var följande. De första uppvaktande skulle vara ungdomen, den gamlas barnbarn och till och med barnbarnsbarn och deras jämnåriga inom släkten. Blommor skulle bäras fram och en sång sjungas, en liten komplimang, författad för tillfället av majoren.

Vi började samlas vid svandammen. Det var en söndag och ännu tomt i parken. Långt borta i gatan såg man en ung flicka brådskande närma sig med en stor kartong vid armen: det var budet från Maria Jansson med klänningen. I sista minuten! Flickan såg skuldmedveten ut och det kom en våg av oro över oss vid tanken på den gamlas missnöje, ifall hon redan börjat vänta klänningen. Vi hade strax förut hört kyrkklockan slå nio.

I gräset växte det lite luktviol, det var alltid ont om dem, egent-

ligen borde man inte alls fått plocka dem. Men vi kunde inte hålla oss, de doftade underbart, de var så ljuvliga, och de var något ovanligt för vårt klimat. Vi kände inte till något annat ställe där luktviolerna växte vilda — och detta år blommade de osedvanligt rikligt, jag minns det så väl.

När klockan blev halv tio gjorde vi oss färdiga att tåga upp till tant Eleonore såsom det blivit bestämt.

Men vi kom aldrig in.

I dörren mötte vi en förgråten jungfru.

— Gå, sa hon bara. Gå, kära hjärtanes, ni blir bara i vägen här.

— Men varför det? frågade vi misslynt. Vad har hänt?

— Gamla hennes nåd är död, svarades bara och dörren stängdes utan vidare.

Så var det. När dottern på morgonen kommit in till den gamla, hade hon funnit denna som alltid halvsittande mot sina kuddar; huvudet hade sjunkit lite ned mot ena sidan. Ögonen var slutna. Men den gamla sov inte — hon var bortom sömn och vaka. Dottern tog i hennes hand: den var kall.

Hela dagen strömmade gratulanterna till, såsom varit förutsett; det var omöjligt att nå alla med återbud. Den förgråtna jungfrun fick öppna dörren många gånger om och meddela sin sorgliga nyhet, troligen allt mindre förgråten ju längre dagen led. Många av de besökande, särskilt de som kommit in från landet, fick gå in i matsalen, men dörrarna till våningens övriga rum var slutna. Malagan och bakverket serverades helt diskret, bara som en naturlig gård av gästfrihet mot de långväga resenärerna. Man förstod att gamla Eleonore själv skulle gillat det, och på detta vis blev det en smula av den tänkta födelsedagsstämningen trots bestörtning och saknad.

Över soffan i ena hörnet av matsalen hängde den nya sidenklänningen där den först hamnat ur Maria Janssons kartong: ingen kom sig för att ta undan den. Några gick fram och nöp i det gedigna tyget.

Ett par dagar senare när den gamla bäddats ner i kistan, fann några av vännerna åter vägen till hennes hem för att få se henne en sista gång. Så kom också jag med en grupp andra in i dödsrummet, där gardinerna var nedfällda mot vårsolen och ljus brann på ömse sidor om huvudgården i ett par höga silverkandelabrar.

Den gamla låg alldeles oförändrad, fullkomligt sådan vi alltid sett henne. Men efter en stund märkte jag något nytt. All strängheten

I ÄVENTYRENS LAND

var borta. Över det lilla gulvita ansiktet fanns bara ett stort överseende. Äntligen hade något fått komma fram över dragen, som livet nödvändigt hållit tillbaka därför att livet bara krävt fasthet, aktgivande och behärskning. Och av det kravet hade hon behållit vanan. Men nu hade hon suckat ut och kunde visa sig sådan hon innerst var.

Det var första gången jag såg en död. Jag hade först varit lite rädd. Men nu uppenbarades i ljusglorian kring den dödas huvudgård att döden alls inte var någonting skrämmande. Jag var femton år då och fattade med undran att döden också kan likna en belöning.

GÄSTEN FRÅN
GODAHOPPSUDDEN

Det var en jul igen, många år sedan och den blev olik alla andra jular.

Redan juldagens förmiddag fick vi veta att vår onkel Fredriks äldste bror Baltzar, som ingen av oss yngre någonsin sett och som inte varit i Sverige på trettio år, fullkomligt oväntat dykt upp samma morgon medan tant Gertrud just satte på sig hatten med strutsplymerna som hon hade då hon gick i högmässan. Tant Gertrud hade stått framför spegeln i tamburen då det ringde, husan hade öppnat och i spegeln hade tant sett en storvuxen okänd karl lyfta av sig en mössa som varit av en i vår stad obekant, troligen inte erkänd modell och blotta ett huvud med väldig svart lockperuk, betydligt gråsprängt men i alla fall omiskännligt likt porträtten av Fredriks far. Tant Gertrud hade genast förstått vem främlingen var, tagit av strutshatten med stor sinnesnärvaro och sagt:

— Det är väl svåger Baltzar?

Nyheten spred sig under juldagen och utsmyckades på många vis med historier om hur och varför Baltzar efter en stormig första ungdom på sin tid lämnade landet. Han hade helt enkelt efter många synder på nåden blivit exporterad, han hade utrustats med biljett till Amerika. Emellertid hade efter tre månader ett brev kommit, daterat mot all beräkning Godahoppsudden, Afrika, närmare bestämt Kapstaden där Baltzar hamnat för att strax råka i klammeri med rättvisan och dit han därför behövde pengar till böter. Och så hade det varit var gång han sedan hörts av: alltid något klammeri med myndigheter här eller där i världen, alltid något ledsamt äventyr. På de senaste tio åren hade han dock inte låtit höra av sig alls.

Som alla andra år skulle vi hela släkten på julkalas till onkel Fredriks och jag vill lova att förväntningarna var högt spända bland oss yngre.

När vi kom in till onkel Fredriks stod Baltzar mitt i salongen. Han var väldig, en jätte, och stack även av från övriga gäster därigenom att han bara var vardagsklädd, i en blå, rätt solkig kavaj, medan alla andra som vanligt hade frack. Vi hälsade på honom, bockade, neg, och han tog oss alla i hand. Handen var tatuerad. På ena kinden hade han ett djupt ärr. Ansiktet var rödbrusigt, delvis violett, rätt hemskt med det stora gråsprängda svarta håret. Men eljes var det tydligt att han försökte vara som helst, artig, konversabel, korrekt. Och, egendomligt nog — detta ingav oss strax en stark känsla av desillusion.

Ty denne jätte borde i stället talat med tordönsstämma, svängt med armarna, gnisslat tänder, skrämt vettet av småbarnen. Nu såg han i stället ganska beskedlig ut och märkte han att man tittade på honom — som vi naturligtvis alla gjorde — vände han snart bort blicken.

Men vi behövde inte bli desillusionerade länge.

Kvällens program var det vanliga: lekar, dans, musik, och i början deltog Baltzar. Men snart märkte man att han oftare än någon annan återfanns i närheten av punschkarafferna. Han skålade med alla, till och med de mindre gossarna som inte alls fick smaka punsch stack han ett glas i handen på och sa: skål, du lille! Och småningom blev han allt mera meddelsam, ogenerad och öppen. Från att vara en passiv deltagare i festen började han visa lust till initiativ, han blev synlig kretsande från punschbordet över till än den ena än den andra gruppen i sällskapet. Han blev också allt mindre och mindre besvärad av att man såg på honom; hans mod växte, han bredde ut sig. Han pratade.

Inte samtal likt alla andra herrars, där envar anbringar sitt väl övervägda ord; inte heller frågor och svar och småskvaller som bland damerna. Nej, hans ansikte blev mer och mer violett, ärret på kinden började glöda, blicken stirrade rätt ut i luften — och han pratade i en ström av ord och skryt.

Skjortlinningen vek han upp och visade tatueringen som fortsatte högt upp på armen och en ännu märkvärdigare tatuering på bara bröstet erbjöd han rektorskan att få se, om hon så önskade. Rektorskan och han behövde bara gå en smula avsidet, sa han, så skulle han knäppa upp kragen och skjortan. Med möda avvärjde tant Gertrud denna opassande förevisning.

— Baltzar! sa hon skarpt.

— Vafalls? frågade han.

— Baltzar skulle skämmas.

Nej, han blev inte arg, röt inte, stirrade bara på tant Gertrud och lämnade damerna åt deras öde liksom han en stund tidigare lämnat en grupp herrar, då dessa öppet betvivlat hans försäkran att den gamla drottning Victoria av England älskat honom och med honom velat ingå hemligt giftermål.

Han drev på detta vis från grupp till grupp med sin vaggande gång, jättelik, gredelin, pratande. De äldre visade honom snart öppet sitt förakt, och sedan han försökt knäppa upp broschen i klänningen på husets dotter flydde de unga damerna honom.

Men vi barn beklagade oss inte. Till sist hade han hamnat på en stol i tamburen och där berättade han, omgiven av vår hela skara, historien om skeppsbrottet som en gång i världen kastat honom i land på Godahoppsudden, en udde, försäkrade han, markerad av en ofantlig grönmalad pir med utåt havet fint sluttande yttermur, på vilken det var meningen att drunknande behagligt och utan skada skulle kunna flyta upp. Av denna inrättning kom uddens vackra namn. Man fick ett nytt hopp om livet och framtiden. Matkorgar mötte så snart man kravlat sig i land. Smörgåsar och en sup.

— Han ljuger vårtenda ord, viskade en gymnasist.

— Hör där, sa han då han märkte att någon av oss ämnade smita, gå inte, du, nu ska du få höra om min vandring genom Saharaöknen. Ja, det är dagsens sanning vartenda ord, ingen behöver skymfa mig för lögn.

Där fick gymnasisten, men Baltzar sa det med skratt.

Han ville inte bli övergiven, det var saken; han hade förstått att han inte gjort lycka bland de stora, nu hakade han sig fast vid oss yngre, han behövde folk; lämnades han ensam kom melankolin över honom, det medgav han för resten.

— Gå inte, du, sa han, inte kan jag sitta här ensam. Jag tål inte att vara ensam, jag blir sorgsen. Hör nu på hur jag var med om stora teaterbranden i Chicago, det var där mitt ansikte blev bränt, det är därför det är lite rött om kvällarna.

— Blått! fnissade pojkarna.

Emellertid kom det bud att laterna magicabilder skulle visas i mat-

salen och det blev för stor påfrestning för de flesta av oss. Så blev då slutligen ingen kvar i tamburen mer än lilla kusin Rosa.

Lilla Rosa såg på Baltzar med stora ögon. Hon hade följt efter honom hela kvällen, hon hade hört vad herrarna sagt och sett hur stötta damerna varit, men det var omöjligt att lämna honom alldeles ensam. Hon såg att hans blickar inte alls var glada. Ingen på hela kvällen hade sagt honom att det var roligt att återse honom, han som inte varit i Sverige på tretti år.

Vilken syn måste det inte varit, denna tätatät mellan den jättelike, förfallne gamle Baltzar, hopsjunken på en stol, och den goda, allvarliga lilla Rosa på galoschhyllan framför honom.

Först satt han tyst. Att berätta historier bara för denna enda barnunge, det brydde han sig inte om, det var för mycket begärt. Men till sist vände han sig ändå till henne och frågade sluddrigt:

— Nå, du där, vad säger man om mig här i huset?

Lilla Rosa blev röd, det var omöjligt att svara sant utan att säga något sårande.

— Svara!

Hon viskade:

— Dom säger att onkel Baltzar ljuger.

Inifrån våningen hördes avlägset skratt och støj. Tamburen tycktes så isolerad som om den funnits i ett annat hus. Baltzar satt försjunken i tankar och lilla Rosa väntade. Och med ens fick hon se något otroligt. Från onkel Baltzars ögon rann två tårar rätt över de röd-blå kinderna och fick obehindrat droppa ner på den solkiga kavajen.

— Och dom tror förstås, sa han, dom tror att det är så *lätt* att ljuga sig fram här i världen?

— Ja, viskade Rosa.

— Dom tror att det har varit lätt för mig, livet, därför att jag ljuger så bra?

— Dom kanske tror det, sa barnet.

— Att jag ljugit mig fram lätt och bra och haft det trevligt på det viset?

— Ja.

Men Baltzar ropade patetiskt:

— Nej, för det är tvärtom! Det är inte lätt, det är *inte* lätt. Vilket liv!

Och så fällde han det stora lurviga huvudet i de tatuerade händerna, vaggade fram och åter på tamburstolen och grät över sig själv.

— Det är sant att jag ljuger, sa han, det är sant. Jag säger det bara till dig, flicka lilla, därför att du är ett gott barn. Jag säger det bara till dig: jag är dålig, *dålig*. Bevara hemligheten väl! Den är hemsk, mitt barn — den är så hemsk att om du bara visste hur hemsk den är, skulle också du vända mig ryggen som de andra. Men ändå vill jag ha det sagt till dig, goda lilla flicka, bara till dig: det är *sant* att jag ljuger! Men du ska bara inte tro att det är lätt.

Så reste han sig, vacklade ut, vacklade snett över salongen och hamnade hos onkel Fredrik som tog honom i armen och ledde bort honom, ganska omilt, ledde in honom på gästrummet och befallde honom att där gå till sängs. Inget resonemang. I tamburen satt lilla Rosa ensam kvar och nu var det hon som grät.

Redan samma afton salades det i släkten ihop till reskassa åt Baltzar och nästa morgon satte onkel Fredrik honom på tåget. Bort! Adjö!

Åren gick. Jular kom och gick. Längre mindes vi och talade om den då Baltzar varit med och skandaliserat hela släkten och förstört hela julbudningen, som det fick heta.

Endast lilla Rosa mindes den i tysthet annorlunda. För henne blev det den julen då det förunnats *henne ensam* att få se en syndares tårar, dyrbara, kanske för en enda gångs skull alldeles uppriktiga tårar, oförljkeliga, menade att samlas i ett långt förött livs ena vågskål och där väga upp — mycket annat, om vilket vi andra antagligen vet för lite.

HENRIKA

I

Jag var väl sju eller åtta år gammal, när vår hästskötarens hustru Henrika dog.

Henrika hade varit en ovanligt lång och mager människa med en ovanligt lång näsa, ornerad av en vårta på ena näsvingen. På hakan, begynnande skäggväxt. Henrika var som kan förstås en långtifrån vacker kvinna. För min del tyckte jag att hon liknade häxan med elddonet i den Andersenska berättelsen. I min barnsliga inbillning hade hon småningom blivit identisk med detta sagoväsen.

Henrika innehade befattningen som portvakt i det stora hus med gård, där vi bodde. Hon vaktade gården och porten och allt kommande och gående där och hon höll en fruktansvärd ordning: ve den, som skröpade efter sig, som förde obehörigt väsen, som överhuvudtaget rubbade något i det av Henrika fastställda oskrivna reglementet för tomt och byggnader. Inte utan bävan passerade man den lilla lägenheten där Henrika hade sin lya och där hon satt färdig att när som helst rusa ut med en barsk anmärkning.

Men inte bara vi barn var rädda för Henrika. Hennes man, den av oss högt värderade store Larslund själv hade respekt för henne. Bredaxlad och imposant i grova stövlar smet han likväl som en skolgosse med dåligt samvete ut genom lilla porten från stallet och när vi såg honom försiktigt glida ut där och försiktigt dra igen porten efter sig, visste vi att det var Henrika han smet ifrån. Hemligen höll vi med Larslund och hoppades han skulle hinna utom synhåll innan Henrika visade sig, arg och spejande, slutligen ibland utfrågande oss om vi inte sett kusken.

— Jo, han var nyss i stallet, svarades troskyldigt — för det var ju sant.

Vad detta innebar tycktes Henrika förstå. Hon skakade på huvudet, muttrade och mumlade och visade tecken på stigande vrede, som

vi spånt iakttog. Men också vi hade kommit underfund med vad det betydde när Larslund från stallet försvann genom lilla porten. Den porten vette nämligen åt en gränd, där det fanns ett hus med skylt över ingången. På skylten var målat ordet *Utskenkning*. Detta hus med smutsiga fönster utan gardiner eller krukväxter, ofta omgivet av hemska, onyktra karlar, stadens värsta busar, det lockade mäktigt till sig vår favorit Larslund.

Henrika var i sin fulla rätt, hon var en god ordningens företrädare, då hon sökte hindra Larslund från att söka dit. Men icke dess mindre höll vi med Larslund, ty hålla med den häxlika Henrika var otänkbart. Bättre var vi inte.

Ibland hände att Larslund kom och satt i köket hos oss och fick sig lite gott kaffe av vår kokerska Olivia. Olivia tyckte mycket om honom, alldeles som vi, och för henne berättade han allt som hände och skedde ute på stan: det var slagsmål, konkurser, rymningar och till och med sådant som bara kunde berättas i antydningar eller viskande.

Dessutom beklagade han sig över Henrika.

— Jävla mara, hade vi hört honom yttra och andra lika förskräckliga ord.

Vi borde ha ogillat Larslund. Men mitt i de fasliga orden blinkade han och såg så glad och godmodig ut att man förlät honom allt. Och bäst han satt där och njöt kaffet och pratstunden med Olivia, kunde Henrika stå i dörren som glädjedödare:

— Ven ligger ohuggen än, Larslund.

Det var en röst som is.

Eller:

— Du har visst glömt vad klockan är, du.

Då reste sig Larslund och lomade skamset och lydigt ut medan Olivia ställde fram en kaffekopp också åt Henrika.

Inte alltid tog denna emot kaffet. Vissa perioder var Henrika och Olivia osams och då drog Henrika sig strax tillbaka med största värdighet, men andra tider var Henrika och Olivia sams igen och då satt kuskens hustru kvar i köket en god stund och talade om Larslund. Aldrig om något annat, det hade vi märkt: alltid om Larslund, Larslund och Larslund.

Hon beklagade sig inte absolut direkt, och hon skulle aldrig kunnat bruka de rysliga ord som Larslund brukade. Men hon lät förstå

mycket: allt hon gjort och gjorde för Larslund och hur hon blev sömnlös och gråhårig av alla bekymmer han vållade henne.

— Kära hjärtanes, interfolierade Olivia och hällde påtår i kusk-hustruns kopp.

Olivia var, om än outtalat, liksom överstedomare mellan Henrika och Larslund: det gällde för dem båda att få denna höga instans med sig. Och de dagar då Henrika lättade sitt hjärta tycktes Olivia stå helt och hållet på hennes sida.

— Han skulle känna på, om han inte hade mig! sa Henrika.

— Jo, det är säkert det, medgav Olivia generöst.

Men redan nästa förmiddag kunde Larslund titta in i köksdörren igen och blinka och ha något färskt skvaller utifrån stan att meddela, och han måste då ha varit oemotståndlig, Olivia tog risken av Henrikas fiendskap och lät honom sitta ner och vara välkomnad som om hon aldrig haft en aning om vilken opålitlig och skamlös person han var.

Då hade han överstedomaren på sin sida. Och skulle vi varit kapabla att göra en statistisk beräkning, hade vi funnit att det ojämförligt oftast var han. Han visste det — och Henrika visste det också. Och hennes liv förbittrades av det, hennes humör blev värre och värre.

2

Kanske var Henrika sjuklig, det visste vi ingenting om. I varje fall blev hon inte liggande till sängs mer än ett fåtal dagar innan budet en marsmorgon lopp in i vårt kök och därifrån vidare genom hela huset, att kuskens hustru på efternatten givit upp andan.

På eftermiddagen kom jag in till Olivia i köket.

— Är hon här nu igen, kunde det heta.

Men jag observerade inte att jag var ovälkommen då Olivia hade en bekant fru sittande i sitt kök. Jag var genomträngd av bitter ånger för att jag i mina tankar liknat den döda Henrika vid en häxa, för att jag ofta varit olydig mot henne och önskat henne förtret. Jag mindes med gråten i halsen den sötaktigt ljumma lukten i hennes lilla lägenhet, god var den inte precis, men i alla fall en doft för sig, och allt där inne hade varit utomordentligt prydligt med ett porträtt av Larslund på byrån med broderad byråduk, betydligt förskonat, i uniform med vitt bröst, ty Larslund hade varit Upplandsdragon.

Bredvid dragonen stod också ett porträtt av Henrika själv i brudslöja, förskonat till oigenkännlighet, och jag försökte tänka på henne sådan hon där tett sig. Ty tänka mig henne som död ville jag inte: det var för upprörande.

Olivia stod vid köksfönstret och såg ut över den tomma gården, som var grå och olustig skymningsdags fram i mars månad, då snön smälter och gammalt ris och skräp kommer fram. Vilken tristess! Och Olivia bar ett uttryck av utomordentlig högtidlighet.

Jag frågade:

— Tycker inte Olivia det är synd om Larslund?

Olivia svarade strävt och rättvist, ty nu stod hon helt på Henrikas sida:

— Synd? Det vet jag visst. Som han varit mot henne, Henrika, stackaren! Gapat efter alla andra kjolar och onykt har han vari me, många gånger, så det var elände och skam åt det. Och tänk som han kom fram här i morse, då hon ha vurti död, för jag hörde honom, jag: Översten, sa han bara och sträckte på sig, jag får anmäla att min hustru ha vurti död i dag på morgon . . . *Anmäla!* Jag bara frågar: är det ett ord, är det ett sätt?

— Och vad svarade pappa?

— Jo, att det var mycket sorgligt och beklagligt, sa han. Det sa han. Men aldrig att Larslund svarte ett ord på det, utan så här: Och så får jag be om permission på förmiddagen för å få ställt me like. Men han ordna nog med mer än å få ställt me liket, för när han kom hem och in här lukta'n brännvin lång väg. Och jag säger ingenting, men det säger jag att en sån hustru som Henrika, det får han ingen mer, sanna mina ord.

Vid denna profetia höjde Olivia rösten till högt patos.

I samma ögonblick kom emellertid den brottslige Larslund själv fram på gården. Han kom från stallet så det hade tydligen inte varit tal om att denna gång smita ut genom lilla porten, utan han ställde sina tunga sävliga steg hedervärt rätt mot hemmet. Olivia öppnade sitt fönster och ropade med sin lenaste röst:

— Kom in han, Larslund lille, och få sig en tår, han kan behöva det, det säger jag.

Olivia kunde klandra Larslund, men motstå honom kunde hon inte.

Efter Henrikas död och begravning togs Larslund i maten i köket hos oss och därmed började en stor tid för Olivia. Det dröjde inte

länge förrän husan och barnjungfrun började viska om att hon fikade efter änklungen. Godbitar fick han och kaffe extra så ofta han visade sig. Det är inte säkert att han inte också fick sig något ur den stora brännvinsliten som Olivia hade i skafferiet. Det var bättre, menade antagligen Olivia, att han fick brännvin av henne än borta på den vedervärdiga utskänkingen i sällskap med busar och poliskunder eller under opassande kurtis med krogens servitriser, synnerligen vederstyggliga personer.

Det hade Larslund heller ingenting emot och nu var inte Olivia längre överstedomaren som man varje gång måste vinna på nytt, utan en kvinna som öppet kunde ha lov att visa sin tillbedjan. Denna tillbedjan tog Larslund välbehagligt emot. Nu var det ju heller ingen fara att Henrika skulle dyka fram i dörröppningen med obehagliga påminnelser. Larslund njöt sin frihet: det måste varit en underlig, en berusande, nästan oroande känsla. Och Olivia tog fram sin sparbanksbok och förevisade den och hon talade också ibland om hur svårt det var för Larslund att ha blivit så ensam, stackare.

Larslund såg då djupt fundersam ut och måste tänka länge, ty han tänkte inte fort, tror jag.

Olivia sa på sitt generösa sätt:

— Ja se Henrika, det var en makalös människa det.

— Jo då, tyckte Larslund, det var hon, men lite svår var hon nog ibland.

— Ja, det är visst och sant. Men en sån ordning som hon höll.

— Jo, det gjorde hon nog, förstås.

— Ja, jag tycker Larslund skulle sakna henne fasligt, jag, så fäst som hon var vid Larslund också.

— Jo, det gör en nog, medgav änklungen med en suck.

Detta sista svar hade Olivia kanske inte beräknat. Hon teg och funderade i sin tur ganska länge.

— Det var bara synd, sa hon till sist, att hon Henrika skulle behövt vara så illa ful, som folk sa.

Och då funderade Larslund ännu mer.

Tills han en dag då frågan om stackars Henrikas utseende åter kom på tal, med grubbeltungt tonfall svarade:

— Det är då rent märkvärdigt, men jag kan inte minnas att hon skulle sett illa ut.

Olivia såg skarpt på honom vid ett så häpnadsväckande svar. Det

HENRIKA

var som om stackars Henrika skulle stått i dörren och haft rätt att lägga beslag på sin Larslund igen. Men nu hade hon ingen rätt till det längre, ty hon var ju död och borta och att hon varit ful som stryk hade minsta barn kunnat se, medan Olivia däremot veterligen såg utmärkt trevlig ut. Men Larslund mindes alltså Henrika annorlunda!

Efter den dagen blev talet om Henrika mera sällsynt.

Och när Larslund en och annan gång kunde sitta och se fundersam ut, slog Olivia i stället in på mera uppfriskande samtalsämnen för att skingra den sorg han möjligen innerst gick och bar på . . . Då talade hon om sitt föräldrahem, från vilket hon med tiden skulle få ett litet arv, och då talade hon om lyckan att vara två i ett litet pro-pert, välskött bo, eller om lyckan att inte se ut som ett spektakel, vilket ju som alla vet är en Guds nåd.

— Är tösen här nu igen, kunde Olivia plötsligt säga och jag var mycket riktigt där så ofta som möjligt, satt i en ouppmärksammas vrå i det stora köket och var ljudlös.

Våren kom, strålände, löftesrik. Gårdens kastanjer började grönska, rabatterna bar blom, häggen doftade förödande.

Det blev mer rus än Larslund stod ut med. Skulle han börjat falla för den gamla vanan att smita ut genom lilla stallporten igen? Säkert är att en kväll passerade Larslund gårdsplanen åter skamlöst onykter. Nu hade han inte Henrika att vara rädd för längre och drog sig inte för att komma hem med vinglande steg. Den vackra kvällen kom tillbaka ett par kvällar senare och åter visade sig Larslund utan fruktan redlöst full.

Men efter tredje resan blev han morgonen därpå uppkallad till vår far, som talade allvarligt till honom:

— Larslund sköter sig inte som förr sedan Henrika gick bort.

— Nej, överste.

— Larslund får lov att sluta supa, annars vill jag inte ha Larslund kvar.

— Nej, överste, svarade Larslund i stram givakt: Det var just vad Henrika också brukade säga.

— Larslund slarvar också med göromålen. Det sägs att Larslund trivs för bra i vårt kök.

Larslund fortfor att stå i stram givakt med blicken så stadig som möjligt.

— Ja, överste, medgav han. Henrika tyckte inte om 'et, hon heller. Larslund kom ut från översten, stel och stadig så mycket han kunde efter ett gårdagsrus och när han gick förbi köksfönstret knackade Olivia på rutan.

— Kom in ett ögonblick, Larslund, och få sig en liten tår.

Olivias ögon var röda av tårar och bävan.

— Är Larslund uppsagd?

— I hälvite, svarade han och sträckte på sin ståtliga figur.

Men när hösten kom, beseglades Larslunds öde: han fick flytta. Han hade inte bestående bättrat sig och ingen Henrika fanns mer som på allvar höll honom tillbaka.

Olivia som älskade honom sa då samtidigt upp sin plats, beredd att följa Larslund i lust och nöd. Hon lyckades att åt den älskade finna befattning hos en åkare i andra ändan av stan, långtifrån huset med skylten *Utskenkning*. De två gick till församlingsprästen och fick vigsel, fastän Henrika ännu inte varit död mer än några månader.

Denna förtidiga vigsel chockerade många, Kaka och Sofi och deras bekanta och säkert även alla Henrikas bekanta. Man förebådade intet gott för bruden.

— Olivia, det är inte Henrika, sa man.

3

Hösten mörknade och gick till vinter. Och ett par år försvann.

Ute på stan såg vi då och då en skymt av vår gamle Larslund, numera körande en av åkarens verkkärror, skramlande fram över de kullriga gatstenarna, en fallen storhet. Ty i åkarens tjänst bar han inga snygga kläder, han hade inga ridhästar att motionera som gav honom tillfälle att uppvisa en f. d. dragons säkra ridkonst; lika litet hade han någon kalesch att köra fram runt en välvårdad gårdsplan. I åkarens tjänst körde Larslund grus, tegel, kompost, till och med gödsel, och var lasset stort fick han gå som fotfolk bredvid.

Åkaren höll honom inte själv med snygga stövlar liksom översten gjort, och kanske ansåg Larslund det inte heller nödvändigt att i en åkares tjänst ha stövlarna välputsade. Larslunds klädsel var inte mer vad den varit; Larslunds hållning och gång förändrades och till och

med Larslunds ansikte som blev allt rödbrusigare, allt pussigare. Ögonen sjönk in i gråvioletta påsar och blev obegripligt små, blinkande, berövade den stelt stadiga blick som han använde för att överbevisa översten om att han var fullkomligt nykt och aldrig varit annat.

I staden fanns fler utskänkningsställen än det som legat åt gränden bakom vårt stall, och om Olivia beräknat att Larslund aldrig skulle lära sig hitta till dem, bedrog hon sig. Hos olika krogsirener och i varierande sällskap fann Larslund auditorier för sina skildringar av forntima glans. På byrån i hans nya bostad stod fortfarande porträttet av honom själv i paraduniform med vitt bröst, en skön och grann karl, och i byrålådan låg betygen från körskolan som Larslund en gång hedrande genomgått, och från översten för utmärkt hand med hästar. Si, översten var rättvis, betygsatte Larslund och sträckte på dragonbringan. Vi kom ihop oss lite, det var alltihop. Och båda betygen var skrivna med så vackra handstilar att vem som helt måste förstå vilket prima folk Larslund haft att göra med en gång i tiden.

— Hela eländet kom över mig då jag miste hustru min, sa han.

Och med "hustru min" menades inte hustru Olivia, utan den döda Henrika.

Hemmet bestod inte mer, liksom på Henrikas tid, av rum och kök, utan bara av kök, och Olivia höll det nog så prydligt som möjligt; men hon hade inte Henrikas tag att strax Larslund kom inom dörren kommendera: "Av med stövlarna", eller att säga ifrån med fruktansvärd makt ifall Larslund vågade kasta sin smutsiga rock tvärs över den uppbyggade tvåmanssoffan, eller att obevekligt låsa undan kvällsmaten ifall Larslund kom hem mycket senare än hon befallt. Aldrig skulle Larslund på Henrikas tid vågat drömma om att bära så mycket som en tallrik till pantlånaren på Dragarbrunnsgatan, en illa känd gata; men nu hamnade efter varandra gökklockan, silverskedarna och söndagskostymen där. Ty han gjorde skulder på utskänkningsställena.

Olivia grät och Larslund sa:

— Aldrig att Henrika gråt, hon inte.

Allt det där fick vi veta om vi höll oss vakna på kvällen då husan kom upp till Kaka i barnkammaren och satt där och sydde och pratade.

Larslund påminde sig att Olivia vid ett par tillfällen under deras korta sötebrödstid talat om Henrikas utseende, och om att det varit ett olustigt utseende, och han bjöd till att komma ihåg hennes ansikte. Jo, han mindes väl den stora näsan, de två vårtorna, de gula löständerna som klapprade till då hon blev riktigt arg. Han mindes nypet av Henrikas grepp om hans arm då hon särskilt starkt förbjöd honom att gå ut. Men ful, det kunde han inte minnas, det måste vara ett jädervulens påfund av Olivia. Han tog fram Henrikas porträtt i brudslöja, ung och vacker: så såg hon ut då och precis så kom han ihåg henne.

Jämmer och nöd, att hon skulle lämnat honom! Hon hade förstått sig på honom, Henrika, det hade hon, och när han stått framför henne hade han alltid vetat vad han borde och vad han inte borde göra.

Detta sa han till krossirenerna och till busarna, som bjöd honom på lite *stårt* och som han bjöd tillbaka av pengar han tagit i förskott av åkaren och undanhöll Olivia.

När han kom hem sa Olivia och vred sina händer:

— Nu har vi inte ett öre mer, så nu får en annan lov å börja gå hjälp i husen. Och då har man varit kokerska hos bättre folk och haft sitt anseende!

Detta var inte Henrikas tag och Larslund vände sig med leda från den andra hustrun.

Larslund kom ihåg hur Henrika brukat ta lönen ifrån honom. Gud nåde honom om han sökte smussla bort något av den. Hade han inte fått små dusörer ibland om överstens hade främmande, skulle han aldrig kunnat få en tår på tand. Han satt och blev rörd och varm om hjärtat när han mindes hur fiffigt han kunnat lura Henrika ibland, det var skickligt gjort, han hade varit en riktig karl på den tiden.

Numera satt han bara som ett gammalt fyllsvin och inte ett öre fanns i hans hem.

Olivia gjorde emellertid som hon sagt, nöden hade ingen pardon, och på det viset kom hon tillbaka till oss — som hjälphustru. Hon kom när det var tvätt eller stök och ibland när vi hade bjudning. Och det var just vid ett sådant tillfälle som Larslund gjorde sin av oss aldrig glömda stora skandal.

Efter ett par år av mycket besvär hade Larslund blivit uppsagd från sin plats hos åkaren och drev omkring i staden i väntan på en ny. Nu berodde han helt och hållet av Olivias godhet och av de pengar hon ensam kunde tjäna in.

En kväll hade vi främmande, det var en bemärkelsedag i familjen, så att när supén pågick under vanligt sorl, knackade den förnämste gästen i glaset för att hålla tal.

Det blev tyst i salen och alla lyssnade. Talet var utmärkt, det var högtidligt, lustigt, i högsta grad fängslande. Men plötsligt, mitt i de allra bäst formade fraserna, hördes ett förfärligt tjut utifrån gården. Gästerna tittade undrande på varandra, tjutet upprepades, det var ett hjärtslitande jämmerrop i novembernatten. Talaren stannade mitt i en mening. Tjutet lät som från en människa i svår nöd, och med ens hörde alla tydligt att mot den svarta himlen höjdes ett enda ord, ett namn: *Henrika*.

— Henrika! Henrika!

Man skyndade ut. Jämmerropet kom från längan på ena sidan gården, där Larslund och Henrika fordom haft sitt hem. Någon av kökspersonalen tände en lykta och i beckmörkret vägledde denna oss fram till Henrikas forna trappa. Där satt Larslund, smutsig, ned-sölad av gatans smuts, rufsig och tovig i håret, blodsprängd i ögonen, dreglande, hickande och ropande.

Också Olivia kom ut från köket, där hon under kvällen biträtt vår nya kokerska och hon stod bredvid den eländige Larslund och grät.

— Henrika! tjöt han.

Bakom eller bredvid mig hördes en av gästerna kyligt säga:

— Dille.

Ett nytt och underligt ord.

Och därpå fördes Larslund bort.

Från den dagen sjönk han allt djupare. Vad göras kunde för att rädda honom gjordes antagligen men han förblev oförbätterlig. Snart var han en bland stadens ordinarie busar, undvikande att se eller känna igen forna bekanta. Vi ryste när vi råkade möta honom, vi kunde knappt tro att han verkligen var den av oss fordom beundrade Larslund. Han såg heller inte ut att känna igen oss mer,

hans forna beundrare. Henrikas järngrepp var borta och för alla de gånger han lyckats ljuga för henne, smita undan för henne, beklaga sig över henne, hade hon tagit en förfärande revansch.

Mången sen natt åren framöver hände det att Larslunds klagorop kunde bli hört, ekande mellan grändernas husrader. Folk vande sig vid det, de kände igen det, ingen oroade sig. Men blev det för envist, tog polisen hand om Larslund och lagens väktare kunde då på väg till finkan få del av Larslunds förtroenden:

— En sån människa hon var, hustru min! Och grann var hon, maken fanns inte. Kan konstapeln inte kom ihåg henne sådan hon såg ut, Henrika? Maken till kvinna finns inte mer.

Moraliserande sa konstapeln:

— Larslund skulle sköta sig lite bättre för att hedra hennes minne i så fall.

Larslund svarade:

— Hedrar inte jag hennes minne? Det var en evig lögn, för jag sörjer henne natt och dag. Men se, ändra mig det går inte, om det är så konstapeln menar? Det fanns bara en som förstod sig på mig, och det var hon. Nu är jag som jag är.

Henrika, Henrika!

SONEN

I

Vi kände en snickare, Hoffman hette han, och han kom hem ibland för en eller annan möbelreparation. Han var en kunnig yrkesman och med gott humör som gjorde honom omtyckt. I köket trollades med lätthet fram läckerbitar på bordet för hans räkning. Men det påstods att polerspriten snabbt steg honom åt huvudet, fastän den inte steg någon annan åt huvudet, inte ens oss barn ifall vi samlats kring Hoffman medan han arbetade och polerade och ibland pratade mer än arbetade.

Det var han som sålunda en dag berättade för oss historien om urmakaren Schram.

— Se, av alla dumma människor jag har känt, var välan ändå han, Schramen, värst, sa Hoffman.

Och åt minnet av den dumma urmakaren hade Hoffman skrattat gott.

Själv var Hoffman inte dum och det lät han gärna förstå. Han var inte den som lämnade en fördel obeaktad eller i onödan gjorde det surt eller obekvämt åt sig, nej, tro inte han var någon Schram, och den gång han gav sin utläggning av urmakarens liv skedde det också i förvissning om en stark motsatsbetoning. Som en figur, i allt motsatt Hoffman, kom urmakaren sålunda in i min fantasi, och eftersom jag kände Hoffman rätt väl har sedan bara behövts att göra svart till vitt, grönt till rött, för att begripa åtskilligt om Schramen också.

Han måste varit en blek, en obotlig idealist, alltifrån början avsedd till torkmatta åt andras fötter.

Hoffman och Schram var barnfödda i samma socken, de hade varit skolkamrater och läskamrater. Hurudant Schrams yttre tedde sig beskrevs aldrig av snickaren, men han måste väl haft en smula utseende ändå, ty alltifrån läsaren hade en flicka Axelina hållit ihop

med honom. Hon var, sa Hoffman, en vådligt vacker flicka och skulle väl inte brytt sig om Schram i flera år, ifall han inte verkligen haft något som talat för sig. Det var underförstått att de två en dag skulle gifta sig.

Vad som sedan kom i vägen fick Hoffman aldrig reda på. Schram hade rest till Stockholm i urmakarlära, han hade fått anställning i en butik vid en av smågränderna i staden mellan broarna. Gamla stan, man säger. Butiken var en helt liten lokal med ett enda fönster och ingång från porten; det var nermörkt där inne efter klockan två vintertid och aldrig riktigt ljust ens om sommaren. Innanför fönsterglasen hängde några mässingsrovor som skylt och intill dörren stod målat på plåt *J. A. Jansson*. Här slog Anders Schram rot och han trivdes med yrket. Första året och andra året gjorde han resan hem till midsommar och till jul och var då synlig som vanligt i sällskap med Axelina, men året därpå, det tredje, kom han inte alls hem och till jul gifte sig Axelina med en annan, född utsocknes. Det måste ha varit ett oemotståndligt nytt tycke som tog henne och kom minnet av Anders Schram att dö ut.

Hoffman var den som förde underrättelsen in i urmakeributiken. Han betraktade den som en storartad nyhet att liva upp en lång arbetsdag med, men Schram lät inte förstå ifall han kanske redan känt till den. Han gick emellertid med på att lämna arbetet för dagen och följa Hoffman ut och få ett glas. Det blev både ett och flera glas och Schram drevs att gå med på att urmakeriyrket medförde ett förbannat stillasittande och därför blev tungsam för humöret, men angående Axelina lät han inte locka sig till några förtroenden. Och nästa dag arbetade han åter hos *J. A. Jansson*, flitig som alla andra dagar. Det blev ingen ändring i hans liv. Men från det året kom han aldrig mer till hemtrakten. Det var slut.

Efter något decennium dog *J. A. Jansson* och Schram övertog den lilla butiken. Mässingsrovorna fortfor att hänga och skylta innanför det grönaktiga fönsterglaset och inne i butiken satt på mästerns stol bakom den korta lilla disken hädanefter Schram. Liksom på *Janssons* tid trädde då och då en kund in. Ibland kom det någon som behövde låna en slant på en klocka, på en ring eller en berlock, och Schram var inte ovillig. Om det belånade inte återlösts inom ett år var det underförstått att han hade rätt att sälja det igen. Schramen var sparsam och nykter, det ansågs därför troligt att han spart ihop

inte så lite på banken. Han umgicks inte med någon, var bara stillsamt hygglig mot alla.

Innanför butikslokalen hade han sitt enda rum med fönster och med utgång åt gården. Han lagade själv sin mat, skötte själv sitt lilla hem. Då och då kunde han bli sedd neråt Skeppsbron eller Slussen och kanske skulle han passat för en lite rörligare tillvaro än den han förde; men frågade man honom, Hoffman brukade fråga honom ibland, svarade han att han var nöjd hemma i sin lilla vrå. Han var en beskedlig karl, förnöjsam och tystlåten.

2

Enfaldig var han som sagt också. Men alldeles öppet kom han inte att yppa sin enfald förrän på lite äldre dagar; han kunde väl vara femti eller så omkring då det började på allvar.

En våreftermiddag trädde en ung karl in till honom i butiken, stod först tyst en stund och frågade sedan, buttert men inte direkt ohövligt, om han var urmakare Anders Schram i egen person.

Jo, svarades bakom disken.

Karlen var en mörk, kraftig pojke på ett par och tjugo år. Han såg inte illa ut, men kanske inte riktigt uppriktig. Schram hade med tiden lärt sig se skillnad mellan den ena människan och den andra. Men han låtsade inte om något.

Det är väl om en klocka eller en ring eller annat smått som man kan få maxim några kronor för, tänkte han. Det var aldrig hans sätt att fråga först och han väntade som vanligt utan att avbryta sitt sysslande vid arbetsbordet, så fick kunden i ro komma till sitt ärende.

Och efter en stund kom det också, fortfarande buttert men inte direkt ohövligt:

— Hm, var det inte herr Schram som brukade ha sällskap med en flicka Axelina en gång i världen?

Nu måste Schram verkligen lyfta blicken. Vad var detta? Axelina?

— Vafalle? sa han.

— Hon är död nu, sa karlen.

Axelina. Död. Schram såg på främlingen, han tog av sig glasögonen för att se bättre. Underligt att komma in med ett sådant budskap —

och om det ändå inte fallit sig så att Schram just den dagen råkat fundera på Axelina en del igen! Han brukade undra hur hon fått det i livet, blev hon lycklig, fick hon det sorgfritt? Visste ju ingenting om henne mer.

Tio år hade gått och tjugu år utan att någon talat om henne. Sist hon omtalades, det var förstås av Hoffman, hade hon bara varit gift ett par år, något barn hade äktenskapet dittills inte givit och Schram fick veta att mannen och hon flyttat bort från gamla hemtrakten. Sedan blev det tyst. Tjugu år.

— Så hon är död, upprepade han.

— Jo. Förra året. I februari.

Förra året. I mer än ett år hade hon alltså varit död. Och här hade han, Schram, suttit som vanligt och ingenting alls vetat. Det sved lite i honom som om just han borde ha underrättats.

— Är ni hennes son?

— Jo, svarade karlen och såg snabbt lite åt sidan. Schram hade inte sett fel: det var något galet med hans blick.

Inte var han lik Axelina heller. Inte det minsta. Och ändå skulle han vara hennes son. Han hade således, kunde Schram räkna ut, blivit född efter det hon och mannen flyttat hemifrån. Tro, om hon trivts på det nya stället.

— Blev det fler barn?

— Nej, jag är ensam, svarade karlen.

— Än far då?

— Han har vari död länge.

Död länge. Axelina hade alltså blivit änka vid unga år. Änka med den här gossen att försörja.

— Och hon gifte aldrig om sig?

— Nä . . .

— Försörjde sig själv?

— Det gick som det gick.

Fattigt, det var klart. Hon hade inte behövt få det fattigt, om det blivit som en gång tänkt var. Men det var ju ingenting att fundera på numera. Hon skulle ha fått det bra. Och inte hade hon blivit änka heller, ensam med gossen, i så fall. Det drevs upp saknad i Schramens tankar, men han slog bort den. En sak kunde man kanske ändå fråga om; det kunde vara roligt att få veta.

— Brukade hon tala om mig ibland, kanhända?

— Jo visst, svarade pojken strax, men fortfarande på sitt undvikande sätt. Det var klart.

— Och min adress här, hur fick ni den?

— Jo då, adressen var skriven i en gammal psalmbok.

Mycket riktigt. Psalmboken, som Schram givit henne sista julen, med silverkors och guldsnitt... Och nu blev främlingen äntligen lite mera talför, han märkte att det gick bra, hans meddelande hade inte tagits illa upp, tvärtom. Han fortsatte säkrare:

— Hon sa att jag skulle söka upp herr Schram, utifall att jag kom i svårigheter, hon trodde ni skulle hjälpa mig, trodde hon, hälsa honom från Axelina, sa hon, det är sanning det.

Det blev troligen de orden som gjorde mesta intrycket på urmakaren. Han lät ingenting synas, men han teg länge efter dem och gick avsides till sina tankar. Underligt i alla fall att hon aldrig gav sig till känna själv sedan hon blivit änka, eftersom hon ändå haft förtroendet kvar för honom. Men så var det. Och nu kom i stället sonen. Och inte ämnade han, Schram, vara den som bragte hennes förhoppningar på skam eftersom hon haft en del minne för honom, mer än han vetat av. Så var du lugn, Axelina, tänkte han, jag ska nog vara den som hjälper din gosse!

— Stig innanför, bjöd han. Du, för nu säger jag du och du kan gärna säga farbror, eller far om du skulle vilja. Du är väl hungrig, kan jag fatta?

Schram förde in främlingen i den lilla inre kammaren, ett prydligt rum med både säng och soffa och en rund grönglaserad kakelugn. Han värmdde och satte fram mat, och den unge åt glupskt. Hade han logi? Nä. Kunde tro det. I så fall gick det an att stanna här tills vidare, det fanns utrymme nog för två.

— Och vad heter du? kom Schram till sist att fråga sedan han åter funderat. Och efter något likt en sekunds tvekan sa karlen.

— Axel.

Det var naturligt att han fått namn efter modern, efter henne — Axelina.

Axel slog sig till ro hos Schram, åt, sov och fick fickpengar. Om dagarna var han ute för att söka arbete och mestadels kom han rätt

ordentligt hem mot kvällen, inte precis onykter och inte elak eller påträngande. Han var butter och försiktig. Farbror sa han ibland, ibland bara Schram, far aldrig. Det blev inte mycket urmakaren fick veta om Axelina och ett par gånger var berättelserna motsägande; men Schram låtsade inte om att han märkt det. Det var kanske så, att han Axel inte gärna talade om sitt och hemmet, det kanske kostade på honom att det nu var borta. Inte heller var Schram den som kunde fråga vidare finurligt eller lätt få andra att prata. Han var tystlåten själv och då får man inte begära annat av andra det är klart, sa Hoffman. Han var lite som man säg bak flöte, Schramen, vad tal anbelangar, ja, stackars jäkel, sa snickaren.

Men han hade tyckt om att ha fått denne Axel att syssla med, det hade Hoffman märkt och småskrattat åt. Han, Schram, hade rent fäst sig vid den där Axel som kommit in från gatan direkt. Inte frågat efter papper en gång.

Om nu till par exempel Axel varit borta över ett par dagar — det hände och ibland kom han också sent på natten, nästan på morgonen — så kunde urmakaren inte låta bli att vara orolig. Det hindrade honom att sova. Det var inte värt låtsa om det, visserligen, när Axel sedan äntligen kom, Axel tyckte inte om det och blev ännu tvärare än vanligt ifall urmakaren lät falla något ord; men göra något åt oron det kunde Schram omöjligt. Den satt där.

Grannarna hade fått åtskilligt att tala om sedan Axel slog sig ner hos Schramen. Allmänt antogs att den unge karlen måste vara son till urmakaren. Inte tar man väl eljes upp en främmande på detta vis, föder och kläder honom och tål allt av honom, såsom urmakaren uppenbarligen gjorde, tål att odågan slår dank dagen lång, visar sig onykter och tvär, blir borta om han behagar, säger till om pengar och tackar knappt för allt han får. Det kunde inte klandras, det låg inte något skumt i det, men stolligt var det.

— Schramen är far din, förstås? frågade man Axel.

— Fråga honom själv, svarade pojken.

Men att direkt fråga Schram, det kom ingen sig för med, så menlös urmakarn än var.

Det gick ett halvår, det led långt mot hösten, innan det varje förnuftig människa kunnat vänta sig, blev slut på idyllen. En morgon var polisen i urmakarbutiken, och det gällde naturligtvis Axel. Det

var, upplyste konstapeln, en lång meritlista herrn skulle få svara för. In genom fängelseportarna med honom bara — Axelinas gosse!

Det tog hårt på urmakaren. Just vid det draget var det Hoffman händelsevis besökte honom igen. Butiken var låst då Hoffman kom ehuru det var tidigt på eftermiddagen, men genom springor i fönsterluckorna såg Hoffman att det lyste där inne, och då bultade han på dörren tills Schramen tvangs att öppna. Schram satt och kurade, sysslolös, försjunknen i grubblerier.

Hoffman hade hört talas om den där famöse fågeln Axel och frågade rentut.

— Axelinas pojke? ropade han när han fick höra. Den?! Aldrig i världen. Och det har du trott, fåne!

Inte hade Axolina haft någon son! Varken förr eller senare. Död var hon, det var det enda sanna av allt Axel dukat upp, ty änklungen levde ännu, Hoffman kände honom, hade stött på honom rätt nyligen. En tid hade paret haft en fosterson, en unge på inackordering, en vanarting rent ut, det var allt. Men ungen hade blivit ett bekymmer när han växte upp och hade till slut hamnat på anstalt. Förmodligen var det denne Axel som varit bytingen i fråga, fastän Axel hette han aldrig utan Emil, Edvin, Edvard, något i den stilen var han döpt till — det kunde Hoffman upplysa om.

— Du har varit ett förbannat nöt, Schram, sa snickaren. Som du alltid varit.

Urmakaren hade ingenting att invända, han hade varit ett nöt. När Hoffman lämnade honom, återgick han till sina egna tankar, som nu var besvärligare än någonsin att reda ut, så var det. Ty om också Axel ljugit för honom i mångt och mycket, så hade han ändå psalmboken med adressen och hans, Anders Schrams namn: Axolina måste ha talat med honom om sin ungdomsvän. Annars hade Axel inte vetat så pass mycket. Hurudan Axel än var, en lösdrivare och Svartsjökund och lögnhals, kunde det inte göras om intet att han hörde ihop med Axolina. Det stod fast.

Grannarna beklagade Schram, och då de inte fått några informationer av Hoffman, fortsatte de som förut att ta Axel för urmakarens son. Det var otur att få en sådan son på halsen på gamla dagar. Så mycket mer beklagade de honom — och han lät dem tro som de ville.

Axel satt i fängelse i över ett år, och en afton i skymningen, en dag

då urmakaren råkat ha det särskilt hårt med sina funderingar, dök Axel upp igen framför urmakardisken.

— Ni vill väl inte känna mig mer, farbror? frågade han med den opålitliga blicken lite åt sidan som vanligt.

— Kom in, svarade urmakaren bara.

Axel gick in i kammaren och satte sig. Han var blek. Schram värmdde mat åt honom och han åt glupskt.

— Får jag bli här i natt?

Jo. Och på natten sov han gott.

Nästa dag sa han:

— Jag har inga pengar.

Det var som om ingenting hänt och han fick pengar liksom han brukat få förut var gång han sa till.

4

Han stannade och urmakaren fördrog honom som förut. Han åt, han sov, han kom hem ibland och ibland inte, han var inte elak, men butter som alltid; tog, men tackade inte.

Urmakaren hade länge grubblat över en sak och en dag kom han äntligen fram med den:

— Du ljög för mig om Axelinas man, du Axel. Han lever än, han.

— Det visste jag inte, sa Axel.

— Är det så längesen du lämnade dem?

— Jag var tolv år.

Urmakaren funderade:

— Då kan du ändå minnas henne, Axalina, eller hur?

— Jo, henne minns jag.

— Hur kom du att få se namnet i psalmboken?

— Jag fick den med mig när jag for.

Fick den med sig! Axalina hade således inte brytt sig om att ha den kvar. Nej, varför skulle hon brytt sig om det? Eller menade hon kanske något med att ge boken åt gossen? Just den boken — med *adressen*. Något måste hon ha menat.

Det var den meningen, som Schram förstod att han måste rätta sig efter, han frågade inte efter vad sedan alla andra tänkte och talade om hans handlingar.

Det är klart att Axel inte var vidare väl sedd av urmakarens bekanta. Det var inte fritt att inte Axels närvaro i huset blev till men för affärsrörelsen hos *J. A. Jansons Eftertr.* De solida kunderna drog sig för att låta laga sina urfjädrar i en butik där en f. d. straffad för tjuveri, lösdriveri, våld mot polis, mened o.s.v. höll till. Men någorlunda lyckades Schram med sin stora sparsamhet ändå fortfarande dra sig fram. Ett år eller mer gick igen, Axel var hemma tidvis, borta tidvis, försvunnen, arbete kom han sällan över, man kan säga aldrig, tystlåtnare än någonsin blev han och Schram vågade numera inte göra en enda fråga.

Schram hade blivit en några och femti års man. Livet i den mörka butiken hade åldrat honom, han såg ut som en gubbe. Det var annat än den ståtliga talföra Hoffman.

— Men hör till slut, sa Hoffman, hör det värsta! Vara flera och femti och inte begripa sitt eget bästa på minsta vis.

Många kommer ännu gott ihåg mordet på en bankkassör på ett litet avdelningskontor vid en stockholmsgata. Det skedde mittpå ljusa dagen. Mördaren kom in, en yxa hade han stuckit in under rocken, han betänkte sig inte, han högg till innan den andre ens hann ropa och var ute igen med sedlar han hunnit rafs till sig innan en inträdande kund fattat sammanhanget och börjat göra väsen. Ett par fingeravtryck hade han lämnat efter sig, det blev ingen affär med större svårigheter och inom något dygn var polisen missdådaren på spåren.

Spåren ledde polisen — nu för andra gången — till den lilla urmakeributiken i Gamla stan.

Axel hade varit hemifrån en vecka, han hade just kommit hem samma morgon, satt inne i kammaren och åt, svulten, glupsk; det var ett ögonblicks verk att ha honom fast.

— Vad vill ni mig? skrek han; men då han fick höra vad det var fråga om, försökte han inte neka. Han föll bara ihop, det var alltså ute med honom nu, det var slut. Han blev alldeles gråblek.

Men på vägen ut på gatan, där han stapplade fram mellan två konstaplar, fick han syn på den förskrämda, inte mindre bleka urmakaren och då kom han sig för att öppna munnen i alla fall:

— Ja, tack för mig, far, sa han.

Var det en glimt av vekhet i sista stund? Det kunde lika bra ha

varit hån: med Axel visste man aldrig. Men det gick rätt in i den godtrogne dumme urmakarens hjärta.

— Far!

Alla andra som samlats, det hade strax hunnit bli ganska många, de hörde också att han sagt *far*.

Så var det väl ändå hans son, Schramens! — så gick ryktet genast från mun till mun. Nu fick man alltså visshet. En lösdrivare till son, en tjuv till son — och nu mördare!

Schramen var inte illa omtyckt bland sina grannar, tvärtom. Han hade alltid varit en oförarglig man, tjänstaktig vid behov. Men att ha en son som blir mördare, det ligger något alldeles för mycket ruskigt i det, något onaturligt. Det kan inte hjälpas, visst är det synd om en sådan far, men det vore för mycket begärt att hederligt folk skulle ta det som om ingenting hänt. I synnerhet när han inte själv förbannar en sådan son, som rättvist vore, bara skriker samman och blir mer och mer liten, tunn och gubbaktig — som om något tyngt honom själv, han som intet ont gjort. Det ser illa ut, begriper ni det, det vore för mycket begärt att folk inte skulle dra sig lite för den som bär sig så galet åt.

Så blev tillvaron vid gränden småningom Schramen mer och mer besvärlig. Kunderna droppade av, bekanta vände sig bort, ensamheten tog honom. Han drog sig fram ett år eller ett par ännu, så länge rannsakingen räckte och sedan domen fallit — livstids straffarbete, naturligtvis — och så länge folk ännu intresserade sig för att tala om detta mordet. Det var som om Schram inte direkt velat det skulle se ut som om han flytt. Men när det äntligen blev lugnare omkring honom och kanske skulle kunnat närma sig till glömska igen, fick man en dag se att han hade kärra framför porten och bar ut bohag. Han flyttade. Då hade han innehaft *J. A. Janssons Eftertr.* i tjugofem år frånsett den tid han varit anställd hos Jansson. Och nu försvann han till slut.

— Vad blev han av? frågade jag.

När Hoffman berättade något, gick man inte sin väg. Nu pustade han ut andedräkt över ett stycke mahogny och luktade kraftigt polersprit. Hoffman sa:

— Va han ble av, Schramen?

Han levde inte mycket länge till och han hade blivit fattig. Den där luspudeln, Axel, i verkligheten Edvin, han hade hunnit skrapa

SONEN

honom bar. Någon ny affär vågade han sig aldrig på att öppna. Han sålde undan för undan det lilla han ännu ägde och det tycks som om han fått dö ungefär som det allra sista gick. Det var tur för honom att döden kom så lagom; annars hade han fått ta till tiggars-taven.

Först långt senare fick grannarna vid den lilla gränden veta hur allt hängde ihop: hur den där Axel uppträtt med falska namn överallt och inte bara aldrig varit Schramens son, men inte ens son till hans en gång i världen älskade Axelina och Schram hade faktiskt vetat av allting, alltsen första polisbesöket, men ändå låtit folk tro som de ville, jo jo män, han fann sig i att inför allas ögon stå som far till en missdådare och livstidsfånge.

Det gav mycket att undra över.

— Kan man vara dummare? vädjade Hoffman.

Men jag trodde för min del att urmakaren ingenting annat varit än en obotlig idealist, alltifrån början villig att tjäna till torkmatta för andra fötter. Av samma stoff i grund och botten som många hjältar skapats av.

Somliga blir mycket riktigt erkända hjältar, men andra försvinner i skymundan.

KUNSKAPENS

TRÄD

I

Ninas mamma, överstinnan, bestämde, att nu var Nina fullvuxen och kunde inte längre ha halvlånga kjolar eller håret i flätor. På nyåret fyllde Nina sjutton år och i februari, som var balernas rätta tid, gav överstens bal, där Nina inte längre skulle vara barn och komma in med kotiljongsbuketterna i en korg, utan vara med hela tiden, ja, själv öppna balen genom att dansa ut i första valsen tillsammans med överstens adjutant, den superfine löjtnant Schilling. Ty så gick det till då man äntligen var stor.

Som vanligt hyrdes porslin och glas, ty överstinnan var alltför rädd om den riktiga servisen, och överstinnan och Nina stod och torkade de hyrda tallrikarna och glasassietterna i serveringsrummet. Bertha, husan sköljde och stälpte upp dem på fällbordet och de andra torkade.

När jag blir gift, tänkte Nina missbelåtet, ska jag inte bry mig om att göra sådant här . . . Genom serveringsrummets halvfönster såg hon pojkarna komma snett över gården, de kom hem från skolan och skulle ha frukost.

— Nina! sa mamma bara och strax gick Nina och tog fram biffen och potatisen, som stod till uppvärmning i kakelugnsnischen. Pojkarna klev in, hälsade på modern och sa sedan godmorgon ut i luften — det kunde gälla Nina eller Bertha, hur som helst — och sedan ropade den påpassliga Hasse:

— Det finns inget socker!

— Nina, sa modern.

— Allt mjuka bröt är slut, skrek lille Ville.

— Nina, sa modern.

Nina hämtade bröd, la upp socker. Pojkarna tog och åt, sa ingenting.

Det ringde på tamburklockan. Nina! Det var blommorna från trädgårdsskolan. Nina, sätt dem i vatten! Det ringde på telefonen: Nina! Det var pappa, som bjudit två herrar till.

— Ack, ack, ropade överstinnan, alltid gör Malcolm så där! Och nu var också hon missbelåten.

— Överstinnan, sa Bertha, nu har gossarna gått, jag får allt lov att duka av.

— Det kan du göra, Nina, sa överstinnan.

Nina dukade av.

I salongen begagnade sig Macke av de tio minuter han hade kvar på frukostlovet för att sjunga och spela på pianot. Det var Mackes egna kompositioner, och de var ganska bullersamma, med rullande bastremulandos och disharmoniska ackordföljder, tyckte Nina. Men hon älskade Macke. Mitt i ett excentriskt ackord slutade musiken tvärt, och så kom Macke ut i salen igen, passerade den skyndsamt, med närsynta ögon, tusen mil från platsen, utan att se eller höra något, justerande pincenéén på sin tunna och bleka näsa, samt försvann.

Pojkar har det bra, tänkte Nina. Om jag satte mig att spela och skrika mitt på förmiddagen, det skulle bli något!

I verkligheten hade Nina dock ingen lust att musicera. Hon önskade bara att ha fått sitta i fred på sitt lilla rum och göra ingenting, stänka bläckfläckar på sitt plumpapper och tänka på ingenting, röra i oredan i skrivbordslådan, eller för hundra gången läsa verserna i sitt födelsedagsalbum som hon kunde utantill. Resa sig, gå fram till fönstret, sätta sig igen. Vara i fred. Nina ville vara i fred, Nina ville vara gift för att få vara i fred och drömma.

Nina var kär.

Inte i löjtnant Schilling, vilket kanske skulle passat bättre, utan i en som bara var student och inte ens var bjuden på balen i morgon, ty det hade Nina inte vågat be om.

Men klockan sex på eftermiddagen hade Nina sin spellektion, och när hon som vanligt tog den gatan där *han* bodde, visste hon att han skulle komma ut . . . alldeles som händelsevis och sedan följa henne till spellärarinnans port. Ty det var avtalat.

Denna dag gick Nina bara ett ögonblick in till lärarinnan och sa mycket artigt, att då det i morgon skulle bli bal hemma, hade hon alldeles omöjligt tid att ta sin lektion i dag. Så var hon fri och hade

en timme som var hennes egen. Minuterna var räknade, ty i afton skulle kotiljongsbuketterna bindas.

Nina och Otto gick uppåt Slottsbacken, och då det klockan sex redan var ganska mörkt den årstiden var hon inte rädd för att någon skulle se dem och gå hem och skvallra. Bekanta var inte ute så här dags och allraminst här avsides. Ett litet fint duggregn föll också ihärdigt. Otto gick ett halvt steg bakom Nina och såg på henne, men Nina såg på ingenting, och ingen av dem talade.

En sak var märkvärdig: beständigt längtade Nina efter Otto, men när hon träffade honom var det som ingenting alls. Hon kände inte det minsta, eller i alla fall inte nog, inte alls nog. När hon var ensam, hittade hon på långa samtal med honom, men nu hade hon ingenting att säga. Allra minst kunde hon tala om hur pinsamt det verkligen var hemma, var gång han, Otto, kom på tal! Av pur kitslighet kunde någon av pojkarna (de små, naturligtvis inte Macke!) nämna hans namn. Av kitslighet, med flit. Nina tappar servetten i golvet (alltid sker det vid bordet) och när man böjer sig ned efter en servett, är det ju inte underligt om man blir röd.

— Har du för trång krage, Nina? frågar ändå Hasse strax. Du är så röd! . . . Nina får en hostattack, soppan i galen strupe. Men Otto är inte glömd för det. Mamma är väckt och säger något om hans utseende eller om hans sätt, han är självsvaldig, bara hur han går på gatan, och han låter inte presentera sig för alla fruarna på supéer! Han snobbar också med en hundvalp, stor som en kalv, och herr Ottos hundvalp springer vilse, löper ur port i port och väcker uppseende överallt. Och förra vintern, fortsattes syndaregistret, var herr Otto beständigt ute och drog med fröken Sommar, som är alldeles för fri i sitt sätt med herrar.

Ja, detta sista visste Nina mer än väl och hade lidit nog av fröken Sommar, på sin tid, men hon säger inte ett ord, och så är middagen slut. Pappa, mamma, Nina, Macke går ut i förmaket för att få kaffe och småpojkar smiter sin väg, men som han försvinner om dörren, viskar Kaj: Pst! *Kärleksbrev!!* Vad han nu kan mena med det . . . Och så har Nina hela den aftonen inte ett ögonblicks frid mer.

Ingenting av detta kan hon berätta för Otto. De gick på den slaskiga vägen, han ett halvt steg bakom henne, och efter en stund hade det blivit alldeles mörkt.

Otto sa:

— Och nu ska ni ha bal i morgon.

— Ja, sa Nina, och hon skämdes för att inte Otto var bjuden: Ett sådant där tråkigt notvarp! sa hon.

— Är det verkligen så tråkigt? frågade Otto, men han ville inte visa sin svartsjuka, ty han ansåg sig inte ha rättighet att visa den. Han älskade Nina, och *det* var hans rättighet, och att drömma om henne och springa som en tokig på gatorna om natten, när han inte kunde sova, och längta och lida och förbanna sig själv, som inte var karl att säga ifrån, och inte var karl att strax sätta upp en säker inkomst på 5 000 om året, eller något ditåt som man kan gifta sig på. Men som det nu var, tänkte han i sin rättrådighet, så var ju inte Nina hans och promenerade med honom endast av en nyck, eller av sin godhet, och kunde lika bra i morgon promenera med någon annan! Ty han hade aldrig ens kysst henne!

I Slottsparken drev de två unga människorna hit och dit, undvikande de platser där lyktorna spred sitt ljus, och när de kom till en simpel bänk utan ryggstöd, en av den sort som inte tas in om vintern, slog de sig ned. Otto kunde se något av Ninas ansikte, och då hon ryste till frågade han henne om hon frös.

— Ja, lite, medgav Nina.

Då slog Otto armarna omkring henne och tryckte henne intill sig. Något sådant hade verkligen skett ett par gånger förut och Nina drog sig inte tillbaka, men Otto såg att hennes ögon var långt borta i de svarta och kala vinterträdens dunkel — eller kanske ingenstans. Vad tänker hon på? tänkte han oroligt. Men Nina visste inte själv vad hon tänkte på, Nina var borta, borta, som alltid, hon var där hon trodde hon kunde något och visste något och dög något till — medan allting här var något, som inte hände, utan bara tycktes ske.

— Nina, sa Otto lågt.

— Ja, svarade hon.

— Jag kysser dig.

Detta sa han till den grad lågt att Nina knappt hörde det, men det gjorde likväl på henne ett sällsamt och svindlande intryck. Långtifrån att väcka henne, jagade det henne som i en virvelvind ännu längre bort, medan hon kände Ottos ansikte intill sitt eget och hur mustaschen stack henne en smula. Det var motbjudande och lockande; realitet — och ändå något som ej angick henne . . .

Otto frågade:

— Kära lilla barn, tycker du illa vara?

— Nej, svarade Nina, och då hon rördes av hans allvarliga röst, förstod hon att något högtidligt måste ha skett och kände även ett ögonblick ljuvheten av det skedda i sitt hjärta — långt borta.

Otto reste sig och de började gå och nu höll Otto sin arm under hennes, vilket var första gången. Nina önskade att de hellre gått bredvid varandra som vanligt, ty det var inte så lätt att hålla riktig takt, men hon tordes inte låtsa om det — efter vad som passerat. De talade om när de skulle råkas härnäst och då kom oron över Nina igen, och hon började tänka på hur hon skulle kunna smyga ända upp på sitt rum utan att någon märkte det, förrän mamma sa: Att inte Nina är hemma! — Fröken Nina har varit hemma länge, skulle Bertha svara. Bertha var snäll.

Men Otto var lycklig, ty nu var hon hans, åtminstone så mycket man kunde begära, i alla fall lite mer än i går. Och för honom åtminstone hade världen rört sig ett steg framåt.

2

När överstens hade bjudning, kom alltid Amanda som såg ut som en karl och passade upp. Hon var den första som fick se Nina i hennes balståt, och hon sa med förtjust röst:

— Ja, nu blir här väl snart bröllop!

Men dessa ord hade ingen betydelse för Nina själv. Hon stod framför stora spegeln i salongen och frågade sig om man kunde säga att hon var vacker, eller söt, eller kanske inte alls såg någonting ut. Hon kunde omöjligt bilda sig något omdöme själv, allra minst denna dag då hon blivit kammad av fru Eriksson, hårfrisörskan och såg ut som någon annan.

Macke kom in i sin konfirmationsfrack, som nu var ganska urvuxen, och han såg också noga på sig själv i spegeln. På Nina såg han däremot inte.

— Vad blir det för mat? frågade han, och han tänkte på maten, han, inte på balen, ty till balen kom inte hans egna flickbekanta, som ännu bara var fjorton och femton år. Men i dörren hade smågossarna dykt fram, och de granskade Nina och skrattade försmädligt.

— Nina är stor! Nina är stor! sa de. Fröken, pst! Fröken!

När gästerna kom, hälsade de först på överstinnan och översten, sedan på Nina, husets dotter, sedan på de andra bjudna. På pojarna, till och med Macke, hälsade de som det föll sig, somliga inte alls. Förr i världen brukade Macke och Nina gå för sig själva och prata om gästerna och hitta på öknamn och ha förskräckligt roligt, men nu var Nina tvungen att stanna mitt bland dem och vara artig mot de andra unga flickorna, som alla var äldre än hon. Herrarna presenterades för henne och på hennes dansprogram tecknade de sina namn, och Nina skämdes ty hon visste inte om hon skulle tacka eller bara se upphöjt förnäm ut. Och när första valsen spelades upp och den superfine löjtnant Schilling kom tvärs över salongen fram till henne för att öppna balen, skämdes hon så att hon ingenting kunde se omkring sig.

Men allt eftersom aftonen gick, blev det lättare och lättare. Hon kunde snart ledigt nog tala med herrarna, och deras uppträdande var också sådant som om en bal vore det naturligaste i världen och att vara med på en bal ingenting märkligt alls! Nina fick roligt, lika roligt som förr med Macke, fast naturligtvis på ett annat sätt. Nina kom åter förbi salongsspegeln och såg i den att hon såg ut precis som någon av de andra unga damerna, ja, som man skulle se ut. Och Nina skämdes för att hon skämts nyss. Hon hade varit barnslig, men nu var hon ju inte längre något barn, utan fullvuxen. Pappa klappade henne på kinden och såg glad ut, bröderna glömde hon bort. Den enda hon såg var Macke och han hörde inte till balen, han pratade bara mellan danserna och det var med pianisten, om musik.

Då kom hon ihåg Otto.

Klockan tio hade hon lovat att gå upp på sitt rum och tända ett ljus i fönstret. Klockan var elva!

Otto!

Nina blev fullkomligt förvirrad och i samma nu mindes hon med en tydlighet, långt intensivare än när det skedde, hur Otto och hon gått i parken, mindes dess fuktiga mörker, bänken, där de stannat, Ottos arm om hennes midja, Ottos viskning — och kyssen!! De skulle veta, tänkte hon: pappa och mamma, jungfrurna och Amanda, Macke, pianisten, alla gästerna, de unga flickorna, de superfina och världsvana herrarna! . . . Omöjligt för någon av dem att tänka något

så oerhört om henne, Nina, *Nina*, som de såg här i elegant toalett, en verserad dam, en giftasvuxen *fröken!* Och mitt i en bal, där allt faller av sig själv, allt är så ljust, artigt, belevat, alla förtjusta att vara med.

Nina blev bjuden glass från en bricka, alldeles som gästerna, och åt. Kyssen, tänkte hon bara, en herre, Otto har kysst mig. Det är rama sanningen, och ingen vet det mer än jag!... Man talade till Nina och hon svarade som man väntade. Mamma kom förbi och frågade: Har du roligt, flickan? Ja, svarade Nina, men hon tänkte bara:

Jag lever ju ett dubbelliv.

Hon, Nina. Ett dubbelliv!

För första gången såg Nina i den spegel som andra håller upp, en bild av sig själv. Det var en annan spegel än salongstrymån. Balen var spegeln, och bilden var varken skön eller ful, bara ny och okänd. Hon såg handling, verklighet, som ingen anade, ingen trodde henne om och för vilken hon måste bära ansvar ensam. Hon var först en Nina, som skulle så vara, och så en annan Nina, som nu plötsligt uppenbarades. En särskild Nina, en människa för sig... Av den första synden skördade hon den första frukten: medvetenhet. Men inte ens det skulle hon begripit, om någon sagt henne det.

Nina sprang från balen upp på sitt rum. Hon tände brådskande ett ljus och ställde det i fönstret. Lönlöst, ty ur mörkret utanför svarade ingen signal från en skugglik vandrare. Längesedan hade Otto redan gått. Men Nina stod kvar och en lång stund fick förrinna, medan hon trummade på rutan — tanklöst försummande en extra dans, som löjtnant Schilling nyss med smickrande enträgenhet betingat sig. Och nu kände hon med ens att hon nästan hatade honom, den där Schilling. De hade ingenting gemensamt. Men honom skulle hon dansa med.

VÅRMÅNAD I
DECEMBER

Nina var ur jämvikt, ofta ur humör, ja, ur sig själv. Vad detta själv var, visste hon inte men att hon råkat ur det, kände hon likväl. Var var illusionerna från lätta barnår? Borta! Och nu var det en annan tid. Livet syntes Nina föga värt och diktens värld var allt.

Nina hade blivit aderton år, och den förnämsta av hennes illusioner hade varit kärleken till Otto. Honom hade Nina trott sig älska och även handlat mot honom såsom mot en älskande, d.v.s. promenerat med honom och ibland skrivit brev till honom och stämt möten och fått en kyss, men på senare tid kände hon att något helt och hållet underbart låg inte längre över deras förhållande, om det ens någonsin gjort det. Allt var vardagligt och Nina kunde inte mer skriva till Otto: *din* Nina; utan bara: din vän Nina.

Det var en inskränkning, det passade bättre i sin torra saklighet. Det var ärligare, och ärlig, det ville hon vara.

Om kvällarna satt Nina ensam uppe, sent efter det de andra gått och lagt sig och hemmet blivit tyst. Slättens stormar visslade kring knutarna, kakelugnarna sjöng sin klagolåt och telefonsträngarna utstötte dånande ljud, kanske hemska för många, men välkomnade av Ninas oroliga hjärta, som behövde dövas. Det ropade, detta hjärta, med skaldens ord: Jag vill ut! och med andra skalders ord: Jag vill leva! Men vart kunde det få komma ut, hur skulle det få leva? Bäst var att överrösta och låta tysta ner det.

Under allt detta larm och rop i natten skrev därför Nina på en bok.

Om morgonen sa jungfrun Bertha:

— Kors, nu är fotogen slut i fröken Ninas lampa igen!

— Ja, snälla Bertha, fyll den med samma, så det inte märks, svarade Nina och gned sina svidande ögon.

Klockan var bara åtta, men Ninas mor ansåg det inte vara hälsosamt för unga flickor att ligga och dra sig för länge om morgnarna.

Nina frös, hon tiggde om en brasa, hon blickade mot fönstret som visade sin vanliga tröstlöst grå decemberuppsyn, och hon kröp ihop, besluten att unna sig ett par minuter till, övervägande en tredje skalds ord om att livets bästa timme var när man sov.

Då öppnades dörren och den 11-åriga syster Metta smet in, redan klädd i sin skolblus och med håret i råttsvans.

— Nå? frågade hon och hennes ögon lyste av iver i ett litet glåmigt skolflicksansikte.

— Har du tid? frågade Nina tillbaka.

— Ja, om du rappar dej!

Då läste Nina upp för Metta vad natten burit. Hon satt i sängen, frös trots brasan och läste. Hon väntade effekten, och den uteblev aldrig.

— Vet du, ropade systemen, det är *bra*, det är *storartat!* Det känns ända ner i maggropen, alldeles som när man var liten och var på cirkus, just som orkestern smäller i, du vet väl: bomba, bomba . . . och hästarna kommer in!

— Tycker du? sa Nina, och tyckte verkligen själv att det var bra.

Metta sprang och Nina unnade sig ännu ett par minuters dröm medan brasan tog sig. En dag kan jag vara världsberömd, tänkte hon. Jag *kan* inte bedra mig, detta är djupa och nya tankar.

Till frukost var Nina ensam med far och mor. Dagens vanliga sysslor vidtog. Överstinnan satt i vardagsrummet och sydde fina tapisseriarbeten. När Nina dukat av matbordet efter bröderna, satt också hon därinne och sydde eller läste högt. Från vardagsrummets fönster såg man när brevbäraren kom och det var synnerligen obehagligt för Nina att behöva öppna sin post inför moderns ögon. Det gällde alltså att möta brevbäraren i dörren och hastigt sticka undan olämpliga brev i fickan, något som Nina nått stor färdighet i. Men också överstinnan såg från sin plats när brevbäraren sneddade över gårdsplanen, och hon kunde i den naturligaste ton säga.

— Läs vidare, kära barn!

Och så var det hon som öppnade brevlådan.

Det gällde alltså att vara kvickast i ögonen, och denna jakt gav förmiddagen spänning. Men ofta, oftast kom inget brev och sedan låg dagen i all sin grå längd framför Nina, alla dagarna varandra lika. Och då längtade hon i alla fall mycket efter Otto.

Över julen skulle Otto resa till sitt hem, och då Ninas föräldrar en

afton var borta på stort kalas, vågade Nina realisera en djärv plan. Sedan föräldrarna åkt, sa hon hemma, att nu gick hon bort på julklappssömnad, avböjde Berthas erbjudande om hämtning och ilade till Ottos bostad, en liten dubblett vid en avsides gata. I handen höll hon ett konvolut med manuskript till boken.

Innanför sin dörr väntade Otto andlöst, full av ännu livaktiga illusioner. Han hjälpte henne av med den våta supékappan och förde henne till soffan i sitt lilla yttre rum, där en brasa brann och frukt och kakor stod på bordet. Det var första gång Nina var här, och hon kände högtidlighet och även lite bävan, men inte så mycket av situationen som av vissheten att hon nu äntligen fick tillfälle att läsa för Otto ur sitt verk.

— Att du kom hit, Nina, sa Otto och hans röst var alldeles förändrad av rörelse, ty han var kär helt rätt och slätt och när han nu såg på henne, fann han henne ännu sötare än han hade trott strax innan hon kom.

— Nina, kära lilla Nina, sa han och satte sig bredvid henne i soffan, drog henne till sig och kysste henne.

— Ack, snälla Otto, sa hon, jag har tagit med mig något som jag vill läsa för dig och jag har så lite tid på mig.

Tid att läsa får vi hela livet, tänkte Otto och erbjöd henne päron och vindruvor, och han satt och slukade med ögonen hennes lilla viktiga profil, medan hon tog upp pappersbunten ur dess konvolut.

— Fick jag inte kyssa dig, Nina?

— Jo, svarade hon flyktigt, men hör nu på!

Otto var begåvad, det sa alla. Hans far var en berömd biskop och han hade vuxit upp i domedagspredikningarnas hägn. Man hade väntat att han av denna spis skulle bli stark och förr eller senare själv framträda som en märklighet. Men han dolde under ett litet skeptiskt småleende lejonparten av sina gåvor och han var, men det visste inte Nina, tills vidare bara en vanlig förälskad student.

— Visst hör jag, svarade han därför, och han slöt ögonen och tänkte, att i grund och botten brydde han sig om ingenting annat än att Nina en dag blev hans. Men hon, tänkte han samtidigt med stor oro, hon är full av andra idéer och vem vet till slut någonting! Han mindes en teaterkväll, då han sett en berömd skådespelerska, inte mer helt ung, hur djup, mild och varm hennes röst varit, hur ädelt lugn präglat hennes minsta åtbörd, och han hade samman-

liknat Nina vid henne! Helt enkelt sammanliknat lilla Nina med den underbara Duse! Kanske, tänkte han, kanske blir Nina en dag själf full liksom hon, som går där på scenen, rör sig, talar, gråter och ler. Naturligtvis inte nu, nej, men när hon blir trettio år . . . eller fyrtio, femtio. I så fall vill jag tåligt vänta . . . Men i verkligheten var han ingen tålig människa.

Nu satt Otto och tänkte så där med slutna ögon, men emellanåt lyssnade han också till Ninas läsning, ty han förstod att det inte gick an att hon märkte annat. Hon satt käpprak med glödande kinder, och medan hon läste med sin klara och tunna flickröst, rörde sig hennes nästipp lite upp och ned med stort allvar. Ack, tänkte han, varför ska hon ovillkorligen skriva dessa långa historier om desperata och upprivna unga män, som hon aldrig sett maken till och ingen annan heller! Finns det inte poesi tillräckligt bara i att sitta här i en vanlig students lilla rum och låta brasan flamma och glöda kring drömmar om en givmild framtid.

När Nina läst till punkt, såg hon inte strax upp. Hon la med darrande hand undan manuskriptet och nu väntade hon på Ottos erkännande och uppmuntran.

— Men det är väl inte slut än? sa Otto

— Jo, sa Nina, det är slut.

Och slutet, det tvära, alldeles oväntade slutet, det var just det finaste i hela historien.

— Verkligen? sa Otto. Tycker du inte . . . Jag menar att om . . . Ser du, till exempel . . .

Ack, han gick genast ner sig!

— Du förstår mig inte, svarade Nina, det är alltihop.

Men Otto ville förstå, gärna, gärna ville han göra Nina till viljes. Han förklarade sig vidare, och när han kände att han gick ner sig igen, gick han ner sig ännu värre. Han försökte bättra, vända, turnera, slutligen ta tillbaka, och orden växte som gröt i mun, då man inte är hungrig mer.

— Du tror inte på mig, sa Nina. Nu vet jag det. Han är en främmande man, tänkte hon med ord ur en bok hon läst.

Men Otto förklarade och trasslade in sig, och allra värst blev det naturligtvis där han inte hört på.

— Det som betyder något för mig, sa Nina bittert, det bryr du dig inte om. Till och med Metta, ett barn, förstår mig bättre.

— Jag är tyvärr inget barn, svarade Otto stucken och ännu bittrare:

— Jag vet att jag för dig betyder mindre än en enda skriven rad.
(Och vilka rader!! tänkte han.)

(En främmande man! tänkte Nina.)

Därpå föll tystnaden över rummet och de två i soffan. Otto satt och såg på Nina, och hon hade blivit blekare och var uppfylld av tankar, där han anade att han inte var med, åtminstone inte som han önskat. Också han blev trött och sorgsen, han mindes sin examen, ännu avlägsen, sina dåliga affärer, ty han hade inte nöjt sig med det av biskopen tillmätta apanaget, och slutligen kom han ihåg vad som berättades i stan, nämligen att överstinnan var ärelysten för Ninas räkning.

— Hur ska det gå dig i livet, Nina, mumlade han. Och hur länge får jag vara med?

Det svarade inte Nina på.

— Ska du bli gift med någon lovande och förmögen generalstabs-officer . . . eller med mig?

— Plåga mig inte, Otto, bad hon blekt. Detta är således hans funderingar, sa hon till sig själv; mitt manuskript har han redan glömt.

Det var tid för henne att gå hem. Otto hjälpte henne på med supékappan och följde henne genom den lilla mörka vinterstaden. På gatlyktornas glas smälte den snöiga vattensörjan och rann ner i strimmor. Vid överstens grind, där ingen fanns i närheten, drog han henne till sig och ville kyssa till farväl, men supékappans höga pälskrage var uppslagen och våt, och han blev bara våt i ansiktet.

Nina gick in; huset var tyst, syskonen hade gått till vila, föräldrarna väntades ännu inte hem på en stund. Nina kröp till kojs och släckte ljuset; det visslade i kakelugnen, det dånade i telefonrädarna, det stormade som alla andra nätter.

Han förstår mig inte, tänkte hon, han förstår mig inte!

Han frågar vem jag ska gifta mig med. Som om jag tänkte på det! Ingen ska jag gifta mig med, aldrig, ingen fristad ska jag ha på jorden, aldrig, inte vid ett människohjärta ska mitt hjärta bindas! Jag vill något annat, något så oändligt stort, men jag vet inte vad, och vem ska då hjälpa mig finna det när inte han kan och inte vill. Vem, vem?

I ÄVENTYRENS LAND

Manuskriptet låg på nattduksbordet, hon tog det intill sig, tryckte det mot sitt bröst och viskade: Här är mitt allt!

Men i modden på vägen utanför överstens grind gick Otto fram och tillbaka. Nu sover hon redan, tänkte han, hon har somnat lugnt som om ingenting vore, det har hon. Hon är nöjd med sitt löjlige lilla opus och bryr sig om ingenting annat. Medan jag!... Nina, vad ska det bli av mig?!

Nina grubblade sig till sömns och Otto vacklade hem, förbi av sorg och trötthet. Ack, jämrade båda lönlöst, den som visste hur allting blir en dag!... Men ingen barmhärtig, underverksgörande ängel fanns som lyfte på förlåten. Så enkelt var det inte, så lätt fick det inte gå till.

På morgonen vaknade i alla fall bägge gladare, kanske för att det inte regnade mer, och Nina sa till syster Metta:

— Vet du vad, jag förstår nu en sak. Jag kommer att få leva hela mitt liv ensam.

— Men Otto? frågade Metta.

— Diktningen går framför allt, svarade Nina modigt. *Ensam*, det är vad jag vill vara.

— Jag beundrar dig, Nina, sa elvaåringen Metta då.

Och Nina log, gladde sig och hoppades. Hon tyckte sig veta mer om sig själv än hon någonsin gjort förut och nu ämnade hon på köpet gå till Otto så snart hon kunde och önska honom en trevlig jul, ty det var han ändå värd. Men gifta sig med en så oförstående människa, nej.

Under tiden satt Otto redan med fingrarna i öronen, en pipa i munnen och en stor bok framför sig och slukade utan misströstan bit efter bit av ett viktigt kollegium, som skulle befordra hans väg till en utmärkt examen och fin karriär. Och sedan var Nina nog säkert hans.

Ty sådan är änglarnas barmhärtiga förtegenhet mot dem som ännu är unga!

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

En gång var jag till en föreläsning i en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet.

En gång var jag till en föreläsning i en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet.

En gång var jag till en föreläsning i en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet.

En gång var jag till en föreläsning i en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet.

En gång var jag till en föreläsning i en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet.

En gång var jag till en föreläsning i en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet.

En gång var jag till en föreläsning i en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet. Det var tillika en av de stora salarna i universitetet.

KABINETTSPORTRÄTTET

I

En gång har jag ägt en fotografi i, som det fordom hette, kabinettsformat. Det var bilden av en dam i dräkt från 1860 (kanske 58, kanske 62), en säkert mycket dyrbar dräkt, mycket elegant, bara litet för mycket utstyrd. Men damen var vacker och av en skönhets-typ som alldeles magnetiskt måste ha dragit till sig överdriven utstyrsel, lite för många armband, brosch, medaljong, örhängen.

Det enda som vid första anblick föreföll flärdlöst, rentav puritanskt, var håret. Man skulle ha väntat sig en magnifik chinjong eller ett överflöd av korkskruvslockar till juvelerna och klänningens spetsar, men nej. Håret, mörkt och tätt, låg offensivt slätt tillbaka-kammat från panna och tinningar.

Epokens konvenans fordrade mer eller mindre likriktning i apparitionen och denna koaffering måste på sin tid ha betecknats närmast som oförskämd, damen själv som avgjort excentrisk. Opassande.

Blicken, riktad rakt fram var kall, ansiktsuttrycket var spotskt. Med sitt släta hår, sin köld, sitt förakt för direktiv, var hon icke dess mindre vacker. Hon var skön. Ansiktet, drag för drag fulländat, de mörka, ädelt mandelformiga ögonen helt enkelt underbart allvarliga. Inte ett spår till småleende.

Låter det som om jag just hade kabinettsporträttet framför mig? Tyvärr är det inte så.

En gång var det i min ägo, ja, men det är mycket längesedan det försvann, kanske under någon flyttning, någon resa. En dag upptäckte jag att det var borta.

Jag hade fått det när jag var barn, fem eller sex år, och det måste ha betraktats som värdelöst då det utan vidare skänktes till en barnunge som sitter på golvet och rotar i en hög teckningar, träsnitt och fotografier om vartannat.

— Vem är det? frågade jag.

Det var en släkting. En *avlägsen* släkting. Knappast släkt alls. Alltså ingen man var angelägen om att räkna till sina närmaste.

Barn har så fin hörsel: naturligtvis uppfattade jag strax att den underliga damen av en eller annan orsak *klandrades*. Men jag visste hur lönlöst det varit att fråga efter anledningen. Jag tog kabinettsporträttet och la det till mina övriga skatter, förvarade i en tom cigarrlåda. Damen var en släkting på mödernet.

Jag var i första tonåren då jag åter hörde talas om damen. Det blev visserligen inga upplysningar om graden av släktskap, den förblev höljd i dimmor, men förnamnet kom fram:

Julie.

Jag lyssnade och frågade. Det var ingenting att fråga om, ingenting märkvärdigt alls med Julie, fick jag höra. Hennes man dödades under en vargjakt i Wolowa Gora.

Julie slutade illa. Fråga inte så mycket.

Trettonåringar får inte svar på frågan om hur en vacker dam slutar illa. De måste söka sig fram själva. Så långt begriper de i allmänhet som att "illa" ur uppförandesynpunkt har med manfolk att göra. Ifall Julie mördat sin man, skulle jag nog fått veta det. Ifall hon förkrossad av sorg då gått i kloster, skulle hon slutat "sorgligt", men inte illa.

Vid tretton års ålder hade jag ännu kabinettsporträttet kvar. Jag tog fram det och ansträngde mig att avlocka det slutna, sköna och spotska, allvarliga ansiktet dess gåta. Ty nu var forskarintresset väckt. Forskare är av naturen tålmodiga, har vi lärt oss tro, och jag var tålmodig. Jag använde åtskilliga år och många tillfälligheters spel, jag snappade upp tips eller framprovocerade dem, och småningom fick jag ihop så mycket av Julies historia att jag på egen hand kunde bygga vidare.

Möjligen drog jag slutsatser som bättre stämde med min inbillnings anvisningar än med den kala verkligheten. Men hur ofta måste inte herrar historiker till stor del nöja sig med grumliga eller grumlade källor? Ur många obetydligheter, ur flitig sannolikhetskontroll och ur snille på köpet växer *sanningen* fram.

Utän jämförelse med herrar historiker av facket och i största ödmjukhet har jag då godtagit min egen version av Julies historia.

Vad jag absolut inte lyckades få reda på var Julies fars och Julies

mans släktnamn. Tydligt menade man att hon spårlöst borde strykas ur familjerullan, en beklaglig skugga, ett blott förnamn, dömt att även det definitivt försvinna den dag de sista gått bort, som ännu känt till det. Julie.

I dag är jag ensam om det. Jag har inte velat låta Julie försvinna.

2

Då fotografens bilder äntligen överlämnats, granskade äkta mannen dem först. De var i kabinettsformat, de kom från Sankt Petersburgs bästa fotograf, en som det vill tyckas italienare, Bergamesco, de var tolv stycken, alla lika. Julie hade på sig den rosa moaréklädnings som hennes man inte tyckte om. Den var olämpligt ungdomlig. Hon hade dessutom hängt på sig för mycket bjäfs i stället för de förnäma pärlrader han skänkt henne som så kallad morgongåva, efter en bröllopsnatt av tjut, tårar och handgemäng. Han hade varit utomordentligt överseende och givmild, inte alla skulle presentat pärlor just den morgonen.

— Vad är det för klädsel? frågade han med fotografen framför sig. Julie svarade inte. Mannen hade ju ögon själv.

Han såg att hon onekligen var mycket vacker på Bergamescos bild, ehuru hon kammat sig som den mest bortkomna av pigorna. Det hade inte skämt hennes ansikte. Han önskade att kamningen skämt det. Han visste att hon såg vad han önskade.

— Sa inte fotografen att du borde se mindre allvarsam ut?

— Det är möjligt.

Därmed tog Julie fotografierna ur mannens händer, alla tolv, granskade dem själv och smålog belåtet åt tanken på att hennes man misstyckt bilden. Hon visste att han iakttog henne och att han förstod vad hon var belåten med.

I huvudet räknade hon ut vilka hon skulle skicka bilden till: två syskon, ett par barndomskamrater, släktingar, somliga rätt avlägsna, och så vidare. Hon kom upp till tolv. Hon kände att nu kunde mannen inte riktigt följa hennes tankegång mer. Han tänkte en av sina långa pipor och på sättet att snörvla in det första blosset förstod hon att han åtminstone var irriterad.

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

— Tolv, sa hon högt. Det räcker precis till de personer jag tänkt mig.

Mannen sa ingenting. Att han inte var en av de tolv, begrep han ju.

— Du fyller tjugusju nästa månad, sa han.

— Ja.

— Då är man inte ung längre.

— Nej.

— Då klär man inte ut sig.

Julie svarade inte.

På kvällen kom han till henne i hennes stora bädd. I tio år hade det varit likadant, i några dagar över tio år hade de varit gifta. Nu var han femti fyllda och hade blivit tung och otymplig. Han luktade piptobak, han luktade svett som ätit sig in i hans hårighet. En gång i veckan badade han, dessemellan ingenting. Hon hade aldrig vant sig. Slöt hon ögonen och tänkte sig bort ifrån honom, märkte han det och kom med nya fordringar. I början, då han ibland till och med mittpå dagen begärde henne, han hon tänkt på att döda honom, men hur går sådant till?

Han hade sagt: Du skulle väl gärna se mig död, och då hon inte svarat, upprepade han det: Svara, ja eller nej. Ja, sa hon. Och då hade han skrattat så bullrande som möjligt och plågat henne mer än vanligt.

Julie önskade att han som så många andra herrar brytt sig om tjänstflickorna i huset, men det gjorde han inte. Hon gick så långt att hon bad till Gud om det, men Gud bönhörde henne naturligtvis inte. Det hade varit en skamlig bön.

Mannen hade varit ungtkarl till fyllda fyrti års ålder, rumlat mycket och betalt för vackra kvinnor. Men från den dag han först fick se Julie, hade han aldrig brytt sig om någon annan.

(Detta var ett av de tips jag kommit över under mina forskningar: Mannen, hette det, hade älskat Julie utesägligt och alltid varit henne trogen. Men han hade intet tack fått för sin rörande tillgivenhet. Sedan hade jag tagit fram kabinettsporträttet och funderat igen över de allvarliga, kalla ögonen. Kanske var de inte kalla, men vad var de? Hatfulla.)

Mannen sa:

— Jag skickar tillbaka de där fotografierna. Jag vill inte se den

bilden av dig. Du får resa till Sankt Petersburg en gång till och sitta om hos fotografen.

Det var en lång resa till Petersburg och den kom sällan i fråga.

— Jag har redan bränt upp dem, sa Julie. Alla tolv.

— Du ljuger. Var är de?

— Du kan ju leta själv.

De tolv porträtten låg under bäddens två tjocka madrasser och där föll det honom inte in att söka. Nästa dag bröt han upp lönnlådan i hennes sekretär, men den var tom.

Sedan lät han henne veta att han skulle fara bort på vargjakt. Det sa hon ingenting om och tittade åt sidan, förstrött, han skulle eljes kanske kunnat se att vargjakten gladde henne, den gav henne ett par dagars frist från honom.

Vargjakten var ett evenemang. Ett par tre av godsets grannar skulle möta upp och hos en av dem skulle jaktsällskapet stanna över natten, vilket i allmänhet gav anledning till mycket pokulerande.

Mannen reste tillsammans med den unga tyska forstmästare som nyligen anstälts på godset. Den stora kaleschen körde fram, förspänd med fem hästar, först tre i bredd och framför dem två. Efter kaleschen kom en tarantass med tjänare och riklig förning för mid-dagen i det gröna. I en tredje vagn åkte hundarna och deras glädje-tjut skallade över hela den väldiga gårdsplanen och gav eko ännu längre bort.

Mannen tvekade lite hur han skulle behandla den nya tyska forstmästaren, som en dräng eller som bättre karl. Slutligen bestämde han sig för att låta tysken åka med i den vidlyftiga kaleschen. Det förargade honom bara att Julie stod intill ett fönster och konstaterade hans svaghet för sällskap. Men han hade själv sagt till henne att åskåda avfärden och hon hade hörsammat ordern, vilket inte hände var dag.

I sin fotsida resrock med snörmakerier över bröstet och brokigt bälte steg han upp i kaleschen, stödd av en betjänt. Han stred mot lusten att vända och gå uppför trappan till verandan igen och kyssa hustrun en gång till, men han behärskade sig så mycket att han inte ens vände sig om för en slängkyss. Tanken på de tolv kabinettsporträtten naggade honom invärtes: han var övertygad om att Julie ljugit, som hon ju också gjort.

Under tiden stod hon i fönstret och genomskådade alltihop. Efter

hennes man hoppade den trevliga unga tyska forstmästaren vigt upp i vagnen och Julie såg på honom. Men han var ju en man som alla andra, naturligtvis med samma förskräckliga krav och utan misskund. Med ovilja vände hon åter bort blicken. Så satte kaleschens fem hästar i gång i galopp, och efter dem det övriga följet, och hundarnas tjut blev öronbedövande.

Julie lämnade fönstret medan vagnarna ännu var inom synhåll. Hon tog upp en roman som hon lagt ifrån sig och läste liksom många gånger förut om kärleks ljuvhet och fröjder och log kallt och illusionsfritt.

På natten sov hon ensam och nästa morgon klädde hon sig vackert, provade olika smycken och lät kammarjungfrun pröva olika kamningar. Till vad nytta? Till ingen, naturligtvis. Hon bara såg på sig själv i spegeln och förvandlade sig för några minuter till Balzacs hjältinnor eller till någon av Gaboriaus *femmes fatales*, kvinnor som inte ryggade för brott. Men hon tröttnade snart på den fruktlösa leken.

— Jag ska sova en stund igen, sa hon till kammarjungfrun. Väck mig inte före fyra, på inga villkor, jag är trött.

Om mannen möjligen kom hem förrän han borde väntas, ville hon vara inlåst. Hon vred om nyckeln till sitt bekväma lilla skrivrum med mjuk divan och somnade verkligen till efter en stund.

3

Det som nu följer har jag inte fantiserat ihop, det har verkligen berättats. Det vill säga, det berättades om en helt annan dam, om att hon sov mitt på dagen och inte fick väckas, vad som än förekom. En mycket aktningvärd dam med denna enda lilla egenhet. Där var det dessutom fråga om en björnjakt.

Julie alltså sov och hade sagt ifrån att hon ville vara i fred. Icke dess mindre bultade någon plötsligt på hennes dörr. Givetvis vaknade hon, men svarade inte. Det bultade igen, bultades i full panik, en röst hördes: O, Hennes Nåd, Hennes Nåd!!

Julie svarade inte.

Rösten besvor:

— Det har hänt något *förskräckligt!* O, kära Jesus Maria, hjälp!

Han är död, tänkte Julie. Om huset brunnit, skulle de ropat: Elden är lös! Han är död. Inne i hennes kropp började hjärtat slå hårda slag.

Oförklarligt föll henne ingenting annat in än att han var död. Det hon otaliga gånger önskat hade till sist blivit verklighet, fastän hon längesedan upphört att be till Gud om det och därtill i bikten sökt förlåtelse för sin bön. Till prästen hade hon talat om "syndiga begär" angående det där om att önska honom död, något bättre uttryck hade hon inte hittat på, och prästen hade velat veta lite mer.

Det är om min man, hade hon mumlat, i hopp om att den gamla döva prästen inte skulle höra det. "Min man", uppfattade han ändå men teg.

Ty detta hände för uppåt ett sekel sedan, då ingen ännu talade om eller ens tycktes förutsätta att en kvinna kunde vara "otillfredsställd". Något så oblygt! En gammal lantpräst vet i alla fall ett och annat, till exempel att även den bästa karl småningom kan bli hm... och kanske hade Julie saknat... Prästen skämdes å hennes vägnar och lät ämnet falla.

Bultandet på Julies dörr fortsatte och hon bekvämde sig att otåligt och strängt ropa tillbaka:

— Hör upp med det där, jag sover. Väck mig klockan fyra, som jag redan har sagt!

Sedan vågade ingen störa före fyra. Så starka nerver kan bara känslolösa människor ha, blev det sedan sagt.

Mannen hade mycket riktigt förolyckats. Jaktherrarna var åtta eller tio, vem som avlossat olycksskottet kunde inte redas ut. Det var den tid på eftersommaren då vargungarna blir stora nog att börja jaga själva och dreven hade fått upp flera flockar. Det hade varit ett formligt myller av varg och herrarna sköt hit och dit. Julies man träffades mitt i ansiktet och ansiktet var så sönderskjutet att det inte kunde visas.

Han fördes hem på en flakvagn med en vit linnedamastduk från frukosten i skogen Wolowa Gora över sig.

Julie tog emot jaktsällskapet och lyssnade till alla beklaganden med fattning och fulländad värdighet. Stackars kära unga fru, hette det. Och så vidare. Hennes värdighet fortfor att inte svika. Begravningen förflöt med den pompa som hörde till och änkan hade givit order så att middagen efteråt blev som man hade rätt att vänta,

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

eller snarare bättre. Hon hälsade på alla, men satt inte med till bords, därmed visande sin utmärkta takt.

En änka drar sig tillbaka för att gråta och minnas ostört, det är som det ska vara, medan middagsgästerna småningom blir alltmer bullersamma och beskänkta. Flera dussin glas slogs i kras till ära för den kära bortgångne.

Efter detta tycks Julies resa utför emellertid ha startat.

Då makarna inte hade barn, gick det mesta av förmögenheten tillbaka till hans egen släkt, som förmodligen ingenting hade till övers för Julie. Hon flyttade från godset och bosatte sig rätt långt därifrån på en mindre gård, i Ukrajna, tror jag.

Vid ett tillfälle som ung har jag besökt en mindre, en ganska blygsam lantgård i Vitryssland och fått för mig att Julies änkesäte måste haft ungefär den typen. Det är rena hypotesen. Man tar vad man har och minnesbilden från Vitryssland är ganska tydlig ännu.

Ett vitt envåningshus med sprickor i rappningen, omgivet av ovårdat gräs, några fruktträd, toppiga bikupor av halm, surr av bin, kackel av höns . . .

Från farstun kom man in i ett stort kvadratisk rum. Fyra fönster i rad minns jag och mycket ljus, beroende på att fönstren inte hade gardiner. Mitt i rummet ett runt bord. Spridda stolar. Ingen matta. En divan. Åt ena sidan om denna sal måste Julie haft sitt sovrums och intill detta fanns ett möbelfritt rum, där lökar, majs och torrade kryddväxter av många sorter förvarades, dels på golvet, dels hängande från takbjälkar.

Kryddlukten kommer jag ihåg, aromatisk och lätt berusande.

Kanske bestod sig Julie mer komfort än som här återges, men mina undersökningar yppade att hon visat sig likgiltig för möjligheten att möblera upp sitt nya hem med den elegans som rått i det gamla. Hennes änkesäte hade blivit torftigare än det behövt vara.

Kanske var detta ett sätt att ålägga sig bot. Vem vet? Kanske hade hon plågats av fruktan att hennes dolda och till och med bekämpade önsknings om mannens död verkligen av Gud hörsammats i ett svagt ögonblick. Kanske talade hon åter med en präst och talade mera oförbehållsamt, och vad skulle en lantpräst 1860 mena, annat än att hon ådragit sig en skuld och borde sona?

Ganska snart måste det emellertid ha spritt sig prat om att änkan ingalunda var otröstlig. Hon tog emot mycket folk hos sig, väl inte

av de finaste i trakten, adelsmarskalkens, eller furst Z:s eller greve Hanski med grevinna, om vilken det påstods att hon korresponderade med romanförfattaren Balzac. De fina krusade inte Julie. Men nummer två i rangordningen eller kanske nummer tre: förvaltare, smärre arrendatorer, intendenten, forstmästare, diverse småfolk från närmaste köping, doktor, eller kanske fältskär, apotekare etc. kom gärna.

Men ganska snart måste det ha blivit tunt med kvinnfolk hos Julie.

Vi måste anta att tjugusjuåringens skönhet blossade upp i full blom under de år som följde på mannens död. En ensam barnlös kvinna av våldsamt skönhet, icke accepterande protektion av respektabel förmyndare eller vänlig tante ur grannskapet — ja ja. Tänk efter själv. Hennes eget kön tog avstånd.

Om hennes villkor fanns ett enda bevarat vittnesmål, avgivet av en avlägsen släkting, som händelsevis kommit förbi hennes nya hem och hälsat på som hastigast. Jag fick småningom fram det.

Höns sprang in på husets knutar. Gästen mottogs av en lunsig betjänt, klädd som vilken bondpojke som helst. Julie visade sig i en *négligé* av 1700-talsbrokad, kantad med svandun, halvlång. Under detta luxuösa plagg, som måste legat gömt på kistbotten, hade hon burit en tarvlig ullkjol, en bondkvinnas kjol. Gästen och hon hade druckit te, inte ur glas som var det vanliga, utan ur utomordentliga sachsiska koppar som hon ärvt av sin mormor. Meissen från 1750.

Samtalet hade rört sig om hönsskötsel. Julie hade varit utomordentligt vacker, men något för fet. Fet? Det var då nytt.

Men hennes hus hade redan dåligt rykte och gästen avböjde att stanna där över natten, det hade släkten fått reda på.

Han kunde ha gjort det utan risk. Det dåliga ryktet kom inte av manfolk utan av att det spelades kort hos Julie. Hasard med höga insatser.

Tråkigheten på landsbygden, känd i hela Europa, hade tack vare Julie åtminstone i en ukrainsk avkrok övermannats. Och hon måste själv ha spelat med passion. *Furioso*. Äntligen islossning för ett temperament som den äkta mannen anat och i tio år gjort sitt bästa att koncentrera till sin egen person, om han än misslyckats. Nu tog Julie igen sig. Jag satsar. Hjärter. Trumf.

På salens runda bord, förstärkt med skivor, tändes varje kväll ljus i silverkandelabrar, åtminstone tills pantlånaren i Kiev fått hem dem. En enorm samovar tillhandahöll vatten till teet, andra utensilier till-

handahöll andra och starkare drycker och korten dunkade i bords-skivan. Fulla och pankade herrar ur samhällskategori två eller tre vacklade, red eller åkte bort igen i soluppgången eller senare.

Eller inte alls. De redlösa fick sova ut i vänliga gästrum.

Till sitt eget rum låste Julie dörren inifrån.

Det måste ha hänt, kanske kväll efter kväll, att bultningar hörts även mot denna dörr. Julie! Käraste, det är ju jag . . . Varför så avvisande, så kall? För Kristi skull, öppna!

Men Julie öppnade inte. Av män hade hon fått nog, den ena kunde inte vara mycket olika skapad än den andra. Hon svarade inte och supplikanterna måste dra sig tillbaka. Det stod förmodligen ibland fler än en utanför dörren och man morrade åt varandra. Men lyckligtvis var ingen favorit känd, han skulle riskerat att någon särskilt dramatisk morgon bli ihjälstucken.

Julie sov ensam, eller sov inte. Vred sig i bädden, het och olustig efter starka drycker. Det var av dem hon blev fet. Men olusten berodde inte bara på ett glas för mycket. Inne i kroppen fortfor hjärtat att slå hårda slag, trots mannen var död och borta, hela kroppen var sjuk, men det var ingen sjukdom som läkaren kunde diagnosticera.

— Ni är frisk som en nötkärna, sa han. Ni skulle ha barn.

— Nej tack, jag vet hur sådana kommer till. Jag är för resten för gammal.

— Uppåt fyrti, eller hur?

— Det behöver ni inte ha reda på, doktor. Jag är för fet också.

— Ni kan magra. Gift om er. Ni går inte ut. Inte ens hönsen sköter ni mer. Om dagarna sover ni och om nätterna . . .

— Vad jag gör om nätterna är ingen hemlighet. Jag spelar ett och annat parti med mina vänner.

— Ett och annat parti!! härmade doktorn bittert.

Han hörde själv till dem som enstaka gånger varit med och förlorat pengar och slutligen, trots han var gift, stått och bultat på Julies låsta dörr och fåfängt besvurit henne att öppna.

Julie fyllde verkligen fyrti år, ingen mer än hon visste det, och lite längre fram fyllde hon fyrtifem. Riskabel ålder, sägs det. Hon gick

inte ut. Det är i de åren som höfterna växer ut på kvinnorna, ett gott späcklager, men fetman lugnade henne inte. Om hon fortfarande var vacker, det vet ingen mer, men det tror jag. Man kan gott föreställa sig hennes huvud på den satta halsen som ett antikt romerskt kejsarinnehuvud, ädla drag som trotsar ålderns attacker, och så de mörka ögonen, där allvaret blandar sig med en hemlighetsfull hunger och en i det obekanta trevande oro.

Det kom småningom mindre folk till henne. Gott och väl med spelet, korten och med gästfriheten. Men de blev för många, som förgäves fått bulta på Julies dörr och slutligen kom de inte tillbaka. Yngre uppsättningar återigen hade sina egna flickor och frågade inte efter den tjocka människan. Dörren kunde stå olåst, ingen kom, och ibland hände det Julie att känna en begynnande rädsla för ensamheten. Den hade hon aldrig känt i ungdomen, tvärtom.

Det blev fattigt i huset. Julie spelade hederligt, men det gjorde inte alla och hon förlorade pengar. Silverkandelabrarna hade gått, det fina sachsiska porslinet likadant. Gården intecknades farligt.

En senhöstkäll, då stormen från slätten tycktes sträva efter att lyfta bort husets tak, kunde det inte bli tal om att Julies gäster för hem förrän de vid full dager förvissat sig om vägarnas farbarhet. Salsklockan slog tolv och ett och två. Alla var trötta.

Gästerna den aftonen eller natten var smått förmögna bönder, som Julie inte skulle hållit till godo med för bara tre, fyra år sedan, men nu gjorde hon det, och de var för många att kunna få en bädd per man. De talade om hur man skulle ordna inkvarteringen. De var inte nogräknade vad logi beträffar. De sov i sina skinnpälsar, fårskinn.

En av bönderna hade haft med sig en bror, en grovvuxen karl som för det mesta suttit i tur och druckit rätt bra, men inte för mycket. Det visar att han var en klok karl. Brodern hade berättat att han skötte kvarnen åt någon godsägare, vem det nu var. Kvarnskötaren satt mittemot Julie och hon behagade honom utomordentligt, det var inte svårt att se.

Det var av den anledningen han inte velat supa sig full.

Som klockan slog två reste han sig, gick försiktigt — för att förvissa sig om att benen bar honom perfekt — runt bordet och satte sig på en stol som blivit ledig bredvid Julie. De andra gästerna hade övergått till träta om ett påstått fusk och såg inte åt honom.

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

De blev högljudda och hörde inte hur kvarnskötaren oförbehållsamt meddelade Julie vad han kände för henne. De såg inte att han tog om hennes breda midja och förde den lediga handen över hennes barm, fick upp en knapp och sökte sig med fumliga men vänliga fingrar fram till huden. Det var till den grad längesedan Julie varit med om dylik närgångenhet att den kändes ny och aldrig upplevd. Hon suckade till och lät karlen få ett ännu fastare grepp om henne.

— Kom, sa han, drog upp henne från stolen och ledde henne med sig ut ur salen.

Även detta kändes för Julie som något alldeles nytt, något ljuvt och sedan oändlig tid efterlängtad. Bakom dem båda slöt kvarnskötaren dörren, hest mumlande fruktansvärda ord, ord som ingen uppfostrad person tar i sin mun och en dam inte alls bör känna till . . . Men i hans mun hördes de naturliga och Julie gav upp ett litet pip, liksom ett skratt. Det måste ha varit årtal sen hon skrattade sist.

På andra sidan deras dörr tilltog trätan i häftighet. På dörren bultade ingen, men det lät som om stolarna däremot bultades sönder mot bordet, eller kanske mot spelarnas skallar. De älskande i Julies rum lät inte störa sig.

5

När morgonen kom, befanns att kvarnskötarens bror låg död på yttertrappan. Samtliga de andra var försvunna.

Det blev en skandal av enorma mått. Varken den mördades bror kvarnskötaren eller Julie var i stånd att vittna, då ingen av dem varit närvarande på slagfältet. Ingen av dem mindes annat än att man spelat kort.

— Och sedan? förhördes de.

De hade dragit sig lite tillbaka för att få prata i fred.

— Förmärktes det inte oväsen från salen? förfrågade sig rättsvisans representant.

De hade ingenting märkt.

— Kanske. Något, medgav kvarnskötaren tillmötesgående.

— När upphörde detta oväsen?

— Det blev tyst.

— Alldeles plötsligt?

— Ja, varför inte? sa Julie. Hon hade alls ingenting märkt. Hon hade varit lycklig.

Kvarnskötaren hade också varit mycket lycklig och borta.

Stackars Julie, oskyldigt inblandad i en mordaffär. Det blev för mycket, det hade gått för långt, hennes rykte var redan skamfilat tillräckligt. Hon sålde gården och lät in-teckningarna äta upp den obetydliga köpesumman. Hon kunde ha förklarat sig icke betalnings-mäktig och givit sig av, men det sättet kan inte ha passat Julie.

Och sedan? Varthän?

Hon följde med kvarnskötaren. Hon hade inte behövt be honom.

Alldeles som Julies första man hade kvarnskötaren i samma ögonblick han såg henne vetat att henne skulle han ha. Aldrig hade han tidigare vetat något så bestämt.

Här tar alla spår av Julie slut. Den sista notis ur verkligheten jag fick om henne lät så här: — Hon ska rentav ha bott tillsammans med en före detta livegen.

Man sa inte att hon *levt* med denne före detta livegna, man sa bara *bott*: det är anständigare.

Jag har försökt föreställa mig honom. Han kan inte ha varit så ung, kanske var han änkeman. Till det yttre liknade han väl många andra bönder av dem som knappast någonsin sett ens en halvstor stad, inte ofta i varje fall. Jag tänker mig honom fåordig, stark och van att slita ont. Foglig och from. De hade gift sig i kyrkan och tillsammans bett Gud om att ännu få ha många år kvar. Tillsammans.

Kunde han läsa? Ack nej. Men jag kan tänka mig att hon ibland läste högt för honom, inte Balzac eller Gaboriau, men måhända ur de gamla Krönikeböckerna:

”Och konung Salomo blev större än någon annan konung på jorden, både i rikedom och i vishet. Alla konungar på jorden kommo för att besöka Salomo och höra den vishet som Gud nedlagt i hans hjärta. Och var och en av dem förde med sig skänker: föremål av silver och guld, kläder, vapen, välluktande kryddor, hästar och mulåsnor . . . Och Salomo hade fyratusen spannar med vagnar och tolv tusen ridhästar . . .”

Från boken måste Julie emellanåt ha sett upp på mannen och sett hur hans bleknande gubbögon tindrade som ett barns när det får

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

lyssna till sagor, ”fyratusen spann, tolv tusen hästar . . .” Läs det en gång till, bad han.

Och då blev det varmt inom henne.

Hur länge levde kvarnskötaren och hon som makar? En av dem måste ju ha gått bort före den andra. Båda hade välsignats med jättekraft att leva och jättekraften måste ha fördubblats sedan de fann varandra. Men också livssaven rinner ut till slut.

Blev hon då ensam? Prisdade hon då sitt liv? Tänk att jag tror det. Utan goda år blev det omsider inte.

Döden kom till henne — eller till endera av dem — i kvarnskötarens torftiga halmtäckta stuga, där hon brukat vänta hem mannen från arbetet i kvarnen hos godsägaren och ställa fram bovetegröten eller surmjölken, gurkan till svartbrödet, eller majsbröd och honungskaka, och som en riktig bondhustru anstår hade hon bidat stillastående intill bordet medan han åt och sett på hur han betjänade sig av sina måltidsverktyg, en träsked och en kort grov kniv som varit dyr i inköp, ty järn är dyrbart. Och ibland, alltsom hon blev äldre, måste det förefallit henne att det aldrig varit annorlunda.

Den dag kvarnskötarhusstrun Julie fördes till graven, är det inte troligt att en enda av de närvarande visste något om vem hon var.

EN JUDE

(Skiss 1895)

I

Ångbåten gav en öronbedövande signal som levande påminde alla de på kajen samlade om att avskedets stund var överhängande. Skriket på kajen tilltog i styrka, alla de sista ord man vill ge de resande på färden. Ur hundrade munnar, mer än hundra välldes de gamla skriken, blandade till ett enda förfärande oväsen.

Detta var i Rigas hamn timmen innan dagens myllrande liv ännu riktigt vaknat upp. De sista flikarna morgondimma hängde sig kvar i grändernas skuggor som augustisolen ännu inte hunnit värma upp; långt in i den ännu tysta staden hördes ekot av alla rop från kajen sammansmälta till ett.

Den svenska båten skulle gå och ett hundratal judiska emigranter följde med för att sedan fortsätta ännu längre bort, till det fria lyckliga landet Amerika som endast ytterst få av dem sett eller ens nödtorftigt kände till.

De som var ombord trängdes på det avstängda fördäcket för att sända anhöriga på stranden en allra allra sista hälsning. Buketter, lösa blommor singlarde mellan de bortdragande och dem som ännu måste vara kvar; näsdukar fladdrade, det kom skämt över darrande läppar, skämt för att villa bort gråt.

Ångbåtens klocka igen — landgången dras in.

Längst fram på kajens kant trängdes några ungdomar och tiggde en souvenir ur en ung skönhets bukett, och hon plockade ut och kastade men det mesta föll i vattnet och det fick inte fiskas upp. Tre poliser uppehöll ordningen strängt militäriskt, obevekligt.

Så rörde sig då äntligen båten. Skrika tjänade ingenting mer till, inga ord nådde fram mer. Men skriket gav inte därför upp, det steg och sjönk men gav inte upp. Några förstaklasspassagerare höll händerna för öronen. Båten girade långsamt, backade lite och satte sedan

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

slutligen fart ut ur hamnområdet. Så var resan begynt. Ingen återvändo mer.

På fördäck blev det nu livligt. Man bildade grupper, man bjöd varandra på te, alla tycktes känna varandra, alla gick mot samma öde, ovisst men bräddat av förhoppningar. En enda stor familj.

Längst fram i fören syntes en gammal ensam man i judarnas långa svarta rock, blank i sömmarna, grönskiftande när det fulla dagsljuset föll över den. Han stod med rygg och armbågar mot räcket och blickade tyst över folkhopen, ut över den ryska kusten, sakta försvinnande, slutligen utplånad.

Han var en vacker, en ståtlig man som kom västerländska medpassagerare att tänka på patriarker eller på det forna Judeens konungar: på samma sätt måste de varit vackra, med kraftiga ädla drag, gråsprängt böljande skägg, ringlande lockar under kalotten (eller under en kungakrona) med blixtrande ögon under buskiga ögonbryn.

En ung gosse kom springande fram till honom. Redan en annan typ, vekare, liksom mindre hållbar; småvuxen, blek, med förgråtna ögon. Den gamle såg medlidsamt på honom.

— Har du gråtit över att vi reser, Jacob? frågade åldringen.

— Ja, morfar.

— Trösta dig, den sorgen kommer du att glömma. Därborta ska vi börja ett nytt liv.

— Är det alldeles säkert? Kan man få ett nytt liv?

— Man måste hoppas det.

Men så lyssnade den gamle inte längre och svarade inte mer, försjönk åter i sina drömmar om nytt liv medan farkosten förde honom bort i det okända.

2

Det var uppåt femti år sedan hans fader dog och han själv fick överta den lilla kommersen i den vitryska by där han redan vid späda år övat sig att handla med småvarorna eller hjälpa till, försiktigt befullmäktigad att småningom ta hand om allt mer betydande affärer.

Byn var liten. Den var fattig liksom hela landsbygden runtom och

handelsrörelsen kunde inte bli vidlyftig; men det lyckades snart Isaak att så gott som helt slå den under sig. Ingen var som unga Isaak villig att bjuda på ett gott glas brännvin åt en kund av intresse, ingen mera tjänstaktig om det gällde att skaffa in något från närmaste småstad. Ortens herrskap blev hans kunder och det var till hans butik deras finklädde barn och deras utländska gästers barn kom för att köpa godsaker. Från Sverige? upprepade han och hade aldrig hört talas om den platsen.

Natt och dag arbetade Isaak. Om dagarna stod han i boden, mätte och vägde och tog själv emot var slant. Han var noga om kopeken, ty vem visste bättre än han att även av minsta mynt växer det småningom fram summor. Han vägde aldrig för knappt åt kunderna, det vågade han inte och han visste också att det var dålig taktik. Om nätterna räknade han och summerade på papper och i huvudet och tackade sin Herre Gud att denne icke i sin vrede drabbade hans hus utan lät det växa till välmåga och frodas.

Det hände då och då att Isaak fick besök av byns polismyndighet, en fåkunnig man, det skulle ingen behövt tala om för Isaak, men också en som tyckte om gott brännvin, naturligtvis gratis. Isaak bjöd, han hade redan från begynnelsen fått lära sig att den fattiges bästa politik är att bocka och buga för dem som makten har. Det hände att polismannen liksom på skämt vidrörde frågan om Isaaks sparade pengar, då suckade Isaak bara, slog ut armarna med en undergiven rörelse och bad den andre minnas hur svårt det är för en hederlig människa att ens förtjäna sitt dagliga bröd, medan utgifter och skyldigheter ständigt ökar... Jo, dem kände polismannen nog till som ofta tog ett litet ficklån hos Isaak, utan ränta eller ens återbetalning men lämpligt för vissa små väntjänsters skull vilka det vore rätt-sinnigt att belöna.

Föga visste emellertid denna ordningens makthavare om de besynnerliga blandningar Isaak lärt sig begagna till teet eller kaffet eller andra varor han tillsaluhöll — varför inte han, då så många andra fuskar sig fram?

Det var bara på sin plats att handelsmannen på ett eller annat vis tjänade tillbaka vad han förlorat på polismyndigheten: det var inte mer än rätt. Mer än rätt tog han aldrig.

Så förstod Isaak det med sin egen klara logik.

En dag, inte den första, mottog Isaak besök av godsets skogsför-

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

valtaren. Isaak visste vad det gällde. Vem hade berättat det? Det vet vi inte, men Isaak hade reda på mycket. Med en stum bugning lät han skogsförvaltaren förstå att hans privata inre rum var rätt plats för överläggningar med en person av förvaltarens rang. Han gav också tecken att extra förplägning borde sättas fram på bordet. Tyst mönstrade han skogsförvaltaren och frågade när stunden mognat:

— Det var vår lilla affär, eller hur?

— Jag har fullmakt att sälja skog medan herrn är bortrest och det vet du kanske?

— Jag vet det, Pawel Pawlowitj.

— Här lyssnar väl ingen?

— Ingen. Min egen hustru står i boden.

— Nåväl. Du får skog för tjugotusen rubler, men slipper ifrån med att betala sjuttontusen.

— Fortsätt, Pawel, lät höra.

— Tolvtusen betalar du till herrn och får kvitto då han kommer hem och säkerligen behöver pengar — dessa förnäma herrar känner inte ens till sina egna skogars värde! — och han har besvärliga skulder. Kortspel hm . . . och —

— Ach, ach, dessa herrar, suckade Isaak.

— Alltså tolvtusen till herrn, det räcker med femtusen till mig. Du får skog för tjugotusen, din vinst blir tretusen.

— Ja, tretusen . . . sa Isaak liksom gången in till egna funderingar och kalkyler. Och riskerna? frågade han.

— Inga, Isaak, inga. Det hela alldeles oss emellan. Jag känner herrn —

Isaak strök långsamt sitt långa skägg. Ärligheten var Pawels sak, själv var han affärsman och måste se till sitt eget bästa. Hade han inte hustru och barn att sörja för?

— Gott, sa han slutligen, jag gör som du vill. Du behöver säkert tjäna femtusen, det är något som inte angår min ringhet. Halva summan får du nu. I dag eller i morgon. Den andra halvan då skogen värderats och är min och jag söker upp din herre för att betala honom de tolvtusen han ska ha. Inte sant?

Den andre tvekade mistrogen. Men han behövde just nu ett par tusen rubler synnerligen påträngande, han hade ingen annan utväg. Och då Isaak började räkna upp den nämnda halva köpesumman på

bordet, frestade de solkiga sedlarnas prassel honom för hårt och han tog tigande emot dem.

Den andra halvan fick han aldrig se och något sätt att pressa Isaak hade han inte. Min stund kommer väl, tänkte han hatfullt.

Men Isaak hade gjort sin första större affär och lagt ner sin första stora sparslant på kistbotten. Herran hade välsignat hans hus och visat honom var åtminstone en av vägarna till välstånd fanns.

Så tänkte Isaak i sin fåvitskhet, ty människorna vet inte mycket om det de äger den ena dagen. En sommarnatt då luften stod still av tung värme och vattnet hade torkat ut i byns alla brunnar, så att de bara gav en fuktig gyttja, bröt elden lös, ingen kunde förklara hur detta skett. Elden slickade stugornas halmtak och vägarna intill vilka man staplat upp vedförråden, den sprakade och brann tills hela byn stod plundrad med rykande bjälkar mellan askhögarna. Isaaks hus brann bland de första ner till grunden, nätt och jämnt hann han rädda sina närmaste men penningskatten fick han inte med. Och så stod han åter fattig som då han första gång kände solens värme.

3

Men Isaak var som ett rö för motgångens vindar, han böjde sig men lät sig inte knäckas. Han strävade, uppvaktade nådiga myndigheter, vädjade till lämpliga personer och lyckades skaffa sig det åtråvärda passet till Moskva, där han började på nytt med två tomma händer. Vid en mörk gränd övertog han en liten bod och begynte igen att slant för slant lägga ihop till en ny skatt.

Halvt dold bakom sin höga disk stod han dagen lång, från morgon till afton året runt. Han sålde, han prutade, han köpslog. Hans äldste son växte upp och kunde hjälpa honom med kunderna medan han själv gav sig tid till affärer ute på stan. Han lyssnade, han grubblade, idéerna kom villigt till honom, han förstod konsten att samla där intet tycktes finnas att få; men det fanns, han hade känt det i luften, han hade hört ett förbiflygande ord. Och han försummade ingenting.

Han hade också lärt sig något av affärerna med Pawel skogförvaltaren: så kan man handla en gång, men inte mer. Den dag han

hörde sägas att "Isaak är en hederlig man, till honom kan man gå", visste han att han kommit in på rätt spår. Vem vill inte handla rätt om möjlighet ges?

Efter några år kunde han flytta till en mera betydande gata, till en större butik. Lyckan gynnade honom och han hjälpte lyckan. Han blev djärvare, han blev synlig på Börsen, man såg honom på de stora köpmännens kontor, alltid ödmjuk, bugande. Makt är inte något en klok man öppet förevisar.

Liksom förut smög han fram, oansenlig i sin långrock. Besynnerligt, att den såg alltid sliten ut. Den var inte sliten, men han önskade inte likna annat än vilken som helst fattig man av hans egen stam — och få var de som upptäckte den behärskade kraft som ögonens skärpa någon gång förrådde.

Om kvällarna, i den stängda halvmörka bodens enslighet tänkte Isaak framöver. Han såg den tid komma då han skulle bli nämnd bland de främsta, bland penningens furstar, då han skulle bli en av dem till vilka guld rann från ländernas stora källor.

Det var inga luftslopp Isaak timrade: han kände sig själv, sin energi, sitt beräknande huvud, han trodde på arbetets nödvändighet och han vägrade varje möjlighet till seger.

Motstånd som han mötte nedslog honom inte, hejdade honom bara ett ögonblick. Den bitterhet, det hat som stundom hälsade honom krossade honom inte, härdade bara hans vilja att leva.

Och så blev Isaak småningom den rika man han velat bli. Han levde som förut stilla, det blev inget väsen kring hans tillvaro. Han kände bara kyligt förakt för den fåfänga som drev det kristna folket att kasta pengar på meningslös lyx. Nej, han hade ingen fåfänga: och var skulle han fått den ifrån, han, en paria, juden? Han kunde inte bli en annan än den han var. Önskade han det? Aldrig. De andra såg bara inte att han bar sin börd högt.

Så gick åren. Isaaks dotter gifte sig och flyttade bort, hans äldste son var en duglig köpman ja, men utan vyer, menade Isaak. Den yngste, den mest älskade sonen, Monjko önskade resa till universitetet, studera, bli en lärd man och han fick som han ville.

Också där kan man nå långt.

Men bland studenterna kom Monjko in bland kamrater, som visade oväntade nya vägar, intressen och ambitioner. Med dens ögon som länge sovit upptäckte Monjko problem som hans tankar aldrig

snuddat vid och som aldrig nämnts i hans faders hus. Han mötte ord som kom honom att glöda, inom honom tändes en oanat helig eld.

Ett av orden hette *Fribet*. Från det han vaknade till livet hade han sett friheten trampas under fötterna i det mäktiga rike där hans eget folk hörde till de mest förtrampade. Han var född bland dem som måste leva djupast nere i stoftet. Han hade sett hur hans far funnit sig, hans fäder funnit sig därför att de inte vetat av annat. Men nu hade han äntligen kommit för att träda in i befrielsens tjänst. Han var ung och blodet rann hett i Monjkos ådror. Med allt som var han, med liv och krafter slöt han sig till landets kämpande ungdom, de enda som helhjärtat kallade juden broder.

Bevekande bad fadern honom att inte ta risker.

— Det är ju tvärtom risker man måste ta, sa han leende åt tanken på kamp. Hans mor grät och han tröstade henne så gott han kunde, men tårar eller kloka ord till trots var han utsedd att bli sina älskade föräldrars sorgebarn.

Ty kejsardömet har vaksamma ögon, örnen har skarpa klor, han var korad till ett farligt liv — och han hade accepterat det.

En dag fick gamle Isaak veta att hans mest älskade son blivit arresterad i en razzia med en skara revolutionära studenter.

Samtidigt kom befallningen om judarnas utvisande från Moskva.

Nu blev det ånyo de hårda tidernas stund. Var sparad penning måste slösas på polis och domare. Isaak visste det: enda sättet att rädda sonen låg i kassakistan och höga herrar kan man inte avspisa med några fattiga rubler, för dem måste det gå till hundratal och tusental och Isaak lät det gå. I timal väntade han på audienser hos de mäktiga herrar han hoppades skulle hjälpa honom därför att han en gång hjälpt dem. Med böjd rygg och darrande händer räckte han fram sin böneskrift, grät och bad och gick bugande baklänges ut ur rummet om han slutligen fått något flyktigt hoppets ord. Och sedan var där skrivare och skrivares renskrivare och deras drängar igen som alla måste betalas. Han måste buga sig för alla, glömma allt annat, ända till skymford. Han gick så långt att han sökte stödja sig på sitt goda renommé som hederlig man. Då såg han att man hänlog.

Han åt inte mer, han kunde inte sova, all beräkning, allt arbete var likgiltigt. Den enda tanken var att rädda sonen.

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

För dyra pengar, detta var det allra dyraste, lyckades han få tillåtelse att en enda gång besöka Monjko i fängelset.

Ensamma kunde de inte få vara, jiddisch fick de inte tala, mer än fem minuter fick besöket inte räcka.

— Seså, ni får inte stanna här mer, fem minuter har gått.

— Hundra rubler, viskade han. Tusen? En minut till.

Den stora sedeln försvann i den främmande handen, och så föstes Isaak ut. Monjko hade hunnit mumla:

— Far, far, jag kan inte ändra mig, jag kan inte bli feg och usel, be mig inte om det. Just därför att jag är en jude. Därför, därför . . .

Och någon räddning kom inte. Vem brydde sig om att skona en judes son, en judepojke! Monjko dömdes till förvisning på livstid i Sibiriens isfält. Fadern gav honom det sista av den mödosamt, träget, hederligt förvärvade och hopsparade skatten. Så måste han själv lämna Moskva, i hast måste han sälja sin egendom för underpris, nu ville alla profitera av hans olycka, i hast och begabbad lämnade han den stad där Herren så rikt välsignat honom och sedan vänt sitt ansikte ifrån honom. Han reste till Riga och dit följde underrättelsen om Monjkos död. Lungsoten hade slagit ner den unge och vid sidan av den breda vägen till förvisningsorten hade främmande händer grävt hans grav.

I tio år levde Isaak ännu arbetande som förut, arbetande samman till bröd för dagen, mer begärde han inte. Hans hustru dog, dottern och mågen reste vidare ut i världen. Men livet höll honom fast, hans ögon blev inte skumma av gråten, hans styrka knäcktes inte av åldern. Och då slutligen bara en späd sonson blev kvar hos honom, beslöt han slutligen att emigrera.

Ingenting band honom till detta land som inte var hans och aldrig skänkt honom ett tryggt hem, som bara givit honom, hans stam och släkt tungt förakt, hat och nesa. Varför? Vad hade hans folk gjort dessa fiender som aldrig vägrat att låta sig köpas?

På denna fråga kunde han inte finna svar.

Nu stod han på den svenska ångbåten som bar bort honom med den siste av hans ätt, en svag gosse som åtminstone skulle slippa minnas de skövlade hemmen, som bara skulle läras att se framåt.

Med gossens hand i sin såg Isaak kusten bakom dem smälta sam-

EN JUDE

man till en allt smalare strimma. När den inte syntes mer, förde han den lille åter längst fram i fören och lyfte upp honom i sin famn.

— Ser du, sa han till barnet, ser du hur oändligt, hur ändlöst havet ligger. Men småningom kommer vi ändå att se land igen. Och slutligen når vi ett nytt land.

EN RINGA MAN
FRÅN PINSK

I

Glasblåsar Eriks gränd hörde inte till stadens större trafikleder: då skulle den ha avancerat till gata. Få eller ingen, inte ens i Stockholm hade reda på varifrån gränden fått sitt namn, man visste inte ens ifall någon glasblåsare Erik någonsin existerat. Eftersom gränden alltså saknade historiskt värde, dessutom var krokot, miserabelt stenglagd och till största delen bedrövligt bebyggd, hade stadens ledande andar småningom fattat agg till den.

Tyvärr löpte den fram exakt där det i enlighet med fastställd stadsplan skulle ligga en gata — och den låg där alltså. Att gränden var en skam för stadsdelen var så mycket mer fatalt som den mynnade rakt ut i Kungsgatan, den finaste gatan med de finaste butikerna — och många av stadsborna som hade ärende till finessen begagnade sig av glasblåsarens tarvliga gränd därför att den i all sin ovärdighet låg bekvämt till.

Dessutom bodde där den billiga lilla blussömmerskan, den billiga stammande skoflickaren, den hyggliga snickaren som alltid kom då han lovat komma, människor som av envar gärna anlidades utan hänsyn till bostaden. Och där bodde också klädmånglaren Akanson.

Medan stadens valda tyranner uppe i stadsfullmäktigerummet tungt grubblade över samhällets dåliga finanser, som tills vidare förbjöd att något gjordes åt glasblåsarens gränd, var Akanson där en lycklig man. Han hade stadens sannolikt blygsammaste hyra och var nöjd med det tak han fått över sitt huvud: han hade bott sämre. Nu disponerade han en källarlokal, tre trappsteg ner från gatunivån och sov i ett krypin innanför lokalen. Hur kryptinet såg ut visste ingen, ty gumman som han fått hyra av var död sedan många år, hennes son och arvinge levde rullan som man säger ifall man inte vårdar sitt språk. Arvingen mottog inkomsten från sina par tre hus — grän-

dens sämsta — genom en vice värds försorg och frågade inte efter vilka betalarna var.

Ynkligt alltihop.

Akansons papper var i ordning, hans hyra visade sig ofelbart flyta in på dagen, han var hövlig mot alla och förtalade ingen. Försiktigt lånade han ut pengar om intet vittne fanns, bara helt små summor och på kort sikt. Men om lånaren sedan försvann var det lönlöst för denna svikare att dyka upp igen efter längre tid än den överenskomna: det blev inget lån mer. Akanson ville inte göra affärer med andra än gedigna människor. Han uttalade det svedik människsj.

Akanson var alltså inte infödd svensk ehuru han erhållit medborgarskap därför att ingen fläck vidlådde hans vandel. En gång hade han vandrat in i staden med en säckvävssäck på ryggen, till fots, närmast barfota, iförd på fötterna skodon av flätade remsor från avskalade hasselspön, själv kallade han dem lapti. Han gick i lapti, något krum i ryggen, knäande.

Han var litauer, uppgav han. Var var han född? Han uppgav något obegripligt. Var senast skriven eller senast bosatt? I Pinsk, svarade han.

— Det ligger i Ryssland, sa den kunniga svenska myndigheten.

— Som Ers Excellens befaller, sa han.

Myndigheterna skulle, fattade han, avlåta en skrivelse till polisen i Pinsk och höra efter om eller att han inte var en förrymd fängelseskund.

Akanson bugade sig tacksamt.

Man skrev, det gick omkring ett år, kanske lite till och så kom svar. Hans kejsrerliga Majestäts undersåte Brzcesc, förnamn Akan, vilken man antog vara den efterfrågade, var icke anklagad för någon känd oegentlighet och man fordrade inte hans utlämnande. Akanson fick del av skriften och bugade sig åter tacksamt flera gånger. På förfrågan om trosbekännelse deklarerade han den kristna och halade ur barmen upp en svartnad liten silvermedalj bärande en bild av den Heliga Jungfru Maria, medaljen hängande i ett långt snöre.

En av myndigheternas representanter trodde att litauerne var katoliker, men Brzcecs hade inte närmare reda på det.

— Ni bör kalla er annorlunda, Akanson till exempel, blev han tillradd. Han tackade, För honom var endast förnamnet det betydelse-

fulla, ty det står i Bibeln. Han frågade om han nu blivit konungens av Sverige undersåte.

— Lugna er lite, svarades, så kan ni möjligen bli svensk medborgare med tiden. Om ni sköter er.

Förhoppningsfullt bugade f. d. Brzcecs, numera Akanson sig djupt — och efter stadgad tid upptogs han också i det svenska samhället. Då hade han redan hunnit bli en åldrande man. Födelseårtalet hade han inte reda på.

Han hade strax slagit sig ner i Glasblåsar Eriks gränd och snart kände han eller kände till samtliga dess ordinarie trafikanter. På envar som kom förbi dörren till hans källarlokal medan han stod där och njöt sin frid, iakttagande grändens liv eller i tankar på Pinsk med dess gyttjiga stråk där han jagats och utskällts men även erfarit sällhet och kärlek till Gud, försummade han inte att hälsa.

Bland de överhetspersoner han särskilt gärna betraktade var konsul Åhl, ägaren till båda samt beboende det ena av grändens hörnhus åt den fina Kungsgatan, naturligtvis med port och den längre fasaden belägna åt den bättre gatan. Konsuln promenerade inte så sällan förbi Akansons skumma lilla butik, ty han hade hästar på stall ett stycke uppåt i gränden och han besvarade klädmånglarens uppmärksamhet med en kort nick. Ytterligt knapp var nicken, men hälsningen hade dock besvarats, med andra ord hade en så högtstående och ståtlig herre som konsul Åhl beaktat och hållit till godo med den ringa personens hälsning, ägnad som den var åt storhet, rikedom, makt och bestämmanderätt i en och samma ståtliga herre. Så förstod konsuln den och hörde inte närmare efter om det stämde med verkligheten.

Bugningen kunde varit ännu värdsammare. Konsuln var en berest man och hade observerat hur den socialt lågvuxna befolkningen i vissa främmande länder böjde sig nästan till jorden. Det kunde han ha upplyst Akanson om, men han lät det falla.

Hemma sa han till sin vackra hustru:

— Vete Gud vilka besynnerliga subjekt man får hit österifrån. De arbetar ihop till en fördäcksplats på småskutorna från Riga eller Libau, och så har man dem här. Jag tycker inte om dem.

Hans fru sa ingenting.

Hon var mycket yngre än konsuln, kanske var det för att plåna ut skillnaden som han sträckte så magnifikt på sig: Akanson hade funderat åt det hållet någon gång, medan han följt konsuln

med ögonen. Frun hade dessutom varit en fattig föräldralös flicka, om vilken man kunde säga att konsuln gift sig med henne av sin godhet. Det visste hon och inrättade sig därefter. Konsuln hade också varit mycket förälskad men det hade inte räckt länge, det hela var ingen hemlighet, inte ens i gränden. Hon borde varit mera representativ, ansåg han. Men det saknades inte i staden och till och med inom konsulparets umgänge gott folk som värderade henne högt.

Högst.

Hur Akanson kunde leta sig till något sådant, vet man inte, men han hade gjort det.

2

Konsulinnan såg Akanson inte ofta. Men i sin av maken beklagade brist på representativ stil anlidade hon ibland den lilla billiga blus-sömmerskan i gränden och då hände att hon tog den gångbana där man passerade klädmånglarens butik och mottog innehavarens vördsamma hälsning. Den besvarades av henne med det vänliga leende hon använde lika för alla. Likheten gentemot alla hade observerats och värderats av Akanson, men då han inte hade för vana att yppa sin innersta tankevärld är ingenting vidare att säga om det.

Han följde den vackra och vänliga damen med blicken: ända till hennes gång hade något blygsamt och hänsynsfullt över sig. Sömmerskans katt som utanför sin bostad hos sömmerskan sysslade med en utslängd köttbit, sprang inte undan då konsulinnan närmade sig, det blev damen som i stället gick ett par steg åt sidan för katten. Den stora spräckliga hankatten hade givit henne ett granskande öga från sidan och i sin tur värderat henne, på kattvis, och varit lugn.

Katter har många fiender, reflekterade klädmånglaren och den ger sig raskt av med ett par långa skutt ifall det krävs. Men krävs det inte låtsar den om ingenting. Många människj vara likadan.

Lite senare såg Akanson konsulinnan lämna sömmerskans hus och avlägsna sig på trottoaren motsatt hans egen. Han hade stått kvar på sin tröskel och inväntat henne. Fortfarande såg hon lika anspråkslös och hänsynsfull ut fastän hon inom ett par dagar skulle få hem en ny blus, säkert perfekt sydd och av synnerligen kostbart tyg. Den som är gift med konsul Åhl kan kosta på sig vad som behagar henne, men det såg inte ut som om konsulinnan ägnade detta många tankar och

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

hon föraktade inte den lilla billiga sömmerskan, som hon utan att ens fatta det skaffade många nya kunder.

Mot kvällen råkade Akanson sömmerskan som gått ut för att handla och han sa:

— Konsulska sy hos fröken Karlson.

— Hur vet han det?

— Intet misstyck, vädjade han. Jag se många människsj komma på gata.

— Ja, sa fröken Karlson och hon kunde gärna ha tillagt några uppskattande ord om sin bästa kund, exempelvis sagt "konsulinnan är allt bra snäll den människan". Men Akanson hade lärt sig att i detta land där man kunde vara lycklig och var nästan alldeles trygg, brukades det inte att man utdelade berömmande vitsord åt en frånvarande förrän man hade kniven på strupen, om ens då. Mycket underlig. Begriplig att vara tyst där man aldrig kan vara säker varken för plundring eller liv. Icke begriplig här.

Katten hade ätit färdigt och var parat för kommande nattliga eskapader. Den tassade fram och strök sig mot Akansons ena byxben.

— Det var värst, sa sömmerskan. Murre brukar minsann vara mera fjär av sig.

— Han tycka om lukt av många kläder i min butik, svarade Akanson för att ursäktas Murre och röjde inte att Murre inte bara snusade i sig all den sköna doften av slitna paltor utan också fick tillfälle att i butiken proviantera.

— Ni har välan rättor, sa sömmerskan en aning klandrande och Akanson begrep att hon inte kunde tycka om tanken på den spräckliga kattens rensande av månglarkällaren från rättor då det fanns rättor i mycket finare lokaler. Men han svarade ingenting och sömmerskan tänkte redan på annat:

— Konsulinnan, sa hon, får sina mesta kläder från Stockholm, men sedan blir det en annan som får göra ändringarna minsann.

Akanson bugade till hövligt farväl åt fröken Karlson som sydde blusar till konsulinnan Åhl och därtill fick ändra de praktfulla toaletter som sytts i Stockholm. Han hade ofta konsulinnan i tankarna och det beredde den ringa person han var glädje att höra henne nämnas.

Sedan skyndade han över gränden, han hade skymtat någon som han anade var en kund utanför dörren till källarvistet.

Mycket oväntat inträffade kort tid därefter att konsul Åhl i sin väldighet stannade framför Akansons dörr.

— Är någon inne? ropade han med sin sonora stämma och klädesmånglaren trädde skyndsamt upp ur källarens skumrask.

Konsuln hörde till dem som led av agg till gränden och han sa nu med tonfall som hörde agget till:

— I dag blåser det östligt, alltså längs hela denna fördömda gränd ner på Kungsgatan där jag bor och det är en jävla stank den vinden för med sig. Den kommer från er butik, så förbanne mig.

Konsuln var ingen språkvårdare. Han fördjupade sig ytterligare i ämnet och lät höra ännu värre fula ord. Akanson skulle gärna korsat sig, ty det var påkallat, men det var inte stadfäst i detta landet, det var nog nästan opassande trodde han.

— Jag ska laga att ni får ge er av härifrån, sa konsul Åhl till sist.

Akanson tvivlade inte på konsulns makt; men han trodde att hans vice värd ägde talan, den med. Vice värden var den som stod för avfalls och sopors avhämtning i samhället och han hade berömt den ordning Akanson höll på gatstumpen utanför sin dörr plus ett stycke till. Inte många var så noggranna. Och vice värden hade vid ett tillfälle Akanson mindes talat rent livsfarligt om konsuln och om samhällets överklass i allmänhet med konsuln i spetsen. Det hade berott på politiskt krångel vida utanför Akansons fattningsgåvor, men det hade fått Akanson att rysa. Jag säger som jag tänker, sa renhållaren rent ut och tycktes inte frukta någon. Lyckligtvis mindes Akanson denna episod just som han lite krum i ryggen hörde konsuln uttala svordomar värre än renhållarens.

— Om Ers excellens behagade stiga in, sa han därför med förvånande tapperhet och lika förvånande kan tyckas att konsul Åhl verkligen efterkom invitationen så pass mycket att han gick ner ett av de tre trappsteg som ledde till butiken.

Akansons önskan var att konsuln med egna luktorgan måtte förvissa sig om luftens renhet i hans lilla domän. Själv var han van vid denna renhet och trivdes lika bra som den spräckliga katten i blandningen av lätta ofarliga dunster från svettsönderfrätta västar, råttgift, kamfer, kallnat os av matlagning på en primus med mera.

I källarens bakgrund hängde de salubjudna plaggen ordentligt på galgar. Golvet var mönstergillt sopat. Mitt i lokalen fanns en disk med möjlighet att där ge den inköpta varan en sista duvning per strykjärn sedan den betalats: en vänlig favör åt goda betalare. För trötta kunders räkning fanns en fallfärdig pall. Akanson vågade inte fresta konsuln med den.

— Här luktar fan, sa konsul Åhl från sitt trappsteg. Ni får packa er i väg dit varifrån ni kom. Ut ur landet!

— Som Ers excellens behagar, sa Akanson utan invändning.

Konsuln tyckte inte illa om det där excellens, men han sa bara hotfullt:

— Om måndag går jag förbi här igen, kom ihåg det.

Akanson bugade som han sedan barndomen en gång för alla blivit lärd av sin nu bortgångne (ihjälslagne) fader. Hans hjärta bankade så hårt att det smärtade, men det var inte första gång det skedde och han hade alltid hittills överlevt. Konsuln gick, utstrålade ära, makt och härlighet som det heter i annat sammanhang och Akanson fick sysselsättning nog med en kund som önskade förvärva en snygg kavaj men inte ville betala priset.

Detta hände en fredag. Under lördagen och till och med söndagen antichamberade Akanson hos vice värden som hade många järn i elden och enligt Akansons åsikt levde ett riskabelt liv, nonchalerande fastställda ordningar, inblandande sig i politiska sammanhang. Äntligen råkade han sin vice värd på måndagens morgon, knappt ut-sövd.

Akanson var rädd. Att leva två fulla dygn utan frid för rädsla kan gräva ur en människa både sömn och aptit och han bar syn för sägen.

— Vad är du rädd för? sa renhållningsmannen: Du är en pjalt, sa han, men godmodigt.

Akanson fick besked att han ingalunda skulle sägas upp, det hade konsuln inte att göra med. Vad utvisning ur landet beträffade måste man ha ertappats med något synnerligen straffbart, trodde renhållaren, Akanson kunde säkert vara lugn.

— Är du lugn nu, pjalt?

Ja. Akanson kände en innerlig lättnad och bugade sig djupt. Om man befunnit sig i ett annat land, skulle han kysst renhållningsföreståndaren på kinderna. Men här passade det sig inte. Den andre fortsatte:

— Du kan ge dig fan på att konsuln är arg, för denna gång kom han allt jumbo. Nu går han i sina fina rum och tänker på att om de än var dubbelt så fina hjälpte det inte, och det svär han över.

— Detta icke kan vara angenäm för fru gemahlin, sa Akanson medlidsamt och tänkte på att konsulinnan inte bara säkerligen var ur stånd att bruka svärord, men därtill troligen blev ledsn av att höra dem.

4

Akanson gick hem. Sedan flera år inte mer med lapti på fötterna utan med skodon av läder såsom brukades i detta land: skorna var hela, inte eleganta men gedigna, sjediks. Det var nära nog sommar och han kunde gå i bara kostymen; den var felfri, lapparna på den var så gott som osynliga, Akanson hade själv sytt på dem. Han kände efter medaljen med den Heliga Jungfruns bild och den hängde kvar i sitt snöre på hans bröst. Det var medaljen som hjälpt och skyddat honom och rätt på den mäktiga konsul Ähl. Han hade nyligen putsat den så att den inte skulle svartna och då blänkte den och man kunde se eller åtminstone tro att den verkligen var av äkta silver. Den var heller inte av den minsta sorts medaljer man kunde köpa, den var stor som en ettöring.

Det var en skön och solig dag. Akanson motstod inte lusten att sinka sig med krokvägen genom samhällets finaste park, där kastanjeträdens vita och skära blommor stod rakt upp som de största ljusen i en kyrka. På andra träd syntes präktiga gröna knoppar som kanske redan nästa dag skulle förvandlas till löv och i rabatter såg han att blommor kommit fram, och deras färger liknade färgerna i ett Gudshus dit han blivit ledd vid handen av sin far och där de båda döpts. Värken av fruktan i hans bröst var borta, men i stället hade en annan vända trätt till, en sällsam och sällsynt värk, en godvärk i alla fall, ty den gav längtan. Åter började hjärtat att slå hårt och starkare än vanligt och emellanåt gjorde den ett uppehåll innan det slog vidare. Hans fötter var ömma, han hade denna morgon gått länge, ändå kändes det som om han gått lätt, trots det där med hjärtat.

Han rätade upp sin krumma rygg. En röst inom honom manade: Gå rak, pilt! — och det var hans faders röst, tystad sedan årtionden.

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

Om han en enda gång fått möta konsulinnan och för henne nämna att hans namn, namnet Akan var ett sådant som står uppskrivet i bibeln, i själva den Heliga Skrift. Inte många visste det, han trodde säkert att konsuln inte hade en aning om det och han trodde heller inte att konsulns eget förnamn Sigurd en enda gång var nämnt och tryckt i den heliga boken.

Namnet Akan var visserligen bara en enda gång omtalat där, men det var säkert och om han inte förlorat den bibel han en gång ägt, så att han knappast mer ihågkom berättelsen om Akan, skulle han kunnat hitta stället och peka ut det ifall någon var vantrogen.

Hur var det? Han skulle velat sitta ner på en av parksofforna, men kanske gick det inte an. Inte för honom ehuru han denna dag ju var snyggt klädd. Bäst att gå vidare, men mycket långsamt, hjärtat behövde det. Hur var det nu igen? Nu mindes han med ens.

Det var Josua som låtit kalla fram den ena stammen efter den andra av Juda och de kom alla, man efter man, och till sist Akan, son till Karmi, son till Sabdi, son till Sera, alla av Juda stam, och då måste Akan bekänna sin synd och det gjorde han *ärligt*. Ärligt, glöm inte det, hade fadern sagt. Och Akan bekände att han tagit undan av krigsbytet, som var otillåtet: en dyrbar mantel från Sinedar och tvåhundra siklar silver och en guldplatta femtio siklar i vikt. Till detta fick han begärelse, sa han, och jag tog det, sa han. Det är gömt i mitten av mitt tält och silvret underst, sa han.

Märkvärdigt att denna dag komma ihåg berättelsen så väl. Och att det hade gått illa för bibelns Akan, så att han dömdes att stenas till döds. Men i ungdomen hade Akan ändå varit stolt och lycklig över att ha ett namn som stod tryckt i den heligaste av världens alla skrifter, han läste berättelsen många gånger i den sedan förlorade bibeln.

Denna dag i den stora parken mindes han alltsamman väl, nästa dag skulle det vara borta igen, det var han säker på.

Han suckade djupt, hans hjärta behövde det. Av faderns ord hade han förstått att han själv, son av Elimelek, son av Abel, son av . . . det hade han glömt, men att alla var av Juda stam hade han förstått och kanske borde de inte ha låtit kristna sig. Ur bibeln, den Heliga Skrift hade man dock inte strukit Akans namn. Och de kristna hade varit snälla, de hade givit honom den undergörande medaljen så att den Heliga Jungfrun tagit honom i sitt skydd.

Han önskade att den vänliga konsulinnan åtminstone vetat att hans namn stod i bibeln om än bara på ett ställe. Kanske skulle hon sedan själv letat reda på det i sin svenska bibel. Hans far hade en gång sagt att biblarna var likadana på alla språk, men inte kunnat förklara hur det kom sig.

Själv kunde Akan inte läsa svenska, det var därför han glömt bort så mycket. Konsulinnan skulle ändå förstått att han sin ringhet till trots var en man av Juda stam fastän han sedan kristnats och fått Jungfru Maria att vaka över sig. Och kanske skulle konsulinnan tycka om att han blivit kristen. En aning lät honom tro det.

Han hade hunnit ut ur parken och följde den fina Kungsgatan. Nu hade ryggen inte längre orkat hålla sig rak. Han höll också huvudet böjt och hoppades att människorna på gatan inte skulle lägga märke till honom. Men när han kom framför det höga hörnhuset måste han rikta sin blick uppåt. På balkongen en trappa upp satt en ensam dam och såg på de höga heliga vaxljusen i kastanjeträden.

Hon satt stilla, sydde inte, läste inte. Det var konsulinnan.

Och från sin balkong förunnades konsulinnan Åhl nu en besynnerlig syn.

Där kom alltså den lilla klädmånglaren från gränden, krokig och knäande, torvtig. Han kunde valt en bättre kostym ur sitt lager, stackaren, tänkte konsulinnan, medlidsam som hon ofta var. Den lille gubben hade stannat mitt för det höga huset och balkongen och tog av sig mössan, trots han ingen i närheten hade att ta av den för.

Om mössan grep han med båda händerna och tryckte den intill hjärtat medan han bugade sig så djupt och vördsamt som om han stått inför ett altare med spetsduk. Tre gånger å rad bugade han sig på samma sätt och korsade sig med en snabb rörelse, en gång för varje bugning. Det såg ut som om han också varje gång suckat tungt.

Konsulinnan kunde inte hålla tillbaka det, hon förde sin egen hand till bröstet som om hon önskat ta del av andakten därute. Den rörde henne. Solen i väster gav ett brett stråk av klarhet över den ensamma figuren under ett av kastanjeträden; och med västersolen kom en vindfläkt, väcktes ett svagt sus genom parkens nya lövväxt. En fjärran orgelton.

Undrande lutade hon sig framåt mot balkongens räcke.

Men allt var enkelt. Akanson fanns inte mer i parken. Han hade

kommit hem till Pinsk och var där, var hemma, stod i kyrkan igen. För sig själv mumlade han: I Gud Faderns, Sonens och . . . men där var det slut, det borde kommit ord, men de infann sig inte. Förvirrad sökte han i hemmaspråkets mörkaste gömslen, började söka med blicken och såg slutligen igen var han befann sig. Konsulinnan på balkongen märkte deltagande att en oro vaknat och börjat plåga honom. Sökande såg han åter upp mot henne och hon gav honom ett småleende.

Och si, där var hon ju, Hon, Maria, Himladrottningen, hon fanns där framför honom bara han vågade lyfta blicken, hon log mot honom och välsignade.

Och intill honom stod nu hans fader och tog hans hand och ledde honom som fordom, ledde honom runt det höga husets hörn och bort i gränden där hans dagliga gärning hörde hemma.

Grändens folk såg honom linka om hörnet, ömfota på kullerstenarna, barhuvad, ännu mumlande ord obegripliga för den som råkat observera dem. Ty nu hade hemmaspråket kommit tillbaka inom honom fastän han visste att det snart skulle vara borta, hur han än bjöd till att hålla fast. Jag har blivit gammal, sa han till sig själv och det låg något trist i det. Han trodde inte han tänkt på det före denna dag.

Viktigast var ändå att han inte förlorade det mest dyrbara: att Hon, Maria, himlarnas drottning visat sig för honom, lett emot honom och välsignat.

Jag går hem, tänkte han.

Far, var du inte här nyss? Nej, då skulle fadern inte lämnat honom mer åt ensamheten. Jag måste ha drömt, tänkte han.

När han nått sin källarbostad, reglade han dörren efter sig, satte sig ner på den rankiga pallen intill disken och fällde det trötta huvudet med det glesa grå håret i händerna. Jag vill hem, far . . . Men redan var språket nästan alldeles borta igen och till och med Henne, Maria, mindes han närmast som en dröm. — Far, sa han igen, och då kom fadern tillbaka och var där.

Det bultade på dörren men han öppnade inte. När bultningarna blev enträgna reste han sig dock och lät upp dörren. Det var som för det mesta, en kund.

— Jag inte kunna öppna strax, ursäktade han sig. Jag tro jag sova. Jag mycket gammal man numera.

— För all del, sa kunden som det brukas och prutade oförsynt ner kavajen, och Akanson lät det ske.

— — —

Sedan Akanson försvunnit ur sikte från balkongen, kom konsuln fram. Även han hade åskådat scenen därute men från ett fönster.

— Sitt inte här och bli kall, sa han till hustrun, som tycktes försjunken i meditationer. Såg du stollen nyss? Som stod och bockade sig rätt ut i tomma luften.

— Ja, svarade konsulinnan. Han kanske mindes något. Det såg ut som om han trott han var i kyrkan.

— Prat, sa konsuln. Du funderar ut för mycket dumheter. Han är inte klok, det är vad jag alltid har tänkt.

Och så blev inte mera talat om Akanson.

Inte i det huset.

Men lite mer i gränden. Åtminstone den dagen då Akanson från Pinsk för första gången i sin tillvaro avhämtades i vagn med två hästar. Det var renhållningsentreprenören som ordnat den saken och han hade till och med ordnat kaffe med vetebullar åt dem som besvärat sig till den begravningen. Inte särskilt många.

GULD

I

Pawel Pawlowitj Jankowski stod på trappan och väntade att kusken skulle köra fram. Han tände en cigarrett och tittade otåligt åt den sida av den stora gården varifrån de skulle komma.

Det var en sträng herre, herr Jankowski, förvaltaren på Czasniki, där han regerade som om han själv ägt både godset och mer till, naturligtvis när herrskapet var borta som ofta hände. Också var det med en skygg sidoblick på hans undersåtsiga gestalt som kusken höll in sina hästar framför trappan, beredd på ovet. Men märkvärdigt nog slängde Jankowski endast fram: du kommer för sent, drummel! — tog själv tyglarna och satte med en klatsch av pisksnärten djuren på nytt i gång.

Herr förvaltaren var liten som sagt och en smula snett byggd, men livlig och rörlig, ett kautschukansikte, tånjbart till de utsöktaste leenden, till de mest superlativa uttryck av förbindlighet, men också av högdragenhet. Han hade ett ganska väl vårdat rödaktigt helskägg, ojämna tämligen ovårdade tänder, mycket små ögon under en låg panna, små klipska ögon, vilkas rörlighet endast överträffades av tungans.

Sådan var herr Pawel Jankowski, ingalunda en skön man. Dock var han traktens Adonis bland de små arrendators- eller lantbrukarfamiljer där han umgicks. Visserligen hade han det värsta rykte och mammorna suckade i hemlighet över honom, men icke dess mindre mottogs han med öppna armar varhelst han visade sig. Saken var den att han var ortens enda till äktenskap ledige och möjlige unge man; ungherrarna på de stora godsens räknades naturligtvis inte; de tog sina fruar ur de fina familjerna i Warschau eller möjligen Wilna och vistades inte på landet mer än två eller tre månader varje sommar, okunniga om Pawels lilla värld med sitt sällskapsliv, sina intriger och hjärteintressen. Men Jankowski kände den väl, han, den

lilla världen, och han vilade behagligt i medvetandet om att vara dess värdiga medelpunkt.

Dock, detta sysselsatte honom inte just nu. Han var helt upptagen av en god affär som han nyligen gjort vid försäljandet av årets höskörd. Hela Pawel Jankowskis livssystem var baserat på siffror, och det var tack vare sitt goda räknehuvud han, en ung obetydlig skrivare, lyckats bli förvaltare på det stora godset. Han hade gjort sin husbonde ett par tjänster genom uppspårande av förmånliga affärer, eller åtminstone hade han övertygat denne om dessa tjänster genom god bevisföring. Han ansågs sedan dess vara en oersättlig man, "rena guldet" sa man om honom i den grevliga familjen — och han visste det. Numera gjorde han ingen mer än sig själv tjänster, och behövde det inte heller. Hans anseende var klart.

Framför sista huset i byn höll han in hästarna. Den halvsovande kusken ryckte till och grep efter tömmarna, medan förvaltaren hoppade ur vagnen. Byn sov i eftermiddagens dåsighet; en flock höns kacklade mitt på vägen, och mot en husvägg snarkade en rad grisar. Förvaltaren sparkade till den närmaste och bultade på en låg dörr. En ung vacker judeflicka visade sig och steg hälsande åt sidan, men han trädde inte in. Ett ögonblick smålog han älskvärt och sträckte fram handen för att gripa henne under hakan, men då hon väjde undan, sa han bara barskt:

— Säg din far att hela arrendet för kvarnen ska jag ha i morgon. Ingenting vidare med det. I morgon.

Därpå steg han upp i vagnen igen, tog tömmarna och fortsatte färden som om det lilla avbrottet, så lämpligt när han just åkte förbi Rubens hus, aldrig ägt rum.

Inom en halvtimme var han framme vid Obol, en arrendegård under Czasniki. Arrendatorn firade i dag en av sina namnsdagar.

Obol var ett litet ställe, anlagt med all den brist på plan och smak som kan utmärka dylika små gårdar i dessa fordom polska, numera s. k. vitryska nejder. Byggningen låg snett mot gårdsplanen, på vilken gräs nödortfigt växte. Runtomkring stod risiga syrenbuskar och närmast byggningen från vilken den grå rappningen på många ställen var bortfallen, syntes en ansats till solrosrabatt.

Inomhus var lika illa ställt med ordning och skönhet. Rummen var kala, fönsterrutorna smutsiga, gardiner endast i förmaket. Men vad betyder väl detta? . . . Man lever ju inte för sina rums skull. En

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

annan gång, en annan gång kan man låta reparera. Det är mycket riktigt meningen att huset ska restaureras, gårdsplanen ska regleras, det har talats om det i flera år, så det är bestämt. Rummen ska tapetseras om, trasiga möbler lagas. Tills vidare reder man sig utmärkt.

Värden i huset, Boleslaw Werder, en rödbrusig karl kom gemytligt ut mot förvaltaren på Czasniki och hälsade honom med en röst vars styrka tillät honom att vid alla diskussioner överrösta motståndaren.

— Välkommen, Pawel! skrek han, välkommen, välkommen! Det var roligt att få se dig, här har varit främmande hela dagen, du kommer till té. Besvara dig inte med kappan, jag ber! . . . Stig in Pawelek, lille Pawel, jag ber, välkommen.

Salongen var full av folk, men Pawel Jankowskis inträde väckte dock uppseende. Pratet tystnade och unga damer i ett hörn började fnittra.

Pawel tolkade smickrad fnittret och smålog mot gruppen medan han skyndade till värdinnan, den lilla rödnästa damen som plågades av ständig svartsjuka. Han gick laget runt, utdelade småleenden och handslag. Ah, ah, mina damer! sa han utan att närmare förklara sig, men hans utrop och hälsningar var fulla av hemliga antydningar, så att damerna måste vrida sig av vällust och de unga fröknarna i hörnet, fröknarna Budny från Davidkowicze måste fnittra än mer i sina skära toaletter.

— Nu får Jadwiga sjunga igen, bad värdinnan. Ni kan tro, hon sjunger som en ängel. Det är hänförande. Jadwiga, samma sång!

Ja, fröken Jadwiga lät beveka sig och trädde fram till pianot. En romans, smäktande, smältande toner . . . Och när hon slutat, var sällskapet så elektriserat att man började ropa på dans och fru Werder måste spela upp en mazurka. Inom ett ögonblick var möblerna röjda åt sidan och dansen i gång. Det föreföll som om man väntat på förvaltaren från Czasniki för att låta glädjen slippa lös.

Stor kavaljersbrist rådde och Jankowski hade full sysselsättning för att hålla alla hjärtan varma. Han är också onekligen en förmåga i den vägen; han räcker till för alla, alla viskar han ett ord i örat, den ena dansar han med, av den andra begär han en blomma . . .

Sedan man en god stund dansat i värmen var alla trötta, upphettade och skrikiga. Värdinnan vann äntligen gehör till te och alla

trängdes ut i matrummet där en ofantlig samovar ångade, omgiven av fat med bakverk, smör, honung, ost och sylter av allehanda slag. Fru Olesia Werder njöt också av att se hur allt gick åt, medan hon emellanåt lät sin bekymrade blick glida bort mot mannen.

Se, nu klarnade hon upp. Det är hennes och mannens främsta önskan att få förvaltaren på Czasniki till måg och den stackars obetydliga Sofie, som lyckligtvis har det präktiga arvet efter sin faster att bygga på, har i dag gjort sitt yttersta för att vara älskvärd och glad. Det är ett steg uppåt, ett steg på den sociala skalan. Och vart kan det inte leda! Pawel är ingen person som stannar halvvägs, som nöjer sig, ånej!

Boleslaw Werder har gripit ett fast tag om Jankowskis rockkrage, han ler belåtet och skriker:

— Du måste stanna här över natten, Pawelek.

— Men kära Boleslaw . . .

— . . . för långt att resa hem. Klockan . . .

— Men vagnen kan vara . . .

— . . . är alldeles för mycket. Du kom så sent . . .

— Jag kunde verkl . . .

— . . . och måste ovillkorligen stanna!

— Jag ber, jag ber. Olesia, skrek han, Pawel stannar hos oss över natten.

Förvaltaren log resignerat och tog ett nytt glas te. Tanken skymtade olustigt att han lämnat nyckeln framme till sitt privata kassaskåp, där han förvarade . . . om någon fördömd snok skulle falla på idén att gå och titta . . . Han ruskade föreställningen ifrån sig: vem skulle det också vara? Hushållerskan var i hans våld — jaja, på mer än ett vis! — och herrskapet inte att hemvänta på ett par veckor. Till dess skulle revisionen vara klar . . . Förbannade nyckel!

Pawel slog definitivt bort den obehagliga tanken och närmade sig tjocka Marja Lopacinska som han nyss skämtsamt nupit i låret och som sedan dess förföljt honom med låtsat vredgade ögonkast. Lustig att skämta med, den feta änkan, men längre fick det inte gå. Han var inte blind för Werders planer, inte heller oberörd av medvetandet om fröken Sofies hemgift. Vart kommer man inte med pengar? Och så blev det väl alltid sedan en del efter Werder, som säkert sett sig åtskilligt till godo under åren på Obol — den räven!

När Pawel Jankowski några timmar senare blev ensam på den lilla gästkammaren, vaknade åter det obehagliga minnet av den framlagda nyckeln, men han förjagade det med tanken på den vackra framtidsutsikt som pappa Werder inte kunnat låta bli att antyda då han tog ett sista godnatt av den käre käre Pawelek. Därpå somnade lyckans gunstling.

Nästa dag inleddes emellertid underhandlingar mera öppet av mamma Werder redan efter frukosten. Jankowski bad att få slippa säga sitt sista ord genast. Han skulle skriva när han betänkt sig i två dagar. Det hör till god affärskutym att man betänker sig, eller hur?

Det var meningen att Jankowski skulle resa hem mot middagen, men ett stritt regn började falla med häftiga åskknallar och Werder bedyrade att den käre Pawelek omöjligt kunde resa hem i sin lilla öppna vagn, han måste stanna ännu denna dag — och förvaltaren lät övertala sig. Han satt i en soffa med den tjocka änkan Lopacinska och lät spå sig i hand; hans huvud värkte en smula och hans kropp kändes behagligt domnad efter dansen och festandet föregående afton. Han lät betänkligheterna fara.

Nästa dag tryckte han fröken Sofias hand lagom, virtuosmässigt hårt, kysste den lätt och lät en sekund sin blick, förädlad av vördsam ömhet, söka in i hennes. Så hoppade han upp i sin vagn. Varken ja eller nej var sagt, så bör det gå till.

Hemfärden gick fort. Jankowski hade sitt tillkommande giftermål att tänka på, och ju mer han tänkte på det dess fördelaktigare fann han det. Han skulle också laga att han fick sin lön höjd, och sin våning tillökad med de tre gästrummen intill. Hushållerskan fick naturligtvis flytta.

Vagnen passerade byn. Utanför Rubens hus satt flickan på trappan och hon såg utan att besvara hans nick på Jankowski med en mörk blick, som föreföll honom fylld av skadeglädje. Ett ögonblick stack oro honom — oförsiktigt, oförlåtligt oförsiktigt att vara så länge borta! Men nu var han ju strax hemma igen.

Vagnen stannade utanför förvaltarens flygel. Ivrigt lämnade han ifrån sig tömmarna till Dmitri, men just som han skulle skynda upp för de fyra trappstegen, ryggade han tillbaka. En elegant herre i resdräkt kom honom till mötes, och det var ingen ringare person än herr Kazimir Zabielski, godsherren själv.

Pan Kazimir hade vackra, alltför känsliga drag, vek mun och när-synta ögon. Han var ende son och arvtagare till nyligen avdöde "gamle herrn" och hade ännu inte fått tillfälle att befatta sig med något på sitt gods. Nu stod han där emellertid framför sin förvaltare, fyra trappsteg högre upp, lång därtill, isande kall, med ett ironiskt leende som bådade allt utom gott.

Men förvaltaren hämtade sig snabbt från sin första förskräckelse. Han störtade upp, grep den smala hand som stödde sig mot dörrposten och kysste den upprepade gånger.

— Vilken ära! Vilken glädje! När kom min nådiga herre?

Zabielski drog tillbaka handen.

— Jag kom i går, sa han kyligt, och jag hade nöjet finna nyckeln till gårdsarkivet samt företog mig att bläddra igenom papperen. Han gjorde ett kort uppehåll.

— Du är mycket ordentlig, Jankowski. Jag hade inget besvär med dina anteckningar och har nu önskvärd klarhet över hur det hänger ihop med de löjligt ringa inkomsterna från min jord.

En paus uppstod som av herr Zabielski användes att titta ut över landskapet. Förvaltaren stod med sänkt huvud och ett uttryck av sorg och innerlig ödmjukhet över hela sin gestalt. Men hans hjärna arbetade snabbt. Slutligen sa han med utomordentlig mjukhet, ty något måste sägas, med något måste början göras:

— Förlåt mig, nådige herre, jag förstår ingenting.

Zabielski rodnade av harm.

— Fördömda hypokrit, ropade han. Du ljuger lika oförsynt som du stjal. Du vet vad jag menar. Och du ska inte stanna en timme längre här på Czasniki. Ut med dig!

Förvaltaren bugade sig, stora tårar fyllde hans ögon.

— Nådiga herre, sa han, i tolv år har jag tjänat er fader, dag efter dag har jag arbetat för honom; ingen har som jag slitit ont i alla väder; ingen har som jag förstått att göra det bästa av allt. Vem var det som upptäckte Mardokais bedrägeri med rågen? Vem föreslog kvarnens återuppbyggande? Tusen rubel här, tusen rubel där. Jag vill inte nu dra fram allt jag av oegennyttig tillgivenhet gjort

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

för er herr fader . . . Ty behövde jag väl göra mer än min tjänst strängt krävde? Men jag älskade honom, ja, jag älskade er fader — vördat vare hans minne! Och nu jagar hans son bort mig som en hund.

Vid de sista orden grep han på nytt Zabielskis hand och kysste den häftigt flera gånger. Handen gjorde inte motstånd och Pawel drog den riktiga slutsatsen att hans herre börjat vekna. Jaja, tänkte han, de är vekhjärtade, de där . . .

— Minns ni, började han med ny fart.

Men i detsamma sköts dörren till det inre rummet upp och en herre visade sig, som hittills varit osynlig. En liten smäcker man med tunt hår och spetsigt skägg, världsmanstyp — förvaltaren bedömde honom med ett ögonkast: obeveklig, oåtkomlig.

— Kazio, sa den oåtkomlige halvhögt, jag tycker du kan ha hört nog. Du hade i morse fattat beslut att monsieur skulle härifrån. Det är väl oåterkalleligt?

— Ja, sa den vekhjärtade genast, det är rätt. Gå Janko, jag vill inte se dig vidare. Du har djupt kränkt mig, jag trodde dig vara en trogen tjänare, rena guldets, och du är en skurk. Gå!

Men Jankowski var inte besluten att ge vika. Han föll på knä, han knäppte ihop händerna.

— Nådige herre, tjöt han, tänker ni på vad min framtid blir! Utarmad, att svälta vid någon vägkant. Mitt hjärta . . . min själ stannar här. Nyss kallade ni mig Janko, som då ni var barn. Det högg mig så grymt.

— *Dieu que cet homme est assommant*, avbröt den främmande igen. Gå, *Janko*, din herre har hört nog. Därmed drog han sin vän med sig in i det inre rummet och sköt till dörren, Jankowski hörde rigeln smälla till.

Ännu några minuter dröjde han i sin knäböjande ställning, medan tårarna fortfor att rinna utmed hans kinder. Med sitt tal hade han lyckats röra sig själv: arm var han, olycklig och utfattig . . . Men endast ett par minuter. Så reste han sig, återvaknande till tingens realitet och sökte upp hushållerskan för att hålla krigsråd med henne.

Då han vände sig om törnade han häftigt ihop med judeflickan från byn och en äldre man.

— Smutsiga jude! for han ut och knuffade gubben åt sidan; men strax därefter i annan ton: ingenting förhastat nu!

— Jaså, du Ruben, min vän — kommer du med arrendet?

— Herrn är själv hemma nu, sköt flickan in och förvaltaren mötte samma blick som nyss, då han for genom byn, hat och förakt.

— Fy du, snäste han henne, du kan få ångra dig! Nå, Ruben — hur är det?

— Käre Pawel Pawlowitj, begynte gubben gnällande, det är svåra tider just nu. Ingen kommer till kvarnen, man har ännu inte börjat mala av årets skörd.

— Har du alltså inga pengar?

— Käre Pawel Pawlowitj, jag tänkte be er vänta ännu en månad. Jag lämnar er tjugo rubel . . . Han betonade ordet er . . . Utom räkningen, Pawel Pawlowitj . . . så får vi talas vid sedan.

— Hm.

— Vad är det frågan om? hördes oväntat herr Zabielskis röst bakom dem. Flickan såg upp med en glimt i ögonen, men förvaltaren skyndade att förekomma henne:

— Det är Ruben som lovar arrendet för kvarnen om en månad.

— Hur kan ni säga så, föll flickan resolut in. Ni fick halva summan förra veckan; vad har ni gjort av de pengarna?

— Du ljuger!

— Jag kunde berätta mycket om er, Pawel Pawlowitj.

— Vad är nu sant? frågade Zabielski otåligt.

— Min dotter talar alltid sanning svarade den gamle fromt.

— Nå Jankowski?

— Gå ni efter pengarna, Pawel Pawlowitj, fortfor flickan djärvt, annars berättar jag, å, en massa saker!

Och åter måste förvaltaren böja sig.

— Ja, sa han lågt, halva arrendet är betalt, jag ska gå efter kvittot. Med krökt rygg gled Jankowski in i huset, följd av flickans triumferande blickar. Detta var en oväntat god kupp! Inte en kopek hade han fått, inte en kopek skulle han få, och samtycka måste han, betala av sina egna fördömda, stulna pengar fick han . . . Annars kunde hon tala! Han visste det. Just nu var ögonblicket ömtåligt, förvaltarens stjärna i sjunkande, hon hade förstått det och hennes mörka ögon lyste av tillfredsställelse.

De båda vännerna Zabielski och de Beaufort hade slagit sig ner i det rum som alltid stod färdigt att ta emot någon av herrskapets gäster. Hushållerskan hade burit in samovaren och herrarna satt med var sitt glas te framför sig. Fransmannen stödde huvudet mot ena handen och följde med halvslutna ögon en flugas promenad på bordet.

— Kom ihåg, sa han, du får inte veta. Lova!

— Men, käre vän, hur kan du tro att jag vill behålla en sådan människa i mitt hus! En skurk.

— Håhå, jag känner din polska lättrördhet. Först full av rättmätig harm och sedan mjuk som vax, ifall någon bara gråter.

Zabielski svarade inte. Han reste sig och började gå i rummet. Vilket gränslöst besvär att få tag i en ny förvaltare. Och tråkigt sen... Hur mycket kan han ha plockat min stackars lättrogna pappa på! Och vilket förtroende vi alla hade... Det värsta är att jag tror hans tårar vara äkta... Vi trodde honom vara alltigenom äkta som guld.

— Guld, skrattade vännen.

Vilken cyniker, tänkte Zabielski med en suck. Han har ingen aning om livet här... Han sa:

— Det blir fördömt obehagligt här några dagar och jag är ledsen du reser.

— Du reser ju själv snart igen, sa fransmannen och sedan har du familjen med dig hit; här är säkert mycket att ordna.

Hushållerskan anmälde att Monseurs hästar var framme.

Vännerna omfamnade och kysste varandra, som övligt är, tre gånger på kinderna. Glöm inte löftet, sa Beaufort medan Zabielski följde den bortåkande vännen betänksamt med blicken, så länge han kunde. Med en suck gick han så in igen. I rummet stod Janowski. Naturligtvis.

— Vad gör du här?

Men förvaltaren bugade sig bara ödmjukt och gick ut med de grova stövlarna hans herre nyss tagit av sig. Om en stund kom han tillbaka med stövlarna borstade. Zabielski låtsades inte se honom.

— Nådige herre, började förvaltaren mjukt.

— Vad vill du?

- När befäller min herre att jag reser härifrån?
 — Det första du kan.
 — Jag vore tacksam få ett par dagar. Jag vill gärna fullborda lite anläggningar jag tillåtit mig göra på kyrkogården . . .
 — Gör du det personligen?
 — Ja, Ers nåd, jag själv, till er herr faders minne. Jag var ju hos honom i hans sista stund. Han var ensam, det gick fort. Det var jag som redde hans te dagen innan han dog; jag som klädde honom sista gången han ännu var uppe. Det var mig han anförtrodde vården om allt i huset . . . Stora tårar syntes igen i Jankowskis ögon. Den andre började gå nervöst av och an i rummet. Förvaltarens ömkliga röst fortfor att mala:

— Jag minns dagen före hans död; han fick ett brev från er syster, nådiga pani Katarina. Han låg i hörnrummet, just i sängen som ännu står där, och han befallde mig bryta brevet. Sedan behagade han säga: pani Katarina frågar efter dig, Janko . . . Även hon mindes mig sedan besöket tidigare. Jag har ju varit här i tolv år . . . Men förlåt, nådige herre, jag pratar så mycket, man gör det när man börjar åldras.

Så långt — och med en mjuk bugning gled han ut igen. Inte ett ord mer. Zabielski drog en suck av lättnad.

Stackars fan, tänkte han och kunde inte undgå att känna en viss rörelse. Ännu blir det några scener, tänkte han. I grund och botten är jag lika nöjd om han stannar, vem annan ska jag få tag i. Men han ska bort för exemplets skull.

Nästa dag inleddes mycket riktigt med ny attack från förvaltarens sida, men Zabielski lyckades tysta ner honom. Han hade tillbringat natten över räkenskaperna: det var inte lite som . . . Dagen förflöt under funderingar. Zabielski blev trött. Efter middagen gick han ut.

Czasniki var ett gammalt gods med vidsträckt, vanskött park. Egenomsherrn promenerade tankfull men lugn, då han plötsligt på nytt befann sig ansikte mot ansikte med sin förvaltare — sin f. d.

En svordom undslapp honom och han ville skynda vidare, men

Jankowski kastade sig på knä och hindrade honom, rentav tog i honom, grep tag i hans rockskört.

— Nådige herre . . .

Zabielskis promenad var förstörd, han gick hem, otålig, irriterad, rökte hela aftonen, besluten att fara redan nästa morgon och sov illa. Vilket helvete! Guld, mumlade han åt sig själv halvt i sömn — och det trodde vi!

När han vaknade stod Jankowski vid hans säng.

— Du igen! skrek han.

— Förlåt, nådige herre, ni har ju inte betjänt med er och jag tillät mig borsta era kläder. Hushållerskan är ju smutsig och slarvig lika mycket som opålitlig.

— Jaså, den med! Jag reser klockan två i dag. Laga att du farit innan dess. Gå nu.

— Ja, nådige herre.

Men klockan elva var förvaltaren där igen.

Han stod vid dörren, böjd, liksom hopskrumpen, åldrad på en enda natt.

— Förlåt mig, jag har visst inte sagt min herre att jag skulle gift mig i sommar.

— Jaså . . . Gärna för mig.

— Med Werders dotter.

— Som du vill.

— Sofia Werder. Den stackars flickan har hoppats mycket på det . . . Nu måste jag säga henne att det är omöjligt. En vanhedrad man. Var kan jag nu få arbete? En tiggare är jag; man kan inte föda en hustru med landsvägens stenar. Ensam ska jag gå bort medan den arma flickan får begråta sin ungdoms vårs förhoppningar . . . Han gjorde en kort paus, tog ny sats, fick starkare liv i rösten och lyfte huvudet ett par tum:

— Helt kort tid sedan började vi tänka på bröllopet . . . Jag var just hos Werders på lördagen för att resonera om det. Sofia var så vacker i sin lycka, ni skulle sett henne, nådige herre. En ringa flicka, passande en ringa man som jag — men det vet ni ju. Sofia måste arbeta, och kanske . . . Hon är duktig också och skicklig i alla hushållsbestyr. Det var min tanke att hon här kunnat överta . . . jag menar efter hushållerskan.

Nu suckade han djupt och torkade med avvigsidan av handen ett par villiga tårar.

Stackars karl, tänkte Zabielski, hans kärlek till flickan kan ju ändå inte vara hyckleri . . . Han sökte påminna sig flickan Werder, men mindes bara en förvuxen backfisch med platt ansikte och stora händer och han erfor ett egendomligt beklämmande medlidande. Förvaltarens lilla roman med arrendatorns dotter föreföll honom ödmjuk och vacker. Lämplig, i det hela.

— Hör nu, Janko, började han osäkert, men den andre bara talade vidare:

— Vad blir väl av henne, den arma Sofia! Hon kanske dör av sorg, hon har en hel och hängiven natur. På mig själv tänker jag inte nu. En vanärad man!

— Hör nu, Janko.

En kort stund var det tyst i rummet. Så trädde förvaltaren ett steg, ett enda steg närmare, och i en annan ton upplyste han:

— Arrendatorn på Sיעle är nyss död. Jag glömde i går, jag var alltför uppskakad. Han begrovs förra veckan . . . Det blir svårt att finna en ny, en som känner trakten.

— Jag får väl tala med grannarna.

Men Jankowski föll på knä.

— Nådige herre, kom det med förtvivlans intensitet, ni förstår säkerligen vart jag syftar. Jag spelar inte längre, bjuder inte till, vill inte be mer. Jag ligger här för era fötter och kan icke annat. Om ni ville tro på min ånger, mina samvetskval! Ja, jag har brutit, men jag är också bruten. Tro mig herre, förlåt mig . . . för Sofias skull! För er egen fru gemåls skull, som gör er lycklig! För era vackra små barns skull! . . . Låt mig få arrendera Sיעle på ett år — på försök.

Efter hans ord blev tystnaden djupare än någonsin. Där kom ju ett utmärkt uppslag: skicka bort skurken såsom han lovat vännen och så placera honom på Sיעle i stället. Zabielski harskade sig lite.

— Nåväl, sa han och försökte hålla tillbaka sin lättnad, arrendator på Sיעle må du då få bli . . . på ett år . . . på försök.

Ett par timmar senare reste godsherrn. Han var själagläd. Förvaltaren packade hans kappsäck, borstade hans eleganta rock, stödde honom när han steg i vagnen och knäppte fotsacken samt bugade till marken sedan han slutligen befallt kusken att sätta i gång.

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

Naturligtvis stod en hop barn, kvinnor och sysslöst folk runtom. Sedan vagnen försvunnit bakom dammolnet i allén, vände sig allas blickar mot herr förvaltaren som stod rak, reslig och ung igen, en stilig karl, det kom flickorna inte ifrån.

— Konrasj, befallde han och Sasja och Jazenty och du Stefanek! Jag flyttar till Sielce i morgon. Och du Vincenty springer ner till byn och befaller Ruben att genast komma upp. Strax. Fort. Marsch med er nu, åsnor!

Så gick han in och satte sig vid sitt bord. Några minuter dröjde han med höjd penna, tveksam, sökande passande ord. Hans ansikte strålade. Med övvad stil och en del stavfel skrev han:

Käre Boleslaw.

Efter två dagars betänkande vill jag nu inte längre dröja med att meddela dig, jag beslutit mig för giftermålet med din dotter, den väna Sofia. Min nådige herre som varit här ett par dagar har givit mig Sielce arrende såsom belöning för min tjänst, jag är lycklig att för dig omtala denna glädjande händelse. Jag kommer i morgon till Obol på väg till Sielce, ty jag flyttar genast dit.

Jag kysser din hustrus och min Sofias händer och slutar i hast såsom alltid

din hängivna
Pawel.

F E D O R

I

En vinterdag efter slutet av Krimkriget, det måste varit år 1857 eller 58 kanske något år senare, i november eller december, anlände en transport av under kriget svårt sårade till min polska morfars gods i mellersta Ryssland, närmare bestämt Vitryssland. Barnen i huset, de par äldsta var då sex eller sju år, blev i högsta grad upplivade av underrättelsen om en sådan konvoj, då bud om den kom från byn medan barnen som bäst lekte ute i snön. Vintern kommer ibland tidigt i dessa trakter med snöfall i veckotal, de grå byarna ligger som hopkrupna och liknar mest en flock jättefår förlorade i det vita, från skogarna händer att vargar smyger ända fram in på husknutarna. Just för vargarnas skull var barnen förbjudna att lämna gårdsområdet och en gammal livegen var satt att vakta dem.

Den gamle livegne hette Makar och barnen var honom särskilt tillgivna; han var sannerligen också den frommaste och mest eftergivna vårdare.

Barnen lekte krig. De vuxna hade ständigt talat om kriget och ekot nådde barnaöronen. Varje dag hade man hört fadern-godsägaren prisa hjältarnas bragder och glädja sig åt den ära som tillkom dessa. Kriget hade för de små inte varit annat än ett spännande äventyr där man vann berömmelse som ingen annanstans. Men barnen hade märkt att deras Makar inte tyckte om det.

— Varför inte, Makar? käxades det, man ville ha honom att ställa upp skäl mot lovprisandet.

Men han bara skakade på huvudet, suckade och gjorde korstecken på korstecken.

Av en händelse fick den unga skaran slutligen en dag veta att Makars yngste son, Fedor, en senkommen son åt den åldrade mannen, när kriget förklarades blivit utskriven som soldat. Makar hade varit

förtvivlad, Fedor var hans älskling och hans skatt, en vacker gosse och så begåvad att det satts i fråga hos herrskapet att kosta på honom en eller annan utbildning. Men kriget kom i vägen och när godsägaren blev ålagd att sända ut en viss kontingent soldater hade han bland andra utvalt just Fedor.

Möjligen tänkte han sig därmed bereda ynglingen tillfälle att utmärka sig, att bli en heder för godset, för byn, för alla dem som känt och tyckt om honom. Men det kunde också ha berott på en slump. Till Makars sorg togs ingen hänsyn, det var inte brukligt att de underhavande på ett gods ventilerade sina bekymmer inför de höga herrskapen. Sorger är något ingen kan undgå . . . Och nu hade Makar inte hört av sin son på mer än ett år.

Konvojen med sårade hade emellertid skapat en inte ringa förvirring i byn, eftersom ingenting var förberett. Kosackerna som skulle hålla samman konvojen och sörja för ordning och annat nödvändigt smällde med sina piskor där de red bygatan fram och gav order som ingen åtlydde.

De sårade eller sjuka måste inkvarteras före mörkrets inbrott, men utsikten att lyckas med det fanns knappast. Starosten hade lagt sig sjuk för att komma ifrån det hela. Han var för sjuk att ens kunna tala.

Godsherrn kom då ut på trappan till det stora vita huset och befallde utan vidare att samtliga slädar skulle köra upp på hans gård. Han var snabb att fatta beslut och han kunde också se till att ingenting strejkade. Gårdens ena flygel, kallad gästflygeln, som för tillfället stod tom, skulle ögonblickligen ställas i ordning. Över golven i samtliga rum skulle halm läggas ut i tjocka lager och över halmen lakan. Förråden av filter var stora och de tömdes. Hans hustru som nästan alltid var sjuk, lät i en länstol bära sig över till gästflygeln och såg efter att halmen var ren och låg tjockt nog. Och i skymningen kom slädarnas långa rad långsamt uppför backen från byn och stannade för att lossas, en och en.

Körsvennerna hojtade men de sårade var tysta. På natten dog sedan en av dem. Han hade inte uthärdat den prövande väntan i ökande köld.

Barnen hade inte varit sena att försumma kallelsen till sovtid. Gynnade av den allmänna uppståndelsen såg de hur de sårade fördes in i flygeln. Många bars, andra hjälpte varandra stapplande. Nästan

alla var dödsbleka, med håliga ögon och Natalia barnsköterskan hördes till en av köksflickorna säga att stackarna var alldeles förbi av den långa färden i de obekväma öppna slädarna och att godsherrn sagt att han ämnade behålla dem i huset inte över natten men i minst två veckor och helt och hållet på egen bekostnad sedan han sett i vilket skandalöst tillstånd de befann sig . . .

Barnen lyssnade gapande, småningom skrämnda.

Starosten i byn skulle minsann få veta vad man tänkte om honom, sa Natalia skadeglatt.

Barnen hade man i villervallan glömt bort. De sökte sig slutligen tillbaka till Natalia och stod där darrande av köld och spänning. Men så snart Natalia ville föra in dem och köra dem i säng, envisades de att få stanna. Då stora sjuärsflickan började gråta av trötthet och fasa, tillropade en av de sårade henne några tröstande ord och log mot henne. Det blev sedan hon som i hög ålder berättade alltsammans för mig. Hon mindes allt närhelst hon ville som om det bara skett någon vecka tidigare. Människominnet är ett stort underverk, sa hon.

Under de par veckor, eller kanske tre, som soldattransporten vistades på godset i Vitryssland dog fem av de sårade. De flesta av dem hade undergått amputation och blivit illa vårdade — nåja, illa vårdade blev de väl alla, det var så på den tiden.

2

Emellertid blev barnen senare strängt förbjudna att vistas i eller närma sig flygeln. Deras mor, frun i huset besökte de sjuka ett par gånger, buret i sin länstol och måste båda gångerna sedan gå till sängs av upprördhet. Men hennes make som inte var lika blödig besökte sina gäster varenda dag för att tillse allting i egen person. Berätterskan, hans dotter kunde i minnet tydligt se honom för sig, hans långlagda ansikte där ett leende var sällsynt. Hans gång var långsam och värdig när han skred över gården bort till flygeln, alltid på tre stegs avstånd följd av Makar som bar en stor korg full av tobak, bröd, äpplen och konfektyrer som delades ut.

Några av de sårade hade fått tarmarna söndertrasade, andra hade lidit av dysenteri (på smitta tänkte man inte) och mätte därför

illa av de uppskattade gotterna. Åt dem lät godsherrn då koka en dryck av honung och hälsosamma örter. Han ville gärna gälla för att vara läkekunnig och kanske var han det.

Några av de sjuka blev småningom glada och språksamma, andra talade aldrig. Men medan de två gick ur rum i rum, frågade Makar var och en efter sin son Fedor. Han beskrev honom utförligt och frågade om och om igen, ty det gick många historier om dödförklarade soldater som efter mer eller mindre lång tid återkommit till hemmet fullt helbrägda.

Godsherrn gjorde ingen anmärkning på Makars förehavanden, om än gubben ibland blev efter med sin korg så att herrn måste vänta, men han ryckte lite på axlarna åt den gamles lönlösa envishet. En finurlig kirgis hade uppmuntrande sagt:

— Du, kanske de tagit ut din son till befäl och i så fall reser han en annan väg. En mycket bekvämare färd, må du tro!

Men detta vågade inte den fromme Makar tro på, det skulle varit övermod och kanske straffas av den Ende som till sist bestämmer allt.

Så kom emellertid tiden för transporten att fara vidare, och nu fick äntligen barnen vara med. Eller fick de möjligen inte, men barn har många utvägar att smyga sig in där man minst väntar dem.

De sårade hade anhållit om att sista kvällen före avresan få komma upp i vår stora sal, sa berätterskan, de ville visa sin tacksamhet för så mycken godhet som visats dem genom att sjunga för oss. Det var det enda de hade att ge, och deras anhållan godtogs.

Alla samlades i den stora salen i huvudbyggningen, herrn och frun, de par äldsta barnen, guvernanter, inspektör och skogvaktare, bokhållarna, husläkaren och så gott som allt tjänstfolket, bland vilka naturligtvis Makar. Salen var verkligen ett spatiöst rum, fyra fönster längs med vägarna avdelade i fält på vilka det målats romantiska ruiner, belägna i fantasilandskap, allt i grått och sepia. Mellan fönstren stod halvrunda bord där man ställt silverkandelabrar med ljus som flämtade och osade i draget. Men det stora bordet i rummets mitt var bortflyttat, där skulle gästerna få plats. Golvet var rikligt försett med ren halm och på den kunde man sitta eller halvligga efter behag.

Tänk er nu gästernas inträde i denna festliga sal. Sannerligen en enastående skara under talgljusens fladdrande sken. Där fanns lama som andra fick bära, där var enbenta och halta. Ett par kom kry-

pande på alla fyra, de tyckte det var lättvindigare än med de tunga kryckorna. Några hasade sig fram, amputerade tvärs över båda låren. Flera hade inga händer eller bara en hand, eller inga fingrar, andra var blinda, ett par av dem hade ansikten . . . å, sådana ansikten! Men alla slog sig tacksamt ner på golvet, en hög mänskligt elände, ur vilken sång med ens började ljuda.

Vad de sjöng mindes inte berätterskan. Antagligen folkvisor från de olika hemtrakterna, troligen också krigarsånger, både tvåstämmigt och trestämmigt. Men själv såg jag mer än jag lyssnade sa berätterskan. Dessa olyckliga människor var de första vittnen från ett krig jag konfronterades med. *J'en étais malade . . .* Mina blickar häftade vid dessa varelser utan att kunna släppa dem. Nyss var jag lycklig, feberhet av förväntan medan jag så gott jag kunde hjälpte till att göra i ordning för gästernas mottagande — och nu. Bredvid mig snyftade någon kvävt, kanske var det min mor. Men mina egna ögon var torra, det var bara min strupe som värkte.

Barnets nyfikenhet segrade dock över alla de stridiga känslorna. Det fanns så mycket att se, vi satt med gapande munnar. Långt senare hördes vid ett tillfälle vår mor säga att man gjort orätt som tillåtit sex-sju års barn att bevittna de scener som upprullades och jag var glad åt att hon inte tidigare kommit på den idén.

Förfriskningar bjöds runt: te, kvass, vinbål, olika sylter och varierande bakverk. Det är troligt att jag själv tilläts bära omkring något fat med kanderade fruktbitar. De olyckliga varelserna på golvet halm tog för sig, ögonen glittrade till, de tackade ödmjukt, drack och åt. Några av dem sparade ihop små högar gott åt sig för att senare njuta det i enrum.

Det fanns en bland de mest illa åtgångna som jag särskilt lagt märke till, jag kunde inte låta bli. Även det förskräckliga kan locka. Av hela hans ansikte fanns så gott som ingenting kvar mer än ett öga, djupt begravet i en röd, ännu bara knappt läkt köttmassa, och så munnen över vilken gick ett par grymt vanställande ärr. Jag såg hur han tog ett glas, kastade huvudet lite tillbaka och stjalpte ned glasets innehåll i denna hemska mun.

Sedan vände han sig åt vårt håll och såg med sitt enda dunkla öga rätt på mig — det föreföll mig att så var — och så började han plötsligt ensam sjunga en sång som var mig välbekant. Det var en sång från vår egen hemtrakt.

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

Han hade en stark och säkert en ovanligt vacker stämma. Sorlet som småningom uppstått i salen medan trakteringen kringbjöds tystnade fullkomligt, med ens lyssnade alla på den sköna sång som så oväntat stämts upp. Tänk er nu bara detta uppåtvända ansikte som inte längre var ett mänskligt ansikte, utan en uppenbarelse ur ett för oss fjärran ve, men ändå mitt ibland oss, i full belysning från de osande fladdrande ljusen — medan ur detta ansikte, inte mer ett ansikte steg dessa underbart gripande toner. Det var en sorgsam sång, jag har glömt orden, sa berätterskan, men de tycktes mig, så som jag ändå kan minnas dem, tolka hela mänsklighetens klagan.

Många i salen grät öppet, några lät höra en skrikande gråt.

Då hände något.

Med ens reste sig gubben Makar från sin blygsamma plats i ett av rummets hörn, störtade fram till sångaren och föll på knä intill honom, grep om honom med armarna och ropade högt, jag kommer ihåg det, tre gånger ropade han:

— Fedor! Fedor, Fedor! Min son!

Han hade känt igen sonens stämma, där det förmenats honom att känna igen den älskades ansikte.

Sången tystnade tvärt.

Alla såg vi hur Makar med sina darrande gubbhänder började smeka och åter smeka det vanställda ansiktet och vi hörde Fedor mumla:

— Jag ville inte att du skulle veta det, far, det hade varit bättre . . . Varför skulle jag nu sjunga? Jag skulle rest i morgon och du skulle fått tro att jag var död, det hade varit bättre.

Men gubben kysste hans händer, lyfte upp hans händer, av vilka den ena var förfrusen och förstörd, såg på dem med obeskrivlig ömhet och svarade bara med att åter och igen upprepa:

— Min son, min son, det är äntligen du.

Snart bröt väl alla upp. De sjuka som burits över från flygelbyggnaden bars nu tillbaka. De som kommit på bår fördes tillbaka på samma sätt. Och tidigt nästa morgon körde slädarna fram, kosackerna som sovit i stallet visade sig igen på sina små hästar, manade, eggade, såg till att konvojen äntligen kom i väg. Några av de sjukaste bönföll om att få stanna åtminstone någon tid ännu, jag kan inte annat tänka än att det bifölls. Men allt det här senare har jag glömt, medgav berätterskan. Jag minns inte ens hur jag på kvällen kommit förgråten ut ur salen och i säng.

FEDOR

Naturligtvis behöll vi Fedor hemma, men han levde inte vintern ut. Han hade svåra inre skador och hade själv förstått att han inte kunde leva länge.

Jag växte upp, sa berätterskan, och genom alla år minns jag Makar bland tjänarna på vår gård. När livegenskapen upphävdes flyttade han inte bort som ett antal av de andra. Han gick alltid böjd, tyst och grubblande. Gentemot oss ungdomar begagnade han varje tillfälle att visa hjälpsamhet och vänskap och vi besvarade innerligt hans tillgivenhet. Men om krig talade vi aldrig mer.

VÄRDSHUSVÄRDEN

JAQUEMIN

I

Den vintern tillbringade jag hos mina franska släktingar i en garnisonsstad mot gränsen till Tyskland. Jag fick lära mig rida och med min lärare, en underofficer av äldre årgång, fick jag göra en del turer utåt landskapet. En dag passerade vi värdshuset i en vacker liten by och min i regel mycket tystlåtna lärare berättade då historien om värdshusvärdens Jaquemin som blivit legendarisk. Jag berättar den vidare så gott jag kan och minnet tillåter.

I början av 1870, medan alltså Elsass och Lothringen ännu var fransk mark, levde i en liten by utanför Aspach värdshusägaren Jaquemin, en man då i sina bästa år, men klumpfot.

Jaquemins värdshus låg mitt i byn och i den trevliga krog salen på nedre botten fanns han i skjortärmarna, ledigt linkande mellan borden och stod själv för serveringen. Vid borden satt karlar med solkiga kortlappar i händerna och tog sig ett parti och bakom disken härskade värdens syster, den gladlynta Joséphine. Genom fönster-rutorna sken solen från molnfria himlar, över dörrtröskeln hoppade grannens höns in och vickade med huvudena, var alldeles som hemma och såg högfärdiga ut.

Jaquemin var inte högfärdig, han. Han var, som sagt, klumpfot, och hans stora nummer, som skapat mycket av hans popularitet, bestod i att han mitt bland alla gäster och bord, bland höns, kattor, hundar och tillskyndande barn, exekverade en solodans, figurer ur en nästan bortglömd bondkadrilj från hans farfars ungdom. Jaquemin satte därvid i golvet ömsom den riktiga och den dåliga foten, först tå och så klack, och så båda klackarna i taket, ja, bokstavligen såg det så ut, och alltihop gick med en snurrande fart. Av den ursprungliga kadriljen fanns i själva verket inte mycket kvar, Jaquemin hade själv bättrat på den allteftersom han var i lynne, och som

VÄRDHUSVÄRDEN JAQUEMIN

hans lynne oftast var förträffligt, hade solodansen småningom nått en hög grad av fulländning och frigjordhet.

— Dansa lite, Jaquemin! hette det om aftnarna.

Men inte vem som helst fick se Jaquemin dansa; ibland måste man nöja sig med att höra honom berätta historier, och det var inte illa, det heller. Det var historier!

Jaquemin hade haft en farfar — uppslaget till kadriljen — och historierna rörde sig om denne farfar. Farfar hade varit med i Napoleons fälttåg och hade frusit av sig en fot i Ryssland, och när sedan hans son föddes hade denne fötts med fel på foten, en märkvärdig egenskap, som fortfor att gå i arv som ett hedersmärke för ättlingarna . . . Vad kadriljen beträffar, hade farfadern varit en så obekvärlig dansmästare att han en gång fått lov att komma upp på en hovbal hos kejsaren av Österrike i Wien, och trots foten redan var förfrusen, hade han dansat för hela hovet, så simpel grenadjär han var. Jaha. Det var 1812, sa Jaquemin. Och drottningen av Preussen hade klappat i händerna, så att hon spräckt handskarna. Ett vackert fruntimmer var hon, hade farfar sedan intygat, och det hade varit en känd sak i Europa på den tiden. Annars hade det inte varit så mycket med dem där borta, varken damerna eller andra. Damerna är bäst i Frankrike som var man vet, sa han, och vad karlfolket beträffade åtminstone på slagfälten, hade man mest fått se ryggstycket på dem. Man hade klått dem och sedan hade man bjudit dem att hälsa på i Paris och lära sig lite fasoner. Ty missunnsan var man inte på den tiden.

Vid borden satt Jaquemins gäster och ofta skrattade de; men ibland blev de lite rörda också, ty Jaquemin kunde också slå på den strängen, och då talade han om det gamla Frankrike och det gamla gardet och de gamla strålande dagarna, när hans farfar varit med.

Hur Jaquemins tankar än kretsade kring tider av ära, makt och stor härlighet, särskilt för krigaren, var ingenting honom mer främmande än föreställningen om ett krig i verkligheten. Den dag kriget bröt ut, det riktiga kriget, 1870, förstummades Jaquemin. En kort tid av oro hade föregått det med vilda rykten och otroliga förklaringar, men vem sitter väl i en liten vinodlarby, flera mil från närmaste stad, och är beredd att strax ta slikt på bleka allvaret?

Det bleka allvaret kom ändå. Det blev brått i hemmen att rusta ut son eller söner, eller till och med familjefäder, och de som i dessa

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

dagar kom in till Jaquemin för att dricka ett avskedsglas, de hade inte längre någon tanke på att be värden dansa. Rädd var man inte, bevars väl, och inte precis ledsen heller; men något nytt och ovisst hade kommit in i tillvaron och de gamla gängorna hade gått ur led.

Bakom disken satt Jaquemin's syster den glada Joséphine och dolde inte sina tårar, ty hennes fästman var med bland de första som ryckte ut. Kunderna kom fram till henne med några vänliga ord mellan glaset och de som själva var på väg bort lovade att framföra hälsningar, om man råkades.

— Han kommer hem som löjtnant! sa de, och då log Joséphine mitt i gråten, ty en löjtnant, det är något ändå för värdshusvärdens syster.

Tiden gick. Den ena dagen kom ett segerbud, den andra ett sorgedbud, och småningom blev sorgedbudet de flesta. En morgon stannade en konvoj med sårade utanför Jaquemin's dörr, och han haltade ut, bjöd på vin, spenderade och trugade: bästa vinet bjöd han på, betalt tog han inte.

— Stackars gossar, sa han bara: Drick, det gör gott i kroppen. Jag bjuder.

Han frågade:

— Var kommer du ifrån? och du?

— Från Normandie. Från Bretagne. Söderifrån, svarades.

— Drick, bröder, bad han dem alla.

Men en annan gång blev det preussare som kom, en patrull som red genom byn. Tyskarna tittade sig omkring, det var stora karlar på höga hästar, men allt var fredligt omkring dem. Det var till och med vänligt solsken, en härlig dag. Truppen stannade utanför Jaquemin's dörr — ännu hade ingen människa setts komma genom den byn utan att stanna just där.

— Hallå! ropades: Något att dricka. Fort! Raska på! skrek de.

Jaquemin var inte mer än värdshusvärd och han sa inte nej, men han såg mörkt på fienderna och farfars ande uppfyllde honom. Dessa alltså, dessa rundskallarna, de skulle vara ättlingar till dem farfar sett rygglutet på! Och hur uppträdde de inte! Dricka! Hallå! Hur många är ni i byn? Fort! Raska på! Var är vägen hit och dit?

— Se efter er väg på kartan, om ni har någon, svarade Jaquemin med händerna i fickorna.

VÄRDHUSVÄRDEN JAQUEMIN

— Var hövlig, karl! sa preussarna. Och ta ner trikoloren från flaggstången där, för nu är det vi som är herrar i landet.

Därmed red den lilla truppen bort efter att ha lämnat ett kvitto som Jaquemin rev sönder i vredesmod.

De underligaste rykten kom emellertid till byn: att tyskarna satt sig fast i Aspach och lite varstans i trakten, det var ju ett faktum men kunde vara en tillfällighet. Besynnerligare var talet om att de skulle vunnit stora slag, att de trängt ända fram till Paris. Kejsaren sjuk, generaler tillfångatagna, stora förräderier — allt flög i luften som olyckskorpar. In i hemmen trängde de smärre men likväl också bittra sorgebuden: en son hade blivit borta, eller en far, eller en fästman. Fästmannen var Joséphines.

Det var som en mardröm alltsammans. I Versailles satt höga herrar och pratade och bestämde. Vem ska ha Elsass, hur ska vi dela på Lothringen? Ingen frågade efter vad t.ex. Jaquemin skulle mena ifall han för alltid tvingades ta ner den vackra trikoloren. Mycket värre, man frågade inte ens borgmästare eller präster eller andra herrar som betydde mer än han. Man frågade helt enkelt ingen — och en vacker dag, vad säger jag, en grå och grym dag var allt avgjort:

— Ta ner trikoloren.

Jaquemin tog ner den med egen hand, vek ihop den stora duken och bar in den i sitt sovrum. Hans ansikte var bistert, hans fot tung och lugn. Flaggan la han i botten på sin klädkista och till Joséphine sa han:

— När jag är död, vill jag bli svept i flaggduken.

— Kan det passa sig för den som inte varit militär? frågade systemen.

— Det passar sig för mig, svarade Jaquemin. Det passar min farfars sonson.

Den första sorgen efter fästmannen bleknade och Joséphine blev gift med en annan. Bakom disken i krogrummet satte Jaquemin i stället sin hustru, ty han hade själv gift sig trots han inte mer var i sin första ungdom. Han fick barn, barnen växte upp, de gick i skolan och fick lära sig tyska. Det var ett av de första nymodiga påfunden. Men den som talade tyska i Jaquemins hus, barn eller

främling, kunde vara säker på att bli bemött som det anstod Napoleongrenadjärens sonson, och var det så den mest ansevärda gäst, sattes sämsta vinet fram och gavs ingen råga på ölet.

Det flyttade fullt upp med tyskar in i landet, det var den andra nymodigheten. Godsen kom i nya händer, tysktalande arrendatorer åkte om lördagarna in till staden. Också dessa herrar lydde lagen som bjöd att stanna hos Jaquemin när man kom förbi; men ifall något tal om värdshusets eller värdshusvärdens gamla muntra rykte nått deras öron, måste de förvåna sig: ty för dem var salen tyst och korrekt. Och när ett nytt värdshus, ett konkurrentvärdshus öppnades, började de gynna detta.

Sedan Jaquemin blivit av med alla tyska eller tyskvänliga kunder, lättade lufttrycket, men också kassan. Det började gå en smula utför med välståndet; vigören hos honom själv tog också av. Historierna om kejsarn och hovet i Wien kom sparsammare, långa tider inte alls, och med dansen var det slut.

— Det passar sig inte, svarade han, om gamla vänner frågade: Man kan vara vid gott lynne ändå, rundade han av.

Ty sitt goda humör kunde han inte lägga bort. Och var hans affär också inte så allbehärskande som förr i byn, återtog den likväl småningom sin rangplats som dess trevligaste tillflyktsort. Om kvällarna satt karlar där igen med svartnade kortlappar och byhistorierna viftade in genom dörrar och fönster och ut igen och kittade ihop fordom och nu.

Under de första tio åren talade man om kriget som om det varit i går. Under nästa tio talade man redan mindre om det. Efter trettio år hette det någon gång:

— Far min var med, han.

Men när fyrtio år förflutit var det inte längre många som till vardags förde det på tal. En ny generation av vuxna män fanns som inte sett mycket av det gamla, utom Jaquemin, naturligtvis.

Det är möjligt att hans gammalmodiga rökiga sal och han själv därför blev dem värdefull. Det är möjligt, att det kändes som om röster alltjämt viskade något där inne på det tarvliga värdshuset, röster som längesen tystnat under gravkors... Livet gick sin gång, nya vanor, nya förordningar, nya människor. Men Jaquemin's namn höll kvar det förflutna.

Hur gammal var Jaquemin när man började skriva 1914? Över

VÄRDHUSVÄRDEN JAQUEMIN

åtti år, om han bar syn för sägen, kanske åtskilligt mer. Hade han någonsin sett bra ut, den gamle fransosen, var det obevekligt förbi. Han var kutig, senig, grå, full av rynkor. Hans äldste son skötte värdshusrörelsen, var nu en fyrtio års man och lite halt av en höftsjuka som liten. Så sa doktorn, men gubben visste bättre och tänkte på arvet från åldfadern med den förfrusna foten, medan han själv satt i solen och värmdes sig i kretsen av barnbarn. Han hade blivit tystare mot förr.

Och nu var det krig igen.

Samma oro, samma surrande prat och undran och tusen rykten alldeles som för mer än fyrty år sen. Men nu gick de unga karlarna ut i en annan uniform, den en gång avskydda. De var söner av dem som blött för Frankrike, men nu spelade regementsmusiken *Wacht am Rhein* . . . Vad de möjligen kände visade de inte, men inte olikt 1870, kom de in till Jaquemin för att få ett avskedsglas.

Den gamle tog dem i hand, den ene efter den andre. Men han hälsade dem bara med tystnad: krigslycka kunde han inte önska dem, och det visste de och begärde det heller inte.

— Farväl, Jaquemin, sa de: Stå på dig bra, du!

Om dem själva talades inte.

Bland de sista som kallades ut, var Jaquemin egen yngste senfödde son. Den gamle tog farväl av gossen lika stumt som han tagit farväl av byns andra ungdomar. Han lyfte sina gamla händer, rörde vid och strök över den främmande uniformen över sonens bröst. Det sved i hans ögon, händerna darrade och han tryckte den unge intill sig, men fann inga ord.

— Adjö, far, sa ynglingen: Mätte allt gå er väl härhemma.

Gick man upp i byns kyrktorn, kunde man se ända till franska gränsen. Jaquemin hade varit däruppe i sin ungdom, men inte nu på många år. Men den morgon de sista värnpliktiga dragit bort tog han ett matsäcksknyte och bad kyrkvaktaren om lov att få gå upp i tornet. Kyrkvaktaren var en tysk från andra sidan Rhen, men han fann inget ont i gubbens begäran. Långsamt bar det uppför alla trapporna, färden drog länge om med alla vilostunder, men när

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

gubben slutligen var framme blev han också sittande där tills natten föll på, väntande, genomletande horisonten med sin ännu skarpa blick.

Det talades i byn liksom för fyrtio år sen om fältslag och man fick veta mer än då; det var nyheter så gott som varenda dag, de affischerades på husknutarna. Men aldrig hade det varit så svårt att reda ut vad man borde eller ville tro. Därför satt Jaquemin varje dag i tornet och trodde sina egna gamla ögon bättre än tidningarnas prat.

Det var sina egna han satt och väntade på.

Nu skulle de väl äntligen visa sig igen, rödbyxorna, sönerna till konvojen med sårade anno 70, då han för ingenting trugat och bjudit sitt bästa vin! Pojkarna från Normandie och Bretagne och från Medelhavskanten. Det var en saga han tusen gånger muttrat för sig själv och som envist hållit honom levande kvar i livet.

Och så kom en dag äntligen budet:

— Fransmännen har ryckt in i Aspach.

— I dag stannar jag hemma, sa gubben.

I rummet en trappa upp gick han och stökade. Den gamla kläd-kistans gnisslande lås låstes upp, en knotig hand stacks ner till botten och kände varsamt på den sträva flaggduken, den omsorgsfullt dolda skatten. Ute på bygatan sprang pojkar och ropade, höns och gäss flaxade skrämnda med vingarna. Ett sus, en vindil, och ändå tyst som en söndag: inget hamrande i smedjan, inget skrammel i köken. Ryktet hade flugit in i byn.

Klockan ett kom de första fransmännen. Rödbyxor hade de inte mer. Sak samma. Det var en liten kavalleripatrull. Den stannade på torget framför Jaquemins hus. I spetsen red en ung löjtnant. Från alla håll strömmade byfolk till.

Löjtnanten förde upp handen till tecken på att han ville säga några ord. Men i samma nu fästes blickarna på Jaquemins hus, först några blickar, en och annan, så allt fler och till sist alla. Uppför flaggstången hissades långsamt den fladdrande duken av en gammal trikolor.

Och när den nått toppen och ånyo bredde ut sina färger och sin symbol hälsad av ett hänfört rop, såg några av dem, som stod där nere också något annat: en gammal vithårig man som vid fönstret en trappa upp låtit sitt huvud sjunka i händerna och sedan inte rörde sig mer.

FRÖKEN ELISABETH

(1914)

I

Bakom fönstrets långa spetsjalousier sträckte fröken Elisabeth fram sitt bleka ansikte, rädd att bli sedd. Det passade sig inte med detta spejande och spejande nedåt den som oftast ändå tomma, vita och dammiga gatan: en nordfransk småstadsgata utan ringaste ovanlighet. Det hade hon blivit lärd som barn, och ehuru numera ingen fanns att komma med tillrättavisningar, och ehuru, efter all sannolikhet, lika litet någon människa fanns som observerade henne, hennes göranden och låtanden vid denna avskilda gata — nej, kanske inte ens någon som någonsin tänkte på henne, var hon likväl alltid lika försiktig och skygg.

Slog en dörr igen, spratt hon till. Hördes nerifrån farstun en främmande röst, började hennes stackars hjärta slå med dubbel häftighet. Ögonblickligen inställde sig då fantasierna: det var säkert ogärningsmän, som kom och hörde sig för innan de — kanske redan nästa natt — utförde sitt dåd! Hon var rädd.

— Tala aldrig med främmande, hade modern sagt då hon var liten. Man kan aldrig veta. Det finns, det finns verkligen människor så elaka, att de för bort små barn, dödar dem, skär sönder dem i bitar och lägger dem i en säck. Sådant har hänt!

Och ehuru Elisabeth numera var långtifrån ett barn, följde barnomens mardrömmar henne alltjämt varnande. Och när den främmande rösten försvunnit, smög hon sig ned för trappan och frågade flickan i köket vad som stått på. Flickan svarade att det förvånade henne hur fröken aldrig lärde sig känna igen slaktarens röst. Men när fröken gått upp igen, ryckte hon på axlarna, och till sina bekanta sa hon rent ut vad hon tänkte:

— Fröken är snäll men lite tokig.

Fröken Elisabeth hade emellertid gått upp och återtagit sitt fina

broderi vid fönstret bakom spetsjalusierna. Men fantasierna var inte strax borta för det: ty tänk om flickan ljög? . . . Slaktaren, sa hon. Men det var ju fredag, fastedag, då man inte äter kött? Han stannar ofta ändå och pratar lite, när han går förbi, försäkrade flickan. Gott och väl med det, men vem garanterar att slaktaren är en rättsinnad person? Kanske ser han sig bara för och har Gud vet vilka planer . . . Nej, det fanns ingen ro i livet.

Sedan kriget bröt ut var det, egendomligt nog, som om det blivit bättre. Många familjer hade flytt ur staden, den långa, tomma gatan hade ett par veckor nu varit livlig och myllrande av fordon. Till och med boskap drev man fram där mellan de fina privata husens långa trädgårdsmurar, ty också folk från landsbygden flydde. Bakom jalusier hade Elisabeth betraktat skådespelet. Det gav distraktion; det ryckte upp en, det var ju äntligen något, man aldrig kunnat tänka sig.

När grannar och vänner kom och frågade Elisabeth, om inte också hon ämnade ge sig i väg, rätade hon emellertid upp sig och gav det beskedet, att en officers dotter stannar där hon blivit satt. Det där låter fint, men lite löjligt.

Hennes bekanta drog från staden: Elisabeth blev kvar. I grunden vågade hon inte lämna sitt hus, där hon kände sig hemma i var vrå. Hon förstod ju att de bortdragande snart skulle upphöra att tänka på henne, men övergivenheten gjorde ingen så stor förändring i hennes liv.

Från fönstret med jalusierna, salongsfönstren, fick fröken Elisabeth alltså se fienden tåga in i staden. Märkvärdigt, för dessa grå karlar, dessa illa beryktade preussare, var hon icke rädd. Eller var hon så rädd att hon inte förmådde känna något alls? Det är möjligt att en och annan skulle tolkat det så, som sett henne, dödsblek, stirrande ut över strömmen av det taktfast marscherande fientliga fotfolket. Men med ovedersägligt yttre lugn gav hon order om att porten åt gatan låstes, och att om någon fordrade att komma in, skulle inkräktaren först föras direkt upp till henne själv.

Tvenne av fiendens officerare inkvarterades på detta vis i hennes hus. Hon mottog dem med stel värdighet och ställde nedre botten till deras förfogande, samt behöll för sig själv ett par rum en trappa upp. Hon bemötte främlingarna med hövlighet, ty man ska vara hövlig, men utan ett ord eller en blick i onödan. Och då hon såg

flickan i köket kokettera med en av deras soldater, läxade hon upp henne.

— Ingen beblandelse i mitt hus, sa hon.

Tio dagar senare drevs fienden emellertid åter ut ur staden — och det gick fortare än man väntat. Fröken Elisabeths två officerare packade och var i väg inom mindre än en timme. Den ene av dem gav sig likväl tid att buga sig till farväl.

— Farväl, svarade hon ut i luften.

Kanske var han lite het av brådskan och av reträttens förödmjukelse och ropade i porten:

— Vi kommer nog tillbaka.

Men hittills hade de inte visat sig mer.

Så långt borta var de likväl inte, man hörde kanondundret som ett ständigt eko över den lilla staden; men de trupper, som numera emellanåt gick förbi fröken Elisabeths hus, var landets försvarare. Stadens folk började våga sig hem igen, visserligen inte alla, ty man vet ju aldrig vad som kan hända så nära den farliga zonen, men ändå en hel del av dem; och allt skulle åter varit sig tämligen likt från fordom, om inte ansiktena varit så mycket allvarligare, stegen mer brådslande, umgängeslivet nästan försvunnet. Särskilt för fröken Elisabeth var skillnaden ändå ringa; hennes gata var oförändrad — utom när soldaterna passerade och småpojkar då med ens dök fram i deras följe; men hennes hus och hennes lilla trädgård innanför den släta muren, var lika öde och tysta som de alltid varit.

Familjen hade, när de gamla levde, alltid förhållit sig ytterst exklusiv och Elisabeth knöt inga nya band. Hon visste inte hur man gör för att närma sig andra, hon förstod sannerligen inte hur människor bär sig åt för att bli bekanta, när de inte är släkt. De anförvanter familjen haft hade lämnat staden och deras hus, beläget rakt mitt emot hennes, hade sålts till främlingar.

Husets nya ägare var två: bror och syster; systemen mycket äldre än brodern, brodern en fyrtioårs man.

De hade snart efter inflyttningen gjort visit hos folket på andra sidan gatan, och hade blivit mottagna. Veckan därpå hade Elisabeth

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

och hennes mor gjort visit tillbaka, ty det hör till, men därvid hade det också stannat, ty man visste likväl ingenting om dessa nya, mer än att de var från en helt annan landsända och att de syntes för-mögna. Herrn i huset, herr Francis, sysslade, påstods det, med upp-finningar och han hade inrättat ett laboratorium åt sig.

När kriget bröt ut, hade han och hans syster hört till dem, som stannade i staden. De stannade som om ingenting hänt. De hade flera av de fientliga officerarna inkvarterade hos sig och de syntes inte undvika att umgås med dem; tvärtom, Elisabeth såg främling-arna och herr Francis samtalande tillsammans komma ut eller gå in genom husets stora port. Många i staden ansåg ju, att tillmötesgående mot erövrarna var klokt och hon klandrade därför inte herr Francis och dömde inte. Över de två tyskarna som bott i hennes eget hus hade hon inte fått anledning beklaga sig och det var ju möjligt att hon skulle funnit dem hyggliga, om hon, likt herr Francis, slagit in på en dylik klokhetens väg, men nej, det skulle burit emot och när nu lugnet återinträtt i staden var det bara med ett uns större nyfikenhet, med ett egendomligt, kanske lite pinsamt, men kanske också eggande oförklarligt något hon började ge mera akt på grannen.

Ibland kom han ut genom porten: Elisabeth fällde då sitt broderi ur händerna och lyfte försiktigt en flik av spetsjalousien. Han kunde bli stående stilla några ögonblick på trottoaren, tittande uppåt och nedåt den ödsliga gatan, visslande på sin hund, ögonskenligen gläd-jande sig åt sol och vackert väder.

Elisabeth såg han inte. Till Elisabeths fönster såg han inte upp. Hennes husfasad vette åt norr och låg i skugga och mörker, den kunde ju inte vara särdeles lockande att se på för den som vill ut och sola sig och njuta av någon vacker anblick. Men framför allt såg han väl inte ditåt därför att han inte hade den minsta tanke på husets ägarinna. Hon förstod det alltför väl: inte den ringaste tanke på henne — och hon blygdes över sitt spejande, över sitt hjärtas slag, spratt till vid minsta ljud, rädd att bli ertappad och avslöjad — och kunde ändå inte avstå från att speja.

När fienden lämnade staden hade herr Francis tyckts bli varken glad eller ledsen, varken allvarligare eller lättare till sinnes. Aldrig hade Elisabeth sett en människa med ett jämnare och lugnare yttre. Det blev ett behov hos henne att se detta manliga ansikte, tittande

hit och dit, ett behov att höra det trygga visslandet på hunden och att sedan följa den välbalanserade gestalten när den drog bort med en lätt cigarrettrök omkring sig. Hon lutade sig fram, följde honom med ögonen så länge det var möjligt, glömsk av faran att bli ertappad, utskämd, utskrattad. Och när han var borta satt hon sysslös, utan att kunna förmå sig lämna fönstret, väntande på att få se honom komma tillbaka. Det fick gärna dröja en timme eller två; hon var inte otålig.

Hon bekymrade sig allt mindre om möjligheten av rövare och inbrottstjuvar och då hon märkte det tänkte hon att kriget botat henne för hennes griller. Men herr Francis' närhet ingav henne också en dittills okänd förnimmelse av säkerhet.

Händer något, tänkte hon, då bor han ju så nära. Det är som en Försynens skänk.

Det var som om gatan upphört att vara gata, en plats där alla och envar har lika rätt att vistas, men ingen är hemma, en plats utan eget intimt liv. Gatan hade nu blivit en bro, hemligen bindande fröken Elisabeths tillvaro till den som fördes inom den stora bronsbeslagna porten till herr Francis' hus; och trots fortsatt, oförändrad enformighet, var den oroliga tomheten över hennes dagar bruten.

3

En solig dag i brytningen mellan vinter och vår, fick Elisabeth oväntat se herr Francis komma rätt över gatan, rätt emot hennes eget hus, rätt på porten. Hon hörde tjänstflickan därnere öppna, hörde rösterna, hans röst, hörde steg i trappan . . . Det gick runt för henne. Flickan visade sig i dörren och anmälde att herr Francis — "han, som bor mittemot" — herr Francis begärde att få tala med fröken.

Och där stod han, sådan hon redan sett honom så många gånger, lugn, i jämvikt, artig, kanske en smula fundersam.

— Jag har förebrätt mig, började han, att jag inte längesedan sökte upp er när ni hade sorgen mista er fru mor . . .

— Jag ber, svarade fröken Elisabeth och bad honom sitta ner.

Han såg sig lite omkring i rummet på sitt vanliga uppmärksamma sätt och fortsatte:

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

— Min syster är numera invalid, tyvärr; hon kommer aldrig hemifrån.

— Jag vet, svarade fröken Elisabeth.

— Det har också hänt så mycket på detta sista halvår, så oväntat mycket. Detta krig . . .

— Så oerhörda saker, sa Elisabeth.

— Men nu har vi ju lugn igen.

— Ja, sa hon.

— Det var skönt bli av med dem.

— Ja, det var skönt.

Därpå kom han till sitt ärende.

Han frågade om han inte för en del laborationer, experiment, skulle kunna få disponera den platta terrassen över en del av taket på fröken Elisabeths hus. Det vore en ovärderlig tjänst hon kunde göra honom genom att tillåta det. Han bad utsökt artigt om förlåtelse för sin djärvhet, men . . . Han gjorde antydningar om en uppfinning, som . . . Ingenting närmare. Han höll sina ljusa, obesvärade ögon lugnt riktade på fröken Elisabeth, såg hennes förvirring, log lite liksom för att hjälpa henne över den och syntes ta för avgjort, att hon inte skulle avslå hans begäran.

— Naturligtvis, svarade också Elisabeth, när han talat till punkt, naturligtvis stod hon mer än gärna till tjänst med en sådan bagatell. Han bugade sig.

Och, inte sant, trappan upp till terrassen gick direkt från vinden, han behövde inte störa någon, behövde inte göra intrång i våningen, kanske inte ens möta någon där?

Nej, det var alldeles så som han tänkt sig det.

Mycket bra. Utmärkt. Redan tycktes han ta det hela i besittning.

— En mycket originell takanordning, anmärkte han, han hade strax observerat den. Inte lik något annat i staden.

— Min far, svarade fröken Elisabeth, tillbringade större delen av sitt liv som officer i kolonierna och det blev som en reminiscens därifrån att få denna platta takterrass. Vårt hus ligger högt, högst i stan skulle jag tro.

Man kan däruppiifrån se vida omkring över hela landskapet.

— Mycket intressant, sa herr Francis. Helt visst en förtjusande utsikt.

Han satt kvar en stund, konverserande och artig. Hans blickar flög

omkring i rummet. På väggen, över ett bord med medaljer och minnen, hängde ett porträtt av fröken Elisabeths far i uniform och med hederslegionens stjärna på bröstet; bredvid porträttet hängde krigarens värja och epåletter.

— Ni är bra ensam numera, anmärkte besökaren sympatiskt, taktfullt.

— Ja, viskade Elisabeth.

— Om ni någon gång ville göra min syster äran av ett besök, skulle det glädja oss.

— Jag tackar för er vänlighet, sa hon. Jag ska gärna komma.

När han slutligen tagit farväl och gått, blev hon länge sittande utan att röra sig. Hon var på en gång bedövd, tacksam, tankfull. Det var en utomordentlig händelse i sitt liv hon genomlevde och hon gick i minnet igenom varenda detalj medan fantasierna som aldrig förut stormade in över henne.

Var det omöjligt, var det otänkbart, att dessa laboratorieexperiment på taket kunde vara början till ett försök att närma sig henne själv? Fröken Elisabeth påminde sig, hur hon hört berättas att herr Francis gärna ville gifta sig; det skulle varit för systemns skull han förblivit ungtkarl. Men systemen blev vart år sjukligare och kunde väl snart inte mer förestå hans hus. Var det då så alldeles otänkbart, att han kastat sina blickar på grannen och velat känna sig för?

Redan samma dags afton kom herr Francis tillbaka. Nu frågade han emellertid inte efter fröken och avvisade även hennes tjänstefolks anbud om hjälp: han ville bara själv börja ställa i ordning åt sig på den upplåtna terrassen. Inte besvära någon.

Nästa dag var han där igen, alltjämt ensam. Han stannade över nattens inbrott och gick inte sin väg förrän alla i huset gått till vila vid niotiden. Natten var stilla. Fröken Elisabeth hörde honom, försiktigt för att inte störa någon, tassa utför trapporna. Hon smög upp ur sin bädd och vågade sig fram till fönstret åt gatan: där såg hon en skugga glida över den tomma gatan och hörde därpå det dova ljudet av en port, som slogs igen. Ett par minuter senare tändes ljus i ett av husets rum därborta. Elisabeth stod kvar, oemotståndligt bunden. Och plötsligt såg hon fönstret till det belysta rummet öppnas och någon — *han!* — visa sig, blickande ut i natten, upp mot himlen, undersökande, liksom avvaktande. Så stängdes åter fönstret, ljuset släcktes och allt blev stilla natt.

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

Länge låg Elisabeth vaken, drömmande om honom, som nu efter välförrättat ärende sov sedan han en stund unnat sig den ensliga meditationen, sedd, som han trodde, av ingen.

Men under mina ögon är du trygg, tänkte hon.

Nästa dag klädde hon sig för besök, gick över gatan och ringde på hans port, frågade efter systemen. Den enklaste artighet fordrar det, sa hon till sig själv: Jag kan ju inte umgås bara med brodern.

Men den gamla fröken lät hälsa att hon var förhindrad ta emot.

Kanske ser systemen med ovilja det nya uppslaget i hans liv, tänkte Elisabeth. Och redan vaknade lusten att besegra denna ovilja, att vinna denna syster, att smälta hennes hjärta: Jag kan det, tänkte hon. Jag skulle äntligen få leva, jag skulle äntligen få bli mig själv, glömma mig själv och mina tusen små griller och bara tänka på en annan . . .

Vilken lycka!

3.

En ny tid rann upp för Elisabeth.

Vacker var hon inte och hon visste det; men också den fulaste har sin skönhet, den mest vanlottade sin stund, det hade hon hört, det byggde hon på. När herr Francis kom tillbaka till hennes hus, fann han henne allt oftare på sin väg. Än bjöd hon honom följa sig några steg i trädgården, än förfrågade hon sig om hans syster, och hon erbjöd dem båda sina tjänster. Herr Francis var artig, uppmuntrande, uppmärksam, men utan ett ord som gav mer än vem som helst kunnat ge. Ibland fixerade han henne visserligen med sina ljusa, skarpa ögon, tycktes överväga något — och lät det falla igen. Men hon, som nu också blivit skarpsynt, frågade sig med oro varför han höll tillbaka en förklaring. Väntade hon den, hoppades hon på den? Det visste hon inte, kände bara oron.

Mot kvällarna steg hennes nervositet. Ofta kom han i skymningen, gick hennes dörr förbi och direkt upp på terrassen. I huset mistrodde man honom.

— En vacker dag springer huset i luften, sa man, och hon hade måst strängt förbjuda all nyfikenhet, allt spioneri.

— Jag svarar för vad som sker här, hade hon sagt, och hon hade

givit herr Francis den ena av de två nycklarna till terrassuppgången. Men gåtan frätte också henne medan hon i den tysta natten, lik en avlägsen åska över slätten, hörde kanonernas mullrande bortifrån stridslinjen, vars tillvaro hon glömt bort.

4

Slutligen förklarade herr Francis en dag att hans friluftslaboratorium nu vore i ordning och att han inte mer så ofta skulle behöva komma till hennes hus, bara en och annan afton.

Då samlade Elisabeth sin djärvhet. Han hade kommit in till henne i hennes lilla förmak, där sybordet i antik stil stod intill fönstret med spetsjalusierna och den gamle kolonialofficerens martialiska porträtt hängde på väggen mellan värjan och epåletterna. Elisabeth böjde huvudet, där herr Francis lätt kunnat urskilja några vita hårstrån bland de bruna, och hon mumlade ödmjukt:

— Jag är så ensam, om ni visste så ensam. Kom därför någon gång, inte bara för ert arbete, utan också för min skull.

— Stackars barn, sa han medlidsamt. Ni bjuder mig er vänskap, fröken Elisabeth?

— Ja, svarade hon: Min vänskap . . . som ni säger, min vänskap.

— Också jag är ensam, sa han då, och jag tackar er. Jag ska säkert komma.

Han kysste hennes hand, tryckte läpparna respektfullt emot den och gick. Kyssen brände handen som ingen kysst förut, ingen på detta sätt — så tycktes det henne — ingen på sådant sätt att hon ens lagt märke till det. Hans ord tolkade hon som ett löfte, ty ännu hade ingen sagt: Jag ska komma. Inte mer för mitt arbetes skull, nej, för er skull ska jag komma.

Luftslott byggde hon inte, någon "nästa gång" skapade inte hennes inbillning. Det var henne nog att äga ett ord, ett löfte, det var henne mer än tillräckligt. Nu fattade hon hur djupt hennes armod varit och hur ljuv rikedom var att äntligen äga — vad? Ett par ord.

När kvällen kom, gick hon vid den vanliga tiden till sängs. Hon låg och hörde kvarterna och timmarna slå i kyrktornet, och med ens fick hon en natt höra mer: det var han, Francis, som kom tillbaka.

Vid denna tid!

Hon hörde honom försiktigt tassa upp genom huset. Han stannade vid dörrarna som om han lyssnat. Han gick upp på terrassen, han sysslade med något där uppe; men bara en kort stund. Så kom han ner, det var allt, och porten föll varsamt igen efter honom.

Fröken Elisabeth gled ut ur sin bädd. Hans steg, hans närvaro i den hemlighetsfulla natten hade tänt feber inom henne. Sömn var nu otänkbar.

Hon klädde till hälften på sig och gick fram och åter i rummet. I kyrktornet slog klockan en kvart och snart åter en och åter en. Slutligen stod hon inte mera ut. Hon måste dit upp, hon måste få röra vid något han berört. Som en tjuv smög hon i mörkret, med sviktande knän uppför trapporna och över den skrämmande vinden, där hon hörde mössen galoppera undan. Upp till takterrassen hade hon inte varit på hon mindes inte när, kanske inte sedan hennes far gått bort.

Från vinden förde en smal och brant trappa till den platta terrassen. Fröken Elisabeth kände sig för med händerna och kände nattblåsten svepa kring tinningarna.

Då blev hon mitt framför sig medveten om ett egendomligt ljus.

På botten av en zinkbalja med höga, invändigt blankpolerade kanter, stod en elektrisk lampa och brann. Runt baljan var mörker, mörker kring huset och staden; bara rätt upp mot himlen gav strålkastaren sitt sken. Det var inte något vidare starkt sken, det var skönjbart på långt håll endast under förutsättning att det lyste ensam. Elisabeth mindes det utfärdade stränga förbudet för hela staden att nattetid låta något som helst lyse vara synligt utomhus . . .

Och nu detta?

En ljussignal, alltså. Ett tecken!

Fröken Elisabeth tog sig med handen åt bröstet. Av så stark hjärtklappning hade det ännu aldrig sprängts. Ett svagt stönande tvang sig fram över hennes läppar . . . Här gällde det något, något brådskande. Hon valde inte, hon tänkte knappast; med darrande men ändå obeveklig hand släckte hon den elektriska lampan och gick sedan åter ner. I sitt rum fullbordade hon tyst och snabbt sin klädsel och skyndade ut ur huset.

Ännu aldrig i sitt liv har fröken Elisabeth stått ensam nattetid på en gata; aldrig har hon föreställt sig möjligheten att hon som en

FRÖKEN ELISABETH

missdådare skulle behöva ila tätt efter husväggarna, fort fort, lyssnande efter förföljares steg. Ett ögonblick har hon stått rådvill. Hennes ögon har sökt sig till huset mittemot hennes eget hem, till den stora bronsbeslagna porten, till det slutna fönster hon vet vara *bans*. Men hon måste skynda. Skynda att lämna ut honom — *förrädaren*. Måste.

Hennes eget lilla öde slocknar som stjärnskott i nattmörker medan hon hårt sveper schalen tätare om kroppen. Det finns inget val. Hon måste klappa på myndigheternas dörrar, väcka de sovande och säga:

— En förrädare finns ibland oss.

Hon slipper i alla fall tillägga:

— Jag skänker er honom och jag gör det utan tvekan; men han var min enda klenod. Jag stryker ut honom ur mitt liv och gör det utan återvändo; men sedan blir jag fullkomligt tomhänt. Jag blygs över att det gör så ont . . .

Hon ilar framåt utan att se den väldiga fågel, byggd av människohänder, som högt över hennes huvud i det täta mörkret kretsar girigt sökande tre små ljusprickar som tillsammans ska bilda en triangel och inom sig sluta stadens dyrbara ammunitionsförråd.

Två av ljusprickarna har man där uppe redan upptäckt, men den tredje fattas. Den väldiga fågeln glider sökande omkring och vänder slutligen med oförrättat ärende. Där uppe förlorar sig två uniformsklädda män i konjunkurer — det är allt.

Men när staden vaknar i morgongryningen är den ödsliga stilla gatan, där fröken Elisabeths lilla hus ligger, avspärrad av polis, och ryktena går stormhöga — och bland dem det allra besynnerligaste att den alltid korrekta, samlade fröken Elisabeth själv, stadens hjältinna, skulle ligga som en död med slutna ögon, instängd i sitt sovrum, vägrande att ta emot en enda människa, då så många önskat hylla henne för hennes rådighet och mod.

KAPTEN LAURENT

(1914)

I

Ur fjärrans töcken stiger alltid samma bilder fram; ständigt genomlever han åter detsamma. Han vill försöka samla sina minnen, han vill låtsa inför sig själv, att han är befalld avlämna rapport. Alltså, tänker han — och sluter fullständigt ögonen under solskenet, som baddar hans bleka ansikte.

— Alltså, vi fick order att rycka till anfall klockan 5.30 på morgonen. Artillerielden hade dånat i två dygn; den sista förberedelsen hade begynt 4.30. Allt gick på klockslog. Jag hade sagt till manarna: nu är det vår tur, vi ser till att göra gott arbete. Och jag var själv full av lust att göra mitt bästa, jag var på gott humör. Jag hade skrivit hem för den händelse det skulle gå mig illa; inom mig hade jag tagit farväl av alla. Jag visste att vi stod inför en allvarsam affär. Jag var för övrigt utan fruktan med en smula av varje soldats fatalism i reserv.

När stunden var inne, sprang jag ut på fältet med mitt kompani, och vi var redan så nära fienden att jag med fullkomlig tydlighet kunde urskilja ansiktena där borta då kulan träffade mig och jag föll. Genast förstod jag, att dödligt var det nog inte och jag kravlade mig så gott jag kunde ned bakom en liten förhöjning i terrängen, för att få skydd. Men där måtte jag ändå ha förlorat medvetandet, sedan minns jag absolut ingenting, förrän jag vaknar vid att det är alldeles tyst och jag är fullkomligt ensam i skogen.

— I skogen? Det fanns ingen skog då vi rusade fram.

Jag ligger med ansiktet rätt upp, jag ser stjärnorna, och jag ser trädens kronor, som vajar fram och åter i den svaga blåsten. Det går en lång stund, innan jag fattar att jag verkligen inte kan ligga i en skog tills jag äntligen förstår, att det bara är fältets höga gräs intill mitt huvud jag ser. Jag ligger helt enkelt kvar, precis där jag

föll; dagen har gått, natten börjar komma. Och om en stund märker jag, att det inte heller är så tyst som jag först trodde: kanonerna mullrar på avstånd.

Så mycket tankar man får en dylik stjärnenatt. Ännu i går, ja, i morse var man het, ivrig, med energin på spänn, och nu — ur spelet. Man finns inte mer. En spillra — det är allt, som en gång var jag.

Jag hade bekymmer, många onödiga bekymmer. Om pengar, om karriär. Mänskligheten går vidare mot sina mål, sina uppgifter. Jag var med en tid, jag gjorde så gott jag kunde . . . och kanske ibland litet mindre än jag verkligen kunnat . . . Men nu är det i alla fall förbi. Allt har blivit så enkelt, behoven så få. Man makar huvudet ett par tum åt sidan för att få en lite bättre ställning, och det ger ögonblickligen en obeskrivlig vila.

Det gick ännu en tid, innan jag åter märkte något nytt: i denna övergivenhet under stjärnorna var jag inte, som jag först trott, alldeles ensam. Bredvid mig låg en annan människa, och när jag mödosamt och inte utan smärta reste mig på armbågen för att komma den okände lite närmare, såg jag att det var en av mina egna karlar. Det var Noël, en gosse från min egen hemtrakt. Han låg med slutna ögon — men det hade förefallit mig att han nyss rörde på sig.

— Sover du, Noël? frågade jag.

Då gav han till ett rop av förskräckelse:

— Jag trodde ni var död, kapten!

— Nej, jag är inte död som du hör. Hur länge har vi legat här?

— Hela dagen. Det är natt nu.

— Jag är förbunden, märker jag. Är det du, som gjort det?

— Ja. Ni yrade då; sedan blev ni alldeles tyst. Ni blev alldeles — ja, jag trodde verkligen ni var död, kapten.

— Kanske är jag inte så långt ifrån det, min käre Noël, svarade jag, ty i och med kontakten med en annan varelse började jag känna min eländighet igen.

Karlen var emellertid själv minst lika illa därän som jag, troligen värre, och han led uppenbart mycket. Efter detta för hans krafter prövande samtal, sjönk han ihop.

— Jag är så törstig, mumlade han.

Vatten hade vi inte, och lika litet någon mat. Jag tog efter min klocka — den var borta.

— Min klocka!

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

— Vad säger ni, kapten? mumlade han frånvarande.

Jag kände efter: också min plånbok var borta.

Jag hade blivit plundrad. Men när? Och av vem?

Ingen annan än Noël kunde ha gjort det. Han hade trott att jag var död och begagnat sig av det. Han — Noël.

Jag frågade, iskallt:

— Har ingen ambulans varit här?

— Jag tror inte det, svarade han.

— Ingen fientlig heller?

— Nej, mumlade han. Man har glömt oss. Jag törstar så.

En ohygglig känsla bemäktigade sig mig. Jag kände litet till Noël från min hemtrakt. Det är sant att jag aldrig lagt mycket märke till honom; han var en fattig mors stöd och försörjare som många andra är det; han var en soldat också som många andra. Men såvitt jag visste hade han till dato alltid varit en fullständigt hederlig ung man. Och så detta: min klocka, min plånbok, rövade av en man ur mitt eget kompani!

Han hade emellertid börjat stöna och jämrade sig nästan oavbrutet och jag tvivlade inte på att han led när jag såg hans vaxbleka, insjunkna ansikte; och ändå fick jag samtidigt föreställningen att han gjorde sig till. En demon trängde in i mitt hjärta och ingav mig misstro och avsky. Jag låtsade inte höra honom. Hjälpas honom kunde jag ju ändå inte. En demon talade inom mig.

Jag såg hans hand treva efter en flik av hans kappa som glidit undan. Sannolikt frös han. Men jag fick för mig att han ville dölja sina fickor, och jag lät honom treva och försöka länge, innan jag med en liknöjd rörelse förde kappfliken till rätta. En tjuv! På slagfältet för fosterlandet! Hur avskyvärt... Jag vände mig ifrån honom och nattens timmar gick utan att ett ord mer växlades oss emellan.

Morgonen kom och det började regna så att våra kläder snart blev genomblöta. Marken vi låg på började förvandlas till gyttja. Därmed bleknade vårt hopp om att de våra skulle göra ett förnyat utfall och bringa oss befrielse.

— Noël, sa jag då, det ser ut som om vi båda vore dömda att dö härute. Sådant binder två människor tillsammans. Låt oss som tappra kamrater, ja, som vänner möta döden. Hör du mig? Har du ingenting du skulle vilja lätta ditt samvete med? Med mig vet du att det går i graven.

Jag såg nu att han verkligen var svårt sjuk, och jag började ångra att jag under natten trott honom om att simulera. Jag betraktade honom med större uppmärksamhet. Det är sant, vad jag sa nyss, det knyter förunderligt två människor till varandra, när de tillsammans väntar på döden. Redan drog jag mig för att tänka ordet *tjuv* om min kamrat: Han är fattig, tänkte jag, och när han gått bort, lämnar han sin stackars mor i yttersta elände.

— Noël, Noël, ropade jag: Hör på mig!

— Rädd för att dö är jag inte precis, viskade han ansträngt: Men vad ska det bli av dem därhemma?

Jag flyttade mig mödosamt, ack, ytterst mödosamt, tum för tum, närmare Noël och lyckades lägga honom i ett litet bekvämare läge. Regnet hade givit oss en smula vatten och jag fuktade hans brännande läppar och tunga. Så frågade jag för att hjälpa honom att rentvå sig själv, jag frågade bevekande:

— Noël, min vän, tänk efter om ditt samvete är fullkomligt rent.

— Ack, sa han efter en stund, när jag lägger det ena till det andra tycker jag nog, att jag försökt göra mitt bästa.

Jag fortsatte utan misskund:

— Nöden ursäktar mycket, Noël.

— Ja, nöden känner jag nog till, svarade han matt: Nöden . . . Alltid hoppades jag det skulle bli en förändring, alltid hoppades jag. Men det blev aldrig bättre: nog känner jag till vad nöd vill säga.

Jag såg att Noël föll av mer och mer. Jag hade ändå inte tid att stanna, där han stannade, inför nöden som gäckar ungdomens hopp och stäcker alla drömmar . . . Nej, den var för mig bara endast en förklaring så god som en annan till Noëls avskyvärda gärning och jag ilade förbi den sedan jag funnit den. Jag ville framtvinga en bekännelse, väcka ånger, rädda en själ!

— Tänk på din mor, Noël, bad jag.

— Mor behöver inte skämmas för mig, svarade han. Låt mig vara, kapten. — Han måste ju förstått vad jag menade.

Hans röst blev svagare, hans blekhet djupare:

— Mor, mor, mumlade han, men på ännu ett par frågor av mig svarade han inte.

Han har glömt bort klockan, tänkte jag. Han minns inte mer vad han gjort!

— Noël, viskade jag milt, din mor kan vara stolt över dig. Du har

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

gjort din plikt. Jag såg dig själv, när vi störtade till anfall, du var i främsta ledet. Din mor ska jag själv trösta, jag ska söka upp henne, ta hand om henne — det sa jag ehuru jag var viss om att inte själv överleva nästa natt. Noël, fortfor jag obevekligt, din mor ska få din sista hälsning och kanske har du något minne att sända henne? Hör, det faller mig något in, jag skänker dig min plånbok och min klocka; jag har redan smugit dem in i dina fickor. Har du inte märkt det? Min plånbok — flera hundra francs i den. Jag skänker dig den.

Han hörde mig ännu och skakade svagt på huvudet:

— Det är alldeles för mycket, kaptten, mumlade han knappast hörbart.

Det blev hans sista ord. Jag täckte hans ansikte med min näsduk sedan han dragit sin sista suck och jag låg i min tur alldeles utmattad att vänta på döden.

Så föll mig något in.

Jag ville inte att man skulle finna oss bägge bredvid varandra, jag utan pengar, utan klocka, och han med flera hundra francs och ett guldur. Jag hade slutligen skänkt honom dem, det var sant — men vem skulle veta det, när man fann oss båda döda? Jag kände mig ädelmodig och det beredde mig lycka. Hur overseende var jag inte mot den fattige pojken, som i sin ängslan för moderns skull förgått sig! Jag förlät allt. Å, jag försäkrar er, jag kände mig som en bättre, som en utmärkt, en ädel människa, det beredde mig en utomordentlig lisa . . .

Jag sökte igenom hans fickor, så gott jag kunde, ty varje rörelse vållade mig olidliga plågor, jag badade i svett, nyss förut hade jag frusit. Men han hade ingenting på sig — ingenting, inte en kopparslant, intet utöver det reglementsenliga. Det var fullständigt obegripligt.

Nu är det jag som förvirras, tänkte jag, och jag orkar inte mer. Jag orkar inte.

2

Härefter minns jag ingenting. Jag var ensam, åter bredde sig tystnad och öken omkring mig. Men nu var jag medveten om världen igen, om den värld jag ännu för två dagar sedan levat i. Den liknade ett upprört hav, där vidunder förföljde och slukade varandra . . .

Och ständigt var Noël och jag bredvid varandra, mitt i det upprörda havet, som var livet; ständigt dök på vågkammarna hans bleka ansikte upp framför mig, såg på mig, försvann och dök upp igen.

Det var, jag försäkrar er, en underlig likvaka. Emellanåt talade jag högt, jag talade till Noël, den enda människa, som var mig övrig, och jag sökte beveka honom att svara mig. Mitt hjärta sprängdes av längtan att få ett ord av honom, men jag såg bara hans bleka ansikte, som dök upp och försvann på vågkammarna, så avlägset som om han ingenting förstått av min förtvivalade ensamhet, som om han menat: Du är mig intet — liksom jag var dig intet. Om vi levde upp igen skulle det bli som förr, du en herreman och jag — ja, du vet ju själv.

Så tänkte jag på mig själv.

Före kriget levde jag som andra unga män av mitt eget stånd, jag var belåten, jag tyckte om sällskap och jag satte värde på att vara värderad. Jag stod i begrepp att gifta mig. Det var ett gott parti jag gjorde, och det gladdde mig, ty vill man leva angenämt, eller bara drägligt — vad jag menade med drägligt — kostar det pengar. Min fästmö hade pengarna, jag min vackra framtid; vi var jämnspelta. Jag var dessutom oförvitlig, jag betalade hedersskulder, samhället kunde uppskatta mig — det eleganta samhälle jag själv räknade med! — och jag var omtyckt av mina likar: andra umgicks jag inte med och räknade aldrig med.

Men nu!

— Förlåt mig, broder! ropade jag: För Guds skull du förstod väl att jag *skänkte* dig klockan, att jag verkligen skänkte den? Det var ingen simulaker för att göra döden lätt för dig och om det fanns ett uns självrättsfärdighet från min sida — kanske var det nämligen så, ja, jag fruktar att så var det från början — så förlåt mig det. Svara mig bara, Noël, lille bror!

Men det bleka ansiktet bara dök upp och försvann. Eländets barn förstod inte att det skulle ha med mig att skaffa.

Emellanåt lugnade jag mig och såg på Noël, den *verkliga* Noël, orörlig tätt intill mig: en liten död infanterisoldat med en näsduk över ansiktet, en fattig pojke, son till en dagsverkare, ett nummer på slagfältet... Gränslös sorg fyllde mitt sinne: Varför hade jag aldrig förut närmat mig honom, varför hade jag aldrig tänkt på honom? Hans tillvaro hade ändå sedan åratalsnuddat vid min egen;

vi var landsmän och stridskamrater. Men jag hade sett det utan att se; kanske hade jag till och med ibland vänt mig bort. Och nu var det för sent, för sent att tränga in i ett hjärta som upphört att slå. För sent att skänka klocka och plånbok, för sent att skapa lycka, för sent att avvärja bitterhet, förtvivlan och brott.

— Noël, ropade jag, jag skänkte dig alltsammans, därför att du förtjänat det bättre än jag. Du köpte det med kvällar då du gick till sängs hungrig, du köpte det med blåsten, som ven in i ditt hem om vinternätterna. Först tyckte jag det var min fulla rätt att äga allt jag ägde, även om dina fickor skulle vara fullständigt tomma, och jag var färdig att slå ner dig om du inte fann dig i det.

Så ropade jag och talade.

Kriget — hur långt borta tycktes det mig inte. Lusten till hjältemod, ordnar och medaljer! Men det var mig nu likgiltigt. En dag har vi besegrat fienden där borta i de andra skyttegravarna, tänkte jag: på det har vi satt vår heder i pant, men även om den mest lysande seger blir vår ska det alltjämt vid min sida finnas en Noël som jag inte tids nog gjorde vad jag skulle för.

— — —

När jag vaknade, låg jag på sjukhus. Jag måste ha varit mycket illa därän, jag minns inte en gång hur jag kom dit. Omkring mig gick människor med allvarlig uppsyn, man sökte förbereda mig på något mycket svårt: mitt ena ben måste amputeras.

Men min första fråga var efter Noël.

Hade man inte på honom funnit pengar, ett par hundra francs, en guldklocka?

Man avbröt mig, jag fick inte tala så ivrigt. Man förstod mig för övrigt inte. Noël hade fått en hederlig soldatbegravning, men klockan och pengarna jag talade om, om dem visste man ingenting.

En morgon fann jag min klocka, min sigillring, plånboken m.m. på nattduksbordet bredvid mig, jag hade helt enkelt ingenting med mig, då kompaniet gick till anfall. Man hade funnit mig på fältet med fickorna lika tomma som Noëls.

Då gömde jag ansiktet i mina händer, och jag blygdes över den jag var.

KUNSKAP OM EN ANNAN
VÄRLD

I

När den lilla grå fiendetruppen avlägsnat sig från gården vågade Jean sig fram ur sitt gömställe bakom matmoderns humlesäckar på vinden. Han hade sedan barndomen ett fel på foten och haltade lite och det var orsaken att han inte kallats ut till krigstjänst. Träskorna hade han tagit av sig och linkade på bara fötterna utför den smala vindstrappan. Geväret hade han tagit med sig.

Hela föregående dag hade Jean gått och funderat för sig själv i det tomma huset. Husbondfolket hade givit sig av strax på morgonen och lämnat allt i hans vård. Det hade berett honom stor tillfredsställelse att man hade så stort förtroende för honom. Han hade fått en omgång av skogvaktarens kläder och gott om mat hade det lämnats åt honom och fyra höns i hönsgården. Matmor hade inte trott att kriget skulle räcka länge utan hoppades snart vara tillbaka hemma, sa hon.

Han hade städat överallt, rummen var ännu i oordning efter den brådstörtade flykten och skogvaktaren hade lämnat kvar ett av sina gevär, det föresvävade Jean att han kanske skulle bli tvungen att försvara huset. Det var för mycket begärt men han var ändå stolt.

Under senaste dagar hade skräckberättelser vällt in över det fridfulla skogvaktarhuset mitt i skogen. Det hade kommit ett helt byalag, deras by hade bränts ner till sista hus, sa de. Kvinnorna snyftade medan de talade om det. Ett dödssjukt barn hängde som en påse över moderns arm, Jean hade sett att det var dött och kanske visste modern det också, men hon kunde ju inte kasta bort det. Begrava det hanns inte med. En by, det är en hel hopper hus och i vartenda ett bor det människor, en är kanske sjuklig, en annan urgammal eller vanför, allt tog nu levande gestalt i Jeans fantasi. Och alla måste de i väg, varenda en därför att någon påstods ha skjutit på den intågande fiendetruppen. Två av männen i byn hade ställts upp som

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

skyldiga och skjutits. Jean kunde föreställa sig alltihop, brinnande hus, möbler, kläder, kanske pengar brann upp. Och de skjutna var kanske inte ens skyldiga. Så berättade flyktingarna att det gått till.

På natten hade Jean drömt om all rysligheten och han hade vaknat drypande av svett, fylld av harm och hat. En stund arbetade han i trädgården och tog in jordärtskockor och morötter till soppa åt sig.

Men just som han skulle ordna med maten hörde han taktfasta steg från vägen och när han med stor försiktighet spejate ut, blev han varse *dem*, banditerna, och stelnade av fasa.

Fienden!

De som kom var de första fiender han sett, kanske ett tjugotal. Men en mot tjugo, det går inte. Han grep då geväret och linkade det fortaste han förmådde uppför vindstrappan. Nu visste han i alla fall hur de såg ut.

Det hördes tramp från rummen där nere. Tramp uppför vindstrappan. En barsk röst:

— Är någon där? Kom fram! . . .

Den karlen kunde jag skjuta ner, tänkte Jean. Alltid en av missdådarna mindre. Men vad skulle det tjäna till? Han rörde sig därför inte och stegen i trappan vände. Sedan uppehöll de sig där nere, de främmande karlarna, de talade högt och matos trängde upp till Jean i hans gömma. Jean var född intill gränsen och förstod rätt bra deras språk. En av dem sjöng en sentimental visa och det lugnade honom, och småningom gick de vidare, rösterna kom utifrån och slutligen blev det alldeles tyst. Då vågade Jean sig ner igen.

I köket fanns spår efter deras måltid, potatisskal, brödbitar. Skafferi-
et hade de skattat ganska grundligt. Av den stora osten som mat-
mor lämnat åt Jean fanns nästan ingenting kvar. Fördömda tjuvar,
muttrade han åter fylld av harm och hat, ty osten hade han satt
stort värde på.

Medan han ännu muttrande städade efter dem, tyckte han att en skugga gled förbi köksfönstret. Förskräckt såg han upp och minsann där var en av truppen som kom tillbaka. Hade kanske glömt något eller sett något som han obemärkt ville återvända till och knycka.

Karlen stod stilla mitt på gårdsplanen. Det var en liten helt ung soldat. Han såg trött och villrådig ut, hängde med huvudet och såg dum ut. Jävlar! Bakom det öppna köksfönstret betraktade Jean honom girigt. Nu eller aldrig, tänkte han. Knäpper jag honom och

sedan ger mig av, blir det min hemlighet till tidernas slut. Med ett vant grepp lyfte han geväret. Många gånger hade han varit ute med husbonden och var en flink jägare. Men nu darrade handen och skottet brann av innan han ens hunnit tänka närmare på det. En kväljande förnimmelse kom upp i honom i samma ögonblick han fick se den lille villrådige kasta upp händerna till tecken att han gav sig, försöka springa ett par steg men misslyckas och vackla ihop med ett stönande.

Jag måste i väg, tänkte Jean. Han var rädd. Men han kunde inte röra sig, han måste stå kvar intill fönstret och se. Mannen där ute var inte död, han reste sig på armbågen, det såg ynkligt ut och han sökte någon eller något med ögonen, sökte en förklaring liksom den gör som ingenting begriper. Och plötsligt mötte Jean hans blick.

Nu kunde han inte ens fly. Han kunde inte, lutade sig bara framåt och stirrade rätt in i den andres undergivet spörjande blick och vaknade först till när ord nådde honom och befriade honom från fasan att kanske vara en mördare.

— Kamrat, hörde han den sårade be, jag kan inte resa mig.

Då sprang Jean ut. Förstår du tyska? frågade den sårade. Det svarade han inte på, men han tog den skadade på sina starka armar, lätt som ett fång tomma kläder, bar in honom och la försiktigt ner honom på bädden i köket. Soldaten hade strax slagit armen om Jeans hals med ett grepp han fått lära sig för att underlätta bärningen. Han hade lagt märke till Jeans linkande gång och frågade vänligt:

— Är du också skadad?

— Nej, svarade Jean kort. Kort ska man vara, tänkte han. Korrekt men kärv. Var fick du skottet? frågade han.

— I foten.

— Jojo, du liksom jag kommer att få halta.

Lite tyska begrep han ju och Hans kunde en del franska ord. Och snart fann de att de båda var gott hemma i den lothringiska rotvälskan, *patois* kallade Jean den.

Jean undersökte foten, den var söndertrasad som om den malts i en kvarn och han förband sin fiende efter bästa förstånd. Inom honom

sjöd en bister triumfkänsla, men han gjorde sina händer så lätta och mjuka som möjligt. Rent skulle det vara, han kokade vatten, rev breda remsor ur ett gammalt tunnslitet lakan och la ett förband runt foten. Sådant hörde till *ifall en fiende var sårad*, det hade han hört. Då hade han tyckt det var dumt eller onödigt, men nu gjorde han det fullkomligt naturligt eftersom det skulle så vara.

— Gör det ont?

— Inget vidare, svarade soldaten men hans ansikte drogs samman mot smärtan, Jean såg att han satte in all sin kraft för att inte klaga och att han blev allt blekare.

Jean gick ner i källaren där det stod en ankare gammalt gott körsbärsbrännvin och hällde upp ett bra mått åt den sjuke. Därpå hjälpte han honom att klä av sig, granskade med nyfikenhet den främmande uniformen, la ner karlen mellan lakan och gav honom mat.

— Ät, preussare! sa han och bjöd till att göra sin röst morsk för att visa att det var han som hade övertaget.

Den sårade tackade och åt men inte mycket.

— Genera dig inte, sa Jean, jag har gott om mat. Vad heter du?

— Johann — men de kallar mig alltid Hans, sa soldaten.

— Då har vi egentligen samma namn, sa Jean och nämnde med välvilja sitt eget namn, sin ålder och sin anställning i huset.

— Tänk, sa Hans och lyste upp, också jag är tjugotvå och jag var också dräng, hos en bonde.

— Är du också utan far och mor?

— Nej, jag har far.

— Va sa han då du drog ut?

— Han grät.

— Sa han inte att du gjorde orätt?

— Nej, det sa han ingenting om.

— Å nej, sa Jean och kände belåtet att hans vrede inte var alldeles utdöd. Ni är nog likadana allihop där borta, ända till gubbstruttarna.

Och därmed lämnade han den andre för att städa upp lite i rummet. Efter såna lymlar ska man ha besvär, tänkte han. Sedan gick han ut efter vatten, efter ved och pysslade lite med hönsen, och för att väl låta märka att han fullkomligt skötte sig själv, småsjöng han hela tiden. Muntra låtar, ingenting annat. För att hämta ris gick han upp i skogen. Jag blir länge borta, spekulerade han ut. Där kan den där Hans ligga ensam och sucka och kanske kommer han på bättre

tankar. I min bädd ligger han också, det är då egentligen alldeles överflödigt, han kunde ligga på golvet . . . Men efter en liten stund började han oro sig för sin fånge och måste skynda hem.

— Du, sa han då han andfådd trätt in och slängde risknippan framför sig. Varför kom du hit ensam, det har jag just undrat på. Var du kanske inte här med de andra för en timme sen?

— Jo, men jag stack då vi bröt upp. Jag ville bort, jag ville desertera.

— Just snyggt! Desertera! Skämdes du inte? Du åt så lite nu, var det därför att du redan ätit dig mätt hos oss. Det var nog du som åt upp halva min ost.

— Förlåt, sa Hans. Jag visste inte. . .

— Hur som helst, jag vill veta varför du stack, varför du ville desertera.

— Jag hade kommit på andra tankar.

— Så att du kanske rentav ändrat mening och nu håller med oss?

— Nej, sa Hans sanningsenligt, inte precis det.

— Såå, inte det? Du gillar ändå de dina? Vet du av att de bränt upp en by och skjutit ihjäl folk, har du inte reda på det?

— Jo, jag vet det, sa Hans smått trotsande.

— Du vet alltså, du erkänner alltihop! Jean flög fram till bädden med hotfullt höjd hand: Du är alltså inte en bit bättre än de andra, ni förbannade preussare.

— Det var därför jag ville bort.

— Du är inte bättre än de andra, men ändå vill du bort. Berätta då, men jag säger ljug inte för mig, då kastar jag ut dig att dö som en hund.

Den sjuke stönade lite, hans kinder hade blivit hetare.

— Därför . . . Där var en gubbe, ser du, mumlade han och så var det åter stopp.

Men Jean manade hetsigt på:

— Vad för gubbe, vad hade han gjort dig?

— Mig? Ingenting. Nej, det var just det otäcka.

— Så där far ni fram och vet inte ens varför. En gubbe här, ett barn där. Rövarpack är ni och borde utrotas allihop.

— Men ni, sa Hans och hade lyckats resa sig på armbågen, allt mer skrämmande blek men med svarta hotfulla ögon. Ni, ni skjuter på oss genom fönstren, ni ligger i bakhåll. Är det fint?

— Det är lögn! skrek Jean.

— Nå, vad gjorde du nyss själv?

Då kom Jean ihåg vad han verkligen rätt nyss hade gjort, det hade fallit honom ur minnet och han kunde inte svara.

— Döda mig om du vill, sa Hans utan spår av fruktan. Det passar ju en lönnmördare som inte ens kan sikta ordentligt, att sedan göra klart ordentligt efter sig.

— Seså, svarade Jean, bråka inte mer . . . Det är nu i alla fall som det är.

Den andre vände sig då med en djup och trött suck mot väggen och Jean gick ut att hämta halm till bädd åt sig själv på golvet.

Det är bättre vi inte träter, tänkte han. Han har säkert ont, den stackars fan. Jag ger honom ett nytt mått brännvin till natten.

3

Dagarna gick. Ibland hördes mullrandet från något slagfält men varifrån, det visste de inte. Ibland gick ett åskväder över skogen, men de tänkte varken på det ena eller andra. De vande sig. Efter en tid började det regna och regnade alla dagar.

Hans låg i sängen, Jean satt vid dörren och sysslade med halmflätning som han var skicklig i. De talade inte mycket. Om nätterna höll ofta smärtorna i foten Hans vaken. Han blygdes att jämra sig, bara stönade sakta med täcket för munnen. Ibland tänkte han på sin barndom i det lilla gröntomvuxna huset hemma: också det låg mitt i en skog. Han mindes aldrig regn där. Alltid sol — och han längtade dit och efter sol. Också när han for ut till kriget hade det varit solsken. En roligare tur hade han aldrig varit med om. Överallt blev man bjuden på något gott, ibland var musikkårer nere vid stationerna och vid en station hade en vacker ung flicka i vitt skrattat och kastat en stor ros, stor som en dalia, rätt i ansiktet på honom. På en annan station skrev han ett vykort hem till fadern, vykortet föreställde ett ståtligt slott. Så där hängde allting ihop, ingenting var tarvligt eller ledsamt på den resan.

Men sedan kom allt det andra och trots han ville slippa minnas, trängde det sig på honom; om nätterna var det värst då också foten värkte ohyggligt.

Där var den brinnande byn . . . och gubben som sprang. Tänk dig, Jean, mumlade han, ty det var en lättnad att berätta om det så bara blev in i täcket: en gammal gubbe, nästan en krympling av hög ålder . . . och han sprang för livet, kanske nitti år, det gick inte fortare än om han varit ett tre års barn. Det var order att skjuta på dem som försökte fly, ty det skulle först göras förhör, man hade skjutit på oss och det var emot krigslagarna begriper du, det är bara soldater som har lov att . . . men själv gjorde jag det inte. Jag förmodade inte, hör du, *inte, inte*, jag sköt med flit i luften, jag kunde alldeles omöjligt ha träffat honom . . . men i alla fall vacklade den gamle mannen till med ett par tokroliga steg och så föll han på sina knän och kunde inte resa sig mer. Å du, vad det var otäckt. Kröp på armbågarna och knäna i dammet gjorde han och kom inte vidare och så föll han ihop . . . När vi marscherade ut ur byn gick vi tätt förbi honom och han levde ännu, men alldeles förbi av blodförlusten, han var blodig överallt och inte kunde vi stanna. Jag tänkte på far, om det varit min far. Ett par av kamraterna vände sig bort, det såg jag . . . Men andra skrattade. Det var då jag beslöt att ge mig ifrån det hela.

Med ens satt Jean upprätt i sin bädd på golvet:

— Vad är det med dig Hans? Jag hörde en del och att du ropade, du anropade Gud. Ach, mein Gott . . . Yrade du?

— Nej, sa Hans. Förlåt mig, det var bara plågorna i den satans foten.

Jean går i alla fall upp, tänder ljus och bereder sig att lägga om förbandet. Foten värker mindre om den ligger högt och Jean har snickrat ihop en ställning så att den sjuka foten kan läggas upp som i en hängmatta.

— Det gör mig ledsen att besvara dig så här mitt i natten, säger Hans med sin vänliga röst.

— Håll käften, svarar Jean bara, fortfar att syssla med förbandet, blandar till en läskedryck och öppnar ett fönster om den andra ser mer feberaktig ut igen. Hans har förstått att ju värre snäv Jean låter, dess mer menar han väl, en mor kunde inte vara ömmare. Men Jean vill inte röja sådana känslor, han skäms för dem. Han lyfter den sjuke som ett barn, slätar väl ut lakanen, ger kudden lämpliga puffar. En gång har han legat på lasarett och vet minsann hur det går till där. Det stockar sig i halsen på honom och gör honom gott

in i själen då han får spela sjuksyster. Håll käften, säger han i alla fall.

Men foten läktes inte alls som den borde, tvärtom hade hela benet svullnat och värken gick högt upp i kroppen. Det enda Jean hade att bjuda till hjälp var den gamla goda körsbärslikören. I början hade de druckit tillsammans, men snart måste man börja spara och Jean låtsades då dricka utan att själv smaka en droppe.

Det är därför att han är så mild och tacksam, tänker Jean. Om nätterna höll han sig ofta vaken, lyssnande och påpasslig, om dagarna var han flitig med sin halmmatta, den skulle bli en present till Hans att ta med sig hem då kriget var slut. Men det förteg han tills vidare, det skulle bli en överraskning. Det godvärkte i honom då han tänkte på denna fina överraskning.

4

Hans blev bara sämre och sämre och Jean började förstå att här nog måste riktig läkarhjälp till och talade om att ge sig ut och få tag i någon; men Hans tiggde och besvor honom att inte lämna huset.

— Är du orolig att vara ensam?

— Det är så skönt när jag hör eller ser dig . . . Och ser du, Jean, om jag dör nu eller sedan blir skjuten som desertör, det kan just kvitta. När jag for ut, var det alltsamman som att fara på en lustresa. Jag tänker ibland på den vackra flickan som kastade den vita rosen rakt i ansiktet på mig . . . om hon fått veta hur fasansfullt och orättfärdigt allting sedan blev. Vad tror du, om hon kom hit nu, det har jag också tänkt på: Hans, hur har du fått detta onda? frågar hon. Det var Jean som sköt på mig genom ett fönster, måste jag svara. Bli inte ond, Jean.

— Ond, sa Jean, nej, det är ju sanningen. Men du skulle grubbla mindre.

— Jo, låt mig, jag måste. Då vi gick över gränsen, sa sergeanten till oss att nu går vi in i fiendeland. Men vad var det för land? Alldeles som hemma. Åkrar, hus, träd, på ängarna kreatur. Från en minut till en annan hade vi i alla fall kommit in i fiendeland. Varje människa var nu vår fiende som vi kanske måste döda. Vi förstörde deras bostäder. Och de kommer att göra likadant ifall de kommer

in hos oss. Å ömse sidor kallar vi varandra fiender. Ett gruvligt ord . . . Ser du, jag tänkte inte på det då, jag tyckte att allting var som det skulle vara, men jag kan inte resonera så längre.

— Var får du allting ifrån? frågade Jean. Sådana tankar får man inte alla dagar.

— De ger mig ingen ro, envisas den sjuke. En gammal man, där ligger han i det tjocka dammet, krälar på armbågarna och knäna och förblöder mitt för mina ögon. Kanske en god och from människa, bättre än någon av oss, det kan vi inte veta. Ingen av mina kamrater var en dålig karl och hur såg jag dem inte förvandlas. Du skulle inte ha trott det. De tyckte om att bränna och förstöra.

— Jo, mumlade Jean. Det är som om man vore två. Men ligg stilla Hans, sa han och gav kudden en puff. Du får bara mera feber.

Den sjuke stönade:

— Ack, vad bekymrar det mig. Allting har förvandlats för mig sedan jag kom hit och äntligen fick tid att tänka. Det är som om jag fått kunskap om en annan värld.

Vid de orden sammandrogs Jeans inre av sorg och han måste luta ansiktet över halmflätningen för att inte visa det. En annan värld . . . Hur väl finner inte Hans sina ord. Och kanske är det därför att han snart ska dö. Mon Dieu, vad ska jag ta mig till?

5

En morgon tågade åter en liten trupp in mot gården, det såg ut att vara de samma som förra gången.

Det var trötta, smutsiga, hungriga karlar. Den dagen låg Hans utan medvetande och vaknade inte av deras buller då de stötte sina gevärskolvar mot köksgolvet. Men då de fick höra att den sjuke var en av deras egna blev de uppmärksamma. Jean tog fram uniformen som han hängt undan. Ena byxbenet var uppklippt och blodigt.

Löjtnanten hade känt igen desertören. Han frågade:

— Kom han hit sårad?

— Nej, sa Jean, det var jag som sköt på honom.

— Vad säger du karl? Vad har den sårade själv att anmäla?

Men den sårade hörde ingenting, såg ingenting mer.

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

— Gör i ordning en bår, befallde löjtnanten. Hur länge har han legat här?

— Tre veckor, sa Jean.

— Vem har sett till honom?

— Det gjorde jag.

— Hmm.

Löjtnanten såg sig omkring. Rummet var mönstergillt rent, bädden likadant. Vid sängfoten låg en flätad halmmatta, ny. Han gick genom de andra rummen, allt var i ordning. Ingen plats för klander. Enligt order gick en soldat genom uthusen, allt var välskött där med.

— Ingenting misstänkt?

— Ingenting, löjtnant, svarades.

— Är båren i ordning?

— Ja, löjtnant. Men jag tror att karlen redan är död.

— *Död!!* Det var Jean som högt ropat till. De andra såg på honom med förvåning och misstro, de begrep honom inte. Vad ska man nu göra med den där? funderade löjtnanten förargat. Han förefaller inte klok.

På eftermiddagen begrov de främmande soldaterna Hans och gav honom till viloläger halmmattan eftersom Jean så enträget och envist begärde det. Halmmattan tillhörde den döde, sa Jean. Soldaterna hade alla fallit in i löjtnantens tankegång att man hade med en mindre vetande person att göra. Och på aftonen bröt de upp från huset i skogen sedan de länsat det på resterna av matförråd och druckit ur det sista av körsbärsbrännvinet. Jean tog de med sig. Han kom inför krigsrätt.

Framför honom satt en grov rödbrusig officer och ställde otåligt några frågor. Några andra i uniform stod runt om. Men det rådde brådska, i grunden var alla likgiltiga, Jean var ett likgiltigt fall och Hans hade inte varit mycket värd. Officerarna hade en liten överläggning och sedan sa den rödbrusige:

— Emedan du omsorgsfullt skötte om vår kamrat, får du nu ge dig i väg, trots du sårade honom. Vad hade du för skäl?

— Jag trodde jag hade ett skäl, men det var misstag, sa Jean på sitt karska sätt.

— Vådaskott vill du låta förstå?

— Man kan kalla det så.

— Ta dig i akt för framtiden. Marsch, gå nu.

KUNSKAP OM EN ANNAN VÄRLD

De hade inte trott vad Jean berättat. Skjuter man någon, så ordnar man framför allt att man inte blir upptäckt. Det begriper vem som helst. Den här är en förryckt stackare, eller en som vill göra sig intressant, det är också möjligt.

Den haltande drängen från skogvaktarbostället fördes ut ur förläggningen fram till en landsväg och man gav honom anvisning på den riktning han borde ta. Långsamt gick han bort över mörknande fält, en liten människa bland människor. Över honom fanns den vida himlen och höstnatten var utan stjärnor.

The first part of the book is devoted to a general history of the United States from its discovery by Columbus in 1492 to the present time. It covers the early years of settlement, the struggle for independence, the formation of the Constitution, and the growth of the nation to its present position. The second part of the book is devoted to a detailed history of the United States from 1789 to the present time. It covers the early years of the Republic, the struggle for the abolition of slavery, the Civil War, the Reconstruction period, and the growth of the nation to its present position. The third part of the book is devoted to a detailed history of the United States from 1865 to the present time. It covers the Reconstruction period, the growth of the nation to its present position, and the struggle for the abolition of slavery.

BLAND MÄNNISKOR

BLAND MANUSCRIPTS

MIDSOMMARAFTON

I

Det var den tiden då jag var ung herrgårdsfru. Om man ska kalla den brunmålade snickerivillan för herrgård. En kort, rätt vördnadsbjudande allé av lönn och lind förde visserligen fram till yttertrappan och ansträngde sig att verka förnäm, men gården var i alla fall bara en måttligt tilltagen arrendegård under fideikommiss och min man var arrendatorn, hans äldre bror hade fideikommisset. Vi tyckte också att vi var bra nog fattiga, ty allt är relativt.

I ett par tre röstbrukna stugor bodde de som var fattigare, det var gårdens statare och dessutom smeden Attack, som såg ut som en kosack och kanske också var det, ty från 1700-talets krigstider hade ryssar stannat i landet längs kusterna och detta var på Ingarö.

I statarhemmen fanns duktiga hustrur och mindre duktiga. Smeden Attacks hustru var duktig, det berättades att hon klådde upp honom då han supit. Sämst hade Nordlunds det, ty den hustrun var lika bra som ingen alls. Barnen var också för många, sju eller åtta, alla små, och den sommaren såg det ut att bli ett till.

Gården levererade mjölk till Saltsjöbaden med dess stora hotell och mjölken roddes dagligen dit längs Kolströmmen och över Baggens fjärd. På vintern kördes den efter häst och när isen varken bar eller brast var det besvärligt. Men Nordlund var alltid villig att ge sig ut, ty inte sällan bjöd hotellen på förtäring när karlarna kom med de tunga 50- eller 100-litersflaskorna, och när de sedan återvänt till gården, räknades arbetsdagen som avslutad. Ovädersdagar månades de också om i vårt kök med kaffe och sup ur den blå litern i skafferiet. Rodden, att inte tala om körslan då isen blev porös fram i mars, ansågs vara det hårdaste jobbet av alla, men Nordlund tog det alltid villigt. Och han var stark, så att de tunga fulla bleckflaskorna var ingenting för honom.

Han var ändå en småvuxen mager karl, Nordlund. Hans ålder kände jag aldrig, kanske femti, möjligen också inte mer än fyrti. Brunögd med ett litet krusigt skägg, en krattskog av små bruna tuvor, små stenmurklor kring mun och haka. Han såg inte illa ut, nej, men det korta bruna skägget höll vakt om orden, höll för, släppte inte fram dem. Mötte man honom hälsade han men utan att titta, stannade man och ställde någon fråga, svarade han endast med yttersta sparsamhet, med bortvänd blick.

Det låg ingenting lömskt i det, det var bara hans sätt.

Jag fick för mig att han på något dunkelt vis skämdes för sin hustru, som varken ville eller orkade och kanske inte ens under mycket bättre förhållanden skulle kunnat få någon ordning i hemmet. Kanske också för de många barnens skull. Det var tämligen glest med barn i de andra statarfamiljerna, det var bara hos Nordlunds med den veliga hustrun som de myllrade fram. Jag antog att kamraterna brydde honom ibland.

Ibland brukade min man och jag öva oss att skjuta till måls med revolver. Måltavlan hade vi satt fast på den lilla smedjans ena yttervägg. Inte alla dagar arbetade smeden där inne och vi passade på när ingen var där.

Men det hände ju att Attack varnade oss från sitt gavelfönster i statarbyggnaden och kom ner och tittade på oss. Det roade honom. Och mest roade det honom då jag sköt bäst. Då skrattade smeden bullrande och påminde mycket om en av figurerna på Repins berömda målning av de zaporogiska kosackerna i färd med att diktera ett uppkäftigt brev.

— Va fan skrattar Attack åt?! frågade min man lite retad, ty han var jägare och storskytt.

— Jo jo! skrattade Attack.

Medan vi höll till med vårt skjutande, hände att också Nordlund kom förbi bakom oss. Han stannade aldrig, än mindre skrattade han. Han inte ens såg åt oss, han gick i egna tankar.

Det var det året jag var nygift och jag rumsterade lite i mitt nya hem. I ett rum bytte jag gardiner och gick över till Nordlunds med de nertagna som var av ylle, inte alls dåligt tyg, men för mörka för min smak, och jag hade fått idén att tyget gott kunde räcka till några små byxor åt barnen där borta. Att detta behövdes såg jag

strax jag kom in, då ett par tre bytingar med bar stjärt ställde sig att gapa på mig.

— Har fru Nordlund symaskin?

Mummel.

Det stod en symaskin där inne, såg jag, nästan gömd under en röra av smutsiga plagg, gamla säckar, en blommig kappsäck och så vidare. Men hon kunde inte sy på den, fick jag fram. Hon hade fått den men hon kunde inte använda den.

Så jag bar hem gardinerna igen, klippte efter mönster byxor av tyget, dessutom en liten kjol, vill jag minnas, gick tillbaka, visade Nordlundskan det tillklippta och sa att grannfrun skulle lära henne sy, det var Attacks präktiga gumma och hon hade lovat.

— Om det går, ja, hade hon sagt. Hon är rent velig, Nordlundskan, vilket elände!

Som jag gick igen mötte jag Nordlund på hemgående. Han kom väl som vanligt från stallet, det var han som hade bäst hand med hästarna. Jag berättade vilket ärende jag haft och han tackade hövligt men frånvarande. Jag tror inte han trodde att det någonsin skulle bli byxor av.

Och då jag gick vidare kom det för mig att det inte varit eld i spisen inne hos Nordlunds: där kom alltså karlen hem till aftonvard, men ingen varm mat fanns. I farstun hade jag känt lukten av stekt s.k. amerikanskt fläsk, den goda matlukten hade pyst ut genom dörren till Nordlunds grannlägenhet, men i hans eget hem hade det varit släckt. Kanske inte ens någon ved inburen.

2

En liten tid senare blev det midsommarafton.

Som det stadsbarn jag var, hade jag aldrig varit med om en midsommarafton på landet, inte som här på gården, där jag skulle vara värdinna. En liten bit in i storskogen, bland furorna, låg torkrian, den kallades så, det var en stor rödstruken timmerlada och där låg ännu hö kvar från fjolårets vallar. Genom en bred port mitt på ladans långvägg kördes höet in i skrinda med två hästar, så bred var porten, och så lossades höet åt höger och vänster innanför avbalk-

ningar. Men körutrymmet, mittutrymmet förblev fritt och där skulle man dansa.

Utanför rian bredde sig en liten öppen gräsbevuxen plan och där ställdes långbord och bjöds svagdricka åt vem som höll till godo. Ibland kunde rätt många bli fulla fram på natten, men i så fall hade de haft med sig eget.

Vid ett mindre långbord hade min man och jag våra privata gäster.

Min man blev senare landets första flygare. Men flygningen satt redan i kroppen på honom, han hade vingar under fötterna. Folk strömmade till från många håll där ute på öarna och han kände alla, eller såg ut att göra det, flög runt, hälsade, pratade lite och flög vidare. Somliga tog han med sig till vårt bord, där det stod punsch och vatten.

Statare och torpare som hörde gården till bjöds också på ett glas punsch eller två och skålade med oss. Hustrurna var inte med, det hörde inte till. Sedan gick karlarna tillbaka till kvinnorna, till rian, där dansen kommit i gång. För musiken svarade en gubbe med fiol, tänk att jag har glömt vilken det var, och så vår egen Emil, drängpojken med dragspel, och det lockade.

Den kvällen eller natten hade vi några gäster från Stockholm, bland dem en doktor, som övergivit medicinen för kamratlivet och musiken. Han är död nu. Och så var där en ung dam som ingen av oss kände, men som hamnat hos oss på något vis. Jag kommer ihåg hennes nervöst gälla skratt och hur doktorn lutade sig emot mig och viskade att hon borde ha en karl, men att karlar var rädda för henne, hon ville *för mycket* ha en karl.

Ett människoöde alltså. Hon var ganska vacker men hon såg verkligen ut just som doktorn beskrivit henne — stackaren. På ett eller annat sätt försvann hon sedan under natten: kanske lyckades hon hitta någon. Inte heller henne kunde jag hjälpa, inte mer än jag kunde hjälpa Nordlundskan.

Vi drack allihop med varandra och tömde de små låga punschglasen och jag begrundade min stora otillräcklighet här i världen.

— Kom med mig uppåt rian, föreslog jag flickan som vi inte kände och vi gick över den skimrande ljusgröna planen fram till ladans breda vidöppna port.

Bland andra stod också Nordlund där.

Han såg mig inte strax, han stod och tittade på dansen. Till sin

MIDSOMMARAFTON

nötta, opressade men omsorgsfullt borstade kostym med byxbenen nerstoppade i ett par grova stövlar, hade han en svart klädesväst, såg jag, en väst av mycket gott och till och med fint kläde. Den kunde inte ha varit sydd åt honom, den var av mera gammaldags snitt och jag funderade ut att han måste ha ärvt den efter sin far eller sin farfar.

Och tvärsöver denna prydliga svarta väst, som stack av mot kostymen och de grova stövlarna, bar Nordlund en klockkedja av gulmetall från ficka till ficka.

Han vände sig om, fick se mig, bockade sig lätt eller knappast alls, men hade väl sett att jag dansat några varv med smeden Attack och förstått att jag gärna ville vara med, tog om mig och dansade ut, förde mig ut i virveln av alla de övriga dansande.

Dansat hade jag gjort rätt mycket, på studentbaler i Uppsala och på andra baler. Men så bra som Nordlund hade ännu ingen dansat med mig. De grova stövlarna strök efter loggolvet så smidigt som om han rört sig barfota. Med ens steg han ut ur sin bedrövliga vardagstillvaro och gled ut i ett helt annat liv, i en tillvaro av lust och frihet. Mig bar han i dansen som om jag varit en fjäril på hans hand.

Han sa ingenting och han såg heller inte på mig. I dansen hade han mig; utanför dansen fanns jag inte mer.

— Nordlund dansar bra, sa jag.

Han svarade inte.

Musiken hörde upp, men bara ett ögonblick, och han stod kvar intill mig.

— Nordlund har klocka på sig i dag, sa jag, fasthållande vid idén eller fördomen att man bör konversera.

— Nä, sa han, jag har ingen.

Kedjan av gulmetall var således bara kvar som minne av en tid då han (eller fadern, eller farfadern) burit klocka. Det var borta nu.

Kanske hade jag varit taktlös som talat om klocka . . .

Men musiken satte i detsamma fart på nytt, jag såg våran Emil dra ut bälgen ordentligt, han var svettig i skjortärmarna, han lutade huvudet mot instrumentet, lutade ner örat, lyssnade, höll av sin musik, njöt av den, dröjde en sekund ännu, liksom uppfordrande, och kastade sedan loss, kastade oss handlost ut i en snurrande polka.

Polka, den ska ha god fart, och mitt i klungan av de dansande

snurrade Nordlund och jag, först framlänges, så baklänges, vilket inte alla lyckas med.

Finessen, det är baklänges. Kavaljeren blir axeln som runt runt, från en så liten golvyta som möjligt för sin dam, håller henne i sin periferi, men ändå tätt intill sig, buren, svängd som på karusell. Baklänges och fortare och fortare och jag började tappa andan, trots jag den tiden var ung och som sagt inte ovan att dansa.

— Sluta nu, Nordlund, kapitulerade jag.

Hans svar kom knappt ens som en viskning, bara en pust mellan de hårt sammanpressade tänderna, en bris genom skogen av det korta, krusiga bruna skägget, men fullt hörbar:

— Ä, skit!

Och där dansade vi. Det glesnade omkring oss. Kanske var Nordlund bekant som mästerdansör och själv var jag ju ny på orten, något lite nytt att glo på. De stod och tittade på oss, de gav oss god plats och Nordlund begagnade sig av det, övergick med ett enda steg till framlänges igen och tog en elegant snedd över hela golvet, bort mot musiken.

Jag såg att våran Emil också observerade oss och såg hur han beslöt att jäklas lite. Han gjorde inte något uppehåll alls, som man skulle väntat efter polkan, utan grep direkt in på en vals.

Då blev det ju lite lugnare. En smula andrum. Nordlund tog ett fastare tag om mig, ett äganderättstag, och så svävade vi på nytt bland alla de andra och gled efter golvet till de smäktande valstonerna. Valser var sentimentala den tiden. Aldrig hade någon fört mig så bra och ingen hade jag följt så bra.

Men sedan blev det ordentlig paus i musiken, så att gubben med fiolen och pojken Emil fick ta igen sig. Ja, det blev tyst. Vi stod inte långt från portgapet ut till grönskan och skogen. Valsen var slut.

Men innan Nordlund släppte mig, tryckte han mig plötsligt hårt intill sig, hårt så att det knakade i revbenen. Jag såg på honom, vi var ungefär lika långa, eller lika korta, hur ni vill, och nu såg han verkligen ett ögonblick på mig med sina allvarliga mörka ögon in i mina.

— Jesses, mumlade han. *Jesses!*

Så var det ingenting mer.

Jag gick tillbaka till bordet där min man och våra gäster satt. Nu var det så mörkt som det kan bli en midsommarnatt, redan inom en

MIDSOMMARAFTON

halvtimme skulle det ha ljusnat. Vid långbordet med svagdrickat samlades många och tog för sig ur de små kuttingarna och drack törstigt.

Lite avsides fick jag se att Nordlunds hustru stod. Hon var ensam. Hon såg ut att inte själv veta hur hon vågat sig fram och heller inte fatta vad hon hade här att göra. Stackare . . .

Borde jag kanske resa mig igen, gå till henne och fråga om det var sin man hon såg efter? Och så gå och ta reda på honom.

Men det är sådant man bara spekulerar över då man är lite uppjagad. Kanske var jag lite uppjagad, och det gjorde mig samtidigt orörlig. Jag vände mig inte ens om för att se vart Nordlund tagit vägen. Jag kände mig skygg.

Ingen vid vårt bord sa: Vad du är tyst. Och det var bra.

Där berättades historier och skrattades mycket och troligen hade ingen ens märkt att jag varit borta en stund och dansat.

Det hördes skratt och lite rop bortifrån skogen, där nattviolen och pyrolan doftar i mossan. Par om par försvann ungdomarna. Eller något litet gäng äldre karlar kring en liter som man ville vara i fred om. Kanske blev det musik i rian igen, kanske inte, jag har inget minne av det.

Småningom bröt vi upp och när vi kom in, satte sig doktorn (eller om han kanske aldrig blivit mer än medicine kandidat) till pianot och fördjupade sig i Chopin och sedan Bach. Men lite senare övergav han Bachs sublimes regioner och började fantisera hit och dit, ditt och datt. Och lite senare grät han över sitt förspillda liv.

Han tog ett glas punsch till, eller två, tre, men det hjälpte honom inte. Hans liv var förspillt.

Dagen därpå blev det i vanlig ordning midsommardag. Vi fick höra att Attack, smeden, supit sig fullare än någonsin och skränat och börjat hota Nordlund med kniv. Men Nordlund hade drämt till smeden redigt, han hade lyckats bli drucken han med och jättestark. Så kniven, den hade flugit ur hand på smeden och lite senare, när kämparna försonats, hade de båda glömt var de befann sig när de kom ihop sig och därmed även var kniven kunde vara tillfinnandes.

Då hade det varit ljusan dag. Attack hade gått hem och sov väl fortfarande klockan tolv. Men Nordlund gick inte hem. Inte då, mesamma, nej.

Det var Emil som satt i köket och redogjorde för händelserna. Emil

var ännu bara sjutton år och alldeles höjd över det hela. Vi hade honom i maten och han hade ätit för sju, sa kokerskan.

Någon dag längre fram mötte jag Nordlund ute på vägen. Han var sig lik, sluten och stum, hälsade men liksom frånvarande och utan att blicka upp. Som vanligt.

Den 24 oktober flyttade Nordlunds. Sedan de gift sig hade de flyttat varje höst.

Jag gav barnen var sin strut med gotter med på färden. Ingen av dem tackade, det hade de inte fått lära sig. Modern satt uppe på lasset och sa ingenting. I knät hade hon den sistfödda i en grå schal.

Nordlund sysslade framme vid hästarna. Emil skulle följa till det nya stället och föra hästarna tillbaka på kvällen. Men Nordlund tog själv tömmarna och så satte lasset i gång, han gick bredvid i de grova stövlarna, lyfte en smula på mössan liksom ut i luften. Denna flyttning förändrade ju ingenting i hans liv.

Han hade sagt adjö tidigare, tagit i hand och mumlat något ohörbart, men utan att se på någon.

FRIMAN

EXIT

I

Den vintern, då nya ladugården byggdes, kom Friman dit. En frostklar decemberkväll stampade han snön av sig i köksfarstun, och när kokerskan, lilla argsinta gamla Sofi vredgat blickade mot dörren för att möta vad som stod på, öppnades den och lämnade rum för Frimans kämpagestalt. Han var lång och bred, leende, trasig, nästan barfota och hade rocken direkt på nakna skinnet. Av allt detta uppfattade Sofi emellertid bara leendet, idel sol, och hennes ovilja efterträddes av en sorts surmulen nedlåtenhet, så att hon täcktes fråga vad luffaren egentligen ville. Fem minuter senare satt Friman vid köksbordet och åt med oskrymtad aptit saltkött och rotmos, medan Sofi ur skafferiet smusslade fram den ljusblå litern med tiodubbelt renat.

Nästa dag fick karlen lite pengar i förskott för skogsarbete så att han skulle kunna skaffa sig skjorta, varm tröja, skodon, verktyg. Han gick till handelsboden som på den tiden hade utskänkning (ja, det var den tiden) och blev sedan inte synlig på tre dagar.

De där pengarna får jag se mig om efter! tänkte patron.

Men tredje dagen var Friman ärligt tillbaka, lycklig på grund av ett lindrigt bakrus, och frågade rentut:

— Patron trodde väl aldrig i levande livet, att jag tänkte bli borta?

— Ja, inte var det långtifrån, medgavs.

— Lite bara på mig! svarade Friman tryggt, gick sedan ner till bagarstukammaren, som han och arbetskamraterna fått anvisad till bostad, och sov där ut resten av denna tredje dag. Men i köksfönstret stod Sofi och hade satt på sig peruken som annars inte kom på till vardags.

Nästa dag var en fredag och Friman kom äntligen ut i skogen och högg väldeliga. På lördag högg han också, men då han fann att

han redan tidigt på dagen huggit mer än de andra i laget, knallade han sig ner till handelsboden igen och firade där helgdagsafton, söndag och måndag. På tisdag högg han med förtvivlans mod, på onsdag högg han också, ja, han högg, men på torsdag hade han ont i en fot och botade den med ett par supar hos Sofi. På fredag högg han, ty fredag är arbetsdag, och så, tack ske lov, kom den välsignade lördagen igen, och visserligen hade Friman ännu ingenting att fordra, så mycket hade han fått betalt i förskott, men hur det var fick han ändå lite förskott på nytt, ty honom stod man inte emot. Och i köket satte Sofi åter fram den ljusblå litern.

I bagarstukammaren bodde fem skogshuggare som kommit från Stockholm för arbetsbristens skull och Friman levde och trivdes bland dem. De snickrade sig enkla träbås och fyllde dem med halm, och det var tal om att gamla Johanna skulle komma och koka deras mat var morgon. Men Friman avrådde.

— Inte nära fruntimmer i våra grejor!

Nej, maten skulle han koka själv — och det blev en underlig mat. Potatis och gröt i samma gryta, skal och jord och en skvätt blåmjölk på det hela. Men på det viset kunde det bli en slant över till brännvin. Det skulle det inte blivit om ett fruntimmer fått hushålla.

De andra karlarna muttrade diverse om svinföda, men Friman själv gjorde sig ärenden uppåt Sofis kanter på lämpliga tider och hur det än var ställt med kosthållet i bagarstukammaren, honom tycktes det inte gå någon nöd på. Och när han var mätt, sov han den rättfärdiges sömn.

Frampå våren fick Friman emellertid ett nytt intresse.

Torparen i Näsudden, Pistol hade gift om sig, fastän han redan var en äldre man och den nya hustrun var ung, en lång mager människa med gult hår och blå, utstående, lite tokiga ögon. Dessa ögon hade en vacker måndag med töblåst och för tankeverksamheten förvirrande sol fått riktning åt Friman till medan han just högg sina väldiga hugg i närheten av Näsudden och från den stunden var det slut med friden där.

Hela våren blev trakten nu ett enda pratande. Det hade mognat

under vintern och nu var det moget. Uppe i förmaket hos patrons talade man om Friman som alltjämt tog ut i förskott och fick som han ville, och man kallade honom en riktig figur, en typ, en sjuhundra baddare. I köket talade Sofi, i statarstugan, i torpen, i handelsboden, ända i komministerbostället talades. Och se, där kom han på vägen, han själv, bred och stor och grann och leende, med hela skor och en snygg tröja som han lovade i pant var gång handelsman vägrade att ge honom mer på kredit och tröjan inte ännu var betald.

Han trädde in i handelsbutiken, såg med sina ärliga ögon på handelsman, log ljust och frågade segervisst:

— Nå, hur blir det i dag med krediten?

I handelsboden blev det dödstyst, alla sneglade på Friman, själv gav han en glad och bekant rundblick åt alla. Närmast dörren stod torparen i Näsudden som strax förut svurit och förbannat på att han skulle märka skogshuggaren vid första tillfälle; men nu märkte torparen bara att han fått allt han skulle ha, vad stod han då här för, han tog kvickt sina paket, hälsade och gick fort ut. Därutanför väntade hans hästkrake och han satte sig upp i trillan och åkte hem till sin tokiga hustru så att vattnet från snösmältningens alla pölar skvätte lång väg.

— Jag tror han fick brått, han Pistol, sa Friman mitt i tystnaden och det var som om han sagt den största lustighet. Hela handelsboden ekade med ens av skratt.

— Det var mig han var skraj för, sa Friman. Så en mes!

Och då steg det allmänna skrattet till vrål.

Småningom blev det en vana att Friman arbetade i skogen om torsdagar och fredagar. Inte andra dagar, men dessa två. Han var en vän av ordning och regelbundenhet, sa han. De dagarna högg han för fyra, med pannan i djupa veck som en tänkare, han spottade i näven och högg hela tiden nya tag. Men resten av veckan var pannan ljus och fri, Friman slog en lov uppåt herrgårdsköket, han gjorde också en titt till Näsudden, om Pistol var på dagsverke, och ibland gick han till handelsboden och fick än en gång öl på krita och så hade han pilsner i fickorna, när han tittade in till henne Pistolskan.

När skogsavverkningen blev slut på våren, hade Friman ingenting att fordra. Tvärtom. De andra karlarna, de gick in på gårds-kontoret och gjorde upp för sig, kom ut igen med pengar och styrde stegen till köket, där det var tillsagt att de skulle få en avskedsmåltid. Lilla argsinta gamla Sofi tog emot dem med knyck på nacken, hon var inte van, enligt vad hon öppet sa ifrån, att behöva passa lösarbetare!

— Ä, håll snattran, sa en av de ringaktade, och ta fram en ljusblå liter som vi har sett i hennes skafferi.

Friman stod under tiden mitt ute på gården, händerna i byxfickorna, visslande och sorglös; men hungrig. Från kontorets fönster såg man honom förträffligt. I det varma köket satt de fyra andra, illa sedda av Sofi men dock på patronens order länsande ett stort fat fläsk och potatis, efterrätten fruktsoppa, en fest- och avskedsmåltid, men Friman stod där ute, han, kvällen föll på, frosten bet, ännu var det kalla nätter.

— Friman! ropades.

Friman trädde in på kontoret.

— Friman har ingenting kvar att få som han nog vet, sa patron.

— Jag vet det, tusan, nog vet jag det, log Friman.

— Ni har tio kronor i förskott ännu.

— Dom ska jag lämna kvar mina verktyg för, svarade Friman ärligt och ödmjukt.

— Ni har skulder vid handelsboden också, har jag hört.

— Handelsman ska få tebaks tröjan och skjortan, han.

— Gå ut i köket, Friman, så ska jag tänka lite på honom under tiden.

Husbonden tänkte och han lyckades lista ut en ny sysselsättning åt Friman genom att för hans räkning skapa ett extra ämbete i stalldepartementet. Friman hade god hand med hästar, var hade han inte god hand, och han fick besked när han ätit, han tackade, bockade och log sitt väldiga bärsärkaleende och begärde sedan hövligt en aldrig så liten femma i förskott, ty hans byxor var alldeles slut, han kunde ju inte gå runt med bar bak, eller vad tror patron?

Kamraterna lämnade platsen, Friman blev kvar. Han skulle nu göras om, bli bofast, stadgad och ansvarsmedveten. Patronens fru med sociala ambitioner, patronens familj hade fått det för sig och frun lånade honom till och med böcker, ställde in en liten hylla med böcker i bagarstukammaren, där han nu skulle bo ensam och där det var meningen att han skulle sitta och bilda sig om kvällarna.

Men i stalldepartementet går det inte bra att bara arbeta om torsdagar och fredagar, man måste arbeta alla dagar, till och med söndagen. Visserligen fick Friman sin kost i köket, men ofta satt torparens i Näsudden hustru där och grät och öppnade sitt hjärta för den argsinta men hederliga gamla Sofi och förstörde Frimans goda marknad. Han kunde inte trivas längre hos Sofi på det viset, han blev dyster och tyst — och till råga på allt förebrådde Sofi honom att han gjort Pistolens hustru med barn.

— Prat, sa han. Bara jag ser åt en flicka, skylls jag för barn, en gång blev det tvillingar, men det var i Småland.

Pistolens hustru råkade just den dagen sitta i köket och hörde honom och grät etter värre.

— Du är ju gift, sa han till henne och därmed lämnade han köket.

Sedan såg man honom inte mera där — och en av dagarna fram i veckan var han försvunnen.

Men snart inberättades att han varit synlig över landgången till den tidiga båten till Stockholm. Tröjan, skjortan, de nya byxorna hade han på sig, verktygen hade han med sig, allt obetalt.

I köket slängde Sofi omkring spisingar och kastruller, i skogen irrade en ung förvirrad och tokig kvinna och i handelsboden debatterades nyheten medan handelsman under förskräckliga svordomar summerade sina förluster.

Under sommarens lopp byggdes emellertid den nya ladugården upp av allt det timmer Friman och de andra fällt. Det var ingen skillnad på de stockar Friman fällt och dem som fällts av de andra.

När ladugården blev färdig gjorde patronen en liten fest för folket och torparen på Näsudden som varit bas vid grundläggningen och var känd som häändig med allt bygge, spelade på den festen ingalunda den minsta rollen. Nu var det hans tur. Vänd en sida i bilderboken och efter sidan med din egen saga kommer en annans.

Men den unga hustrun satt hemma, hon hade blivit så hygglig och

BLAND MÄNNISKOR

stillsam igen efter den där tiden på våren då hon suttit och gråtit hos Sofi i köket. Mycket att göra hemma hade det också blivit — och mer skulle det bli när bara ett par månader till fått gå och det blivit en till i stugan.

— Ni ska se, det blir en grabb, sa Näsuddstorparen och पोस्ते inte så lite och såg yngre och hejigare ut än han gjort på länge.

BORGERLIG
TRAGEDI

I

Lill-Nisse, barnet i huset, fick först fram på förmiddagen sätta på sin nya sjömansdräkt med långbyxor. Han var fem år och hade sett mycket mindre gossar i långbyxor, så det var ingenting märkvärdigt, det borde ha hänt för länge sen. Han ämnade visa att han tog det med lugn. När han kom ner i trädgården, gick han bara liknöjt förbi sin vanliga lekplats vid stora tallen och promenerade som en vuxen mittpå gången mellan farmors rosenrabatter. Ännu fanns några rosor kvar och det var farmor särskilt glad åt. I dag var en särskild dag, hade Nisse förstått, och detta särskilda började först fram på förmiddagen, annars hade Nisse naturligtvis fått på sig den nya kostymen tidigare.

Det fanns ett skarpt veck framtill på byxbenen och emellanåt kastade Nisse en blick på detta veck. Gossarna i villan bredvid hade inte kommit ut än, annars hade de strax fått se honom så här fint klädd. De var så otäcka att retas jämt, de där gossarna, och i synnerhet retade de ofta Nisse därför att han inte hade någon pappa, medan de själva varenda dag sprang och mötte sin pappa vid anhalten klockan fem.

Men långbyxor, det hade de ändå inte.

Under tiden talade farmor och mamma med varandra i vardagsrummet.

Gamla fru Ringlöf höll ett brev i handen. Det var läst tio gånger, kanske mer, och det gick i huvudsak ut på att hennes son på sin älskade mors enträgna önskan äntligen denna söndag gick in på att ha ett sammanträffande med sin hustru, som han övergivit för omkring tre år sedan. Där stod:

”Käraste mamma, tro mig inte vara en omöjlig person utan sinne för ett gott familjeliv, som du själv så vackert skriver om. Jag med-

ger att mycken skuld kan läggas på mig. Under de år jag var borta i Amerika kände jag det visserligen som en stor befrielse att vara ifrån alltihop, men sedan jag nu fått en förmånlig anställning här i landet, förstår jag naturligtvis att det kunde ha sina goda sidor med ett ordnat hemliv. Att Emilia har förtjänster som husmor har jag aldrig förnekat, inte heller att hon är värd all aktning."

Så stod det och en del annat i den stilen. Gamla fru Ringlöf såg över glasögonen på sin sonhustru som satt mycket blek, helt svartklädd framför henne, och hon sa vänligt:

— Min lilla Emilia, borde du inte klätt dig lite gladare just i dag?

— Mitt hjärta är inte glatt, mor.

— Det förstår jag, sa den gamla frun, vi går mot en avgörande stund. Men du har sagt mig att du gifte dig av varmaste kärlek och att Nils fortfarande äger din tillgivenhet — trots allt — sa den gamla frun skyndsamt, ty hon såg att sonhustruns ögon hade fyllts av tårar vid anspelningen på det förflutna och att hennes händer börjat darra.

Den unga fru Ringlöf sa:

— Du är så god, mor. Men hur djupt har han inte sårat mig!

— Jo visst, jo visst. Glöm dock inte, vi kom överens om att *det* inte ska fram i dag. Om *det* ha ni växlat många brev utan att nå minsta resultat. Varför gräva upp det igen? Kära barn, mitt hopp är att allt ont av sig själv ska smälta bort när ni nu återser varandra och att ni bara ska minnas de lyckliga tiderna. Låt då udda vara jämnt.

— Ja, ja, viskade den unga frun sorgset.

Hon tog upp sin näsduk, torkade ögonen, snöt sig, torkade ögonen igen, ty tårarna ville inte stanna. De lyckliga tiderna, så talade den snälla farmor! Visst mindes hon dem, men vad hade hon inte ändå fått lida — och framför allt denna förfärliga smälek: en vacker dag hade Nils bara rest sin väg. På en papperslapp, en simpel bit omslagspapper hade han skrivit: "Jag står inte ut mer." Papperslappen låg på tamburbordet, jungfrun kunde ha läst alltihop före henne, hans hustru.

Kunde man bära sig mera ojust, mera förolämpande och hänsynslöst åt?

Och så var han borta. Borta i tre år.

"Står inte ut." Han! Det skulle *han* säga!

— Seså, min flicka, uppmuntrade farmor.

— Nå, jag går väl och byter om då, svarade fru Emilia och lyckades verkligen stanna vid beslutet att glömma och förlåta, trots allt. Jag tar min blå klänning. Han brukade tycka om blått.

— Det var snällt och rart av dig, sa den gamla frun. Det kommer att göra allting lättare. Gå honom en smula till mötes, du. Tack, min flicka!

Medan unga fru Ringlöv klädde om sig och lite kokett kammade ner en hårlock i pannan, men sedan kammade upp den igen vid tanken på hur lite Nils förtjänade något koketteri från hennes sida, pudrade sig som gjorde henne blekare, mycket lämpligt, fann blekheten missklädsam och tog bort pudret igen och slutligen åter kammade fram den koketta locken, såg Lill-Nils en främmande herre närma sig grinden. Själv hade han återvänt till sin lekplats vid tallen och den främmande märkte honom inte. Det var en okänd herre, han öppnade grinden och lät den stå öppen efter sig, som både farmor och mamma tyckte så illa om, i synnerhet mamma, hon brukade ropa efter springpojkar och bud: Ni där, stäng grinden! Men herrn gick bara vidare, ogenerat och med raska steg. Han var lång och mörk med små mustascher och stor hatt och käpp som han svängde runt på ett mycket tilltalande sätt. Lille-Nils gick in köksvägen för att få reda på vad detta var för person.

Köket var tomt. Tilda hade gått för att öppna när den främmande herrn ringde. Röster hördes från vardagsrummet, Lill-Nils smög sig dit. Mitt i rummet stod farmor och omfamnade den stora herrn och sedan tog mamma honom i hand som en främmande. Farmor fick sedan syn på Lill-Nils, alltid var farmor den som såg allting först, och hon ropade med glad röst:

— Kom in, Nisse lilla, och hälsa på pappa.

Den främmande var pappa.

Pappa!

— Ja, du, Nils, sa farmor till honom, där har du din son, stora gossen i långbyxor och lik dig som ett bär. Kan du se det själv?

— Kanske det, svarade den främmande, såg på Nisse, klappade honom på kinden, lyfte upp honom på raka armar och beslöt sig till sist för att kyssa honom. Men sedan sträckte Nisse fram handen som han blivit lärd, slog ihop klackarna och bockade sig med en liten knyck som han fått lära sig.

— Mycket bra, sa pappa och skrattade och såg mycket trevlig ut. Jaså, din lille baddare, vi ska nog bli goda vänner!

Men när Nisse i detsamma tittade efter mamma stod hon avsides och bet lite i sin näsduk och såg alls inte glad ut.

— Nu kan Nisse gå ut och leka igen, bestämde farmor.

Nisse måste lyda. Om bara pojkarna i villan bredvid kunde komma ut, då skulle de fått höra något! Till och med långbyxorna var glömda. Men gossarna visade sig fortfarande inte.

2

Gamla fru Ringlöf förstod att det var hon som måste föra ordet att börja med.

— Tack för att du kom, min son, sa hon. Det har länge nog varit ledsamt mellan din kära hustru och dig, men jag har förstått att ni i grunden aldrig upphört att hålla av varandra och jag har alltid hoppats allt skulle reda sig till sist.

Herr Ringlöf hade satt sig — naturligtvis, tänkte hans hustru, naturligtvis i den bästa stolen, liksom självfallet, inte bara därför att den råkade stå närmast, utan emedan — kort sagt, emedan han var sig lik. Själv utvalde hon den obekvämate av alla sittplatserna, den lilla runda pianostolen; det kunde vara roligt att se om Nils la märke till det. Farmor satte sig i soffan.

— Det kan ju inte fortgå som nu, fortsatte den gamla frun, eftersom de två andra fortsatte att tiga. Det har ju fallit ord om skilsmässa, det vet jag, men Emilia vill ogärna skiljas och lika ogärna du, min son, inte sant?

— Jag har ingenting emot försoning, svarade han hövligt och såg nu äntligen rätt på sin hustru.

Hon har inte förändrats något vidare, tänkte han. Hon ser ju egentligen bra ut, men samma lilla tunna mun och kniper ihop den gör hon fortfarande som förut. Och där sitter hon på kanten av pianostolen, som är vridbar och följaktligen snurrar åt höger eller vänster, bara hon rör sig. I högsta grad disgraciöst. Vilken annan kvinna skulle fått den befängda idén att sätta sig just på en pianostol? Och så tycks hon besluten att inte yttra sig.

Detta sista kände han särskilt igen och det började krypa lite i honom av otålighet, ja, alldeles på det gamla kända viset.

Men farmor gav sig inte, hon fortsatte att tala. Det var om affärer, om familjefaderns nya anställning, om möjligheter för sammanflyttning med snaraste, om gossen som länge nog varit utan far och nu började växa upp och sannerligen behövde sin far.

— Lilla Emilia, avbröt hon sig själv mitt i meningen, sätt dig hellre bredvid mig i soffan.

— Jag sitter bra här, tack, svarade Emilia milt och lite låtsat frånvarande. Ack, vad betydde det hur man satt! Farmor såg på henne över glasögonen och lät frågan om soffan falla.

— Emilia har mycket att förlåta dig, Nils, sa hon i stället. Jag vet att hennes goda hjärta är berett till det.

— Får jag röka? frågade Nils.

Och när han under allmän tystnad tänt cigaretten och dragit ett par djupa bloss, sa han en smula högtidligt:

— Jag är också beredd att be Emilia om förlåtelse. Hm.

Det kostar allt på dig, tänkte hustrun och hade fått lite mera färg. Hon satt med nedslagna ögon och såg på sina två släta ringar, och det påminde henne om att se efter något. Ja, mycket riktigt, Nils bar endast sin ingenjörarring.

— Du bär inte din vigselring, sa hon.

— Nej.

— Seså, sa gamla frun, det är ju en bagatell.

— Det är så mycket som är bara bagateller, anmärkte Emilia, och så blev det åter tyst.

Ingenjör Ringlöf rökte. Den som vore tusen mil härifrån, tänkte han. Och ändå har mamma ju rätt, vi kunde kanske få det drägligt och jag har i varje fall ingen annan i tankarna. Och så för pojkens skull, förbaskat behändig pojke. Han reste sig, gick på sitt vanliga obesvärade sätt bort till fönstret och såg ut. Ute på vägen stod Lill-Nisse. Grabben öppnade just grinden på vid gavel, lämnade den öppen efter sig och gick med stora kavata steg uppför grusgången, svängande en stor käpp. Han var: *pappa som kommer hem*. Men det visste inte ingenjör Ringlöf, han konstaterade bara att gossen såg frisk och bra ut. Så gick han bort till den öppna spisen, kastade dit cigarettstumpen och hade nu kommit närmare pianostolen med Emilia. Han stannade framför henne och sa öppet:

— Emilia, hur vill du ha det?

— Så ska det låta, sköt farmor på och äntligen brast Emilia i gråt.

— Nils, mumlade hon.

Han slog armen om hennes skuldror och drog henne lite intill sig, han kände igen lukten av azymolstimulus i hennes hår, den tyckte han aldrig om, han kom plötsligt ihåg att de grålat om det. Det fanns då inte en envisare varelse än Emilia! . . . Men han släppte inte tankegången att mor hade rätt, och han frågade inte alldeles utan ömhet i stämman, medan han gjorde armens grepp lite fastare:

— Ska det alltså bli gott mellan oss igen? Emilia? Mimmi?

— Ja, grät hon. Du vet inte hur jag lidit, Nils. Tänka sig den där morgonen, bara en simpel papperslapp på tamburbordet, som jungfrun naturligtvis sett och läst. Och så du i väg till Amerika. Vad alla ens vänner och bekanta kan ha trott och fått att prata om!

— Ni led ju ingen nöd, försökte han.

— Nej, tack vare din mor! Men hur mindes du själv dina plikter?

— Första tiden, medgav han och såg verkligen rätt skamsen ut.

— Sannerligen, sa hon, det är inte alla som skulle förlåta . . . Men ser du, Nils, du har aldrig kunnat sätta dig in i en känslig människas . . .

— Nej, nej, jag vet, sa han, jag vet. Stryk i alla fall ett streck över det, Mimmi, det är ju därför jag är här.

Hustrun såg upp. Farmor hade på något sätt försvunnit ur rummet.

— Kan du verkligen helt fatta ditt handlingsätt mot mig, Nils?

— Det kan jag visst det.

— Din ton är så lätt.

— Ja, lilla Mimmi, jag har aldrig varit en tungus. Det kan jag inte göra något åt.

Det är bara sig själv han tänker på — som vanligt, tänkte hon.

— Jag har alltid drömt så vackert om lycka, sa hon. Ända från ungdomen.

— Nå, vem har inte det?

— Ett litet fridfullt bo. En älskande make.

— Och maka, sa han.

— Vad menar du nu?

— Knip inte ihop munnen så där, Mimmi, sa han. Det klär dig inte.

— Redan börjar du anmärka.

Nu gick han fram och tillbaka i rummet. Ännu hade de inte växlat någon kyss. Hon vill dra ut på det, tänkte han. Egentligen tycker hon om scener, det är vad jag alltid sagt.

— Kära Emilia, sa han, ja eller nej? Försonas vi, eller inte? Låt oss bestämma att göra det för Lill-Nisses skull. Och aldrig mer tala om gångna tider.

— Ja, sa hon, för barnets skull.

Han räckte fram sin hand och hon tog den. Han böjde sig fram och kysste henne. Hon kysste inte, men drog sig inte heller tillbaka. Så gick han till dörren, öppnade den och ropade utåt:

— Mor, saken är klar!

Gladlynt röst, saken klar. Tre års lidanden, tårar, omätlig förödmjukelse och sorg utstrukna och inte mer med det, tänkte Emilia.

Hon stod kvar mitt i rummet och såg på honom bakifrån, på hans rygg, hans breda, självbelåtna rygg, alldeles som hon sett på den otaliga gånger förut och retat sig åt hans självtillräcklighet.

3

Till middagen satt pappa och mamma mittemot varandra och Lill-Nisse fick sitta mittemot farmor. Farmor bad om ursäkt att hon inte hade brännvin hemma så att det kunde bli en sup och pappa svarade att det gjorde rakt ingenting. Mamma sa:

— Du får hålla god min ändå.

— Det gör jag också.

— Har du slutat att bry dig om sprit?

— Jag har väl aldrig varit beroende av sprit?

— Det kan man tänka olika om.

— Tja, fråga dem som känner mig.

— Jag känner dig alltså inte?

— Nej, mindre än de flesta, sa pappa ganska hårt.

— Lill-Nisse, sa farmor som serverade soppan, bjud din pappa lite bröd. Kommer du ihåg min gamla scherry, Nils, jag har kvar av den ännu. Var så god, du, ta hand om karaffen.

Det var oxsvanssoppa och mamma skar mycket fint och försiktigt Lill-Nisses köttbit i tallriken, men hur han nu kunde bära sig åt, pappa gjorde en stor fläck på rena duken. Lill-Nisse tittade oroligt

på farmor och på mamma. Farmor låtsades om ingenting alls, men mamma såg ut som då hon brukade säga: så drullig du är, Nisse! Pappa torkade bara av fläcken med sin servett och på det viset blev servetten också fläckig och det brydde han sig inte om. Lill-Nisse såg hela tiden mest på pappa. Om man bara kunde få veta ifall pappa tänkte stanna hemma för alltid! Då ämnade Nisse göra efter honom i precis allting.

Det blev inte bara scherry till soppan, utan också rödvin till köttet. Tre rätter. Pappa åt två gånger av allt, men mamma åt nästan ingenting. Farmor pratade mest, men pappa pratade också en hel del. Det lät så bra, tyckte Lill-Nisse, hela matsalen blev buller, det var annat än alla andra middagar. Så där ämnade han tala själv när han blev stor.

Ingen pratade något vidare med honom, bara farmor ett par gånger. Nej, ingenjör Ringlöf och hans hustru var fullt upptagna av att observera varandra. Hennes näsa blir röd när hon äter, precis som förr, tänkte han. Det borde man väl kunna göra något åt. Inte blir alla kvinnor rödnästa bara för att de äter.

— Har du slutat pudra dig? frågade han.

— Hur så? svarade hon lite vasst.

Men hon visste varför han frågat. Alldeles sig lik var han, det var just vad hon strax sett, insinuant, alltid färdig att säga något obagligt, men alltid lika belåten med sig själv naturligtvis. Efter middagen tog han en stor cigarr till kaffet fastän han väl borde kunna minnas att av all rök var cigarr den hon tålde sämst. Just en dag som i dag borde han kunnat lägga litet band på sitt självsvald. Så kom hustrun att tänka på sin näsa, inte underligt om den blivit lite upphettad såsom hon måst gråta i dag, och hon skyndade ut från kaffet för att pudra den. Hon förstod nog att det var näsan han syftat på nyss! Lill-Nisse skickades ut i köket till Tilda.

När mor och son blev ensamma sa den gamla frun allvarligt:

— Nils, hon har lidit mycket.

— Kära mamma, svarade han, det skulle hon göra om hon så blev drottning av Saba.

— Det kan hända, sa gamla mor milt, och det kunde ju också ha sina besvärliga sidor att vara drottning av Saba. Men är du nu beredd att ta hänsyn till hennes känsliga temperament i framtiden?

Uppenbarligen var han inte beredd på det. Den gamla frun såg vädjande på sin stora kraftfulla duktiga herr son, där han bekvämt satt tillbakalutad i bästa stolen. Men vad såg väl han, där han å sin sida stirrade in i cigarröken? Det visste stackars gamla mor inte. Kanske framkallade den blå röken en bild av någon i verkliga livet obefintlig och otänkbar, ljuv, skön, absolut fordringslös, fullständigt hängiven ung kvinna, vars hela tillvaro gick upp i att måna om honom, medan han själv till gengäld bestod ingenting annat än sin belåtenhet och lite festmiddagar. Den där unga kvinnan hade inte mycket gemensamt med stackars Emilia och med hennes drömmar om en alltid avgudande och beskyddande, uppoffrande make.

Emilia trädde in igen. Hennes näsa hade under pudrets påverkan förvandlats från röd till lila.

— Jag har kommit att tänka på en sak, sa hon. Under tre år har du nu levat ungar och det vet man ju vad det innebär.

— Ska det bli förhör? brusade Nils ögonblickligen upp, väckt ur sitt behagliga stirrande in i tobaksröken.

— Förhör! Är jag din hustru eller inte?

— Jo, än så länge — tyvärr.

— *Tyvärr!* Det är alltså det ord du finner lämpligt använda en dag som denna.

— Ja, när du utan vidare . . .

— Utan vidare? Ska det kallas utan vidare att . . .

Äkta mannen slog näven i bordet, hans goda eftermiddagsro var förstörd. Emilias händer darrade, för henne var det inte eftermiddagsron utan hela livet som var förstört. Igen.

Den gamla frun tillbakahöll en tung suck och tryckte handen mot sitt hjärta så obemärkt som möjligt, medan grälet raskt tog full fart. De avskyr varandra, det är alltihop, tänkte hon. Hennes hjärta var inte starkt numera och denna söndag som hon så omsorgsfullt förberett, den hade redan kostat på rätt mycket.

Men i köket lekte Lill-Nisse fortfarande pappa, medan Tilda under sång torkade färdig disken. Nisse satt vid köksbordet och var pappa; han tog för sig en väldig portion mat från ett låtsat fat, åt spillde på den låtsade duken, torkade fläcken med servetten och sa inte: ursäkt. Sedan sträckte han ut handen och knep sin lilla gosse i örat, vänligt, skämtsamt på ett särskilt trevligt sätt som inte var likt

någon annans och kallade honom "lille baddare". Till farmor sa han efter maten: Tack, lilla morsgumman. Det lät så lustigt.

Tamburdörren slog igen med en faslig skräll, det hördes in i köket.

4

— Nu gick han, sa Tilda.

— Vem?

— Herrn.

Gick? Och ingen hade ropat in honom, Lill-Nisse, att säga adjö! Det kom en gråtklump i halsen. Kunde det verkligen vara så? Gossen smög fort ur köket, nedför trappan, och, jaha, där gick hans pappa med sina stora steg utför gången, svängde med sin käpp, öppnade grinden och lämnade den vidöppen efter sig. Lill-Nisse vågade inte ropa, han blev stående och gråtklumpen satt ända uppe i ögonen och hindrade honom från att se hur pappa försvann i vägkröken.

Ingenjör Ringlöf gick ut på vägen, och han tänkte: I morgon går jag till advokat och får slut på det hela. Gudi lov, det är klart nu.

Uppe i salsfönstret stod hans hustru och såg efter honom och tänkte: Vad han ser löjlig ut; det är vad han gör. Det har jag alltid tyckt. Han ser ut som en fotograf, inte en riktig fotograf, naturligtvis, utan en teaterfotograf, den där fotografen i en pjäs av Ibsen.

Det började skymma, det var höst, det låg fullt med fallna löv på gräsmattan; det var något så trist över alltsammans, hon tog upp sin näsduk och kunde bara gråta och gråta. Farmor hade gått in till sig och tog droppar för hjärtat och hade bara innan hon gick sagt något lite om människor som inte förmår se något annat än sig själva i hela världen.

I detsamma märkte Lill-Nisse att gossarna i grannvillan äntligen var hemma, de hade nog varit borta på söndagsutflykt. Nisse satte i väg ner till häcken mellan tomterna; det var en mycket gles och liten, nyplanterad häck, man såg varandra över den, man kunde om man ville gå över den med ett enda steg.

Gossarna ropade:

— Vi har varit vid Drottningholm!

Pfuh! Där hade Nisse också varit, det var ingenting.

Gossarna kom fram till häcken, de kunde se att han hade nya långbyxor med veck, och Nisse såg att de såg det. Men långbyxorna var redan ingenting, inte mer än att fara till det där gamla Drottningholm. Nisse sa:

— Min pappa har varit här.

— Äh? sa gossarna. Är det sant?

— Joho, ni. Hela dagen.

— Din riktiga pappa?

— Jaha, ni.

— Var det han som gick ut genom eran grind nyss?

— Jaha, ni.

— En lång en med stor hatt?

— Jaha.

Gossarnas egen pappa var bara en liten herre, alldeles vanlig, och han var hjulbent, hade Nisses mamma en gång sagt. De två papporna kunde inte jämföras, det förstod Nisse, och gossarna måtte också ha förstått det. De hade säkert stått och tittat efter den långa främmande herrn och undrat vem han kunde vara som hade hälsat på hos Ringlöfs. Och så var det Nisses pappa! De stod förstummade. Och när någon ropade på dem uppifrån villan, lydde de strax och försvann i skymningen.

Långsamt gick Nisse åter uppför gången mellan rabatterna med farmors rosor. De var fina och röda, de hette Rödhätte. Men Lill-Nisse hade annat att tänka på. Han gick med stora, fasta steg, han var en stor och lång, bred och ståtlig herre, svängande armen som då man har en käpp. Och djupt i basen mumlade han med pappas egen röst, som kommit hela matsalen att bli buller, en riktig herrröst, precis som en herrröst ska vara:

— Pappa. Pappa, pappa, pappa! *Min* pappa. Pappa är *hemma*. Aldrig, aldrig är min pappa borta mer.

ALEXANDER

I

Han hette inte Alexander, han hette Sven Jönsson. Kan man verkligen heta Sven Jönsson? frågade han sig redan vid unga år. Det måste ju svaras att det kan man visst och att det säkerligen existerar många aktningvärda män som utan klagan bär det namnet. Men därmed lät Sven sig inte nöja: han lät sig tilldelas något av de nya namn vi fått att välja på här i landet och tilldelade sig själv förnamnet Alexander. Med ett blygsamt småleende som han småningom blivit rätt skicklig i att framkalla nämnde han gärna att det var ett gammalt släktnamn.

Han gick utför trappan. Bostaden låg en trappa upp och var fru Lodmesters, en godhjärtad änka som hyrde ut ett av sina två rum till Alexander, noga taget det bästa rummet med skrivbord och buffelhudsfatölj som en gång varit herr Lodmesters.

Så snart Alexander kommit ner på gatan fann han sig strax utomordentligt väl till mods och pustade ut. På creditsidan i hans tillvaro kunde uppföras det faktum att fru Lodmester, Mitti, på väl ett år ingen hyra krävt och det berodde på hennes fruktan att han skulle lämna henne om hon började bråka. Ty hon älskade honom.

Alexander var inte ovan att bli älskad. På gatan fanns gott om butiker och i förbigående speglade han sig i skyltfönstren: ja, hans yttre var oklanderligt, det var förmånligt, han såg bra ut. Därför hade han rätt till en levnadsstandard med högre lyftning än den aktuella hos beskedliga Mitti. En smeksam, ideligen kyssande, kramande, jollrande varelse som Mitti måste man laga att man kom ifrån. Och så hennes påminnelser: "Gullgossen min, klockan är kvar-ten i, du kommer för sent om du inte skyndar dig", etc.

Med en gäspning konstaterade Alexander att klockan just slog nio någonstans. Prick nio skulle han vara på sin plats på kontoret och Mitti oroade sig varje morgon lika för att han skulle mista platsen

då han gång efter annan kom för sent. Lodmester på sin tid gick alltid en god timme i förväg, sa hon, han hade tydligen varit en mönsterherre, en första klassens träkmåns, Alexander hade blivit nödgad anhålla om att slippa höra talas om honom mer. Då hade Mitti gråtit.

Nåväl, låt henne gråta.

För att hålla henne vid bättre mod brukade han slå in på att skildra sina ambitioner: avancemang, kontorschef, övergång till en bättre firma, där han blir prokurist och har chefens fulla förtroende. Öppna egen firma sedan han gjort sig botten grundligt bekant med branschen och så vidare. Och gifta sig. Mången rik grosshandlare har börjat smått, nästan sämre än smått, inte sant?

— Jo visst, sa änkan.

Och när Alexander på allvar börjat sin klättring uppåt skulle lilla Mitti rikligen belönas för all sin godhet mot en ännu fattig gosse, för alla sina små utlägg, sina lån, all sin varma tillgivenhet.

Mitti skulle få bli fru Alexander.

Men än så länge måste hon visa tålmod. Inte tjata.

Jaja gosse min, tänkte hon, han är förnöjsam och alltid på gott humör. Det hade inte Lodmester varit. Inte heller alltid tacksam, medan Alexander kom ihåg att uppvakta på alla namnsdagar eller andra lämpliga tillfällen. Han kom inte med blommor, det hade han ju inte råd till men med så vackra ord.

Men fort gick det inte med hans avancemang och den löneförhöjning han förtjänt den fortfor att utebli.

— Jag skaffar mig en bättre plats, sa Alexander.

Men tiden gick utan att Alexander bytt plats.

— Du måste förstå, de värderar mig, i synnerhet den gamla chefen, förklarade han. Men han hade den yngre emot sig och en som hette Pettersson och nästlat in sig hos cheferna. Mitti fick många rapporter om firman och dess personal, hon kände till alla, ända till den drulliga springpojken, ty Alexander var öppen hjärtig, förteg ingenting, inte ens förargligheter, hade varje afton något nytt att berätta. Men avancera, det gjorde han inte.

Också Mitti hörde klockan slå nio och tänkte medlidsamt på att hennes lilla gullgosse nu satt på sitt ohälsosamma kontorsrum åt gården med soptunnor.

Men i verkligheten hade Alexander bara tänt en cigarrett och i stilla mak styrt sina steg till centralpostkontoret, avdelningen poste restante. Det blev några brev där och med dem gick han vidare till det lilla parkområdet vid centralstationen, ingen obehaglig plats en vacker ljum vårdag som denna.

Ett, två, tre, fyra, fem kuvert. Relativt dålig skörd. Låt oss se.

1:0 Svar på Alexanders svar på annons om resällskap till Kanarieöarna åt äldre klen dam. Där skrev den gamla harpan att hon inte tänkt sig *manligt* resällskap, men om den sökande som han försäkrade var ytterst resvan, behärskande fyra språk och med blygsamma lönepretentioner emedan han för tillfället var utan plats, kunde hon reflektera. Men goda referenser måste presteras.

Den gamla harpan vill ha betyg och intyg på vartenda finger. Adjö med den.

2:0 Svar på Alexanders svar på annons om insättning av mindre kapital i och för utnyttjande av finfint patent, garanterat att inom ett par år göra exploatörerna till förmögna män. Det antydda mindre kapital som behövdes var fastställt till kronor 10 000: —.

Tror idioten med patentet att man går omkring med 10 000 i fickan, eller ens att änkan Lodmester är villig satsa, eller att hon ens är innehavare av åtkombara tiotusen? Adjö.

3:0 Svar på Alexanders svar på en annons där man efterfrågade rutinerad skådespelare. Skådespelare kan väl vem som helst vara, tänkte Alexander syrligt. Och även här begärde man pengar. En insats på bara 2 000. Är folk galna? Två tusen kronor, är det "bara" det? Att Mitti skulle satsa för att Alexander skulle ge sig ut på vischan, om det så bara varit tjugo kronor, det var uteslutet.

4:0 Svar från flickan i Eskilstuna som annonserat efter bekantskap. Hon begärde åtminstone inte pengar men så hade hon heller inga själv. Alexander läste: "...en fattig tös men god och glad fastän jag bara lever som jelp och sällskap..."

En som sitter och har tråkigt i Eskilstuna, det var det hela och Alexander har ingen lust att vara välgörare och handpåläggare mot tråkighet. Tarvligt papper också. Stavfel. I kloaken med den. I kloaken med "fattig tös"!

5:0 Slutligen — ah! Svar från *Catarina!* Hon som bara önskade korrespondera med "bildad man för värdefullt tankeutbyte".

Tyvärr ingen fotografi, fastän detta redan var det tredje brevet. Försiktig flicka, och det är ju rätt i dessa tider då det vimlar av bedragare. Hon hade inte ens uppgivit sitt riktiga namn, skrev hon. Rätt, men skada, han hade tyckt om detta namn, *Catarina* med *C.* Något förnämt! Det var annat än att heta *Mitti* och på köpet vara en 40-års änka. *Catarina!* Och han föreställde sig henne lång, ståtlig och skön.

Och vilken formulering i brevet! Inga stavfel. Ett par lite ovanliga ord: eliminera, kalamitet o.d. Den saken kunde Alexander bedöma som skulle tagit realen med *ba* i svenska om han inte misslyckats i andra ämnen.

"*Catarina*" berättade att hon var föräldralös, nästan utan bekanta i Stockholm, hon var studerande, bodde hos släktingar. Hon var mycket ensam. Hennes håg stod till läsning, men också musik, god bio o.s.v. o.s.v Till att höja sig.

Vart tusan ville hon höja sig? Det skrev hon inte, men Alexander förstod henne, även han trängde ju efter att stiga, att gå mot höjderna . . . En flicka som studerar, vad det än må vara kan inte gärna vara en alldeles medellös människa. Hon kan vara ett gott, ett åtminstone medelgott parti. Det kan betyda en start. Alexander trodde sig om att kunna starta snart sagt i vilken bransch som helst, om han bara fick lite uppmuntran och slantar.

Ändå var inte detta huvudsaken. Vad kunde det vara med denna *Catarina*? Hon hade berört hans hjärta. Han mindes inte att han någonsin känt så förut, nej, han hade inte gjort det. Han förde *Catarinas* svagt parfymerade papper till läpparna, nästan som till kyss. Ingen såg honom.

Mitti Lodmesters goda frukost hade sjunkit ordentligt och tiden var inne för Alexander att ringa på hos *Wanda*.

Wanda, ingen skönhet men välavlönad och välbetrodd på ett stort affärskontor, hade sitt eget lilla bo med både ärvda och förvärvade möbler och hade tid att springa hem under lunchtimmen för att

göra i ordning en liten lunch. Men i synnerhet väntade hon på vännen Alexander.

Hon kände igen hans lilla käcka ringning, spratt till, skyndade att öppna och sluta honom i sin famn. Detta inträffade nära nog varje dag. Wandas förut så tomma liv hade fått innehåll.

Kaffe, ägg, kokta som han ville ha dem, Corneliussons ostronansjovis och någon extra liten delikatess dukades fram. Knaprande franska brön. Prima smör. Aldrig något knussel med Wandas små luncher. Men sedan kom förhören.

— Och fortfarande inget jobb, Sandro?

— Äntligen gott hopp. Man tar ju inte vad som helst.

— Var sitter det goda hoppet?

(Som Wanda kunde knipa ihop sin lilla mun till sina korta frågor.)

— Elektrolux, sa Alexander.

— Jo jag tackar. Bara det inte går som med Asea förra veckan. Eller Kullager.

— Inte vara så pessimistisk, lilla Wanda.

— Nenej... Ta för dig, Sandro. Är du inte hungrig?

— Alldeles förbaskat. Det är slut med frukostarna nu hos min snåla värdinna. Gumman har dragit in på staten sedan jag inte kunnat betala förra månadshyran.

Känslofullt upptinad slog Wanda upp kaffet och det var gott kaffe. Men så kom nästa dusch.

— Du. I söndags på Drottninggatan tyckte jag precis det var dig jag såg, din grå rock och allt. Det *var* du. Du gick med en rultig liten människa och ni såg fasligt intima ut.

— Jo, det var nog jag, sa Alexander ärligt. Synd att du inte kom fram till oss.

— Vad var det för fruntimmer?

— Det var min amma.

— Va... din amma! Har du haft *amma*?!

— Jo, och hon är alldeles galen i mig, lilla människan. Hon blev sedan gift med en byggmästare. Men vi var ju tre. Såg du inte hennes son, en stor karl.

— Det fanns ingen stor karl i närheten. Hur gammal är din amma egentligen?

— Tja, vad kan hon vara? Sexti, sjutti...

— Nej du, ljuger du för mig nu igen?

— Igen? frågade Alexander. Jag brukar väl inte ljuga?

— Tänk ibland kommer det för mig att du ljuger vart ord du säger.

— Mycket dumt tänkt av Alexanders lilla flicka. Alldeles fel, sa Alexander — och kysste henne i nacken. Det gillade hon.

En halv timme senare promenerade Alexander mätt och glad ut igen, kysste Wanda i portgången och skildes från henne i gathörnet.

— Så snart du fått en bra plats, kan vi eklatera, sa hon förälskat. Adjö, du. *Du*.

Ytterst besvärlig flicka, Wanda. Misstänksam. Kaffe, ägg, räkor, finfin ost, allt det där är bra, men scener nästan varje gång, det sliter på nerverna. Inte fan är jag misstänksam, tänkte Alexander och var inte missnöjd med sig själv.

Lyckligtvis hade han Catarina att tänka på.

För första gång i sitt liv, det kunde Alexander gå ed på, var han verkligt kär. Var kommer sådant ifrån? Han kunde inte se sig mätt på hennes välformade små bokstäver, och som hon skrev! Där kom ord man faktiskt bara ser i tidningarna, i artiklar av professorer och den slags folk. Det vill säga, vem läser väl professorernas artiklar, de sitter nog bara och läser varandra, nej, men man snappar upp ord här eller där och i värsta fall kan man slå upp dem i lexikon, om man kommer åt.

Dagen gick långsamt. Alexanders firma stängde, enligt uppgift, inte förrän klockan fem och ofta arbetade man på övertid, det var inte värt att komma hem förrän framåt sex. Det fanns ju biljarder och det fanns ju en del små ölkaféer, där man kunde få ett avsides bord för att sköta sin korrespondens.

Medan Alexander skrev stod servitören med sin servett under armen och iakttog honom avundsamt. Såna där har det bra! tänkte han och trodde att Alexander var handelsresande. Och pengar måtte han håva in, bara som han är klädd. Medan en annan . . .

Men servitörens syra undgick helt Alexander som skrev till Catarina.

”Nu kan jag snart inte mer tygla min *längtan* efter ett sammanträffande. Min kära ärade fröken, *misstror* ni mig? Jag har aldrig förr *älskat* dyrt och rent. Jag vill lägga mitt liv och leverne för edra ögon, vilka jag vet äro *sköna*, jag vill börja ett *nytt liv* — från

och med denna *minut*, jag känner att jag skulle kunna det, ja, erövra en *värld* om så vore! Glöm edra sorger! Jag ber eder *beve-kande* om ett möte. Er redan för alltid hängivne VÄN

Alexander.

P. S. Jag studerar juridik, det är en bra bana.

Efter överläggning med sig själv hade Alexander bestämt sig för att bli juris studerande. Han hade en gång känt eller åtminstone iakttagit en juris studerande som föreföll vara en från regelbundet och pressande arbete tämligen frigjord man. Catarina sökte ju en bildad man, och det är väl en jurist. Dagen gick och när Alexander vid sextiden infann sig hos Mitti för middag hade han glömt att hämta vad det nu var på apoteket och ursäktade sig med hårt jobb på kontoret i dag.

Mitti suckade, men Alexander tänkte på Catarina och hörde det inte.

3

Vid samma tidpunkt ungefär la fröken Karin på skönhetsalong *Irrésistible* sista hand vid sista kundens ansikte.

— Se bara själv, sa hon med övertygelse och räckte fram en spegel i tennram, se en så märkvärdig förbättring bara efter en veckas behandling.

Kunden granskade sitt ansikte i spegeln och övertygade sig förtroendefullt om lika snabb som märklig förbättring i utseendet, kände sig vänligt stämd och sa:

— Och nu är lilla fröken ledig och vad blir det så i kväll? Bio?

— O nej, svarade fröken Karin, jag lånar böcker och sitter hemma och läser. Det är mitt liv.

— Så förtjusande, sa kunden.

Karin städade med god fart. Innan hon gick hem till bostaden och dess tristess måste hon hinna om postkontoret och höra efter ifall det möjligen åter kunde finnas ett brev från den hemlighetsfulle fascinerande Alexander. På sin annons om brevväxling under full diskretion hade hon fått några svar, men hon begrep att de flesta bara innehöll mer eller mindre förtäckta inviter till dålighet. Endast

den som tecknat sig Alexander hade varit allvarlig, därtill så fin, bildad, aktningsfull. Och det var honom ensam hon sedan själv sänt svar igen och — det kände hon redan — skänkt sitt hjärta . . .

Vacker var inte Karin och det visste hon. Andra kunde hon piffa upp till oigenkännlighet, men sig själv — ack! Dock borde man inte utesluta möjligheten att en Alexander såg till själen. Han kunde vara en lika ädel som förnäm herre, trött på sitt vanliga förnäma umgänge, och han skulle hålla av henne: sådant hade hon läst om, sådant måste kunna hända.

Visserligen hade hon ljugit lite om sig själv och sina villkor, ”studerande” var alltså rena påhittet och ”bosatt hos släktingar”. Var får man allting ifrån? Det är vemodigt att bara hålla sig till den grå, trista sanningen, man står inte ut. Och när hon skrev var hon inte mera enkla lilla Karin, då förvandlades hon och var Catarina!

Och så var där verkligen brev igen på P. R. Och vad skrev han inte! — ”mitt liv och leverne för edra ögon som jag vet äro sköna” — och så begärde han ett möte. P. S. ”Jag studerar juridik” . . .

Detta P. S. gav en stöt. Karins händer darrade så att hon knappt kunde få in brevet i kuvertet igen. En som studerar juridik!

Hur skulle inte en sådan lagkarl komma underfund med stackars Karins obetydlighet! Brevet var inte till henne, det var till Catarina han skrev, det var henne han önskade träffa.

Hemma hade rumskamraten köpt kåldolmar och varmt dem, hela rummet stank. Sak samma, det var ju i alla fall inte ett rum att ta emot Alexander i. Rumskamraten som var servitris satt om kvällarna med sina fötter i varmt vatten och tycktes för längesedan slutat bry sig om karlar. En gammal människa, uppåt femti, världsvan och illusionsfri. Hon sysslade med att spara samman slant till slant för att skaffa sig ett litet eget kafé. Men Karin var bara tjugo och ”eget” — nej, skulle det vara något eget, måste det bli ett hem och man och barn . . .

Den kvällen grät Karin sig till sömns. Kanske hörde servitrisen gråten men gjorde inga frågor. Karin visste ändå vad hon skulle sagt:

— Asch, tro dem inte, de bara pratar allihop.

Inte Alexander, inte Alexander, tänkte Karin.

Kunde hon stå till svars med att ljuga vidare? Nej, inte till honom, det var omöjligt. Och så skrev hon då nästa dag till Alexander, me-

dan tårarna strömmade ur ögonen som i verkligheten inte var särskilt sköna. Hon skrev:

”Det måste fram. Jag har ljugit. Jag är inte den jag gav mig ut för. Jag har inte en enda släkting. Jag studerar inte. Jag är bara en fattig enkel flicka, inte vacker. Alldeles vanlig. Jag arbetar var dag mellan 9—6, ibland mer. Det var så härligt att tänka att någon skulle bry sig om en! — — Men jag är i alla fall en hederlig flicka och ER vill jag inte bedra. Förlåt att jag förut gjort det.”

4

Nu hade Alexander njutit lunch hos Wanda i ett par månader och låtit lysande utsikter hägra för henne. I avgörande stunder hade det dock alltid blivit någon annan än Alexander som fått den utmärkta plats han varit så gott som säker på. Och Wanda hade börjat stava och lägga ihop. I hård tid har man framför allt inte råd att tappa huvudet. Wanda tappade sitt till den grad lite att hon slutligen anmodade en bekant att skugga hennes hjärtevän. Också Wanda fick då uppleva en natt då man gråter sig till sömn eller ligger vaken och stirrar och ser dagningen bräcka in blek och dyster.

Och en morgon ringde hon på dörren till fru Lodmesters bostad.

— Fru Lodmester? frågade hon då dörren öppnades och en fyllig liten dam i kamkofta blev synlig.

— Jaha, det är jag, svarade den ömhjärtade änkan och släppte på begäran in den frågande.

Det var en söndagsmorgon och Alexander låg ännu. Från sitt rum åhörde han nu de två damernas konversation. Han såg dem inte, som ju heller inte behövdes.

Framför Mitti stod Wanda säkerligen ytterligt korrekt skraddarsydd från topp till tå, kall som marmor, meddelande att Alexander och hon sedan flera veckor betraktat sig som förlovade.

— Förlovade! hörde han Mitti replikera, nästan kvävd. Det är han och jag som ska gifta oss, bara han fått bättre lön.

— Lön, säger Wanda. Vet inte fru Lodmester att han är arbetslös?

— Han? Går han inte varenda morgon . . .

— Misstag, bästa fru Lodmester, han drar er vid näsan, det är vad han gör. Han drar oss båda — och vem vet, kanske fler.

— O Herre Gud: O, Gud! hördes Mitti åkalla.

— Ja, kära fru, anropa Herran om ni tror det hjälper. Jag har bara velat underrätta er om vad ni inte tycks ana — som jag trodde. Ni är säkert en mycket för snäll människa, hör Alexander apan Wanda säga.

— Ja, just det, just det, faller Mitti in.

Sannerligen, det var inte värt att vänta ut hela det tankeutbyte som följde. Här var bäst att schappa. Snabb som en tjuv samlade han ihop sina av Mitti bekomna ägodelar, det var ombyteskostymen, underkläder, skor, den senaste urflotta slipsen — och när Wanda slutligen tog farväl — mycket vänligt — lämnande stackars Mitti åt hennes ensamma öde, hade herr Alexander redan med spänstiga steg och en unicaväska i handen hunnit utför trappan och lämnat huset. Ännu så sent som dagen förut hade han fått låna hundra kronor av lilla rara Mitti, de sista, mänskligt att döma, och summan tillät honom att tills vidare inte betrakta sig som en otalt medellös person.

Han ställde in unican på ett blygsamt hotell, där han tog det billigaste rummet. Det var längesedan han behövt bekosta sig rum själv.

Och nu hade han bara Catarina.

Om man skulle gå om posten ett tag?

Och det var där Alexander i sin tur nu kände en stöt för bröstet och en skälvning i händerna så pass stark att han rent av fick svårt stoppa tillbaka brevpapperet i kuvertet sedan han läst slut.

”Jag har ljugit... fattig, inte vacker... men er vill jag inte bedra.”

Detta var alltså Catarina — till allt annat.

Den vårkvällen skulle iakttagare kunnat få tillfälle observera en ensam, välklädd ung man av behagligt utseende som med händerna i kavajfickorna bara gick och gick. Mitti åt skogen, Wanda åt helvete — och nu fanns inte ens Catarina kvar. Och henne hade han tyckt om, det var det värsta: henne hade han verkligen tyckt om. För henne skulle han tyckt om att sköta sig, att arbeta, komma hem punktligt och ingenting ha glömt; för hennes skull hade han till och med tänkt sluta ljuga. Absolut. Och nu gick han där med grusade drömmar.

Ett ögonblick föresvävade det verkligen Alexander att hålla till

godo med Catarina precis som hon var, ful, fattig, utan släktingar. Gå in på ölstugan och skriva rent ut:

”Kom! Jag är ingen juris studerande, också jag är tomhänt. Men nu är jag besluten att arbeta. Jag har en släkting som kan ge mig ett enkelt och måttligt betalt jobb. Nu tar jag det. Vi hugger i tillsammans och en dag ljusnar det. Framtiden är vår.”

Stackars Alexander, så borde han ha skrivit, men han gjorde det inte. Vad var det som fattades? Mod? En stund var han mycket olycklig, jag tror det . . . Men småningom fann han vägen tillbaka till det blygsamma hotellet, räknade sin kassa, kröp i säng i det billiga rummet och funderade ut ordalydelsen till två eller tre annonser att föra in i tidningen nästa dag. Och slutligen somnade han rätt gott sedan även han gråtit en liten stund.

Ovanligt för Alexander.

Men fröken Karin träffade ett par tre år senare en försörjningsmäktig ung man, ingen vacker gosse, inte rik heller och lydande det vanliga namnet Fredrik. Men denne Fredrik var innehavare av en liten skuldfri affärsrörelse och han tyckte riktigt hederligt om Karin.

Breven från Alexander brände hon inte upp. Inte heller Mitti hade bränt upp sina, heller inte Wanda. Så är det. Och någon enda gång kunde det komma för Karin att undra vad det blivit av hennes fordoms Alexander.

Men det var bra för Karin—Catarina att hon aldrig fick reda på Alexanders karriär. En dag stod hans namn i alla tidningar, men hon kände inte igen det, ty den gången var det hans riktiga namn som fick flagga. Och efter ännu en liten tid kom det in i Långholmens register. Första resan.

Den dagen sken solen, det var en vår igen. Karin städade Fredriks och sin sängkammare, hon skakade en dammtrasa genom det öppna fönstret och hon kunde inte låta bli att blicka upp mot den ljuva azurn. Makarna bodde högst upp i ett hus. Fem trappor. Hon tyckte det var skönt, hon tänkte med glädje på Fredrik, med glädje på att hon var en lycklig hustru, med glädje på ett kommande litet barn. Det var poesi i luften och där flög en liten skär ballong, den lyste så vackert skimrande mot det blå — och så försvann den. Borta var den.

GRANATRINGEN

I

Hela den heta sommardagen hade det varit fullt upp att göra för husjungfrun Elna. Hon hade först vägrat följa med på sommar-
nöjet, ty hon visste hur det kunde vara: främmande innan man visste ordet av och obekvämt med källare och isstack och allt. Men frun hade ljugit för henne om arbetet och om ledigheten också och nu hade hon sagt upp sig till den femtonde. Då hade hon varit en hel månad på den platsen, och det var mer än tillräckligt, "om en inte ska bli alldeles utsliten — nervös som jag är till", hade hon sagt till den gamla kokerskan.

Denna dag dröjde herrskapets middagsfrämmande kvar i huset till över elva och sedan de gått, alla utom damen som skulle bo på gästrummet, hittade direktören på att han skulle ha friskt vichyvatten. Elna måste ut till isstacken, och så ville frun ha in den frukt som blivit över, och det ena med det andra var klockan nära tolv innan Elna hann fram till dansbanan där dansen slutade tolv.

Först fem på morgonen var hon hemma igen. Hon smög in i rummet som hon delade med den snarkande gamla kokerskan, det gällde att inte väcka käringen, då blev det skvaller. Hon kastade sig på sin bädd utan att klä av sig. Hon var yr i huvudet, torr i munnen, utan tankar, bara med kväljande medvetande om nödvändigheten att snart städa och borsta skodon igen.

Kring detta kväljande medvetande virvlade minnesintrycken från natten.

Först hade det varit dansbanan, dunkelt, redan långt borta. Men det var där, hon först såg *gardisten*. Knapparna på uniformen blänkte till då och då och det hade var gång givit som en stöt i henne att se dem blänka till. Bara detta kom för henne, gjorde det henne matt igen, hon tyckte hon sjönk ner genom bädden, så matt blev hon. Och det kändes gott tvärs genom kroppen.

Sedan mindes hon på länge ingenting alls. Kanske slumrade hon till, fast hon inte ville sova. Hon ville känna godvärken igen — och igen. Dansa måtte hon inte ha fått, det skulle hon väl kommit ihåg. Hon var ju inte vacker och inte heller ung. Tjugonio år. Å, fy för den sure. Hon hatade dem, de där unga slynorna. Som de kunde vippa på baken! På baken och frammen och karlarna blev galna. Skamlöst. Men så fick hon se honom, gardisten.

Sedan kunde hon inte ta ögonen ifrån honom, det mindes hon, det visste hon. Och med ens hade de gått på vägen genom skogen tillsammans.

Ensamma var de inte först, utan ett gäng. Hur kom hon in i gänget? Rätt som det var hade hon stått mitt i en grupp pojkar och två eller tre flickor som utan vidare dragit också henne med. Hon hade sagt varken ja eller nej; det gjorde henne detsamma, hon hade ju ändå inget eget sällskap. Det var förskräckligt, att hon aldrig haft lätt att få sällskap. Hon var inte så där flink och munvig som en del andra — och så gick hon där i detta gäng av skrattande ungdom. Gått på vägen arm i arm med två pojkar, en på vardera sidan. Den ene var gardisten.

Senare var de ensamma. De satt eller halvlåg i en backe, solen var redan högt uppe och hon mådde illa, det hade bjudits på bra mycket starkt och hon var inte van. Men så snäll som han var! Alldeles stilla. Hon såg på honom och vågade inte röra sig, så yr i huvudet och trött var hon, och vågade heller inte prata, vad skulle hon hitta på att säga? Men han gick inte sin väg, han var tyst själv. Då hon nu vaknade till kom hon ihåg hur hon velat stryka med handen över uniformstyget och röra vid de blanka knapparna. Det hade godvärkt av längtan redan då. Men hon vågade inte.

Kanske hade de sovit en stund till slut. Hon trodde det. Men vad hon mindes bäst var att han följt henne till villans grind.

— Du är bestämt en allvarlig flicka, hade han sagt när de stod där och höll varandra i hand.

Vad han kunde mena?

Hon hade inte kunnat svara på det.

— Kom igen till dansbanan om lördag, bad han.

Och på det hade hon då svarat ja.

Kokerskan väckte henne och Elna for upp. Klockan var halv nio. — Det ser ut som jehu där inne, sa kokerskan, den tillgivna tro-tjänarinnan: Alla lortiga glas och assietter står kvar! Plocka hit nu, så jag hinner diska. Dom ligger väl till tio i dag, lathundarna.

Elna svarade inte. Hon begrep aldrig vad kokerskan-trotjänarinnan tänkte om herrskapet och likgiltigt var det för resten, eftersom hon skulle flytta nästa dag — och nästa lördag skulle hon träffa gardisten, det var det enda som räknades.

Elna bar ut glas och assietter, torkade disk, städade bottenvåningen, dukade, serverade första frukosten. Hon glömde sätta fram marmelad, hon hade glömt smörknivarna, hon hade glömt servetterna. Hon hörde frun när hon gick ut:

— Vi blir då av med henne i morgon.

Och direktören sa:

— En förbannad slöföck.

Den främmande damen sa:

— Hon ser klen ut.

Vad dessa människor yttrade varken rörde eller berörde henne, utom detta sista: *klen*.

— Ja, så klen som jag är! tänkte hon. Så nervös som jag är! Och här har man släpat i en månad . . .

Medan herrskapet och gästen gick promenad städade Elna sovrummen. Hastigt, slarvigt. Det bara stod om och om igen för henne, när hon allra först fått se gardistens blanka knappar i halvmörkret vid dansbanan, och var gång blev hon lika yr och maktlös. Efter sängkammaren tog hon gästrummet, den främmande damen skulle bo där en natt till.

På bordet låg någonting som glimmade och hon grep efter det. Men det var ingen blank knapp, det var en stor, rätt klumpig guldring med några små, vackert glimmande röda stenar. Solen lyste in genom fönstret och blänkte i ringens små stenar. Hundra gånger hade Elna sett fruns eller andra fruars smycken och aldrig brytt sig om dem. Men denna ring var det något särskilt med, hon kunde inte släppa den. Och då hon hörde steg på gruset utanför villan, stoppade hon den fort i städförklädets ficka, under näsduken.

BLAND MÄNNISKOR

Frampå eftermiddagen sa frun:

— Den nya husan kommer i morgon klockan två, jag önskar att Elna stannar till dess. Har Elna någon ny plats?

— Jag vet inte om jag tar plats igen.

Frun fortsatte, och Elna stod och såg på henne som hon sett på alla andra fruar, det fanns alltid något i deras ansikten hon inte tålde, ett stramt sätt att röra läpparna eller sättet att titta, eller vad det var. Hon hade aldrig haft någon fru, som hon tyckt om. Den här sa nu, Elna stod och såg på henne med kväljande ovilja:

— Jag ger inget betyg för en enda månad. Men här är de äldre betygen, var så god. Elna skulle försöka stanna lite längre på sina platser, det ger mera anseende.

Inom Elna hettade det till:

— Jag ska säga frun, svarade hon, att var jag än varit har jag alltid havi gott anseende, så det behöver inte frun . . .

— Ja ja, sa frun, jag säger det bara i all vänlighet.

Men det fortfor att gå hetta i kroppen på Elna. Anseende, anseende! Sådana ord!! Och så begär dom att en annan stannar till klockan två, när en likaväl har rätt att fara strax på morgonen . . . I Elnas ficka låg under tiden den märkvärdiga ringen, och hon kände på den emellanåt medan hon städade färdigt. Se på den vågade hon inte och behövde inte heller: hon mindes hur den blänkt i solen och hur gott det gjort att se på den. Dagen gick i en dimma, yrseln i huvudet fortfor och hon var så trött att ryggen värkte.

Kokerskan slog upp starkt kaffe åt henne och sa:

— Drick Elna, hon ser ju ut som gröna nöden.

3

Strax före middan blev Elna ropad in i vardagsrummet. Frun och den främmande damen var där, de stod båda mitt ute på golvet och den senare sa:

— Snälla fröken, har ni inte sett en ring i mitt rum? Den måste ha funnits där i morse, i alla fall i går kväll säkert, men nu hittar jag den inte. Jag har för mig att jag lagt den på bordet, fast det vill jag inte direkt påstå. Det är en gammal ring, den är inte så dyrbar, bara antik, men jag vore ledsen att förlora den.

Frun sa liksom menande:

— Den borde ha kommit fram vid städningen.

Men nu kände Elna sig alldeles klar och bestämd, det starka kaffet hade piggat upp henne.

— Hurudan ring skulle det vara? sa hon och hörde själv att tonen var nonchalant.

Den främmande damen beskrev ringen.

— Var det granater? sa Elna och stod rak och korrekt, som det hör till då man talar med herrskap.

— Det gör varken till eller från, men minns ni inte om ni sett en ring?

Inte heller denna främmande dam tyckte Elna om. ”Gör varken till eller från” — det hade hon sagt med det där tonfallet Elna aldrig kunde med.

Frun gick ut, den främmande kom lite närmare Elna:

— Kära, sa hon, ingen mer än ni har ju varit i rummet! Var inte ledsen på mig . . . men det är ju så förargligt för herrskapet . . . Om ni nu . . . av tankspriddhet . . . stoppat ringen på er, snälla fröken, det kan vara lätt gjort . . . och det stannar alldeles oss emellan, det lovar jag, låt mig bara få igen den —

Hettan var över Elna, så att luften gungade.

— Bevare mig! ropade hon. Ska en stå här och bli utsatt för? . . . Var jag än har varit, har jag alltid havi gott anseende om mig, det vill jag säga.

— Nej nej! ropade den främmande i sin tur. Ta det inte så! Inte vill jag anklaga någon. Det var bara en fråga — oss emellan.

— Jaha, sa Elna bara och verkan av det starka kaffet var kvar, så att hon kände ingen rädsla. Och så brast hon i gråt.

— Aldrig någonsin att det hänt mig förut, grät hon. Frun kan för resten gå igenom mina byråådor, var så god.

I den nedersta byråådan låg ringen i städförklädets ficka, under näsduken och under smutskläderna. Elna ämnade senare knöla ihop den lilla tvätten till ett bylte. Det kändes alldeles omöjligt att frun skulle gå i byråådorna, omöjligt att ringen skulle hittas, omöjligt att ringen fanns, omöjligt att någonting alls hänt. Det var för långt borta . . . Det var inte sant mer. Hon önskade ringen bort till havsens djup, eller vad som helst. Slippa tänka . . . Och här stod de där två människorna med sina förargliga ansikten och anklagade henne,

och vad hade frun egentligen menat med det där ordet *anseende*? Att stanna på sina platser, det ger *anseende*. Kyss mig! Och så att hon velat ha kvar Elna till klockan två nästa dag? Ämnade hon skicka efter polis!

De två damerna såg på varandra.

— Elna kan gå, sa frun slutligen. Vi måste väl tro Elna på hennes ord. Oförklarligt är det i alla fall.

Mot aftonen gick frun flyktigt igenom Elnas lilla packning; smutskläderna rörde hon inte.

4

Nästa dag flyttade Elna. Den obetydliga tvätten var hopknölad till ett litet bylte underst i hennes unica. Frun hade talat med kokerskan, hon brukade ofta tala med kokerskan, eftersom denna var tro-tjänarinna, men sedan hon lämnat köket hade den gamla skrattat åt alltihop och sagt:

— De måtte väl ha ringar och bjäfs tillräckligt! Sörj inte för det där, Elna.

Och hon såg på Elna.

Det lät precis som om kokerskan förstått något. Man vet ju ändå aldrig var man har någon.

— Ska Elna ta ny plats? frågade kokerskan.

— Inte före den första. Jag vet inte.

På lördagskvällen var Elna på dansbanan igen.

Han var en allvarlig gosse, tungsint och ganska tystlåten, men det trivdes Elna inte illa med. Liksom förra gången gick de länge i skogen och han höll armen om hennes skuldror. Så snart han slutat med militärtjänsten hade han en god plats framför sig, han var mekaniker, sa han, hade ingen att sörja för och ville gärna gifta sig. Det var något han länge funderat på, men han hade haft svårt att gilla någon flicka. Om nu Elna skulle tänka på saken?

— Jag tror du är en ordentlig flicka, sa han. Jag kan inte med slams.

Den kvällen var Elna utsövd och kunde fatta att allt var verklighet och sant. Lite svindel fick hon nog ändå, så underligt var det att han ville gifta sig med henne. Där hade hon alltså gått till tjugonio år

utan att lyckas få något sällskap — och så med ens *han*, där han kom i uniform med de där blanka knapparna!

— Vad heter du? frågade han och de växlade namn. Han hette Johansson, Karl i förnamn. Det var ett vackert namn, tyckte hon.

Efter den kvällen träffades de hela sommaren och till 1 oktober hade Karl kommit över en liten lägenhet. De gifte sig och satte bo, visserligen på lite skuld, men Karl var inte ledsen för det; han hade bra avlöning och beräknade att boet skulle vara betalt inom något år.

En morgon, då Karl gått till sitt arbete tog Elna fram granatringen. Den låg i lönnlådan i ett syskrin hon fått efter sin mor och syskrinet stod längst in i översta lådan till hennes byrå. Karl hade aldrig sett ringen och aldrig hört talas om den, men denna morgon, då de råkat resonera om hur belåtna de skulle bli, när de äntligen satt skuldfria, hade hon tänkt på ringen. Den måste väl vara värd en hel del pengar eftersom det varit så mycket väsen när den kom bort, trots det sagts att den inte var vidare dyrbar.

Men det var väl bara ett knep. Den kunde säljas och kanske fick man så där hundra kronor för den, vem vet?

På aftonen tog Elna fram ringen igen och nu fick Karl se den: hon hade fått den på en plats där hon varit, sa hon.

— Att du aldrig har visat den förut?

Det kunde hon inte svara på.

— Vad var det för plats?

— Det minns jag inte. Jo, det var väl hos konsulns.

— En sådan sak måtte man väl minnas!

Det kunde hon inte heller svara på. Men han gav sig inte.

— Av vad anledning fick du något så fint?

— Jag vet inte, jag.

— Ja, men hur gick det till? Hade du gjort något särskilt bra?

Karl satt i lampljuset och höll ringen framför sig och stenarna blänkte till när han vred på den. Han frågade väl bara av nyfikenhet, och det var naturligtvis ovanligt att en tjänstflicka fick en så dyrbar present. De måste ha tyckt mycket om Elna hos konsuln.

Någonting annat än detta kunde Karl väl inte gärna tänka, men Elna kände hur rädslan kom upp i henne och hon ångrade att hon visat ringen.

— Du tror väl inte att jag har stulit den! skrek hon till.

— Kära hjärtanes, visst inte, svarade mannen lugnt.

Men hon förstod att något dylikt ändå måtte ha farit genom huvudet på honom. Det var bara det att han inte yppade sina tankar.

5

Senare på kvällen, när de lagt sig bredvid varandra i utdragssoffan för två, sa Karl plötsligt ut i mörkret, just som Elna beredde sig att somna:

— Ser du, flicka, det finns något jag aldrig kunnat komma mig för att säga dig. Det känns så tungt, det har varit som en börda över hela mitt liv och ibland har jag bett: Gode Gud, låt mig slippa tänka på det mer. Men det ska väl fram. En hustru ska väl ha lov till att veta allt.

Han suckade och vred lite på sig, men han var ändå inte så nära Elna att hon kände någon beröring: det var tvärtom precis som om han velat hålla sig långt borta som en smittad, och hans allvarliga röst gjorde att han inte bara var långt borta, men också högt uppe, högt över Elna och deras rum och hem och allt. Det kom något högtidligt över honom. Och då blev hon rädd igen och tryckte händerna mot kroppen.

Karl kunde inte märka det, han var så långt borta. Han sa:

— Ser du, far min satt på fästning i tjugo år. Tjugo år sammanlagt. För stölder — stora stölder, det stod många gånger i tidningarna om honom och var gång flyttade mor med oss till ett nytt ställe där hon hoppades att ingen skulle känna igen oss. Hon släpade och slet och hjälpte fram oss fyra barn. Men när far blev fri igen kom han alltid hem och snart visste då alla vilken han var och att vi var barn till en stortjuv. Jag begrep ibland inte vart jag ville ta vägen. En sådan evig skam! När jag kom på regementet trodde jag att jag äntligen skulle bli fri ifrån det, men till och med där var det en som kände till oss och snart visste alla.

Han stönade och vred sig och sa ännu mer.

— Inte att någon var direkt elak mot mig, och jag har ju alltid skött mig, för jag har alltid tänkt att jag skulle kunna utplåna vanäran på det viset. Men ibland har jag också tänkt på att gå i sjön . . . Och fast far är död och allt, kan det rycka till i mig om jag bara får se något om stöld i en tidning. Jag har varit glad att du ingen-

ting visste, Elna, men i dag kom det för mig att jag inte fick tiga mer.

Hustrun svarade inte. Vad skulle man svara? Och så blev det tyst. Man och hustru låg orörliga bredvid varandra, men ingen av dem sov: båda låg med vidöppna ögon och stirrade in i rummets natt. Slutligen frågade Karl:

— Du tycker inte illa vara att jag berättat det där för dig, Elna?

— Nej.

Och efter ännu en lång stund sa han:

— Jag blev så rädd när jag fick se ringen i kväll.

— Jag har inte stulit den, skrek Elna ut i mörkret.

— Nej, när du säger det. Och det är väl sant, Elna, jag säger bara, kan du svära på det vid den eviga sanningen?

Å, denna röst, så allvarlig, så långt borta, så högt över allt som om Gud själv hade talat! . . . Men Elna vågade inte svara, hon skälvde i bädden, hon tryckte ryggen mot madrassen, hon ville krypa ner i madrassen, gömma sig, slippa, slippa allting.

— Kan du svära, Elna?

— Ja, viskade hon. Hon ville inte skrika mer — som nyss. Det hade varit hemskt att höra sitt eget skrik.

— Vid Vår Herres Jesu Kristi pina? pressade mannen.

— Ja, viskade hon.

— Du vet att den som svär falskt, den ska brinna i helvetets eld?

— Nej, skrek hon till.

— Seså, seså, sa han lugnande.

Hans arm sökte henne, han drog henne närmare intill sig, hans röst blev åter lik det hon var van vid.

— Jag blir ifrån mig när jag tänker på allt sådant, sa han. Du kan inte fatta hur det känns! Men du tycker väl inte mindre om mig nu, då du vet vems son jag är?

— Vad skulle det göra? mumlade hon.

Då lutade han sin panna mot hennes skuldra.

— Här har jag ro, mumlade han. Vad jag är tacksam att jag fått dig! Och förlåt för det jag frågade om ringen, jag kunde inte utvärda tanken att . . . men nu har du svurit i Jesu namn, nu är jag lugn igen.

Snart därefter sov han, det var en tung, jämn sömn och han brukade vakna på klockslag och vara först uppe och tända under ved-

pinnarna i spisen. Han tog alltid på sig de sysslor i hemmet, han kom åt. På söndagarna fick Elna kaffe på sängen av honom. Denna dag var det lördagskväll och Elna låg vaken länge och tänkte på detta kaffet och på att hon numera slapp stiga upp i ottan och städa åt och passa andra. Så klen och nervös som jag varit! tänkte hon och gonade sig lite i det. Och det var skönt att ha fått en bra man. Och så tacksam som han var!

I alla fall hade det varit fasligt då han talat så där högtidligt. Hon somnade och spratt upp igen och kom ihåg det och var lika rädd igen trots allt åter var lugnt och Karl bara sov.

Ja, du kan sova du! tänkte hon till sist, och då blandade sig bitterhet med rädslan. Jag borde aldrig ha gift mig med honom.

6

Om ringen talades efter den natten aldrig. Sälja den vågade Elna inte, då hade hon blivit tvungen bekänna var hon fått pengar ifrån. Hon trodde den var mycket dyrbar. Hon vågade för resten inte se på ringen mer. Den låg i lönnlådan i det lilla syskrinet, längst in i byrålådan. Vissa dagar vågade Elna inte ens öppna byrålådan och kanske få ögonen på skrinet. Och ingen dag gick utan att hon tänkte på det och på ringen och var rädd att Karl på outgrundligt sätt skulle få veta sanningen: att hon var en tjuv och en menederska. För det var nog de ord han skulle bruka: tjuv och menederska.

Men ett äktenskap kan man inte säga upp som en plats, lyfta månadslön och sedan komma till ett nytt herrskap. Hon var fast. Barn hade hon inga, trots Karl ofta talade om det och önskade det, och småningom började denna önskan förarga henne: allt slit och släp, som följde med ungar, det var vad han ville dra på henne! Inte bara gå med den förfärliga oron utan på köpet ha kanske tre, fyra barn att passa.

— Inte mer än du har att göra, kunde det nog vara lite ordentligare hemma, sa han en dag.

— Har jag inte göra?! All lappning och lagning och tvätt åt dig och maten vill du minsann inte ha hur som helst.

Det medgav han, väjde undan och klagade sedan inte på länge. Snäll var han och förblev. Men tystare och tystare och mera grubblande

också och vad grubblade han på, så att han gör en galen! Är det fortfarande på ringen? Kunde han ha träffat någon som visste hur den kom bort hos direktörens? Hade han sådana gåvor att han kunde se tvärsigenom henne och veta vad hon förteg? Fanns det sådana gåvor? En annan stackare visste ju rakt ingenting, men stundom gick Karl om aftnarna på föredrag för att lära sig mer och mer, han gick på Folkets Hus, och en dag började han dra hem böcker och läsa om kvällarna.

— Vad ska du med all den lorten? frågade hon.

Men han svarade inte, han hade mer och mer upphört att svara henne och lorten fortfor att komma i huset. Någon gång då han var ute slog Elna upp böckerna och läste här och där: inte ett ord begrep hon. Han var på jakt efter hennes hemlighet, och till sist fick han väl tag på den. Nu satt de i skuldfritt bo och Karl hade lite pengar på sparbanken, en bokhylla hade han snickrat, fernissar och satt upp, allt var så bra man kunde önska i hemmet, men Elna kunde inte bli fri sin förfärliga oro. Hon hade svurit vid Jesu Kristi pina och eftersom han tagit till just det, var det väl det högsta man hade ord till.

Tidvis kunde hon slå bort det, men det fanns också dagar då hon ville skrika, kasta sig på golvet, slå huvudet i väggen, vad som helst. De tiderna kunde hon inte tåla Karl. Det var längesen hon kände hans minsta beröring genom hela kroppen.

En gång kom en grannkvinna och föreslog Elna att överta ett par städningar som hon inte själv hann med. Men Elna vägrade.

— Fru Johansson som bara har sitt lilla hem att sköta.

— Jag orkar inte, svarade hon.

— Är fru Johansson så klen?

— Ja, jag är klen.

Och så kom det ut i huset att Karl Johanssons hustru var sjuk, att hon förtärdes av en mystisk sot; man hade nog märkt att hon var besynnerlig ibland.

— Det är väl därför han är så tungsint, hette det.

— Unga granna karlen, sa några.

Elna förstod, hon fick det liksom tjockt i halsen, att grannarna tyckte synd om Karl. Om henne också, men mest om Karl. Alla tyckte mest om Karl, han var en människa som alltid blev omtyckt, hur han nu bar sig åt. Där i huset visste ingen vems son han var, där-

för kunde de till och med akta honom och om det uppstod någon tvist, gick man till honom om medling, och nog fick han de rätta orden framför varje annan.

Men mig frågar ingen efter, tänkte hon förbittrat.

Värre blev det när Karl fann ett par vänner, unga karlar liksom han själv. De kom in mot aftonen för att resonera och det haglade Branting och Höglund, Karl Marx och Lenin och Kata ur mun på dem. Namnen var inte alldeles okända för Elna, men vad de innebar hade hon aldrig frågat efter. I stället sa hon ifrån att hon inte ville veta av det eviga springet i hennes hem. Det blev ingen träta, vännerna slutade att visa sig och det blev Karl som gick över till dem. Kväll efter kväll.

Så satt hon ensam.

Det sjöd i henne, brände och sjöd. Oro och rädsla, bitterhet och mera bitterhet. Och en dag då hon bjudits in till närmaste grannfrun på kaffe blev det som om något brustit, hon kunde inte hålla sig längre, det var omöjligt, det kom som en skummande fors, och hon berättade som sanningen var att hennes man var son till stortjuven Johansson-Andersson-Flink — honom hade väl alla hört talas om.

Kvinnorna gapade på henne.

— Och fru Johansson vågade ändå gifta sig med honom?

— Jag fick inte veta det förrän vi varit gifta i två månader, svarade Elna.

Och detta förstod hon att de andra tyckte var allra värst.

7

Men i samma ögonblick gick det också tydligt upp för henne vad hon gjort.

Där var den gamla yrseln i huvudet över henne igen. Hon reste sig upp och golvet gungade, hon fick inte in luft när hon andades. Hon ville pressa fram ett skrik, men det var stört omöjligt. Värken i kroppen, brännsvedan i maggropen, allt kom över henne på en gång. Nu hade hon ingenting att göra mer än springa sin väg, ut, bort, Karl vågade hon nog aldrig se mer. Men hennes ben bar henne inte och hon segnade ner på golvet.

De andra förde henne i säng och hon låg som i dvala. Karl kom hem, hon såg honom röra sig i rummet, han var där men ändå mycket långt borta. Han pysslade om henne, lika snäll som alltid, men sedan kom det en doktor och nästa dag var hon på sjukhus.

Hon frågade om hon skulle dö och det svarades att det skulle hon bara inte tänka på. Men tänka kan ingen hindra och sjukhustimmarna var långa. Hon frågade inte efter de andra salspatienterna, hon såg dem knappast, tankarna inom henne malde runt, runt, minnen kom upp, de var tydliga som tavlor.

Det var dansbanan den sommarkvällen och stöten hon känt inom sig, när hon först fått se Karls uniformsknappar blänka till. Men på nästa tavla var det den röda ringen som blänkte, och hon hade inte kunnat låta bli den, hon tog den, det var som om han, gardisten varit där själv. Hon hade inte brytt sig om något annat, inte matmoderns eller den främmande damens prat, hon hade bara stått på sig: "Var så god och undersök mina byråldor."

Ingenting annat från hela sitt liv mindes hon lika tydligt. Och så kär som den första kvällen på dansbanan hade hon aldrig mer varit i Karl. Hon fick ont över själva hjärtat när hon tänkte på det.

Till sjukhuset kom han inte ofta. Han frågade alltid vänligt om hon önskade något och sedan satt han mestadels och teg. Underligt att han var densamme som sommarkvällens gardist.

Elna låg stilla och teg och såg på honom; men när han gått, saknade hon honom.

Vid ett besök berättade han att han ämnade flytta; han hade fått ny bostad i en annan del av staden. Inte just bättre men lika bra.

Det är för att nu vet alla på det gamla stället vems son han är, tänkte Elna. Och han vet att det var jag, som talade om det! Ingen av dem talade men hon såg det.

Den kvällen blev en orolig kväll, den natten en sömnlös natt. Nästa dag bad hon om bud till mannen, att han måtte komma riktigt snart.

— För nu dör jag nog, sa hon.

På det svarade inte sköterskan och Elna gick in i den tanken att hon verkligen måste dö. Men det var inte hemskt, inte alls så hemskt som livet varit, så obegripligt och utan glädje. Hon längtade bara efter att Karl skulle hinna komma en enda gång till. Det bände och värkte inom henne: där var något hon ville säga honom. Ifall han frågat henne den där första kvällen vid dansbanan, skulle hon säkert

inte ha ljugit för honom; det var som om den stunden varit den enda i hela hennes liv, då hon verkligen levat.

När han äntligen var där, såg Elna att också han förstod hon måste dö. Han satt och höll i hennes kraftlösa hand och lutade sig fram och frågade ännu vänligare än någonsin ifall hon ingenting önskade sig.

— Karl, sa hon med svag röst, den där ringen, jag svor falskt om den.

Hon vågade inte se på honom, men han måste ha hört.

— Jag hade tagit den. Den låg på ett bord. Jag kunde inte hjälpa det. Det var som om den varit du . . . Hon skulle velat förklara alltsammans för Karl riktigt ordentligt, men hon kunde inte.

Äntligen frågade mannen med tung röst:

— Var det hos konsulns.

Han tänkte väl på att han måste lämna igen ringen.

— Hos en direktör, svarade Elna.

— Vad hette han?

Och det hade hon glömt.

Karl reste sig, tog avsked av henne som vanligt, lika vänligt.

— Karl, mumlade hon, hjälp mig.

— Du är hjälpt nu, svarade han. Sedan du äntligen talat.

Och när mannen nästa morgon ringde för att höra efter henne, fick han veta att hon dött på natten.

— Alldeles stilla, sa sköterskan.

STEFANSONS

SÖNDAG

Stefanson låg på soffan i vardagsrummet, en lång, gammalmodig soffa som hans hustru fört med sig från föräldrahemmet och låtit klä om samt senare försett med s.k. sparklapp. Det var efter midagen, men det var ännu dager ute, ty det var vår, just den tid då man hoppfullt brukar säga: vad dagarna verkligen börjat bli långa! Snart börjar grönskan sticka fram.

Stefanson dåsade. Det var skönt. Han var mätt och loj och hade en god cigarr. Från våningen intill hans egen hördes en kvinnlig stämma sjunga en gudlig melodi och han visste att det var barnjungfrun hos kaptenens som sjöng om lilla svarta Sara, ett fattigt negerbarn. Under särskilt gynnsamma akustiska förhållanden urskilde han till och med en del av orden . . . ”däruppe ingen död skall vara”. Märkvärdigt med gamla barnpigor och deras repertoar. Men kaptenens ättlingar måste andaktsfullt lyssnat, ty när daddan sjöng höll de tyst. Stefanson tänkte sig de fem paren klara uppspärade barnaögon där inne . . . Han var barnkär. Han stod inför de små som inför ett mysterium och visste inte hur man borde nalkas det.

Ibland kunde han stanna ute för att ställa sig och iaktta barn och deras lekar; han gjorde det förstulet, såg dem springa i skenbar planlöshet, hörde enstaka ord utan att fatta deras mening, och kände då inom sig en gråtmild stämning och när han någon kväll blev mjält-sjuk efter ett kvantum sprit kunde han säga att det enda stiliga här i världen, tammefan, det enda han respekterade och såg något vackert i, det var barndomen . . .

Stefansons och kaptenens umgicks inte. Stefanson, som var en man av pennan och något studerad, hyste den uppfattningen att militärer var råare än andra karlar och kaptenen å sin sida intresserade sig inte alls för grannen.

Men de båda fruarna hade stiftat bekantskap angående tvättstugan,

och det hände ibland att de gjorde sig ärende till varandra och pratade bort en stund. Kaptenskan tänkte om fru Stefanson att hon var en liten beskedlig människa, men att det var underligt med folk som inte drar sig för att häntyda på sina bedrövliga äktenskapliga förhållanden. Själv var hon glad att ingen visste hur hon hade det med sina fem barn och alla Alfreds anspråk och i synnerhet med det att hon aldrig kunde få respekt hos hembiträde eller hjälpfru. Det sista var det värsta och tidsals höll det henne vaken om nätterna. Därför var kaptenskan blek och grå, medan fru Stefanson ännu behöll en viss fraicheur, trots mannen kunde säga: håll käften! till henne, något som kaptenen aldrig gjort till sin fru trodde fru Stefanson.

Stefanson sträckte sig på den långa soffan och gäspade.

Tom, tom var söndagseftermiddagen, smutsgrå var himlen, jämnmulen utan regn. Den svarta Sara där inne hade äntligen fått skåda fräl-sa-ren och sången hade tystnat, men i stället dunkade nu dottern inunder på sin vanliga Beethovenonat. Jäkligt, mumlade Stefanson över cigarrens slocknande stump, men han låg kvar och började mödosamt leta efter uppslag till något att fördriva aftonen med. Han vred lättjefullt på sin tunga lekamen och kastade bort cigarrstumpen.

Den faller vid kanten av gångmattan och han ligger och ser på den och är betänkt på att stiga upp och rädda mattan från att svedas; men han tänker också att cigarren nog slocknar av sig själv och att han ju inte bryr sig det minsta om mattbiten; det är bara hans hustru som fäster sig vid sådant där.

En droska rullar förbi på gatan, hela huset skakar, den lätta darrningen är honom inte obehaglig där han ligger. Kaptenens barn har börjat leka igen, de leker tåg och tutar ideligen. Flickan där nere tar om adagiot. Stefanson överger mattan, sluter ögonen, han dåsar.

Stefanson — en 30 à 40 års karl, medellång, medelfet, medelful, måttligt skuldsatt, måttligt begåvad, måttligt omtyckt. Allting måttligt. Han ligger och tänker på ingenting, söndagseftermiddagen är tom, han själv är också tom och det bereder honom inte någon sorg, han är inte missnöjd med sig själv.

Ett av kaptenens barn börjar tjuta, men han reagerar knappast för det, han nästan sover. Ja, kanske sover han, har slumrat av för en minut eller två eller flera, tankearbetet saktar av, det saktar, det

stoppar, slår back, det blir en stor, skön tomhet, det tystnar ikring honom, han ligger med slutna ögon, hör inte, ser inte.

Och med ens, oväntat, oförklarligt tycker han sig åter vara vaken, bilderna i hans fantasi är nya, lätta och levande. Så som en flod glider fram, har han glidit in i nya ängder, han är utan vilja och utan förundran.

Sol ser han, grönska och gräsplaner och i gräset växer bellis . . . Det är en gårdsplan, omgiven på tre sidor av byggnader, mittbyggningen nästan övervuxen av vildvin, stora, mörkgröna blad. Det är ljus och klar dag, han minns ingen annan dag med det ljuset, och det är en doft i luften, en säregen doft som han aldrig mer känt. På den långa gungbrädan sitter Alida som han aldrig träffat mer.

Han ligger på soffan och törs inte göra en rörelse, av rädsla för att bilden ska brista. Han vet att allt detta en gång var verklighet och borde vara lika lätt att minnas när som helst, men samtidigt vet han att såsom just nu kommer det inte mer att ske. Är han vaken — eller sover han? Minns han — eller drömmer han? . . . Han fruktar uppvaknandet, han gör sig mera tung och orörlig, han vill dröja i detta ljus, denna säregna grönska och doft, han klamrar sig fast, suger det till sig i en fantastisk förnimmelse av spänstig lycka. Ja ja, lycka.

Det räcker länge — eller kanske bara en minut. Jag drömmer, tänker han, jag vill inte vakna. Det förefaller honom att han svävar, en lätt hisnande förnimmelse av gungning. Alida tänker han, och hon lever där inför hans ögon och gräset är fullt av bellis, hon har samlat en bukett av dem, den ligger i hennes knä — och han älskar henne, älskar henne som aldrig förr, med ungdomsårens vemod och skygga tystlåtenhet. Sedan länge förgäten längtan fyller honom ånyo, tränger upp, pressar honom, kommer honom att längta efter tårar och upproriska tankar. En vild människas dådtankar.

Gungbrädan har röda bockar, Alida har ett smalt rött sammetsband om halsen. Han saktar sina steg när han kommer närmare henne, han vill stanna och säga något och törs inte. Han går förbi, driver ner mot en trädgård, där syrener blommar. Det är doften av syrener han känt och så något annat han vet inte vad . . .

Han har inte vågat tala till henne, inte ett ord har han vågat säga . . . och drömmen börjar brista, han vet redan att det är länge-

sedan allt detta hände. Nej, hans tankar får ny fart, det skälver inom honom.

Två, tre sommardagar, soliga och tysta och ingenting vidare . . . Nu börjar det gå med otrolig hastighet, minuterna är dyrbara, när som helst kan hustrun komma in. Han vill tänka, tänka, han vill bli djärv, han måtte väl veta att han kan, hans tillvaro får en obegriplig grundton av hänsynslöshet.

Var var han nu igen? Där borta vid den gröna planen med bellis och Alida. Han är ung; när han går över den krattade grusplanen tänker han på orden en ung gud. Han är stolt och vansinnig, han har skjutit studentmössan tillbaka i nacken, han vet att det klär honom, och när solen skiner på hans täta mörka hår får det en glans av koppar . . . Och nu går han med Alida i skogen, ingen ser dem, ingen ser hur de kyssas och aldrig har han kysst så, aldrig har han viskat så starka ord, ord man inte får använda.

Hennes ögon släpper honom inte, deras uttryck är fullt av bävan inför hans våldsamhet och styrka; där är något rusigt i dem som han aldrig sett i kvinnoögon. Det är därför att hon älskar honom, hon lutar sig intill honom, ingen kvinna är mjuk som hon, varm och ödmjuk som hon — och hon älskar honom, Alida, och talar till honom så som aldrig en kvinna talat till honom.

Med henne vill han leva, det ska bli ett liv! Ungt och starkt. Och diktare vill han bli, hennes diktare, ingenting skyggar han för. Och ingenting är omöjligt.

Varför — varför inte detta?

Åter tränger han tillbaka det vaknande medvetandet, han vill ännu dröja i drömmen, han måste höra och säga de lyckliga orden än en gång och ännu en . . . Han kastar sig ned på marken, nu är de vid slutningen med ljung, över vilken några smala tallar vaggar sina svältvuxna kronor, och han borrar ned sitt huvud, ljunskvistarna river hans ansikte och han griper med fingrarna efter fäste i mossan — och han gråter, gråter ner i jorden . . .

Nej, så vill han ju inte alls att det ska vara. Är han inte tvärtom lycklig, överdådig, hon ska ju vara med honom, hon kysser hans tårar, hon smeker, smeker, smeker hans ansikte med sina händer.

Nej, han har aldrig varit den tafatta yngling som ingen kvinna räknar med, vars brännande, skamsna drömmar ingen anar. Han var

aldrig mannen som hopplöst släckte sina ambitioners svaga låga. Nej, för det är ju tvärtom.

Han rycker till, det har gått i dörren, med ens sitter han upprätt. Det är hans hustru som kommit in, hon ser på honom och frågar misstänksamt om han sovit, han ser så uppskärnad ut. Ja, säger han och känner att han fryser lite. Han ser mot fönstret, himlen är mörkare grå än nyss, det har börjat skymma.

Hans hustru säger:

— Jag var inne hos kaptens på kaffe, han är inte hemma, frun bad mig. Stackare, hon är bra ensam och jag tror hon hör till dem som tar allting tungt. Men man ska veta, hon ska också få sin sjätte nu, det är inte för roligt. Kan du tänka dig att hon gjorde duskap med mig.

— Jaså, svarar han, medan han justerar sin krage och halsduk, det var ju trevligt. Ännu är drömmen inte alldeles borta.

Han är nöjd att hans hustru kände sig smickrad, ty hennes goda lynnes nåd faller då också på honom, och det är att sätta värde på.

— Vad heter hon? frågar han för att tyckas intresserad.

— Alida. Och frun tillägger: Och hon är adel i sig själv.

Han rycker på axlarna, ty det gör han alltid när det blir tal om adelskap eller ordnar och dylikt fjanteri. Han tänker förvirrat: Alida, Alida — skulle det vara?

Men nu är drömmen borta, har ingenting med det skymnings-skumma rummet här att göra i söndagsaftonens öken, har ingenting med kaptenskan och hennes sjätte barn att göra, ingenting med hans eget dagliga liv. Stunden av lycka försvinner lika snabbt som nattens dröm brukar vara försvunnen på morgonen. Nu är han bara trött.

Hans käkar fläks isär av en väldig gäspning och han sträcker på sig. Hans blick faller på gångmattan där cigarrstumpen verkligen svett en liten brun fläck. Förstulet sparkar han undan stumpen och ställer sig så att hans hustru inte ska få syn på åverkan, inte i afton.

— Söndagar är tusan så ledsamma, säger han.

Han går till fönstret och ser ut. Långt inne i honom känner han att något ännu gör ont.

— Hette hon Alida? frågar han och påminner sig att han inte ens vet hur kaptenskan ser ut; han har alltid tänkt sig en sliten människiska med tunt och färglöst hår. Han har mött den där tunna människiska i trappan. Men sak samma. Hans hustru står vid soffan och

BLAND MÄNNISKOR

gör i ordning efter honom, slätar ut sparklappen. Hon är bred över höfterna, alldeles förskräckligt, och har stadiga axlar, det är länge sedan han såg på henne, längesen han begärde henne. Och åter känner han en sekund det där som gjorde ont, minnet av kyssar han aldrig smakat. Inte i vaket tillstånd.

Genom fönstret ser han att rätt mycket folk rör sig på gatan; de är allvarsamma, mörklädda. Kvinnor kommer från kyrkan, de bär små svarta böcker, skymningen faller över dem. Hustrun går ut i köket för att ställa med ett par smörgåsar och en pilsner. Som vanligt. Därinne har barnpigam igen börjat sjunga om lilla svarta Sara.

Däruppe ingen värk skall va—ra
Och inga smärtans rop som här.
Där får jag se Guds anlet kla—ra
Och evigt bliva där han är!

Troligen är det meningen att söva barnen, den släpiga, melankoliska melodin fulländar stämningen av sabbatsvila och ödslighet.

Det enda han har kvar är ödsligheten. Från köket ropar hustrun:
— Kom nu, här är i ordning.

SJUKDOMEN

I

Stockholm låg ännu myndigt huvudstadsmässigt under de vederhäftigt kompakta grå januarimolnen. Ännu kändes nästan ingenting av den där allra första oroande vårvinden, av många uppfattad närmast som en taktlöshet, endast av ett ringa fåtal igenkänd som den inledande trumpetstöten till det urgamla festspelet Våren. Hos dessa överkänsliga psyken inger stöten i synnerhet en besynnerlig inre olust. De vet inte ens alltid vad det är fråga om och omgivningen skyller deras olust på sviter av den oundvikliga julinfluensan.

Till de överkänsliga psykena hade Severin Jennick aldrig eller åtminstone inte på trettio år räknat sig själv, och knappast hade någon annan heller räknat dit honom, inte ens hans hustru, som han nu varit förenad med i tjugo.

En januaridag av den sort som nu åsyftas trädde han efter avslutat dagsarbete ut ur sitt gediget eleganta rum i bankpalatset där han värdigt och förtjänstfullt uppehöll en bankdirektörs befattning samt tog den vanliga vägen utför trapporna, förbiseende hissen med dess skenbart vördsamt bugande hisspojke Gustaf. Gustaf gav han givetvis inte en blick, än mindre föll han på en så barock idé som att fråga sig vilka ynglingens tärkar kunde vara vid anblicken av mäktig chef, medan Gustaf flyktigt tänkte: Jaså, nu gick Grälle.

Det skulle ha tyckts Severin Jennick obehagligt om han fått veta, att det just var ordet *Grälle* som åsynen av hans person utlöste hos den femtonårige hisspojken. Ty han var en ståtlig, knappt femtiofem års man; hans hår hade visserligen tidigt börjat gråna och var nu helgrått men det klädde honom. Han tyckte om sitt eget utseende, särskilt i frack med ordnarna, sådan han framstod i oljemålning av societetens mestbetrodde porträttör. Han var vårdad alltigenom, han åt, drack och rökte utsökt (och aldrig för mycket), bodde förstklassigt, ja, magnifikt, var ägare av kostbar bil, av villa-

egendom i skärgården, av lustjakt, segelbåt, av dyrbara konstverk (inte alltför avancerade) och samlingar (glas, ädelstenar etc.). Utifrån sett var han alltså en man i sin bästa medelålder, med en utmärkt karriär bakom sig, en utmärkt ställning i det nuvarande, far till tre utmärkt välartade barn. En avundsvärd man, och särskilt avundsvärd i en hisspojkes ögon, måste förmodas.

Men Gustaf hade bara tänkt: Grålle.

Och Severin Jennick skulle inte tyckt om det ifall han vetat det.

Ty denna januaridag var just en sådan dag — vi känner dem alla — då det bara behövs en bagatell, en av de ringaste bagateller för att få olustförmimmelser inom en att rinna över.

Severin borde ha varit en lycklig man, men han var inte lycklig eller rättare sagt, han var inte lycklig mer.

Vid tiden för sin glänsande studentexamen, sin första kapp, sin första utrikes resa hade han varit lycklig. Ett par år senare hade han visserligen passerat en kärleksbesvikelse men den hade inte långvarigt märkt honom. Och vid trettio hade han varit lycklig igen, hade gjort ett rikt parti, utpekades överallt som "den lovande", kände själv hur hans sol steg mot zenit. Vid fyrtio hade han fortfarande varit lycklig: löften hade infriats, han var främst bland medtävlare om en prima ställning, han var medelpunkt för uppmärksamhet och flatterier, han förde stort och eftersökt hus, hans hustru var skön, av bästa familj, ovedersägligen oförvitlig, och han var ännu ung nog att glädja sig åt all medgång, smaka den, njuta den, erfara hur han smälte den, assimilerade den med sitt jag, så att han till allt annat också blev nämnd som kulturpersonlighet (ett odefinierbart och lite komiskt begrepp, men smickrande).

Hade något förargligt hänt?

Nej. Ingenting hade hänt.

Och det var just detta som stod i vägen för hans lycka: ingenting vidare hände. Solen hade stannat i zenit.

Han hade med åren gjort allt längre utrikes resor; han hade gjort fler och allt dyrbarare förvärv; han hade övat mecenatskap, uppmuntrat talang (efter rådgivning av societetens kompetenser). Men något *nytt* hade inte kommit in i hans tillvaro.

Sedan omkring tio år hade ingenting hänt mer. Endast att åren följt varandra.

Denna dag hade han vaknat med tungt huvud, och det föreföll

honom att han inte på länge vaknat annorlunda. Ont hade han inte, men olust, leda, en dov melankoli. Han hade i hemmet visat otålighet över småsaker.

— Ditt jämna lynne är borta, anmärkte hustrun. Ovanligt dumt och inoportunt av henne.

Hon fruktade ändå inte hans humör mer än att hon till honom överlämnade en räkning på kläder. Det var ingen ovanlig räkning, det var fråga om tre toaletter och några bagateller från ett elegant modehus och slutsumman visade på 10 000 kronor. Men lynnet hade stegrat sig inom honom:

— Vad går ungefär ditt klädkonto till för hela året? frågade han med siffran 10 000 för ögonen, representerande, antog han, en liten kvinnlig kontorists årsinkomst.

Hustrun hade sett på honom.

— Märkvärdig fråga! sa hon. Jag klär mig som jag bör och måste. Jag kan ju inte gärna gå omkring och se ut som en maskinskriverska.

Och det hade hon rätt i: hon fick inte lov att se ut som en maskinskriverska. Men ända till den värderade hustruns förnuftiga svar hade understrukit hans olust.

Från bankpalatset kom han ut på gatan, en aveny. Den kände han utantill; han kände staden och hela landet och utrikes länder, delar av fem världsdelar, framstående män i fem världsdelar och naturligtvis även kvinnor, om han också aldrig ansett sig böra tillmäta kvinnan någon avgörande betydelse. Med undantag möjligen för den flicka han vid tjugo års ålder varit så dumt och hopplöst kär i under några månader.

Och det var ju längesedan och bortglömt.

2

Men denna dag hände att åter en flicka kom i hans väg.

Han ville inte från banken strax gå hem: hemmet bar honom denna dag egendomligt emot, det föreföll honom dessutom att det redan länge gjort det. Det var olikt honom att flanera, men denna dag tog hans promenad en form, som inte kan kallas annat än flaneri.

Utän plan befann han sig snart ute på gator som han inte kände det minsta till. Han hade gått på måfå. Han blickade in i enkla butiksfönster, blomsteraffärer med några krukväxter och en be-

gravningskrans som skylt, matvarumagasin där ingenting väckte hans aptit, sybehörsaffärer med klänningar à 27: 50, en rent obegripligt låg summa.

Och med ens fylldes han av ett egendomligt, ett plågsamt olustigt medlidande med de människor som måste vara bosatta i denna för honom obekanta fula stadsdel, som måste köpa sin dagliga föda i de tarvliga matvarumagasinen och nöjas med de kläder, de ytterligt smaklösa halsdukar och herrstrumpor hans blick snuddade vid i det smala skyltfönstret till en herrekiperingsaffär.

Herrar arbetare observera! stod där dessutom.

Sammanställningen herrar och arbetare föreföll honom oegentlig, nästan chockerande. För honom var arbetare, kroppsarbetare naturligtvis, allt utom just herrar. Men i samma ögonblick denna oegentlighet slog honom, gjorde det honom häftigt ont.

Stackars folk, tänkte han. Stackars människor . . . Envar gör sitt bästa i livet för att ta sig ut och kanske tillfredsställer det mer än en att tituleras herre i ett skyltfönster, hur långtifrån att vara en herre han än må vara. Så smått, så pauvert lever man alltså, så ömkliga kan källorna till belåtenhet bli.

Jag mår inte bra, tänkte han. Jag tar en bil.

Men ingen bil fanns i närheten, han måste gå vidare. Han kände törst och utanför en liten fruktaffär föll det honom in att han där skulle kunna få åtminstone ett glas vatten.

När han kom in expedierades just en kvinnlig kund, en ung flicka. Flickan vände sig om, fick se honom, kände tydligen igen honom, rodnade och neg vördsamt. Men han visste inte vem hon var och tyckte sig heller aldrig ha sett henne.

Hennes skönhet slog honom. Skönhet i hans ögon, i hans tycke, enligt hans särskilda smak. Just de drag i ett ansikte utan vilka skönhet inte existerade för honom: en viss magerhet över kindpartierna, en viss båglinje i ögonens teckning och i synnerhet det långa avståndet från näsroten bort till örats välformade lilla snäcka, förmedlande ett säreget förtrollande intryck av bortilande, förföljande och flykt, väckande en obändig lust att vara den förföljande.

Han hade aldrig i sitt liv förföljt eller ens följt någon okänd. Nu besvarade han förbindligt den unga damens hälsning. Men vem var hon? Hon föreföll naivt lycklig åt hans artighet som inte var mer

markerad än vad han bestod vem som helst. Men hon tycktes också önska behålla hans blick och väntade sig kanske några ord, hade kanske lov att vänta sig dem ifall de någonsin tidigare mötts.

Severin brukade inte ha svårt att komma till tals med främmande, men här kände han sig egendomligt oförmögen att handla osökt.

Han hörde expediten vända sig till honom:

— Vad får det lov att vara?

Men han kunde inte ge sig tid att svara. Inom en minut skulle flickan vara borta och han måste absolut hindra det!

Då kom hon själv till hans hjälp.

— Jag ser att bankdirektören bestämt inte känner igen mig, sa hon. Jag är Inga, vaktmästare Larssons dotter. Sedan pappa dog bor vi här i huset, fem trappor upp.

Han mindes bara ytterligt dunkelt vaktmästare Larsson, en bankvaktmästare, en plikttrogen karl, död mycket riktigt för några år sedan. Dock, denne vaktmästares privata liv, om han varit gift, ogift, barnlös eller familjefar, det hade han aldrig känt till.

Nu var förtrollningen emellertid bruten, flickans tilltal hade frigjort honom och han kunde i naturlig ton fråga henne om familjens öden, som ju låg närmast till hands.

Jo då, hon hade slutat skolan, hade lärt maskinskrivning, haft plats på lager och i affär, var tjugo år och sökte för närvarande bättre betalt arbete.

Flickan och han gick tillsammans ut ur affären; sin törst hade han glömt. Något inköp hade han inte gjort. Inga var barhuvad, och hennes panna tycktes honom stråla av idel ljus. I porten frågade hon om han inte ville följa med upp och se hur de hade det, och han följde henne. Släppa henne hade blivit otänkbart.

En tarvlig uppgång, solkig målning, matos i trapporna. Men nu plågade föreställningen om tarvlighet och små förhållanden honom inte längre. Han fördes in i en liten lägenhet och vaktmästarens änka fru Larsson tog emot honom, en smula förvånad, men behärskat. Sittande mellan de två kvinnorna fick han åhöra skildringen av Larssons sista år och stunder, han fick veta att han varit generös mot familjen i nödens stund, vilket han totalt glömt bort och det rörde honom. Det glädde honom att han varit god, han kände gråt i strupen. Han fann sig väl, halvt sövd av den ljumma, litet osunda luften i rummet.

Jag har upplevt allt det här förut, tänkte han. Det måste ha varit som barn.

Och det var ljuvligt.

Samtalet började tyna av; han måste gå. Han ville inte gå. Här var ro, enkelhet, frid, just något han oerhört länge måste ha sökt. Livet och dess otaliga angelägenheter reducerade till minimum. Här var han god och gjorde vad han önskade: göra gott.

Men han måste rycka upp sig. Ett yttre jag ryckte slutligen upp hans inre jag, det inre jaget måste lyda, det var vant att lyda.

— Men kom till mig i morgon på banken, så får vi tala om er framtid, fröken Inga, sa han då hon följde honom till dörren.

— Liljeros, sa hon. Vi barn har antagit namnet Liljeros. Vi tyckte det var ett vackert namn.

Och även honom föreföll detta namn nu sällsynt vackert.

3

På natten sov han inte.

Sedan tjugo år delade han sovrum med sin hustru och för första gång på tjugo år plågade det honom att inte få vara ensam. Han bemästrade sig och tvang sig ligga orörlig, med händerna bakom nacken, stirrande ut i mörkret. Hustrun sov, hon hade god sömn, goda nerver, gott hull. Låg det inte något outhärdligt i denna ständiga animaliska ro?

Det föreföll honom att han med rasande fart och med klarhet och största reda gjorde bokslut över hela sitt föregående liv, mätte dess värden — och fann dem alla förbrukade. Rutin hade övervuxit hans tillvaro och med ens ryckte han sig nu loss, vaknade, såg med nya friska ögon. I sitt arbete fann han nya uppslag, utvägar och idéer . . . Innan morgonen grydde hade han lämnat sin bankdirektörsbefattning och etablerat sig som enskild affärsman. Känning med internationella storfinanserna, där fanns ju inga hinder. Djarva och lyckliga operationer . . . En glimt av geni inom honom, krafter som redan slumrat för länge . . .

Mätte jag bara hinna! tänkte han, och ångest tog honom om strupen. Men han lyckades slå bort den.

Omkring honom skulle hädanefter endast leva lyckliga människor. Innan morgonen grydde hade han i tankarna lämnat sitt hem. Min hustru är förständig, tänke han, hon är ingen passionerad natur. Hon får ju också ett stort underhåll.

I fantasin ritade han om och om igen upp konturen av Inga Liljeros' ansiktsoval för sig. I halvprofil med det där långa avståndet från näsan till örat. Ack, denna långsträckt profil! Där låg liksom själva nyckeln till hans nya svindlande lyckliga liv.

Att stå inför något så stort, ja, visst gav det en vidunderlig lycka, men samtidigt också smärta. Varför? Men är inte allt vardande förbundet med smärta.

— Jag föds på nytt, sa han till sig själv.

Han stod vid en dörr, på en tröskel. Det förunnades honom till sist.

4

När Inga trädde in i hans rum på banken, reste han sig och gick emot henne. Det var inte ofta han gick emot en besökande. Men nu stod han med ens mållös. Under nattens och den långa morgonens timmar hade flickans och hans förtrolighet oavbrutet vuxit, hon hade kommit honom närmare än någon annan varelse i världen. Men hur kunna förklara det för henne?

Han hörde henne helt affärsmässigt yttra:

— Jag har med mig betygen från föregående platser, ifall att bankdirektören vill se?

Han hörde sig själv förbindligt svara (där var åter det yttre jaget som talade och handlade):

— Jaha, fröken Inga, var så god och sitt. Jag ska se på betygen.

Han sträckte ut handen, handlade precis som han brukade handla i detta rum, tryckte alltså på en knapp, kallade på sin betrodda privatsekreterare, fröken Berg. Samtidigt kände han att fröken Berg var just den han absolut inte ville se, det var inte henne han behövde. Vore han klok skulle han hålla henne borta. Likväl ringde han efter henne. Det yttre jaget ringde.

— Denna unga dam, sa han till fröken Berg, fröken Liljeros är hennes namn . . . Jag har anställt henne som biträde åt fröken Berg. Ni har för mycket att göra, jag har önskat lätta på bördan.

Fröken Berg svarade inte, inväntade bara eventuellt mera besked. Denna fördömda Berg, sekreteraridealet, hon förbittrade honom, hon hade länge förbittrat honom!

Det blev Inga, som bröt tystnaden:

— Tror nu bara bankdirektören att jag kan reda upp en plats som denna?

— Fröken Berg, ni får vara snäll och lära upp fröken Larsson.

— Liljeros, rättade flickan.

Det såg ut som om de båda damerna smålett. Vad smålog de åt? Var det något hos honom själv? . . . Ut med denna Berg, tänkte han med ens rasande. Alla svårigheter kom med henne; allt kunde vara enkelt. Inga kommer att förstå allt, bara jag blir ensam med henne.

Men fröken Berg svarade:

— Jaha, bankdirektören, och det är väl bäst fröken Liljeros genast följer med mig då.

Det vågade han plötsligt inte svara nej till.

— Jag måste vara sjuk, tänkte han.

Han torkade svett ur pannan. Framför honom på bordet låg brev. Overkligt alltsammans. Verklighet hade han upplevt dagen förut i den lilla varma tysta Larssonska lägenheten. Varför tog Berg flickan med sig? Anade hon och ville hon hindra något? Ångesten kom tillbaka och steg till förnimmelse av oöverkomliga svårigheter, ohjälpligt förlorade ögonblick.

Han ringde igen, tryckte nervöst på knappen som om eld varit lös och fröken Berg visade sig igen otadligt lugn.

— Nå, flickan? frågade han hetsigt.

— Tja, bankdirektören, svarade fröken Berg välbalanserat, flickan ser hygglig ut, men det hela måste vara ett misstag. Hon har ingen bildning alls, hon kan inte språk, inte ens svenska, jag prövade stavningen nyss — och inte heller stenografi. Hon begrep själv att ett misstag måtte föreligga. Jag skickade hem henne tills vidare.

Severin vände sig bort.

Berg har rätt, Berg har rätt, tänkte han. Men jag måste ha Inga här, eljes går jag sönder, jag är redan på väg att gå sönder. Vad är allt detta? Finns det då ingen människa som begriper något?

Fröken Berg påminde milt:

— Sammanträdet klockan elva, bankdirektören.

Under sammanträdet som han ledde fattade han ett beslut. Han måste söka upp Inga igen och sedan skulle allt ordna sig av sig själv. Lunchen hoppade han över, han hade inte tid — *inte tid!* Han tog en droskbil och lät föra sig till gatan där han först sett flickan, men husnumret kunde han inte ge, det hade han aldrig lagt märke till. Han lämnade bilen och letade sig fram till fots.

Men väl framme började han känna att han inte ännu var vuxen detta nya möte. Gå in i huset, uppför fem trappor, det hade plötsligt blivit omöjligt. Vilka ord fanns som kunde göra allting begripligt och naturligt?

Medan han stod där kom också fruktaffärens expedit fram i affärens dörr, hon kände igen honom och hälsade småleende — och då blev obehaget så starkt att han tog till flykten. Varför smålog alla åt honom?

Han gick och gick i ett par timmar. Han visste att han försummade ännu ett viktigt sammanträde, men det var honom likgiltigt. Han gick in på ett postkontor och skrev ut en postanvisning. Tvåhundra kronor till fröken Inga Liljeros med utsatt avsändarenamn, och på det lilla utrymmet för skrivna meddelanden å blanketten skrev han: Från en uppriktig vän, S. J. — Detta måste hon fatta som en ersättning för den förlorade platsen, och så var förbindelsen återknuten.

Men knappt var anvisningen utanordnad, förrän han erfor en häftig grämselse över summans litenhet och skrev ut ännu en postanvisning, dubbelt så stor.

Det är ändå inte så jag borde göra, tänkte han misslynt. Hustruns räkning på tiotusen föresvävade honom. Också Inga borde fått tiotusen. Skicka en check? Men var just nu få tag på kuvert, frimärken? Så mycket besvär.

Han gick och gick. Utanför en pälsvaruaffär reflekterade han på att skicka henne en päls: hon hade sett tunnklädd ut. Men nu kom han sig inte för längre, han hade blivit trött, ohyggligt trött. Han gick in på en restaurang som han förut inte känt till, åt och blev länge sittande vid kaffet. Restaurangens publik var honom obekant, han befann sig i en främmande värld. Också här rådde os av billig

mat, belysningen var dålig, lokalen en smula solig. Och nu kände han inte mer det ädla medlidande som fyllt honom dagen förut. Förgäves sökte han frammana det igen. Det gled undan, han fann inte fäste mer, varken där eller annanstans.

Inte fäste någonstans mer.

Till sist märkte han att han satt och grät. Aldrig i sitt hela liv hade han varit så olycklig. Och han visste inte varför.

Man observerade honom. Servitrisen tassade omkring honom nyfiket-beskäftigt, och slutligen tog han åter till flykten, jagad, rotlös, utan vilja, dödstrött.

Han kom hem vid ettiden på natten, hans hustru hade börjat bli ängslig, han brukade alltid ge besked om var man kunde finna honom.

— Är du sjuk? frågade hon.

— Ser jag så ut?

— Ja, du ser sjuk ut.

— Jag tror också jag är det, medgav han.

Och nästa dag stannade han hemma och blev sängliggande.

6

Han låg för nedrullade gardiner, utan sömn, på en gång apatisk och orolig. Skulle han förtro sig åt hustrun? Kanske förbarmade hon sig över honom och skickade efter Inga, kanske uppfyllde hon hans enda önskan.

Men han förmådde inte heller tala med henne.

Han blev liggande.

— Nervös uttröttning, sa doktorn.

— Jennick hade börjat åldras ganska mycket på sista tiden, sa bekantskapskretsen.

Det telefonerades, man förhörde sig om hans befinnande, det skickades upp blommor. På banken skötte andra hans arbete, och det gick bra. Hissynglingen Gustaf, som inte var synnerligen reflekterande, la inte ens märke till att Grålle uteblev.

Hustrun sa till sina vänner:

— Bara Severin blir kryare reser vi till Kanarieöarna. Märkvärdigt nog har vi ännu aldrig varit där.

Doktorn hade rått patienten att för en tid avstå från korrespondens. På banken sorterade fröken Berg ankommande post och remitterade privatbrev till bankdirektörens fru. Så fick denna en dag känedom om en skrivelse, undertecknad Bankdirektörens tacksamma Inga Liljeros, av vilken skrivelse framgick att brevskrivarinnan mottagit inte mindre än sexhundra kronor i present från Severin.

Fru Jennick gjorde ingen scen i sjukrummet. Hon gömde biljetten i sin skrivbordslåda och såg inte vidare på den.

Liljeros, tänkte hon. Sådana namn!

7

Han slöt ögonen, han låg och mindes sin barndom.

Det var bilder ur ett minnets hemliga galleri, till exempel ett ljusst fönster med blommande fuchsior, en gräsplan från vilken man sände pappersdrakar mot en bländande himmel; blåst som kylde ens kinder och hals; det var också en mossbädd i skogen och den svaga ättiksdoften från en myrstack. Varför just detta fönster, varför denna plan, denna doft? Det visste han inte, men alltid kom samma sugande oro upp med minnesintrycken, längtan att vara god, längtan att verka och handla, fruktan att inte hinna allt man ville.

Han frågade sin hustru:

— Ska jag dö? (Det kändes emellanåt så.)

— Långtifrån, sa hon uppmuntrande. Försök att rycka upp dig lite.

Så lite förstår min hustru mig, tänkte han. Allt det som varit mellan oss är borta och allt annat som varit också. Döden? Är jag kanske redan död? Ty det nya liv han några timmar sett lyckligt skymta, det trädde inte mer i förgrunden, han hade förlorat greppet också där, han bara gled bort i allt djupare ensamhet. Och småningom kom dagar då han inte alls tänkte på Inga mer.

Det blev vår. På hans nattduksbord stod snödroppar, blåsippor. En morgon kände han aptit. Och så snart han orkade reste hustrun och han till Kanarieöarna. Två single på de bästa tågen, stora rum på de bästa hotellen. Sevärigheter. En och annan behaglig bekantskap ur passande kretsar.

Så kom han hem och nu skulle han vara frisk. Han återtog sitt

arbete och fröken Berg hade ställt in en kristallvas med rosor på hans skrivbord. Han hade känt lite rädsla vid tanken på att återse fröken Berg, men det gick bra.

Det blev sommar, familjen flyttade ut till skärgårdsvillan; hans hems gästfria vanor togs upp igen, utflykter, små delikata sommarmiddagar, kräftsupéer med kulörta lyktor avlöste varandra, liksom alla andra år. Han orkade åter med det.

Han såg sig i spegeln:

Men jag har blivit mycket äldre. Så mycket vitt i håret! Nu blir jag aldrig mer vad jag borde ha blivit. Något ohjälpligt har skett.

— Jag har åldrats, sa han till hustrun.

— Tvärtom, svarade hon. Du ser friskare ut nu än för ett år sedan.

— Är du säker på det?

— Naturligtvis! ropade hon och hon hörde till de människor, som aldrig misstar sig eller åtminstone mycket sällan.

Han grep då fast i övertygelsen att han såg frisk ut och att han inte åldrats så påfallande mycket, men visste att han bedrog sig.

En ny vinter var där. En morgon föll hans blick i tidningen på ett namn: *Inga Liljeros*. Hon var förlovad.

Hustrun frågade:

— Har du läst tidningen? Får jag den?

Även hon läste namnet i förlovningspalten, den kan man inte försumma.

— Inga Liljeros! sa hon högt. Vilka pretentiösa namn man ibland kan få se i förlovningsnotiserna.

Severin sa:

— Ja, namnet är kostligt, om man så vill och rätt bra; men flickan heter egentligen Larsson. Jag känner till henne. Hennes far var vaktmästare på banken och sedan han dött har jag haft tillfälle att hjälpa familjen lite.

— Det är sant, sa då hustrun, när du var allra sämst, när du var sjuk du minns, kom ett brev från flickan, som tackade för några hundra kronor. Jag minns det först nu. Vill du ha brevet?

— Det behövs inte, svarade han. Men kanske borde jag skicka en liten summa till lysningspresent, vad tycker du?

Hustrun såg på honom och avgjorde:

— Det tycker jag är onödigt, kära vän. Man kan inte hjälpa alla. Och ingenting har ju begärts.

SJUKDOMEN

— Nej, ingenting har begärts, medgav han. Och han tänkte:

Det är sant, ingenting har begärts. Min hustru har rätt, det skulle vara nästan löjligt att skicka pengar nu igen. Det var egentligen onödigt förra gången också.

Nu kände han att han äntligen stängde en dörr bakom sig.

På kvällen den dagen såg han sig åter i spegeln, det skedde ganska ofta, och han sa till sig själv:

Jo, jag måste ha varit sjuk! Gudi lov att jag åtminstone hade förstånd att tåga när jag var som värst nere, så att ingen människa vet någonting — och ingenting alls har hänt.

PORTRÄTT AV EN VIS
JUNGFRU

Redan i hallen när jag kom, hade jag hört applåder. Då jag trädde in i rummet, lyfte hon just armen med stråken och drog ur violinen begynnelsetonerna till ett nytt nummer, en zigenardans.

Det första som slog mig var hennes klädsel, en klänning av besynnerligt och sannolikt mycket dyrbart tyg, men alltför brokigt, anlagt på att ge intryck av att bärarinnan är en mångfasetterad varelse, en svåruttolkad ande. Från öronen hängde ett par enorma örhängen ner mot skuldrorna. Håret var svart, beräknat vårdslöst fäst i nacken. (Eftersom andra kortklipper sitt hår, låter jag mitt växa.)

I rummet med dess välordnade belysningseffekter befann sig ett tjugotal gäster. Allas ögon var riktade på henne, violinisten, men själv hade hon dragit sig in i en sfär av oåtkomlighet. Hon gjorde det bra; hennes beslöjade blick blev nästan uttryckslös, lät förstå att hon alldeles svävade bort, dog från världen, medan munnen fick ett stelt, extatiskt leende, ganska klädsamt.

Hon spelade med virtuositet och en viss vildhet i accenten. Vildhet hör ju till en zigenardans, men det var inte zigenarens vildhet hon tycktes mig vilja suggerera, utan sin egen vildhet, en vildhet mycket vildare än en stackars vulgär zigenares, en oerhörd, en överintressant kultiverad frenesi.

Hon byggde på musikstycket, satte till och drog av så att det till sist inte fanns mycket av dess stackars enkla naturliga lynne kvar.

När hon slutat, böjde hon sig till tack behagfullt lätt mot ackompanjatrisen och tog upp denna medelålders dams blick av omätlig beundran. Vid applåderna log hon likt den som vet att hon påminner om da Vincis kvinnoansikten, men hon fäste inte sina vackra ögon vid någon. Det skulle man fatta som antydning om att en Icke-närvarande fanns, som ensam ägde rätt att fånga och behålla dessa blickar. Sedan gled hon stillsamt bort till värdinnan i huset och lät sig insvepas i dennas hänförelse.

PORTRÄTT AV EN VIS JUNGFRU

Samtal kom i gång. Hon var föremål för uppmärksamhet men gjorde ingenting för att locka någon till sig. Det var bättre, det passade bättre, att det stod andakt omkring henne.

En naiv ung man närmade sig och frågade:

— Vad tänker ni på när ni spelar?

— Jag söker mig själv.

Det vackra huvudet föll lite trött ned åt sidan:

— Jag söker upp det inom mig själv som är värt att älskas. Ibland når jag fram.

— Så fint, så djupt, mumlade den naive unge mannen.

Men värden i huset, den enda i sällskapet som inte odlade estetiska intressen, drog mig avsides och mumlade:

— Förbannat tillgjord människa.

Nåja, nåja. En liten människa, inte så ensam i sin art som hon tror, upptagen av kärlek, *Liebe, un grand amour*, etc. ungefär som andra är upptagna av ett lyte till exempel en för lång näsa och tanke på plastisk operation — eller kanske har hon ett förflutet, ett smickrande, ett unikt förflutet, ett stort drama. Ingenting litet för henne. Luft. Rymd. Ändlöshet. Gränslöshet.

Hon är viss om att kunna känna en övermänsklig, en nästan mordisk hängivenhet. Men i realiteten har denna övermänskliga hängivenhet kommit till användning endast i hennes musik — och där stundom, tyvärr, på fel ställe.

Ja, där kom verkligen ett stänk tragik i hennes öde.

När hon märkte att jag eller att någon observerade henne, sköt en blick av missnöje fram under hennes tunga ögonlock. Jag reste mig, gick fram till henne och komplimenterade. Det mottog hon med välvilja och var fort vunnen. De flesta människor håller till godo med smicker även grovhugget. Även hon. Men hon släppte inga personliga funderingar ifrån sig, hon var bara upptagen av att söka nå yttre effekter: da Vinci-leendet spelades ut och det välformade huvudets böjning, det besynnerliga klänningstygets drapering, guldsmucken glitter, allt var där — men inte hon själv.

Var fanns hon då?

Fanns hon?

Senare på aftonen bad jag värdinnan berätta något om hennes liv, hennes öden. Hur det kom sig, hon väckte nyfikenhet.

— Vet ni då inte?!

— Jag vet ingenting alls.

— Är hon inte hänförande?

— Jo, utan tvivel. Men säg lite mer.

En stor konstnärs namn nämndes, en av de största och mest berömda, berömd långt utanför landets gränser. Det var honom hon älskade.

Jag borde naturligtvis ha gissat det: det kunde ju inte gärna gått an med mindre.

— Och han? frågade jag. Konstnären?

Värden, den ende icke estetiskt betonade personen i huset, hade kommit fram och hört min fråga. Han böjde sig emot mig och viskade i förtroende:

— Han? Han är rädd som fan för henne.

Det var inte direkt medömkan jag erfor. Olycklig var hon väl knappast, inte värre än andra som gör det att vara olycklig till en livsuppgift. Hon var omöjliggjord för alla andra män, visserligen, eftersom man inte efter att ha älskat ett snille kan nöja sig med talangen; än mindre med den gedigna medelmåttan. Och allra innerst var hon kanske rätt lycklig i sin föreställning om att vara en varelse skild från den övriga mänskligheten genom en passion av gudomliga mått. En sådan är ett smycke och pryder lika bra som guld och pärlor.

Jag tänkte på den store Narcissos, lycklig framför sin spegel, och på de visa jungfrurna, på de allra visaste, de som ännu sitter kvar och spar oljan i sin lampa sedan brudgummen längesedan gått förbi.

Var blev hon sedan av? Jag frågade efter henne ibland. Åren gick, men hon förändrades inte, fick jag veta. En heroisk trofasthet, suckade vännerna. Den ryktbare konstnären dog och hon klädde sig i svart. Men då man bad henne göra något för hans efterlämnade barn, svarade hon:

— Jag kan verkligen inte föra in ett oroselement i min tillvaro. Min avskildhet är nödvändig.

FRÄMLINGEN

I

Det var en man som gick hem från mötet med sin älskade. Gatorna var mörka och ödsliga och ett tätt, fint regn föll. Mannen hade slagit upp sin rockkrage och stoppat båda händerna i rockfickorna, och han gick fort ty han hade rätt lång väg hem.

Trots mörkret och ödsligheten var emellertid hans tankar ljusa och glada. Medvetandet om hans stora lycka fyllde honom helt och hållet och gav inte rum för något annat. Den stora glädjen gjorde hans gång lätt och spänstig som hade han varit tio år yngre, han rätade på kroppen, spände ut sitt breda bröst, log för sig själv.

Varifrån allt detta, som gjorde honom så vek om hjärtat och rörd. Hur hade han kunnat förtjäna så mycket lycka. Andra människor hade det bedrövligt, han kände så många olyckliga.

Så föll det honom in att han väl ändå inte borde gå och förringa sig själv, liksom utdöma sig själv som ovärdig. Inte minst för hennes skull, den älskades, borde han det inte. Kanske, tänkte han, kanske är hemligheten ändå att söka hos mig själv. Kanske är jag mer förnöjsam, enklare, friskare till sinnes än många andra? Världens oro bekymrar mig inte. Jag söker ingen, jag besvärar ingen, jag jäktar inte, jag går min egen anspråkslösa väg — och så har lyckan mött mig.

Det föreföll honom nu naturligt och inte mindre vackert för det. Han tänkte på andra, han anställde jämförelser. Jo, det var väl ändå riktigt att gott tillkom honom, och han skulle se det an med tacksamt och lugnt sinne. Han blev het om hjärtat, han skulle velat göra en god gärning.

Vid ett gathörn blåste det hårt och regnet slog honom i ansiktet. Sitt paraply hade han glömt hemma, det var ju vackert väder när han gick ut.

I detsamma märkte han att en främmande man gick tätt bakom

honom, och han påminde sig att han verkligen redan en lång stund hört steg bakom sig, fastän han inte reflekterat över det. Det angick honom inte.

Regnet blev värre och värre. Natten blev mörkare, tyckte han. Ett förbannat väder var det. Han var våt, han började frysa. Nu hade han också börjat lyssna efter den främmande mannens steg bakom honom, det var en smula ojämna steg och takten rättades efter hans egen, som om den främmande velat undvika att gå om honom och därmed lämna honom. Ja, han saktade sin gång, ökade igen, och det var som han trodde, den okände rättade sig efter honom.

Han började undra över detta sätt att följa en annan människa gata efter gata? Kanske skulle det roat honom under andra förhållanden, ty rädd var han inte, men i natt, i regn . . . Han tvärstannade under en gatlykta och lät den andre gå förbi för att få se på honom.

Främlingen hade ett blekt ansikte och kanske något osäkert i gången, det är möjligt att han inte var alldeles nykter. I övrigt var han välklädd och hade ingenting ovanligt över sig. Men i ena handen höll han ett paraply, och med ens fick mannen som skulle gå hem en idé.

— Förlåt, min herre, sa han. Det tycks som om ni hade samma väg som jag. Vore det möjligt att jag kunde få låna en del av ert paraply?

— Alltför gärna, svarade den andre artigt. Jag funderade nästan på att erbjuda det.

Han tycktes fullkomligt nykter. Alldaglig.

— Det är svårt väder i afton, sa han som skulle hem. Jag ska upp på Söder. Och ni?

— Jag? nej — jo, jag har just samma väg.

De gick nu bredvid varandra. Mannen som var på väg hem — eller, jag kallar honom den förste mannen — erfor en behaglig känsla av lugn under den andres paraply. Det var ett stort paraply. Det var också trevligare att ha honom bredvid sig än att höra hans ojämna steg bakom sig.

Den förste började emellertid finna det hela egendomligt, och som han inbillade sig att han tyckte om det egendomliga i livet, kände han småningom något som en road belåtenhet. Utmärkt infall att tilltala den där karlen! Värmeförnimmelsen kom tillbaka inom honom, på nytt återfann han de lyckliga tankarna om hur väl allt

gestaltade sig för honom och hur enkelt det också var, livet, när man bara förstod att ta vara på dess chanser.

De gick över en bro. Han såg ner i det mörka vattnet, och som ett mycket gammalt minne kom för honom, talade han impulsivt.

— Tänk, sa han, en gång har jag funderat på att dränka mig här! Jag var mycket ung . . . Och han påminde sig den natten för många år sedan, då han stått lutad över broräcket ett par timmar i ångest och övergivenhet . . . Den andre svarade ingenting.

Då frågade han:

— Får jag bjuda på en cigarr? En cigarrett?

— Nej, jag tackar.

— Ni röker inte?

— Jag ska inte röka nu.

— Det regnar inte mer, tror jag.

— Nej, kanske inte.

Nervöst slog den andre ihop paraplyt. Det regnade verkligen inte mer. Tysta gick de båda männen vidare bredvid varandra, tills plötsligt den förste, vars tankar under tiden fått en filosoferande anstrykning, frågade:

— Säg mig, finner ni inte att tillvaron ändå har en del egendomligheter? Som nu vi, här går vi två obekanta, vi träffas en natt av en slump, om man nu kan säga att någonting i världen verkligen kommer av slump . . . nå, kanske tänker ni ingenting ditåt? Mig roar det att spekulera lite. Här går vi nu och vet ingenting om varandra och jag går så långt att jag säger: det roar mig mest så. Om en stund är vi skilda och ses aldrig mer, får aldrig veta något om varandra, men glömmer kanske inte helt bort varandra ändå. En vacker dag dyker minnet av den här lilla händelsen upp och lämnar tillfälle till några minuters undran . . . Eller vad säger ni?

Den andre log, men bara ett svagt leende.

— Ni har alldeles rätt, sa han undvikande.

— Ni kanske inte ser något i det, fortfor den förste envist, men jag gör det. Ser ni, jag kan ju säga det rent ut, jag är en lycklig man, en förnöjsam man, jag begär mycket lite och jag får ut glädje av småsaker, jag har en smula fantasi, ser ni, på en ledig stund kunde det roa mig att leka ihop en liten historia om er! Ni ler? — nåja.

Men med ens kom han ur humör över den andres tystnad och teg tvärt, ångrade att han talat. Om den andre där nu gjorde narr?

Vad kunde man tro om en slik tungus! Ingen humor. Och som för att ge något likt en förklaring, tillade han lätt:

— Som jag sa er, jag är i en lycklig sinnesstämning, det har gått mig väl, jag är glad, därför pratar jag möjligen lite för mycket.

— För all del, svarade den andre fortfarande bara artigt.

Men den förste fortfor att tänka irriterat: Vad vill mig egentligen den där? Narrar mig att prata! Han följde från början efter mig i någon avsikt, eller vad skulle det finnas för skäl? Nåja, jag är ju strax hemma . . . Ska jag presentera mig, när vi tar god natt?

Men stämningen av ovilja förflyktigades igen, och när han nått huset där han bodde, stannade han med älskvärd min och fick fram något som ett litet gemytligt skratt.

— Jag är framme nu — och kanske får jag lov att pre . . .

Men innan han hunnit tala ut, hade den andre med en snabb rörelse tagit av sin hatt, ett ögonblick såg den förste det bleka ansiktet i den ovissa belysningen från en gatlykta, hörde ett: godnatt — och den andre var borta.

Häpen stod han och såg efter honom medan han letade fram sin portnyckel och han märkte att den andre vände och tog än en gång gatan de just följt. Nå, tänkte han, det finns konstiga människor. Konstifika människor. Vad hade nu vi två med varandra att skaffa? Meningslöst.

2

Det var en liten tid senare en solig dag. Han gick på gatan med kvinnan som han älskade. Hon hade lagt sin arm på hans och såg upp i hans ögon medan hon talade och log mot honom.

De var glada, de hade inga bekymmer; allt gick dem väl i händer.

De älskade varandra.

I ett gathörn kom en man rätt emot dem, och när han som gick med sin älskade under armen såg upp, igenkände han främlingen från regnvädersnatten. Ingen av dem hälsade. Men när han strax därpå kom att se på kvinnan märkte han att hon blivit liksom vit i ansiktet.

— Vad är det? frågade han. Kände du honom?

— Nej, svarade hon. Men han kände att han inte borde tro henne. Han frågade.

FRÄMLINGEN

— Vad är det med dig?

— Ingenting. Jag är trött.

— Du var inte trött nyss?

— Jag kände det nu.

— Jag ber dig, säg, vad är det?

— Jag försäkrar dig . . . jag vet inte vad du inbillar dig!

— Jag förstår att där är något.

Hon svarade ingenting.

Än en gång sa han:

— Jag ber dig. Du vet att jag älskar dig. Var det något mellan honom och dig? Han tänkte: det kan ju vara det allra mest menlösa och obetydliga, ett dumt missförstånd å endera sidan, men som gjort dem förlägna och olustiga till mods. Men det kan också vara . . .

— Säg, bad han.

— Nej, sa hon, jag känner inte den där mannen.

Men han förstod att hon inte talade sanning.

Vad var det? De gick tysta vidare, det hade kommit något emellan dem. Han såg rätt framför sig på gatan som han så väl kände och den föreföll honom överklig. Den var delad mitt itu av skuggan från ena husraden och det föreföll honom att människorna på den mörka sidan såg håfullt över på dem, som gick i solen. Själva gick de i solen, han och den älskade.

— Jag känner dig inte, sa han hårt; du är med ens som en främmande människa.

Hon svarade inte. Han tyckte att hon log, men var det av trötthet eller av förtvivlan, eller vad var det? kanske av hån . . . Hans tankar arbetade i uppror och vanmakt. Varför hade hon bleknat? Varför teg hon?

Sin arm hade hon tagit ur hans, hon gick bredvid honom, inte alltför nära. De mötte bekanta, de hälsade och log, men med varandra talade de inte. Han försökte tänka redigt, övertyga sig själv om att att han var misstänksam och kanske löjlig — men varför kunde han inte få vara misstänksam, när hon gav honom anledning? Det kunde väl aldrig vara löjligt.

Skulle han nu aldrig få veta vem denne främling var? Troligen aldrig . . . Han visste sig aldrig ha sett honom förut, inte före den där natten, och det var ett ansikte man mindes. Det var bäst han för-

BLAND MÄNNISKOR

sökte inte tänka på det mer. Kanske berättade hon alltsammans en annan gång.

Nej, han visste det: aldrig skulle hon tala om det, vad det än var.

Han såg på allt omkring sig som om det gällt att känna igen det. Oron bet och stack honom. Där gick en dam framför honom, det var otroligt så hon lyfte upp klänningskjolen, hon hade en skarpt röd dräkt och omåttliga klackar. En extravagant dam — han kände bestämt igen hennes nacke, men ansiktet kunde han inte se.

Där sprang en stor dogg och nosade längs husväggarna; där kom en annan hund, de båda djuren morrade ett ögonblick åt varandra och sprang sedan åt var sitt håll. Damen med den röda kostymen vek av på en sidogata. Han såg efter henne, det var något bekant med henne — men nu försvann hon i en portgång. En barnpiga kom dragande med en liten gosse vid handen — gossen grät, och så fick han lust att gråta själv. Gråta. Skrika. Kasta sig omkull och vråla.

Det ville han.

Men vad skulle det tjäna till? Ingenting. En främmande man. Vad hade hans liv med den andres att göra? Och kvinnan där, älskade han inte henne? som förut, lika mycket som förut? jo, jo . . . Han hade mött den okände liksom han mött andra och skilts från dem, liksom dessa andra mött och skilts från andra igen, det var ju så livets gång. Ingenting att tänka på — och ändå något, något . . . ändå just det som binder alla vid alla med osynliga trådar. Ingen ser det, och var och en har sin part av lycka — för all del. Tacka bara!

Men säker är man inte, fri blir man aldrig. Man är inlemmad bland alla andra, man är bunden. Och trådarna syns inte, de är bara till, tråd vid tråd, människa vid människa, för att spinna samman fångelset som man aldrig slipper ur.

INNEHÅLL

I AVENTYRENS LAND

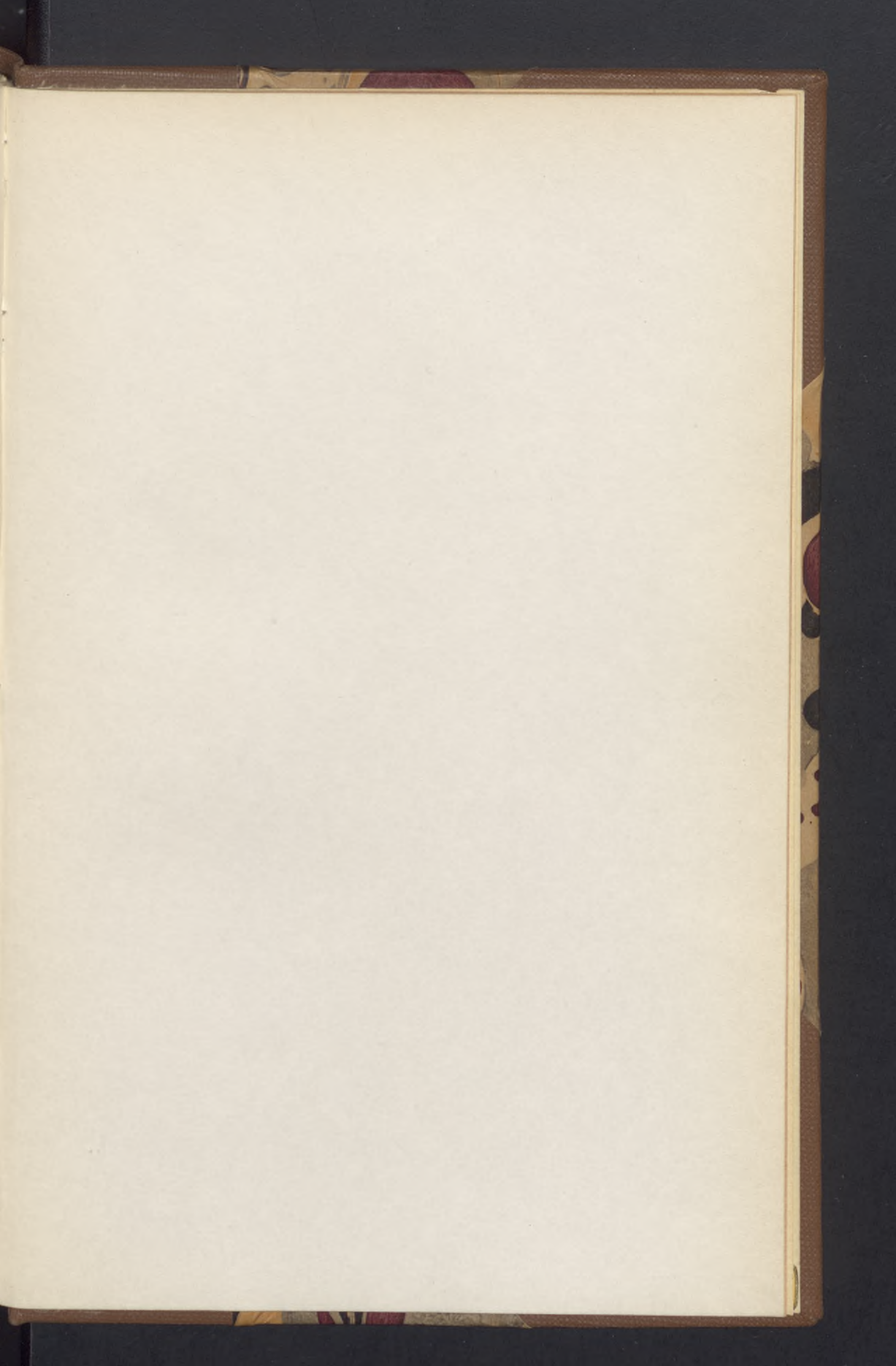
Äventyrens land	9
Människohjärtat	32
Den fromme Hasse	39
Den sommaren	44
Gåvan	50
Den gamlas död	58
Gästen från Goda Hoppsudden	67
Henrika	72
Sonen	83
Kunskapens träd	94
Värmånad i december	101

ÖSTERIFRÅN OCH VÄSTERIFRÅN

Kabinettsporträttet	109
En jude	123
En ringa man från Pinsk	132
Guld	144
Fedor	157
Värdshusvärden Jaquemin	164
Fröken Elisabeth	171
Kapten Laurent	182
Kunskap om en annan värld	189

BLAND MÄNNISKOR

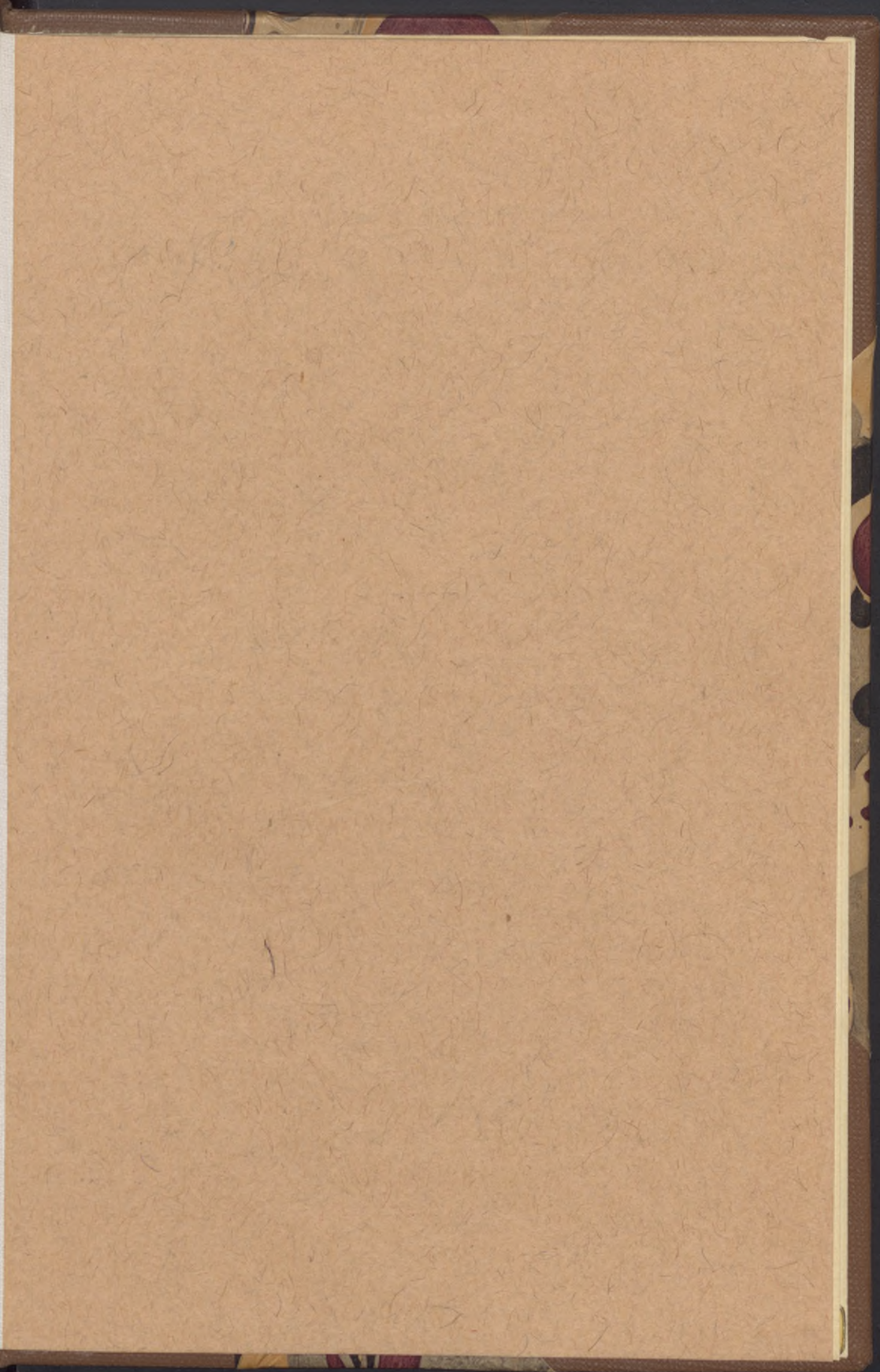
Midsommarafton	203
Friman exit	211
Borgerlig tragedi	217
Alexander	228
Granatringen	239
Stefansons söndag	253
Sjukdomen	259
Porträtt av en vis jungfru	272
Främlingen	275

CONTENTS

Introduction	1
Chapter I	10
Chapter II	25
Chapter III	40
Chapter IV	55
Chapter V	70
Chapter VI	85
Chapter VII	100
Chapter VIII	115
Chapter IX	130
Chapter X	145
Chapter XI	160
Chapter XII	175
Chapter XIII	190
Chapter XIV	205
Chapter XV	220
Chapter XVI	235
Chapter XVII	250
Chapter XVIII	265
Chapter XIX	280
Chapter XX	295
Chapter XXI	310
Chapter XXII	325
Chapter XXIII	340
Chapter XXIV	355
Chapter XXV	370
Chapter XXVI	385
Chapter XXVII	400
Chapter XXVIII	415
Chapter XXIX	430
Chapter XXX	445

10-44

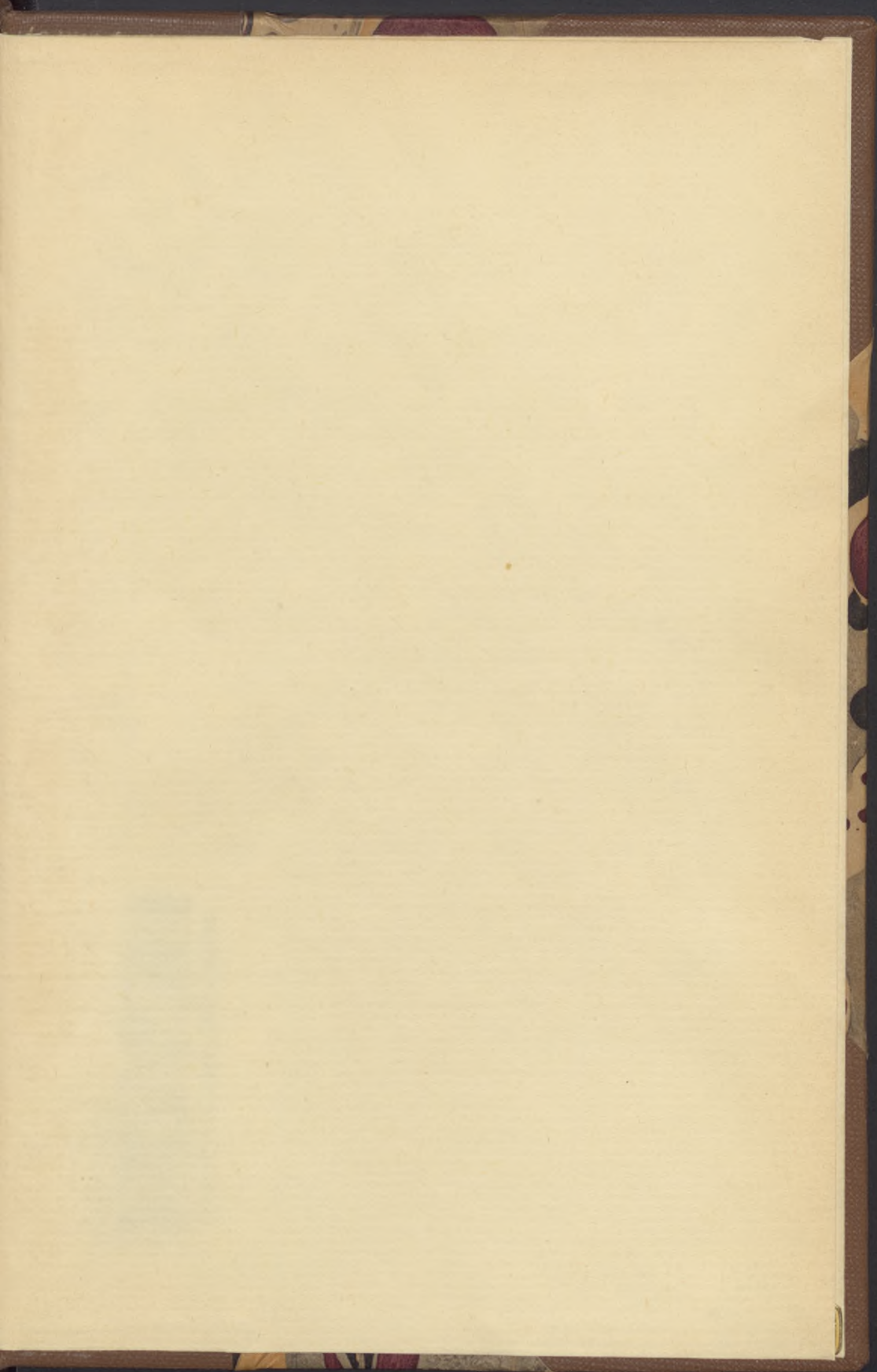

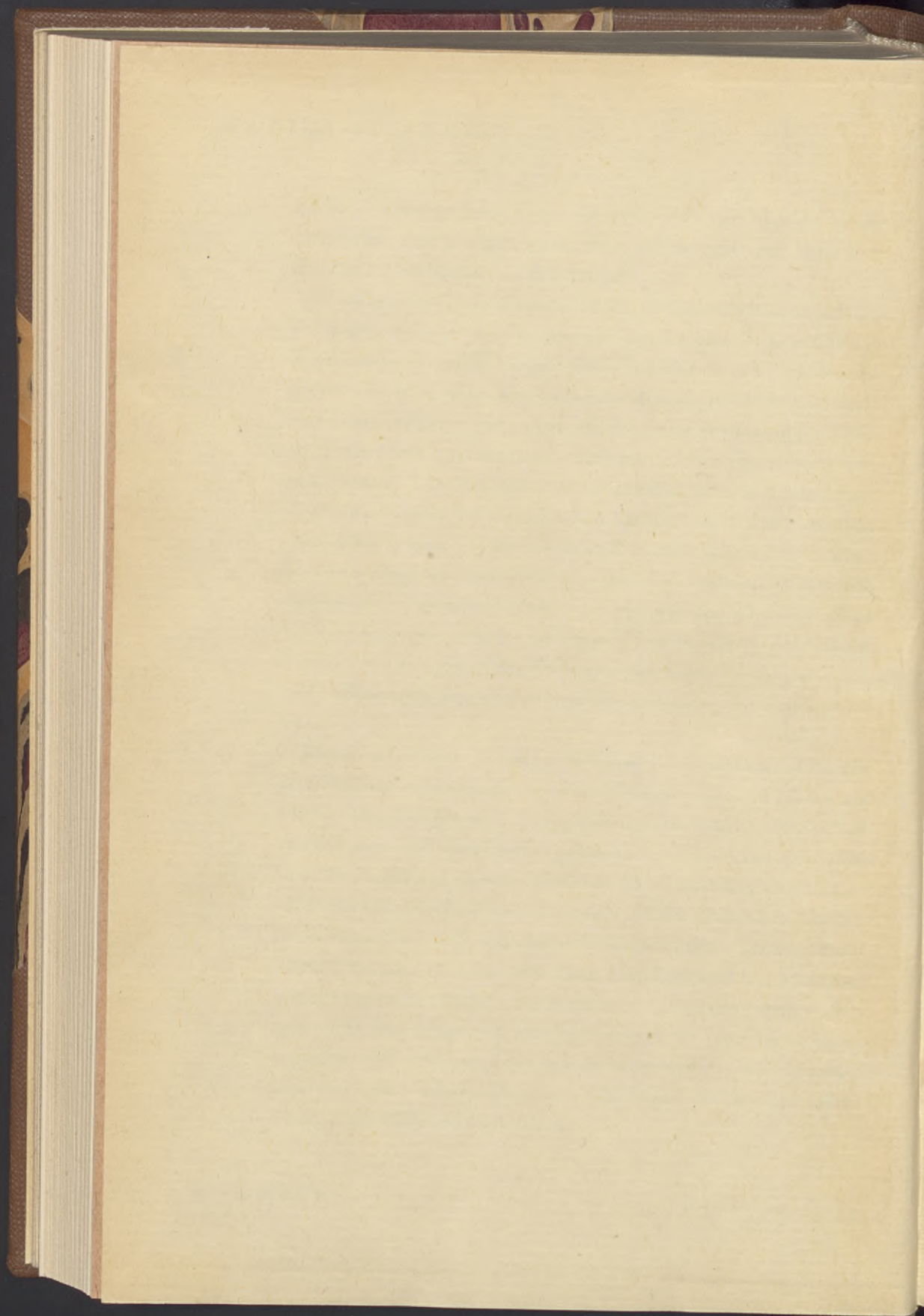
MARIKA STIERNSTEDT

har inför sin stundande 80-årsdag velat presentera den del av sin novellistik, som kan betraktas såsom tidlöst giltig och höjd över de litterära modernas alla skiftningar.

Bland människor har hon kallat sin samlingsvolym och med den titeln gett en vink om vad hon har åsyftat. Det är de mänskliga kontakterna de gäller. Hennes bok innehåller en rad psykologiska porträtt av människor, som hon under årens lopp har betraktat med sina kloka, vänliga ögon, antingen det nu är pappas supige kusk, en tjurig statare, en snattande husjungfru eller en pittoresk sol- och vårman. Den innehåller också noveller, som hon har byggt upp kring figurer, vilkas öden hon har anat sig till och gestaltat med enkel storhet i linjen — en rysk livegen, som i hennes mors barndom fanns på morföräldrarnas gods i Vitryssland — en fransk värdshusvärd, som hon hörde talas om, när hon som ung flicka till häst strövade omkring på franska landsvägar — och främst kanske den enkle man från Pinsk, som hon har kallat Akanson och gjort till centralfigur i en stor novell daterad så sent som 1953—1954.

Bland människor är en uppvisning i inträngande, objektivt eftertänksam människokunskap. Men boken har också format sig till ett slags självbiografi. Det är Marika Stiernstedts egen spröda gestalt, som leker, koketterar, grubblar och funderar i den. Hon upplever sin barndoms stora skrämsel, hon dansar som ung flicka i sin första långa kjol och som ung herrgårdsfru på sin förstalantliga midsommarafton. I de franska novellerna kommer hennes humanitetssträvanden till tals, i novellerna från Ryssland hennes humor och hennes sinne för det festligt burleska. Den serie barnnoveller, med vilka hon inleder sin samling, hör till det mest förtrollande och mest träffande, som i den genren har skrivits på svenskt språk. Hon har också många kloka och fina saker att säga om ålderdomens och åldrandets psykologi.

6000375829

Göteborgs universitetsbibliotek

12.90
S.W. OLSON'S
BOOKBINDERS
MÖLNÄS

